

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

**INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L**

**ISSN 2410-0897 (Print)
ISSN 3041-1289 (Online)**

ICV: 72.45

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-10-164

ВІСНИК

**ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Наукове видання

BULLETIN

**OF OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Scientific publication

**СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
SERIES: PEDAGOGICAL SCIENCES**

Випуск 1 (57), 2025

Issue 1 (57), 2025

**Збірник наукових праць, заснований у листопаді 2002 року
(виходить три рази на рік)**

**Collection of scientific papers, founded in November 2002
(published three times a year)**

Глухів – 2025

Ідентифікатор медіа в реєстрі суб'єктів у сфері медіареєстрантів R30-01986

**ВІСНИК
ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Наукове видання

Збірник наукових праць

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Збірник наукових праць, заснований у листопаді 2002 року
(виходить три рази на рік)

**BULLETIN
OF OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Scientific publication

Collection of research papers

SERIES: PEDAGOGICAL SCIENCES

Collection of scientific papers, founded in November 2002
(published three times a year)

Збірник належить до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б», у яких можуть публікуватися результати досліджень здобувачів наукових ступенів доктора філософії і доктора наук за педагогічними спеціальностями 011, 012, 013, 014, 015 на підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 26.11.2020 № 1471.

The journal is included in the «List of scholarly professional editions of Ukraine» of category «B» in which the results of the theses for obtaining the scientific degrees of Ph.D and Doctor of Sciences in Pedagogy may be published results of specialties 011, 012, 013, 014, 015 can be published on the basis of the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine of November 26, 2020 No 1471.

Індексується в наукометричних базах:

Index Copernicus, PUBLONS, CrossRef, Open Researcher and Contributor ID (ORCID), WorldCat, InfoBaseIndex, «Polska Bibliografia Naukowa» (PBN), Google Scholar, Академічній базі даних ResearchBib, Науковій періодиці України.

Випуск 1 (57), 2025

Issue 1 (57), 2025

Рекомендовано до друку та поширення через інтернет на основі рішення вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 11 від 30 квітня 2025 року).
Recommended for publication by the Academic Council of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University (proceedings № 11 from April 30, 2025).

Сайт видання: <https://journals.gnpu.edu.ua>

Адреса редакції: ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА, вул. Київська, 24, м. Глухів, Сумська область, 41400

E-mail: visnukgnpu@gnpu.edu.ua

тел/факс (05444) 2-34-74

Editorial office address: OLEKSANDER DOVZHENKO HLUKHIV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY, Kyivska Str., 24, Hlukhiv, Sumy Region, 41400

E-mail: visnukgnpu@gnpu.edu.ua

tel. / fax (05444) 2-34-74

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**EDITORIAL BOARD:**

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: ЛУЦЕНКО ГРИГОРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	EDITOR-IN-CHIEF: HRYHORII LUTSENKO, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: ЗАГОРОДНЯ ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА, доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF LIUDMYLA ZAHORODNIA, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
Відповідальний секретар: ХОЛЯВКО ІРИНА ВІКТОРІВНА, кандидат філологічних наук, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	Executive Secretary: IRYNA KHOLIAVKO, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ: БАЗИЛЬ ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА, доктор педагогічних наук, доцент (Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, Україна)	MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD: LIUDMYLA BAZYL, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Institute of vocational education and training of the National academy of educational sciences of Ukraine, Ukraine)
БУТЕНКО ГАЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	HALYNA BUTENKO, Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ГОЛЮК ОКСАНА АНАТОЛІВНА, кандидат педагогічних наук, доцент (Маріупольський державний університет, Україна)	OKSANA HOLIUK, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Mariupol State University, Ukraine)
КОВАЛЬЧУК АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна)	ANDRII KOVALCHUK, Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Ukraine)
КУГАЙ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА, доктор педагогічних наук, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	NATALIIA KUHAI, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
КУЗЬМІНСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ, доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	ANATOLI KUZMINSKIY, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
КУРОК ВІРА ПАНАСІВНА, доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	VIRA KUROK, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЛОДАТКО ЄВГЕН ОЛЕКСАНДРОВИЧ, доктор педагогічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)	YEVHEN LODATKO, Doctor of Pedagogical Science, Professor (Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine)
ЛУЦЕНКО ГАЛИНА ВАСИЛІВНА, доктор педагогічних наук, доцент (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)	HALYNA LUTSENKO, Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine)
ЯЛАНСЬКА СВІТЛАНА ПАВЛІВНА, доктор психологічних наук, кандидат педагогічних наук, професор (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна)	SVITLANA YALANSKA, Doctor of Psychological Sciences, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor (Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine)
ERAY EGMİR, Assistant Professor, Education Faculty-Department of Curriculum and Instruction (Afyon Kocatepe University, Turkey / Afyon Kocajetene, Туреччина)	ERAY EGMİR, Doctor of Philosophy, Assistant Professor, Education Faculty-Department of Curriculum and Instruction (Afyon Kocatepe University, Turkey)
ÜMIT YILDIZ, Assoc. Prof. Dr., Faculty of Education, (Akdeniz University, Antalya, Turkey, / Університет Акденіз, Туреччина)	ÜMIT YILDIZ, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Dr., Faculty of Education, (Akdeniz University, Antalya, Turkey)

ЗМІСТ

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Кузьмінський А. І., Самусь Т. В. ЗМІСТ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ	10
Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Булава Н. Ю. КІНОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ С. ПАРАДЖАНОВА «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»)	16
Листопад О. А., Гуданич Н. М. СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ГУРТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	30
Ткаченко Н. М., Назиров Р. Ш. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ НА ТРЕТЬОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	39
Мардарова І. К., Листопад Н. Л. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	45
Власенко Р. П. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	55
Ярмолевич О. І., Ярмолевич Ю. Р., Хіменес Сапата Ю. Д. ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАГ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	62
Кухарчук І. О. ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ	70
Шакотько В. В. SOFT SKILLS І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	77
Голубцов С. С. НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО	85
Криворучко В. О. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ, КОНВОЮВАННЯ, ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ОХОРОНИ ПІДСУДНИХ	93
Тарапата Є. В. ІНТЕГРАЦІЯ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В МЕТОДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ	104
Федюніна О. І. ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЄС	110
Ніконенко А. М. УПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ГРИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	116

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Панченко С. М., Рудишин С. Д. УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГО-ОСВІТНІХ ІДЕЙ СЕРЕД РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ «ДРУЗІ СЕЙМСЬКОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ».....	123
Кухарчук Р. П., Рябко А. В., Зайка О. В., Вакалюк Т. А. УПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ФІЗИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ.....	133
Пішун С. Г. УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	143
Півовар С. П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	150

Розділ 3

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

Зенченко Т. Ф. ІСТОРІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ОСОБАХ: ВПЛИВ М. С. ВАШУЛЕНКА НА ОСВІТУ,
СУСПІЛЬСТВО І НАУКУ157

CONTENTS

CHAPTER 1

ACTUAL ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION

Kuzminskyi A., Samus T. STRUCTURAL COMPONENTS OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE	10
Vintoniv M., Vintoniv T., Bulava N. THE CINEMATIC-DIDACTIC ASPECT OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE (BASED ON THE FILM «SHADOWS OF FORGOTTEN ANCESTORS» BY SERHII PARADZHANOV).....	16
Lystopad O., Hudanych N. STUDENT SCIENTIFIC CLUB AS A TOOL FOR DEVELOPING COGNITIVE INITIATIVE OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS	30
Tkachenko N., Nazyrov R. THEORETICAL BASES OF THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MILITARY EDUCATION SYSTEM INSTITUTIONS ENGLISH-LANGUAGE COMPETENCE IN THE PROCESS OF TRAINING AT THE THIRD LEVEL OF HIGHER EDUCATION	39
Mardarova I., Lystopad N. PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF HIGHER AND PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION STUDENTS	45
Vlasenko R. FORMATION OF MOTIVATION AND COGNITIVE ACTIVITY BY MEANS OF PEDAGOGY MUSEUM IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	55
Yarmolovych O., Yarmolovych Yu., Khimenes Sapata Yu. ASSESSMENT OF THE POSSIBILITY OF REALIZING THE BENEFITS OF DISTANCE LEARNING FOR CADETS OF HIGH SCHOOLS	62
Kukharchuk I. FORMING SOFT SKILLS IN HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE PROCESS OF LANGUAGE TRAINING	70
Shakotko V. SOFT SKILLS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATION OF FUTURE TEACHERS	77
Holubtsov S. DIRECTIONS FOR THE TRANSFORMATION OF THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM BASED ON THE EXPERIENCE OF NATO MEMBER STATES.....	85
Kryvoruchko V. EXPERIMENTAL TESTING OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FORMATION OF FUTURE OFFICERS' READINESS TO PERFORM TASKS RELATED TO PUBLIC SAFETY AND ORDER, ESCORT, EXTRADITION AND PROTECTION OF DEFENDANTS.....	93
Tarapata Ye. INTEGRATION OF EXPRESSIVE SYNTAX INTO METHODS OF TEACHING UKRAINIAN GRAMMAR FOR FUTURE VOCABULARY TEACHERS: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL APPROACHES	104
Fediunina O. POTENTIAL OF PHILOLOGICAL EDUCATION IN FORMING THE CORE VALUES OF THE EU	110
Nikonenko A. IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL GAMES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS	116

CHAPTER 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

Panchenko S., Rudyshyn S. IMPLEMENTATION OF MODERN ENVIRONMENTAL AND EDUCATIONAL IDEAS AMONG THE POPULATION: THE EXPERIENCE OF THE VOLUNTEER COMMUNITY «FRIENDS OF THE SEYMSKIY LANDSCAPE PARK».....	123
Kukharchuk R., Riabko A., Zaika O., Vakaliuk T. IMPLEMENTATION OF STEM EDUCATION INTO AN EDUCATIONAL PHYSICAL EXPERIMENT	133
Pishun S. MUSIC EDUCATION AS A MEANS OF DEVELOPING EMPATHY AND EMOTIONAL SENSITIVITY IN PRIMARY SCHOOL PUPILS	143
Pivovar S. FEATURES OF THE FORMATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS UNDER DISTANCE LEARNING CONDITIONS	150

CHAPTER 3

HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

Zenchenko T. HISTORY OF PRIMARY EDUCATION IN PERSONS: THE INFLUENCE OF
M. S. VASHULENKO ON EDUCATION, SOCIETY AND SCIENCE 157

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

CHAPTER 1

ACTUAL ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION

УДК: 378.011.3-051:005.336.2]:377

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-10-15

ЗМІСТ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ

Кузьмінський Анатолій Іванович

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: anatoliy230743@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-9338-1882

Самуш Тетяна Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: tatjana12samv@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1575-6989

У статті досліджено стан формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, розглянуто зміст фахової підготовки сучасного педагога професійного навчання, проаналізовано освітньо-професійні програми низки національних закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку бакалаврів із професійної освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Розкрито зміст структурних компонентів професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання: ціннісно-мотиваційного, інтелектуально-когнітивного, комунікативного, діяльнісного, рефлексійно-оцінного.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутній педагог професійного навчання, фахова підготовка, освітньо-професійна програма, структурні компоненти професійної компетентності.

Постановка проблеми. У Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року зазначено, що «стратегічним баченням модернізації професійної (професійно-технічної) освіти є створення достатніх умов для становлення здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти як усебічно розвинених особистостей, кваліфікованих робітників, формування у них ціннісних орієнтацій і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству задля реалізації власного потенціалу та забезпечення сталого розвитку України» [1]. Однією з таких умов є забезпечення закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти педагогами професійного навчання з високим рівнем сформованості професійної компетентності. Тому, незважаючи на складні соціально-економічні умови України, модернізація фахової підготовки педагога професійного навчання залишається надзвичайно актуальною проблемою національної системи професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи сучасний стан формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, здійснено аналіз результатів досліджень учених, що стосуються проблеми реалізації компетентнісного підходу під час організації та здійснення фахової підготовки майбутніх фахівців. Так, фундаментальні основи і теоретико-методичні засади їхньої фахової підготовки і професійної діяльності розкрили у своїх працях С. Артюх, Н. Ничкало, С. Щербак, Р. Гуревич, В. Козаков, А. Кузьмінський, Л. Лук'янова, В. Радкевич, О. Пометун, С. Солдатенко та ін.

Окремим аспектам фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання присвятили свої праці А. Бермус, І. Бех, Б. Вовк, Л. Гриневич, М. Гриньова, Г. Ігнатенко, В. Ковальчук, В. Опанасенко, О. Спирін, А. Хуторський та ін.

Обґрунтуванню сучасних підходів у реалізації фахової підготовки майбутніх педагогів

професійного навчання присвячені праці: у галузі вищої освіти – В. Андрущенко, В. Кременя, С. Ніколаєнка, Г. Селевка та ін.; у галузі професійної освіти – С. Батишева, О. Дубасенюк, О. Коваленко, В. Ковальчука, В. Курок, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Щербак та ін.

Метою статті є визначення змісту та структури професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», згідно з принципом автономії та самоврядування заклади вищої освіти здійснюють підготовку бакалаврів у межах ліцензованих спеціальностей на основі самостійно розроблених відповідно до стандарту вищої освіти спеціальності й упроваджених в освітній процес освітньо-професійних програм. Стандарт вищої освіти розробляється відповідно до Національної рамки кваліфікацій та визначає сукупність вимог до освітніх програм спеціальності одного рівня вищої освіти, забезпечуючи таким чином модернізацію структури, змісту та організації освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу [2, 3].

З огляду на це в Стандарті вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), який затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460, визначено перелік загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей і програмних результатів навчання, спільних для всіх спеціалізацій. Таким чином, освітні програми всіх закладів вищої освіти України побудовано на основі компетентнісного підходу та з урахуванням методичних рекомендації щодо розроблення й оновлення освітніх програм відповідно до вимог статті 44 Закону України «Про освіту» в редакції від 15.11.2024 р. № 2145-VIII, статті 10 Закону України «Про вищу освіту» в редакції від 17.11.2024 р., постанов КМУ України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» від 30.11.2015 р. № 1187 (із змінами, внесеними Постановою № 365 КМУ від 24.03.2021 р.), «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (редакція від 30.01.2024 р. № 244), Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area)» (ESG – 2015) [4].

У Національній рамці кваліфікацій України інтегральна компетентність визначається відносно системного і структурованого за компетентностями опису відповідного кваліфікаційного рівня [5]. Вона окреслює основну здатність бакалаврів – майбутніх педагогів професійного навчання, конкретизується низкою загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. Результати аналізу освітньо-професійних програм Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка [9], Української інженерно-педагогічної академії [10], Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» [7], Херсонського державного університету [6], Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» [8] засвідчили, що інтегральна компетентність потрактовується однаково у всіх програмах відповідно до Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) і визначається в такому формулюванні: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій і методів педагогічної науки та інших наук відповідно до спеціалізації, і характеризується комплексністю й невизначеністю умов.

Таким чином, метою реалізації вищезазначених освітніх програм є підготовка висококваліфікованих, конкурентоздатних педагогів професійного навчання, здатних до розв'язування складних спеціалізованих задач у сфері професійної діяльності – чи то професійна підготовка технічних фахівців, кваліфікованих робітників у сфері технологій виробництва і переробки продуктів сільського господарства, машинобудування, електроенергетики [6, 7, 8, 9, 10], чи то у сфері харчових технологій, торгівлі та послуг [10].

З метою з'ясування стану формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання було здійснено аналіз освітньо-професійних програм [6, 7, 8, 9, 10], навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку бакалаврів за спеціальністю 015 Професійна освіта спеціалізацією 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) і присвоюють освітню та професійну кваліфікацію «Бакалавр із професійної освіти. Педагог професійного навчання (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції)», або «Бакалавр з професійної освіти (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)», або «Бакалавр з професійної освіти за спеціалізацією аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» тощо.

Загальні компетентності освітньо-професійних програм закладів вищої освіти варіюють від одинадцяти (відповідають Стандарту спеціальності [11; 12]) до дванадцяти – доповнені компетентності,

визначені університетом, а саме: здатність до наукового розуміння закономірностей психічного життя людини, індивідуальної та групової поведінки, особливостей внутрішнього розвитку людей, природи їхніх здібностей і потреб шляхом осмислення правил формування й функціонування психічних станів і процесів особистості, пізнання інших людей і самопізнання, збагачення творчого вдосконалення людини завдяки взаємодії людей один з одним [8]; здатність до самостійного визначення й аналізу закономірностей історико-культурних явищ і суспільних процесів в Україні в контексті європейського та світового простору [6].

Із низки загальних компетентностей виокремимо ті, якими, на нашу думку, має володіти професійно компетентний майбутній педагог професійного навчання: здатність зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види й форми рухової активності для активного відпочинку і ведення здорового способу життя; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність ухвалювати обґрунтовані рішення; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність працювати в команді; цінування і повага різноманітності й мультикультурності.

Фахові (предметні, спеціальні) компетентності проаналізованих ОП закладів вищої освіти містять знання, конкретизовані відповідно до спеціалізації. Вони є необхідною умовою здійснення успішної професійної діяльності майбутніми педагогами професійного навчання. Саме тому проаналізуємо їх крізь призму структурних компонентів професійної компетентності, а саме: ціннісно-мотиваційного, інтелектуально-когнітивного, комунікативного, діяльнісного, рефлексійно-оцінного.

Ціннісно-мотиваційний складник професійної компетентності, утворений професійними інтересами, мотивами, потребами і цінностями майбутніх педагогів професійного навчання, ставленням до себе, до інших, до навколишнього світу, до професійної діяльності, не відображено окремо у фахових здатностях чи програмних результатах навчання освітньо-професійних програм вітчизняних закладів вищої освіти, а забезпечується загальними компетентностями.

Інтелектуально-когнітивний складник утворено низкою здатностей, визначених Стандартом вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) [12], а саме: здатність застосовувати освітні теорії та методології в педагогічній діяльності; здатність забезпечити формування в здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії; здатність керувати навчальними / розвивальними проектами; здатність реалізовувати навчальні стратегії, засновані на конкретних критеріях для оцінювання навчальних досягнень; здатність аналізувати ефективність проектних рішень, пов'язаних із добором, експлуатацією, удосконаленням, модернізацією технологічного обладнання та устаткування галузі сільськогосподарського виробництва відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»; здатність здійснювати професійну діяльність із дотриманням вимог законодавства, стандартів освіти і внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність упроваджувати ефективні методи організації праці відповідно до вимог екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони і гігієни праці; здатність використовувати в професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних і прикладних наук; здатність виконувати розрахунки технологічних процесів у сфері аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції; здатність збирати, аналізувати й інтерпретувати інформацію (дані) відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»; здатність забезпечити якість освіти і управління діяльністю закладу освіти відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» [6; 7; 8; 9; 10].

Ураховуючи візію та регіональні особливості фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у вищезазначених вітчизняних закладах вищої освіти, визначено унікальні здатності, на формування яких спрямовано освітні програми: здатність застосовувати педагогічні знання щодо етапів розвитку особистості, самостійно організувати й контролювати особистісний і професійний розвиток, формулювати цілі власної діяльності з урахуванням суспільних, державних і виробничих інтересів професійного циклу [6; 8]; здатність розв'язувати широке коло проблем і задач у процесі вирощування сільськогосподарських культур через розуміння їх біологічних особливостей і використання як теоретичних, так і практичних методів [6; 8]; здатність використовувати професійні знання з організації та управління технологічним процесом у галузі аграрного виробництва, переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів [7]; здатність застосовувати базові знання з економіки, організації та маркетингу в аграрному виробництві, переробці сільськогосподарської продукції та харчовій промисловості [10] тощо.

Комунікативний складник утворений низкою фахових (предметних, спеціальних) компетентностей, таких як: здатність забезпечити формування в здобувачів освіти цінностей громадянськості й демократії;

здатність керувати навчальними / розвивальними проектами; здатність використовувати сучасні інформаційні технології і спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність здійснювати професійну діяльність з дотриманням вимог законодавства, стандартів освіти і внутрішніх нормативних документів закладу освіти; здатність збирати, аналізувати й інтерпретувати інформацію (дані) відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» тощо [6; 7; 8; 9; 10].

Діяльнісний складник професійної компетентності простежується в низці фахових (предметних, спеціальних) компетентностей: здатність застосовувати освітні теорії й методології в педагогічній діяльності; здатність забезпечити формування в здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії; здатність використовувати сучасні інформаційні технології і спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище; здатність реалізовувати навчальні стратегії, засновані на конкретних критеріях для оцінювання навчальних досягнень; здатність аналізувати ефективність проектних рішень, зв'язаних із добором, експлуатацією, удосконаленням, модернізацією технологічного обладнання й устаткування галузі сільськогосподарського виробництва відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»; здатність використовувати відповідне програмне забезпечення для розв'язання професійних завдань відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»; здатність упроваджувати ефективні методи організації праці відповідно до вимог екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони і гігієни праці; здатність виконувати розрахунки технологічних процесів у сфері аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції; здатність управляти комплексними діями / проектами, відповідати за прийняття рішень у непередбачуваних умовах і професійний розвиток здобувачів освіти й підлеглих; здатність збирати, аналізувати й інтерпретувати інформацію (дані) відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»; здатність забезпечити якість освіти та управління діяльністю закладу освіти відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» [6; 7; 8; 9; 10]; здатність організовувати роботу й забезпечувати адміністративне управління виробничими підрозділами, які здійснюють технічне забезпечення агропромислового виробництва відповідно до реалізації правових вимог безпеки дорожнього руху [7]; здатність управління безпекою руху на автомобільному транспорті та проведення експертизи транспортних пригод [10]; здатність розробляти нові й удосконалювати існуючі технології галузі; обирати машини і обладнання, що використовуються в галузі тощо [10].

Формування *рефлексійно-оцінного складника* професійної компетентності майбутнього педагога професійного навчання відбувається в процесі оволодіння такими здатностями: реалізовувати навчальні стратегії, засновані на конкретних критеріях для оцінювання навчальних досягнень; управляти комплексними діями / проектами, відповідати за прийняття рішень у непередбачуваних умовах і професійний розвиток здобувачів освіти й підлеглих; забезпечити якість освіти та управління діяльністю закладу освіти відповідно до спеціалізації «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» [6; 7; 8; 9; 10]; застосовувати педагогічні знання щодо етапів розвитку особистості, самостійно організовувати й контролювати особистісний і професійний розвиток, формулювати цілі власної діяльності з урахуванням суспільних, державних і виробничих інтересів професійного циклу [6; 8] тощо.

Отже, компетентності, представлені в ОПП утворюють п'ять компонентів професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання: ціннісно-мотиваційний, інтелектуально-когнітивний, комунікативний, діяльнісний, рефлексійно-оцінний. Зазначимо також, що такі складники, як ціннісно-мотиваційний і комунікативний значною мірою зумовлюються загальними компетентностями, зокрема: ціннісно-мотиваційний складник – здатністю реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатністю зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види й форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатністю вчитися і оволодівати сучасними знаннями; цінуванням і повагою різноманітності й мультикультурності; здатністю виявляти ініціативу й підприємливість; усвідомленням рівних можливостей і гендерних проблем; комунікативний складник – здатністю спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатністю спілкуватися іноземною мовою; навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатністю працювати в команді, усвідомленням рівних можливостей і гендерних проблем тощо.

Висновки. Отже, здійснений нами аналіз освітньо-професійних програм і нормативних документів дає підстави стверджувати, що наразі модернізація фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання здійснюється відповідно до вимог стандартів, нових вимог, продиктованих потребами роботодавців, інноваційних змін в економіці й суспільстві, упровадження нових технологій, вимог до професійної компетентності майбутніх фахівців і педагогів професійного навчання. У цілісній структурі професійної компетентності гармонійно сполучаються і взаємодіють професійно-педагогічні знання, уміння і практичні навички, ціннісні орієнтації, потреби і мотиви, високоефективне виконання трудових функцій у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, що відповідає ціннісно-мотиваційному, інтелектуально-когнітивному, комунікативному, діяльнісному та рефлексійно-оцінному складникам. Усі зазначені структурні компоненти перебувають у взаємній єдності й зумовленості та загалом визначають змістове наповнення професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

Список використаної літератури

1. Про затвердження плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2020 № 508-р. URL: <http://surl.li/oxthpr> (дата звернення: 24.02.2025).
2. Кузьмінський А. Цифрова трансформація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах змішаного навчання. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2023. Вип. 28. С. 209–221.
3. Самусь Т. В. Фахова підготовка майбутніх педагогів професійного навчання та напрями її модернізації. *Наука і техніка сьогодні*. Серія: Педагогіка. 2024. № 9 (37). С. 440–452.
4. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341: станом на 25 черв. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-п#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
6. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)». Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. URL: <https://surl.li/zrvmtxj> (дата звернення: 13.01.2025).
7. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)». Кам'янець-Подільський : ПДУ, 2024. URL: <https://surl.li/fflukl> (дата звернення: 21.02.2025).
8. Освітньо-професійна програма «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології». Дніпро : ДВНЗ УДХТУ, 2021. URL: <https://surl.li/npiwlr> (дата звернення: 18.02.2025).
9. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Технологія виробництва і переробки продуктів сільського господарства)». Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. URL: <https://surl.li/bfgdrt> (дата звернення: 04.02.2025).
10. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Транспорт)». Харків: УПІА, 2023. URL: <https://surl.li/sfsoud> (дата звернення: 09.01.2025).
11. Професійний стандарт «Педагог професійного навчання» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 р. № 1182.
12. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460.

STRUCTURAL COMPONENTS OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Kuzminskyi Anatolii

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy, Psychology, Social Work and Management
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Samus Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Vocational Education and
Agricultural Production Technology
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The strategic vision for modernizing vocational (vocational-technical) education is creating sufficient conditions for the development of vocational (vocational-technical) education students as comprehensively developed individuals and qualified workers. It aims to shape their value orientations and the competencies necessary for successful self-realization, fostering responsible citizens capable of making conscious social choices and directing their activities for the benefit of others and society. This contributes to realizing their potential and ensuring Ukraine's sustainable development. One of the key conditions for this is providing vocational (vocational-technical) and professional pre-higher education institutions with vocational education teachers who possess a high level of professional competence.*

Purpose. *The purpose of this article is to define the content and structure of the professional competence of future vocational education teachers.*

Methods. Analysis of practical problem, recent researches and publications; generalization of the results of the study.

Results. The study examines the current state of the formation of future vocational education teachers' professional competence. It includes an analysis of research findings and state regulatory documents on vocational education that address the implementation of a competence-based approach in organizing and conducting professional training for future specialists.

Originality. Educational-professional programs, curricula, and course syllabi of Ukrainian higher education institutions that train bachelor's degree students in the specialty 015 Vocational Education (by specializations) were analyzed to assess the formation of future vocational education teachers' professional competence. The article reveals the content of the structural components of future vocational education teachers' professional competence, including the value-motivational, intellectual-cognitive, communicative, activity-based, and reflexive-evaluative components.

Conclusion. Our analysis of educational-professional programs, curricula, and regulatory documents proves that the modernization of professional training for future vocational education teachers is currently being carried out in accordance with standards, new employer requirements, innovations in the economy and society, the implementation of new technologies, and the evolving requirements for future vocational education teachers' professional competence. The holistic structure of professional competence harmoniously integrates and interconnects professional-pedagogical knowledge, skills, practical abilities, value orientations, needs, and motivations. It ensures the high-efficiency performance of professional functions in vocational (vocational-technical) and professional pre-higher education institutions, aligning with the value-motivational, intellectual-cognitive, communicative, activity-based, and reflexive-evaluative components.

Key words: professional competence, future vocational education teacher, professional training, educational-professional program, structural components of professional competence.

References

1. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2020-2027 roky iz zaprovadzhennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity «Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita» na period do 2027 roku» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the action plan for 2020-2027 for the implementation of the Concept for the implementation of state policy in the field of vocational (vocational) education «Modern vocational (vocational) education» for the period until 2027»]. URL: <http://surl.li/oxthhp> [in Ukrainian].
2. Kuzminskyi, A. (2023). Tsyfrova transformatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnix uchyteliv fizychnoi kultury v umovakh zmishanoho navchannia. [Digital transformation of professional training of future teachers of physical culture in conditions of mixed education]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii – Aesthetics and ethics of pedagogical action*, 28, 209-221. [in Ukrainian].
3. Samus, T. V. (2024). Fakhova pidhotovka maibutnix pedahohiv profesiinoho navchannia ta napriamy yii modernizatsii. *«Nauka i tekhnika sohodni*, 9 (37), 440 – 452. [in Ukrainian].
4. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)]. (2015). K.: CS Ltd. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii [On the approval of the National Qualifications Framework]. (2020). Resolution of the Cabinet of Ministers of 23.11.2011 No. 1341 from June 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-#Text> [in Ukrainian].
6. Osvitno-profesiina prohrama «Profesiina osvita (Ahrame vyrobnytstvo, pererobka silskohospodarskoi produktsii ta kharchovi tekhnolohii)» [Educational and professional program «Professional Education (Agricultural Production, Processing of Agricultural Products and Food Technologies)»]. (2023). Ivano-Frankivsk: KhDU. URL: <https://surl.li/zpvmxj> [in Ukrainian].
7. Osvitno-profesiina prohrama «Profesiina osvita (Ahrame vyrobnytstvo, pererobka silskohospodarskoi produktsii ta kharchovi tekhnolohii)» [Educational and professional program «Professional Education (Agricultural Production, Processing of Agricultural Products and Food Technologies)»]. (2024). Kamianets-Podilskyi: PDU. URL: <https://surl.li/fllukl> [in Ukrainian].
8. Osvitno-profesiina prohrama «Ahrame vyrobnytstvo, pererobka silskohospodarskoi produktsii ta kharchovi tekhnolohii» [Educational and professional program «Agricultural production, processing of agricultural products and food technologies»]. (2021). Dnipro: DVNZ UDKHTU. URL: <https://surl.li/npiwlr> [in Ukrainian].
9. Osvitno-profesiina prohrama «Profesiina osvita (Tekhnolohiia vyrobnytstva i pererobky produktiv silskoho hospodarstva)» [Educational and professional program «Vocational education (Technology of production and processing of agricultural products)»]. (2023). Hlukhiv: HNPU im. O. Dovzhenka. URL: <https://surl.li/bfgdrt> [in Ukrainian].
10. Osvitno-profesiina prohrama «Profesiina osvita (Transport)» [Educational and professional program «Professional Education (Transport)»]. (2023). Kharkiv: UIPA. URL: <https://surl.li/sfsoud> [in Ukrainian].
11. Profesiinyi standart «Pedahoh profesiinoho navchannia [Professional standard «Vocational training teacher»] (2020). Order of the Ministry of economic development, trade and agriculture of Ukraine from June 20, №1182. [in Ukrainian].
12. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 01 – «Osvita / Pedahohika», spetsialnist 015 – «Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy)» [Standard of higher education of Ukraine first (bachelor) level, field of knowledge 01 – «Education / Pedagogy», specialty 015 – «Professional education (by specializations)»]. (2019). Approved and enacted by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1460 dated November 21, 2019). [in Ukrainian].

УДК 378.147:811.161.2'243

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-16-29

КІНОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ С. ПАРАДЖАНОВА «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»)

Вінтонів Михайло Олексійович

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
e-mail: m.vintoniv@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3258-8633

Вінтонів Тетяна Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
e-mail: t.vintoniv@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2210-3970

Булава Наталя Юріївна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
e-mail: n.bulava@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-7671-1069

У статті розглянуто різновиди лінгводидактичного опрацювання лінгвокраїнознавчого матеріалу під час вивчення української мови як іноземної. З'ясовано, що ефективне використання фільмів в освітньому процесі можливе за умови лінгвокраїнознавчого підходу. Обґрунтовано обмежене використання кінотворів у навчанні студентів-іноземців, починаючи з рівня В1, В2. Запропоновано розробку творчих завдань із використанням мультимедійних технологій. Доведено, що успіх викладання української мови як іноземної залежить від умінь викладача добирати актуальний та цікавий аудіовізуальний матеріал, розробляти ефективні завдання, враховуючи рівень мовної підготовки та індивідуально-психологічні особливості студентів-іноземців. Знання іноземними здобувачами освіти традицій, звичаїв, своєрідності української культури позитивно впливає на сприйняття і засвоєння усного та писемного мовлення, необхідного для адаптації в міжкультурному середовищі. Отже, для панорамного вивчення іноземної мови лінгводидактам необхідно приділяти увагу добору текстового ілюстративного матеріалу, який має сприяти засвоєнню нових лінгвістичних тем.

Ключові слова: лінгвокраїнознавчий підхід, текст, мультимедійні технології, навчальний текст, комунікативна компетентність, кінофільми, репродуктивне спрямування.

Постановка проблеми. Сьогодні пріоритетними напрямками розвитку української лінгводидактики є орієнтація на створення найбільш оптимальних динамічних педагогічних технологій, з-поміж яких вирізняється аудіовізуальний підхід. Інтенсифікація освітнього процесу та надання йому комунікативної спрямованості можливі через використання відеофільмів та відеофрагментів на заняттях з української мови як іноземної. Успішність освітньої діяльності перебуває у зв'язку з ретельним добром репрезентативних навчальних матеріалів, що сприяє розвитку комунікативної компетентності в студентів-іноземців. Саме таким багатим оригінальним та якісним матеріалом для вивчення української мови є кінострічка «Тіні забутих предків» відомого українського та вірменського кінорежисера Сергія Параджанова, 100-річний ювілей із нагоди дня народження якого ми відсвяткували 2024 року. Згідно з рішенням ЮНЕСКО 2024 рік – рік Сергія Параджанова. Вивчення української мови на матеріалі текстів лінгвокраїнознавчого характеру, наприклад, про видатних людей і кінофільми, які є втіленням художнього твору видатних письменників, є потужним мотиваційним засобом формування комунікативної компетентності іноземного студента.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання щодо використання аудіо- та відеоматеріалів в освітньому процесі були предметом дослідження в працях таких учених, як Н. Бичкова [1], І. Зозуля [3], В. Луценко [5], О. Мудрик [6], О. Рогульська [9], О. Тарасова [9] та інших. Науковці стверджують, що навчально-методичні відеоматеріали не лише сприяють підвищенню мотивації до вивчення мови, а й забезпечують розвиток мовних компетентностей, залишаючись при цьому невичерпним джерелом навчального контенту. Реалії сьогодення, як наукові (розвиток нових напрямів у лінгвістиці і дидактиці – теорія міжкультурної комунікації, культурологічний підхід до вивчення української мови, упровадження інтерактивних методів навчання, компетентнісний підхід в освіті тощо), так і технічні (стрімке поширення мультимедійних технологій та доступність практично будь-якого відеоматеріалу завдяки інтернету), розширюють парадигму наукових пошуків у межах заявленої проблеми.

Дидакти наполягають, що використання аудіовізуальних засобів створює сприятливий для

засвоєння нової інформації психологічний клімат, коли відбувається емоційне сприйняття дійсності. Емоційний чинник або мотивує і спонукає до навчальної діяльності, або викликає супротив і, відповідно, небажання засвоювати нові знання. Аналіз наукових джерел підтвердив, що застосування візуалізації є необхідною умовою успішного вивчення мов, оскільки унаочнення навчального матеріалу підвищує ефективність заняття, поживляє навчальний процес, збуджує ініціативу і мислення, привчає студентів до аналізу та узагальнення. Інші дослідники наголошують, що визначальною метою навчання іноземних студентів є оволодіння мовленням як засобом міжкультурної взаємодії та спілкування, що передбачає взаємопов'язаний комунікативний і полікультурний розвиток іноземних студентів для підготовки їх до використання мови як засобу самовираження, самоосвіти, «інструменту індивідуально особистісного занурення в іншу культуру» [8, с. 133].

Сучасні дослідники звертають увагу на роль автентичних художніх фільмів у контексті навчання міжкультурного спілкування, використання кінофільмів для навчання іноземної соціокультурної лексики (Т. Яхнюк [14], Ю. Верисокін [15]), збільшення можливостей використання відеоматеріалів завдяки мультимедійним технологіям і необхідності формування ІТ-готовності викладачів (А. Гуржій, Л. Карташова та В. Лапінський [2]) та ін. Науково-практичний досвід використання автентичних художніх фільмів у методиці навчання іноземних мов узагальнено в низці досліджень, що засвідчує формування методичних шкіл кінодидактики на базі університетів. У методиці викладання української мови як іноземної (УМІ) спостерігаємо інтерес до проблем інтенсифікації навчання за допомогою мультимедійних технологій, створення програмного забезпечення для вивчення мови, упровадження відповідних відеокурсів, використання мультфільмів тощо. У дисертаційній праці Т. Кудіної розроблено систему роботи за художнім фільмом у навчанні УМІ [4]. З-поміж численних проблем сучасної кінодидактики (термін Г. Онкович [7]) важливими в аспекті навчання української мови іноземців постають такі: принципи добору автентичних художніх фільмів, провідна мета використання кіноматеріалу в навчанні іноземних мов та методика роботи з художнім фільмом. Проблема добору художнього кіноматеріалу для української мови як іноземної порівняно нова. У радянські часи використання фільмів в освітній діяльності було регламентовано відповідним переліком. Зараз, коли обмежень для добору кіноматеріалу немає, а процес його пошуку та демонстрації завдяки можливостям інтернету не становить великих труднощів, зазначена проблема є надзвичайно **актуальною**. Необхідними постають методично виважені орієнтири для опрацювання великої кількості фільмів й укладання переліку кінокартин для використання в освітньому процесі (це, безперечно, значно полегшило б роботу викладача УМІ з організації кінозанять). Головною вимогою до фільму є його здатність захопити до спілкування: кінострічка повинна бути цікавою для студента-іноземця, а отже, має мотивувати до роздумів, висловлення власної думки, обговорення, дискусії, виконання творчих завдань. Лінгводидакти пропонують різні підходи до створення методики роботи з фільмом. Поширеним є переконання, що кіно виконує функції навчального тексту (звісно, більш яскравого й інформативного завдяки поєднанню зорової та слухової інформації, живим комунікативним ситуаціям, демонстрації паралінгвістичних компонентів та країнознавчої інформації) [11, с. 164].

Метою статті є комплексний аналіз теоретичних та практичних аспектів реалізації лінгвокраїнознавчого підходу до навчання української мови як іноземної із застосуванням відеотехнологій на прикладі вивчення постаті Сергія Параджанова та його кінострічки «Тіні забутих предків». Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати етапи роботи та типи практичних завдань до аудіовізуальних творів на заняттях з української мови як іноземної; виявити переваги та недоліки використання фільмів у навчальній діяльності іноземних студентів; сформулювати вимоги щодо добору репрезентативного відеоматеріалу для подальшого ефективного опрацювання та використання в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Завдання викладача полягає в тому, щоб активізувати пізнавальну діяльність студентів у процесі навчання та формування в них умінь українськомовного спілкування, створити умови практичного оволодіння мовою для кожного студента, обрати такі методи навчання, які дозволили б кожному виявити свою активність та творчість. Фільми – це чудовий засіб не тільки для практичного застосування української мови, а й для полегшення процесу міжкультурного навчання. Сьогодні неоднозначно потрактовують питання ефективності та доцільності використання фільмів та відеофрагментів під час викладання або вивчення мов. Деякі лінгводидакти вважають фільм лиш додатковим, допоміжним засобом у навчанні, інші ж вбачають у ньому потужний комунікативно-лінгвістичний базис.

На нашу думку, використання фільмів із навчальною метою має значний вплив на підвищення мотивації студентів до вивчення української мови як іноземної. Через великий вплив культури на процес спілкування для викладачів є доцільним проведення таких занять та використання таких видів діяльності, які б репрезентували різні діалекти, форми звертання, звичаї, обряди, табу та інші складники культури впливу на взаємовідносини між різними групами. Безліч кінострічок містять чудові приклади міжкультурного спілкування та є дуже корисним дидактичним джерелом для викладачів. З-поміж

додаткових причин для використання фільмів викладачами на заняттях та заохочення студентів до перегляду їх українською мовою є те, що відеотвори поєднують задоволення та навчання, розповідаючи історію, містять інтригу, яка захоплює та утримує увагу глядача. Наприклад, розмовна мова, діалектизми можуть бути доповнені візуальними елементами, жестами, мімікою, які полегшують розуміння діалогів та сюжету студентами. Студентам демонструють автентичну українську мову. Візуальність фільму робить його безцінним інструментом вивчення мови, дозволяючи розуміти більше, інтерпретуючи мову в повному візуальному контексті. Фільм допомагає зрозуміти сенс, дозволяючи одночасно слухати мовний обмін і бачити такі візуальні засоби підказки, як міміка і жести. Ці підказки підтверджують вербальне повідомлення і привертають увагу. Фільми захоплюють глядачів, апелюючи до їхніх почуттів та змушують їх співчувати головним героям. Хоч кінострічки не можуть замінити реальне спілкування між членами різних культур, вони можуть забезпечити звичайну підготовку до різноманітних мовних ситуацій, сприяючи їхньому розумінню, сприйняттю та розвитку чуття мови. К. Крамч зауважує, що через безпосередній міжкультурний контакт можна набути необхідного комунікативного досвіду [16, с. 1]. Дослідник наполягає, що викладач має бути «не тільки як імпресарію певної мовної діяльності, а й як каталізатор важливої культурної компетенції, яка постійно поширюється» [16, с. 3].

Добір навчального відеоматеріалу та використання художніх текстів у мовній освіті залишаються актуальними у зв'язку зі зміною складу студентів-іноземців і сучасними реаліями України. Важливими постають вимоги до презентативних текстів та кінострічок, які мають відповідати потребам сьогодення та базуватися на новітніх методичних розробках у навчанні мов. Викладачі можуть скористатися скарбницею фільмів, присвячених питанням культури, звичаїв, традицій, важливих соціальних питань, зокрема імміграції, ксенофобії, вимушеного переселення, пристосування до нової культури тощо.

Зараз, на думку Ю. Шевчука, виникла якась спрага до українського кінематографа і в Америці, і в інших країнах, незважаючи на те, що саме існування цього кінематографа постійно ставиться під сумнів (хоч це, звісно, неправильно). Першим академічним кроком у цьому напрямі було читання курсу «Історія українського кіно», який виявився конкурентоспроможним, оскільки на курс записалося більше студентів, ніж на курси з італійського кінематографа [13]. Сьогодні український кінематограф далеко вийшов за свої межі, а про справжніх українців знають у всьому світі, тому інтерес до українського кіно виявляє чимало іноземців, з одного боку, ті, які цікавляться Україною, з іншого боку, ті, яким Україна не цікава, але цікавим є щось нове, свіже, екзотичне [13].

З-поміж кінотворів, які необхідно пропонувати іноземним студентам для ознайомлення, Ю. Шевчук згадує багато цікавих та оригінальних різножанрових українських стрічок, але відзначає фільм «Тіні забутих предків», який треба рекомендувати для перегляду [12].

Добираючи автентичні відеоматеріали для вивчення української мови як іноземної, викладачам варто враховувати рівень знань студентів, складність матеріалу, співвідношення звукової та зорової інформації в епізодах, відповідність візуального матеріалу темі заняття та дидактичним завданням, актуальність теми з урахуванням потреб та інтересів студентів, тривалість фрагменту, наявність субтитрів, виховну мету [3, с. 17]. Аудіо- та відеоматеріали відображають не лише особливості мови, а й мовлення, культуру, звичаї, традиції певного народу, що сприяє вивченню нової мови. Тому ефективність використання цих технологій залежить від попередньої підготовки викладача та правильної організації роботи. Викладач може запропонувати переглянути одну коротку частину фільму, кілька задалегідь відібраних епізодів відповідно до навчальної мети, а також увесь фільм. Відеотехнології використовують як під час занять, так і в позааудиторній роботі. На занятті викладач може зупинити відео для проведення бесід за змістом побаченого, дискусій, прослуховування монологічних висловлювань, написання відгуків, розігрування сценки за ролями. Викладачі у своїй практиці активно використовують такі відеоматеріали: художні – мультфільми, фрагменти спектаклів чи фільмів; науково-популярні та публіцистичні – інтерв'ю, документальні та навчальні фільми; інформаційні – записи новин, телевізійних програм, реклам, відеороликів; країнознавчі – це відеоекскурсії. За допомогою використання різних прийомів та завдань успішним є не лише процес вивчення нової лексики, а й повторення вже засвоєної. Виконання таких вправ готує студентів до написання конспектів. З метою контролю здобутих знань, крім написання тестових завдань, студенти описують відеофрагмент (твір або твір-мініатюра), створюють конспект, виконують аудіювання, складають запитання чи план, пишуть анотацію, рекламний допис у соціальній мережі, оголошення про майбутню подію, готують презентації, беруть інтерв'ю в героїв, готують інсценівки уривків, розвивають уміння доводити свій погляд, аргументувати й дискутувати; ефективно розвивають навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [3, с. 19].

Неперевершеним скарбом українського кінематографа є стрічка С. Параджанова «Тіні забутих предків», яка містить чималий лінгвокраїнознавчий матеріал, що є цінним засобом для швидкого та цікавого оволодіння українською мовою. Цей твір допомагає студентам краще зрозуміти важливу інформацію про історію та життя України, розкрити звичаї та традиції, мотивує вивчати менталітет,

характер українців і, безперечно, прискорює адаптацію іноземців до культурного середовища нашої держави, а також сформує вміння і навички в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Проте перш ніж розпочати роботу в аудиторії над цим фільмом, викладач має визначити мету використання аудіовізуальних засобів на занятті: загальне чи повне розуміння кінов твору [6, с. 88]. Звичайно, зрозуміти кінострічку загалом спроможні лиш студенти з високим рівнем знань, з іншими варто провести підготовчу словникову роботу з метою вивчення нових лексем для дослівного розуміння повідомлення. Як зауважують науковці, саме систематичне прослуховування аудіоматеріалів сприятиме розвитку фонематичного слуху, формуванню в студентів правильної вимови, розумінню принципів наголошування слів [3, с. 17].

Наша увага була спрямована на використання у фільмі «Тіні забутих предків» діалектної лексики України, зокрема гуцулів. Найбільш активно діалектизми представлені в усному розмовно-побутовому мовленні, у мові художньої літератури та публіцистики, де використовуються з певною метою – для індивідуалізації мови персонажів, для відтворення місцевого колориту. Зазначимо, що такі переваги в процесі вивчення УМІ, як насиченість діалектизмами, відібраними лексичними одиницями для активізації знань, можуть сприйматися студентами-іноземцями на рівні B1, B2. Саме діалектизми відображають особливості мовлення певних регіонів, субкультур або етнічних груп. Діалектизми вирізняються специфічною вимовою звуків, вживанням спеціальних слів на позначення стандартних предметів побуту та використанням нових засобів словотворення. Лише з рівнем володіння B1, B2, C1 української як іноземної незалежний користувач може розпізнати діалектизми та ідентифікувати їх з-поміж літературної мови. З огляду на це ми пропонуємо інтерактивні вправи для засвоєння нової лексики.

У роботі з відеофільмом на заняттях з УМІ можна виокремити три етапи: переддемонстраційний, демонстраційний, післядемонстраційний (постдемонстраційний) [3, с. 21].

З метою уникнення нерозуміння студентами окремих фрагментів відеоматеріалу пропонуємо читання і вибіркоче аудіювання цих уривків. Завдання, використані перед переглядом фільму, виявляють, що студенти вже знають із певної теми, та роблять перегляд фільму більш усвідомленим. Обговорюючи стереотипи під час виконання цих завдань, студенти можуть висловити свій погляд на людину з тієї чи іншої етнічної групи або меншини. Після перегляду фільму студенти можуть обговорити його, з'ясувати, наскільки їхні стереотипи збігаються з тими, що були показані у фільмі. Не забуваючи про мету навчання та лінгвістичні навички студентів, корисним буде подати студентам вступ до фільму або певного фрагменту безпосередньо перед його переглядом. Із цією метою можна використати анонсові ролики фільмів; студенти спершу дивляться анонс фільму та розмірковують про деталі фільму. Проте такі завдання можуть виявитися складними для студентів, які не звикли до таких особливостей автентичної мови, зокрема до діалектизмів, нечіткої вимови, сленгів, розмовних та ідіоматичних висловлень. Часто буває корисним попередньо подати деякий лексичний матеріал. Наприклад, викладач може роздати списки слів із діалогу або змалювати певний фрагмент та попросити студентів вгадати, якою буде ситуація, спираючись на подані слова.

Для підвищення ефективності роботи викладач може запропонувати перед переглядом такі завдання: знайти відповідь на певні запитання, обрати правильну відповідь, запропонувати свою назву фільму, запропонувати своє завершення сюжету, відтворити початок фільму тощо.

Демонстраційний етап навчання передбачає забезпечення подальшого розвитку мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентності студентів з урахуванням їхніх реальних можливостей іншомовного спілкування, розуміння змісту фільму та активізацію розумової діяльності. Демонстрація фільму має супроводжуватися активною навчальною діяльністю студентів. Студенти також можуть робити певні записи до фільму, які знадобляться під час виконання завдань і післядемонстраційного етапу [9, с. 43]. Завдання, використані під час перегляду, дають змогу поглибити сприйняття фільму та здійснити перевірку цього розуміння. К. Тейлор [17, с. 1] пропонує ставити фрагмент фільму без звуку, а лише з українськими субтитрами (якщо це важко для рівня знань студентів, субтитри можуть бути англійською мовою). Потім викладач знову демонструє цей фрагмент фільму як зі звуком, так і з субтитрами, а втретє – тільки зі звуком без субтитрів. Ця техніка особливо підходить до драматичних фрагментів або коли актори розмовляють на діалекті чи сленгу, що полегшує розуміння та надає впевненості студентам у власних силах. Якщо ж акцент робиться на аудіювання та розуміння окремих слів, викладач може підготувати роздатковий матеріал із виразами, деякі з яких були взяті з фільму, а деякі мають подібну звукову форму. Під час перегляду студенти мають розрізнити, які саме вирази використані у фільмі [6, с. 86–91].

Завдання для демонстраційного етапу мають бути лаконічними й одиничними, спрямованими переважно на пошук мовної інформації. Цей тип вправ і завдань орієнтований на виокремлення, фіксацію, трансформацію певного матеріалу: лексики, граматики, фонетики. У цьому випадку не стільки формулювання завдання, скільки зміст вправи забезпечує ту або іншу міру ефективності й виправданості виконання завдання.

На післядемонстраційному етапі викладачеві необхідно створити ситуативну основу для подальшого формування комунікативної компетентності. Ситуативну основу становить зміст відеоматеріалів, особливості сюжету, характеристики героїв. На цьому етапі використовують вправи, спрямовані на розвиток продуктивних умінь усного мовлення [4, с. 44]. Завдання, застосовані після перегляду, дозволяють студентам перевірити власне розуміння того, що вони переглянули, та використати нові слова. Ці завдання є важливим складником процесу навчання, адже студенти мають використовувати свої можливості критичного мислення, аби узагальнити отриману інформацію та представити власні ідеї та висновки. У завданні під назвою «Прихована камера» студенти мають відтворити фрагмент фільму з пам'яті, ніби вони є непомітними свідками. Після того, як вони запишуть свої варіанти, знову передивляються фрагмент, щоб перевірити та мати можливість покращити своє тлумачення. «Відчуваючи потік» – це завдання, що фіксує емоції героя під час вирішальних сцен фільму, коли конфлікт набуває свого апогею. Завдання «Графік відносин» також передбачено застосовувати після перегляду фільму. Студенти готують графік з іменами усіх головних героїв фільму, їхніми взаємовідносинами та почуттями один до одного. Ця техніка допомагає студентам розмірковувати над фільмом та розібратися в стосунках між героями ще до більш детального обговорення. «Наростання» – це завдання, що розроблене для огляду сюжету всього фільму. Студенти малюють головне коло, що уособлює кризу. Потім вони опрацьовують події, що спричинили цю кризу, та записують їх у різних колах під головним, показуючи стрілками причинно-наслідкові зв'язки між ними. Якщо вивчення міжкультурних зв'язків триває й після перегляду фільму, доречним завданням для продовження буде техніка «Критичного випадку», за допомогою якої аналізують міжкультурне зіткнення на основі непорозуміння та конфлікту [10, с. 103–104].

Ефективним способом стимулювання співпереживання студентів героям, чия поведінка може здаватися незрозумілою чи навіть негідною, є попросити студентів уявити себе на місці цього героя та написати щоденник від його імені. Кожен студент буде задіяний у дискусії з іншими, які пишуть щоденники інших героїв. Під час цієї рольової гри кожен зі студентів захищає свого героя, що дає їм усвідомлення іншого погляду. Дотримання послідовності представлення відеоматеріалу і правильне формулювання завдання сприяють ефективності використання відео в процесі навчання української мови. Ефективність використання відеофільму залежить не лише від того, наскільки точно визначене його місце в системі навчання, але й від того, наскільки раціонально організована структура відеозаняття, які навчальні можливості відеофільму збігаються із завданнями навчання.

Цей етап передбачає розвиток усного (монологічного і діалогічного) та писемного мовлення студентів: повторити репліки героя, наслідуючи інтонацію, манеру; озвучити певний епізод; висловити власне ставлення до побаченого; узяти інтерв'ю в одного з героїв; записати почутий діалог (монолог); написати лист герою; дати поради режисеру; відгадати героя за описом; скласти правдиві й неправдиві твердження та запропонувати студентам визначити їх; синхронно озвучувати відео студентами групи з вимкненим звуком оригіналу відео; синхронно озвучувати фрагмент відео власним варіантом тексту з вимкненим звуком оригіналу відео; не показати закінчення відео, тобто студенти вигадують власний варіант кінцівки відео та лише потім бачать оригінал; скласти хронологію подій сюжету; написати статтю до газети про події, що були у відео та багато інших вправ творчого характеру. Саме вправи післядемонстраційного етапу є найбільш креативними та продуктивними. Їхньою метою є використання початкового відеоматеріалу як основи й опори для розвитку продуктивних умінь в усному або писемному мовленні. Перевагу надають коротким за тривалістю відеоматеріалам – від 2 до 15 хвилин, водночас вважається, що 4–5 хвилин демонстрації відео можуть забезпечити напружену роботу групи протягом години. Комунікативна компетентність формується та розвивається в єдності всіх її складників: лінгвістичного, соціолінгвістичного (що містить у своєму складі паралінгвістичний компонент), прагматичного та предметного, що дають узагальнені орієнтири для добору змісту навчання, обрання методів та засобів для здійснення освітнього процесу. Особливо визначальним є предметний компонент комунікативної компетентності, конкретний склад якого визначається ще перед конкретизацією цілей навчання, його змісту, методів і засобів, оскільки така конкретизація багато в чому відбувається, спираючись на цей склад [3, с. 23].

Висновки. Під час дослідження відеоматеріалів, використаних на практичних заняттях з української мови як іноземної, спостерігаємо такий їх вплив на студентів: керування увагою; вплив на обсяг пам'яті; емоційний вплив, що підвищує мотивацію до навчання, сприяє інтенсифікації освітнього процесу та створює сприятливі умови для формування комунікативної (мовної і соціокультурної) компетентності студентів.

Саме технологія візуалізації навчальної інформації може стати основою нової методики навчання української мови як іноземної. Застосування аудіовізуальних засобів позитивно позначається на організації всього освітнього процесу, адже вони наділені великою інформативністю, достовірністю, дають змогу проникнути в глибину досліджуваних явищ, підвищуючи наочність навчання, сприяють інтенсифікації освіти загалом, підсилюють емоційність сприйняття нового матеріалу, чого не можливо досягти без використання

інтерактивних методів проведення занять. Гармонійне поєднання слухової та зорової інформації сприяє підвищенню ефективності сприйняття навчального матеріалу, перевірки рівня його засвоєння, опанування практичними навичками застосування здобутих знань. Використання інноваційних методів у процесі вивчення української мови заохочує іноземних студентів до вдосконалення комунікативних умінь, розширює їхні можливості. Практична цінність запропонованої системи формування іншомовної комунікативної компетентності студентів полягає в тому, що вона закладає основи ефективного оволодіння іноземною мовою, мобілізує мовно-розумову активність студентів; дає змогу обрати оптимальний автономний режим комунікативно-пізнавальної діяльності студентів завдяки використанню візуалізації.

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність використання аудіовізуальних засобів навчання та їх вплив на формування мовленнєвої компетентності в іноземних студентів. Під час використання аудіовізуальних засобів на заняттях варто враховувати пізнавальні закономірності навчальної діяльності студентів, їхню підготовленість до сприйняття й засвоєння матеріалу, що вивчається, а також важливо забезпечити органічне поєднання конкретних аудіовізуальних засобів із професійною майстерністю викладача. Створення іншомовного комунікативного середовища сприятиме не лише оптимізації навчання майбутніх спеціалістів іншомовного фахового спілкування, а й формуванню в них професійної комунікативної компетентності.

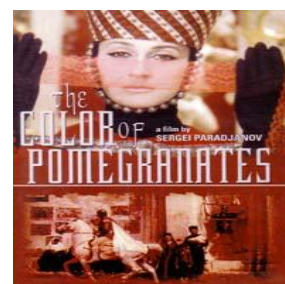
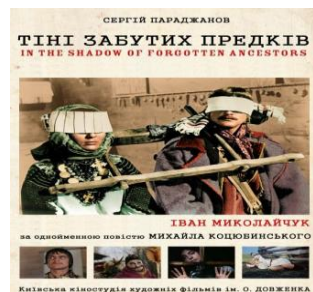
Кінострічка С. Параджанова «Тіні забутих предків», з одного боку, дозволяє імітувати занурення студентів у мовне середовище через наявність багатого автентичного матеріалу. З іншого боку, вона дає наочне уявлення про життя, традиції та реалії українців-гуцулів. Ефективність використання аудіовізуальних матеріалів залежить від попередньої підготовки викладача та правильної організації роботи на занятті. Перспективою подальшого дослідження є вдосконалення методики поетапного використання фільмів із субтитрами для ефективного навчання української мови.

Пропонуємо розроблений апробований урок із вивчення української мови як іноземної для студентів з рівнем володіння мовою B1, B2 на прикладі творчості Сергія Параджанова та кінофільму «Тіні забутих предків».

Переддемонстративні завдання (основна мета – ознайомити студентів із автором кінострічки «Тіні забутих предків» Сергієм Параджановим):

Завдання 1. Прочитайте текст, випишіть нові слова.

Текст №1. **СЕРГІЙ ПАРАДЖАНОВ**

Параджанов Сергій Йосипович (9 січня 1924, Тбілісі – 20 липня 1990, Єреван) – вірменський і український кінорежисер, народний артист УРСР (Української Радянської Соціалістичної Республіки), лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991 року, посмертно).

Народився Сергій Параджанов у Тбілісі в родині антиквара, він був третьою дитиною в сім'ї. У 1941–1943 роках працював художником-технологом на тбіліській фабриці «Радянська іграшка».

У 1942 р. хлопець закінчує середню школу і вступає на будівельний факультет Тбіліського інституту інженерів залізничного транспорту. Через рік залишає інститут і вступає відразу до двох творчих закладів: Тбіліської консерваторії (вокальний факультет) і хореографічного училища при Оперному театрі. 1945-го переводиться в Московську консерваторію, а 1946-го вступає також на режисерський факультет ВДКУ (Всеросійський державний інститут кінематографії імені С. А. Герасимова) – у майстерню найкращого

українського режисера Ігоря Савченка. Працював асистентом режисера у фільмі «Тарас Шевченко» (режисер – І. Савченко). Зняв дипломну роботу – фрагмент фільму «Андрієш» за мотивами молдавських казок. 28 червня закінчив ВДК, був направлений на Київську студію художніх фільмів як режисер-постановник.

Міжнародне визнання прийшло до С. Параджанова після екранізації в 1964 році повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». Фільм «Тіні забутих предків» був нагороджений призом на Всесоюзному кінофестивалі в Києві (1966). Та все ж на Заході (фільм демонструвався під назвою «Вогняні коні») інтерес до нього був значно більшим, ніж на батьківщині. Фільм отримав 39 міжнародних нагород, 28 призів на кінофестивалях (із них – 24 гран-прі) у двадцять одній країні.

Десятки років ворогували дві гуцульські родини – Палійчуки та Гутенюки. Але сталося так, що покохав Іван Палійчук красуню із ворожого роду – Марічку, якій судилося прожити коротке, але щасливе життя... Не міг без неї бути щасливим Іванко. Але він жив далі. Одружився. Був коханим. Дітей не було. Господарював. І шукав смерть, яка забрала в нього кохану. Тільки в передсмертному маренні (*мріяння, галюцинація, сон*) Іван знову набув свого щастя. Часто їх називають гуцульські Ромео і Джульєтта.

Про цей фільм журнал «Екран» (Польща) 1966 року писав: «Це один з найдивовижніших і найвитонченіших фільмів, які траплялося нам бачити впродовж останніх років. Поетична повість на межі реальності й казки, дійсності й уяви, достовірності й фантазії <...>. С. Параджанов відкриває у фольклорі, звичаях, обрядах самотній культурний ритуал, у рамках якого дійсність реагує на турботу і трагедію особи».

«Ми хотіли, – писав Сергій Параджанов, – зробити фільм про вільну людину, про Данко цієї землі, про серце, яке хоче вирватися, звільнитися від побуту, від дрібних пристрастей і навичок... Ми відкривали для себе Карпати не як етнографічний матеріал. Любов, відчай, самотність, смерть – ось фрески з життя людини, які ми створювали».

У 1967 році С. Параджанова запрошують на Єреванську кіностудію, де він працює над фільмом «Колір гранату» («Саят-нова») – картиною про великого вірменського поета, де йдеться швидше про життя духу, ніж про зовнішні події біографії. Фільм С. Параджанова був дуже скептично сприйнятий керівниками: «народу таке кіно не потрібне».

У 1965–1968 роках С. Параджанов разом з іншими відомими діячами української науки та культури, протестуючи проти масових політичних арештів в Україні, звертався до влади та державних органів з вимогою роз'яснити причини переслідувань українських інтелектуалів. Зазнавши переслідувань, намагаючись уникнути арешту, був змушений виїхати у Вірменію.

У 1971 році повернувся до Києва. 17 березня 1973 року був заарештований і засуджений до п'ятирічного ув'язнення «за український націоналізм». С. Параджанову дали п'ять років колонії суворого режиму. Тільки завдяки міжнародній кампанії протесту був звільнений 30 грудня 1977 року. Але влада заборонила йому жити в Україні, тому поселився в Тбілісі. І в подальшому зазнавав переслідувань з боку радянських репресивних органів.

Смерть прийшла до нього тоді, коли в Єревані розпочалася робота над автобіографічною картиною «Сповідь». Були зняті перші 300 метрів плівки, проте здоров'я режисера було вже сильно підірване.

В одному зі своїх інтерв'ю С. Параджанов сказав: «Всі знають, що в мене три батьківщини. Я народився в Грузії, працював в Україні і збираюся вмирати у Вірменії». 17 липня 1990 року він приїхав до Єревану, де через три дні і помер.

Адаптовано з

ЕлР: <https://ua-books.com.ua/prezentaciyi/8469-paradzhanov-sergij-josypovych-17923>

Післятекстові завдання:

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання:

1. Хто такий С. Параджанов?
2. Де і коли народився С. Параджанов?
3. У якій сім'ї виріс С. Параджанов?
4. Де навчався С. Параджанов?
5. Де і ким працював С. Параджанов?
6. Куди був направлений працювати С. Параджанов після закінчення ВДКУ? Яку професію здобув митець?
7. Які фільми знімав С. Параджанов?
8. Який фільм прославив митця на весь світ?
9. Про що цей фільм?
10. Коли був арештований і за що засуджений С. Параджанов ?
11. Де і коли помер С. Параджанов?

Завдання 3. Продовжіть речення, додаючи інформацію з тексту:

1. Народився Сергій Параджанов у Тбілісі в родині ...
2. У 1941–1943 роках працював художником-технологом ...
3. Через чотири роки Сергій Параджанов разом із режисером Яковом Базеляном знімає на ...
4. Міжнародне визнання здобув С. Параджанов після екранізації в 1964 році повісті ...
5. Десятки років ворогували такі дві гуцульські родини: ...
6. «Ми хотіли, – писав Сергій Параджанов, – зробити фільм про ...».
7. Параджанову дали п'ять років ...
8. У одному зі своїх інтерв'ю Параджанов сказав: ...

Завдання 4. Випишіть усі числівники з тексту, прочитайте вголос.

Завдання 5. До запропонованих іменників доберіть прикметники з тексту, узгодивши в числі й роді.

	Кінорежисер	Вірменський і український
1	Артист	
2	Життя	
3	Фільми	
4	Діячі	
5	Наука	

Завдання 6. Доберіть дієслова до іменників, визначте відмінки іменників і час дієслів.

1	Сергій (іменник, істота, 1. Називний відмінок)	Закінчив (минулий час)
2	Художником-режисером	
3	Режисери	
4	Параджанов	
5	Сергій	

Завдання 7. Знайдіть у Словнику української мови (в 11 т.)
<https://slovnuk.ua/index.php?swrd> відповідь на запитання: *Що таке діалект?*

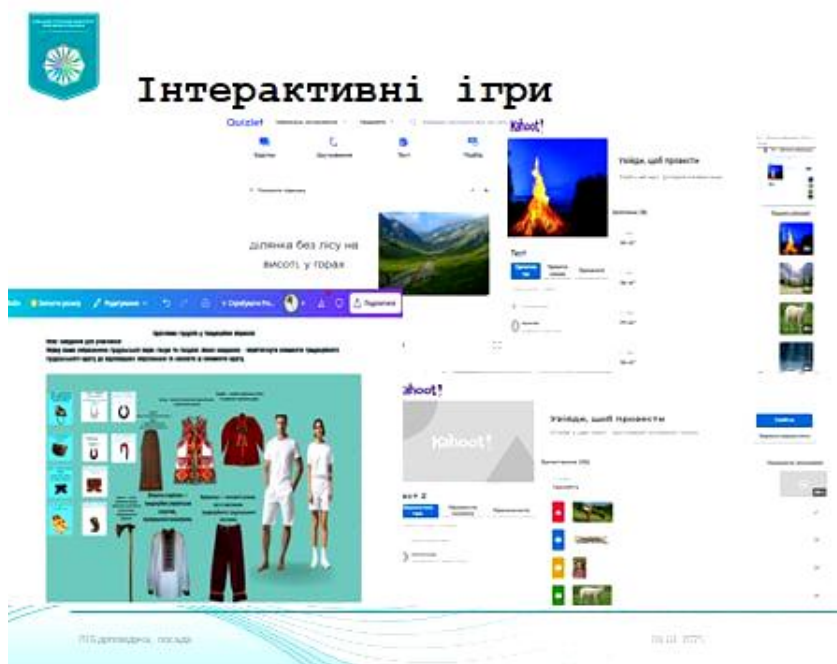

Випишіть пояснення діалектних слів: *легінь, філіжанка, бульба, вивірка, трембіта, файно*.
 Складіть із ними речення (Зразок: *Файні молоді Іван і Марічка*).

Діалект (грец. *διαλέγεται, dialegomai* «розмовляти, спілкуватись, вести розмову одне з одним», звідки *διάλεκτος*) також відомий українською як говір – місцевий різновид національної мови.

<i>Ватра</i>	<i>вогнище</i>
<i>Маржинка</i>	<i>худоба</i>
<i>Полонина</i>	<i>ділянка без лісу на висоті, у горах</i>
<i>Любаска</i>	<i>коханка</i>
<i>Газда</i>	<i>господар</i>
<i>Легінь</i>	<i>хлопець</i>
<i>Флояра</i>	<i>типу соплки</i>
<i>Бартка</i>	<i>топірець</i>
<i>Плови</i>	<i>негоди, дощі</i>
<i>Полонина</i>	<i>значна ділянка без лісу в Карпатах, яку використовують для пасовища та сінокошу</i>
<i>Смерічка, смерека</i>	<i>вічнозелене хвойне дерево з конусоподібною кроною, ялина європейська</i>
<i>Старини</i>	<i>батьки</i>
<i>Трембіта</i>	<i>гуцульський народний духовий інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби</i>
<i>Файно</i>	<i>гарно, добре, красиво</i>
<i>Флояра</i>	<i>різновид соплки, що має майже метрову довжину</i>
<i>Царинок</i>	<i>обгороджений сінокіс поблизу оселі</i>
<i>Ярка</i>	<i>молода вівця</i>

Інтерактивні завдання, які допоможуть зрозуміти діалектну лексику

<https://quizlet.com/pl/989108788/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA-flash-cards/?i=6ax28q&x=1jqt>

<https://create.kahoot.it/details/ff904751-e1d8-4b11-9f9a-dddb95f1eb51>

<https://create.kahoot.it/share/2/6dc24411-1f5d-43f0-94cc-6e30b83e6cba>

Завдання 8. Прочитайте уривок із твору Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». Незрозумілі слова-діалектизми знайдіть у словнику до тексту.

Тіні забутих предків

Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків. Двадцятою і останньою була Анничка. Не знати, чи то вічний шум Черемошу і скарги гірських потоків, що сповняли самотню хату на високій **кичері**, чи сум чорних смерекових лісів лякав дитину, тільки Іван все плакав, кричав по ночах, погано ріс і дивився на неню (маму) таким глибоким, старече розумним зором, що мати в тривозі одвертала од нього очі. Не раз вона з ляком думала навіть, що то не від неї дитина.

Не «сокотилася» баба при **злогах**, не обкурила десь хати, не засвітила свічки – і хитра бісиця встигла обміняти її дитину на своє бісеня. Туго росла дитина, а все ж піростала, і не стямилась навіть, як довелось шити їй штани. Але так само була чудна. Дивиться перед себе, а бачить яесь далеко і не відоме нікому або без причини кричить. **Гачі** на йому спадають, а воно стоїть серед хати, заплющило очі, роззявило рота і верещить.

Тоді мати виймала люльку з зубів і, замахнувшись на нього, люто гукала:

– Ігі на тебе! Ти, обміннінику.

Словник до тексту.

КІЧЕРА, и, жін., діал. Гора, вкрита вся лісом, крім вершини. *Втретє затрембітала трембіта про смерть у самотній хаті на високій кичері* (Михайло Коцюбинський, П, 1955, 312); [Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 156].

СОКОТИЛАСЯ – Беретися, остерігатися [<https://slovyk.ua/index.php?swrd>].

ЗЛОґИ, ів, мн., діал. Пологи (роди) – народження дитини [Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. С. 599].

БІС, бісиця, бісеня – нечиста сила.

ГАЧІ, ів, мн., діал. Штани [Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 42].

ГАДЖУ́ГА, и, жін., діал. Молода смерека (хвойне дерево, ялинка) [*Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 10*].

ЛА́БА, и, жін., діал. Лапа (у 1 знач.). *Хапався* [хапається] *лабами* за коріння, *нюхає і ричить* [ведмідь], *так ричить, мов розгніваний п'яниця* (Іван Франко, IV, 1950, 26) [*Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 427*].

ГАЛЮ́ЗКА, и, жін. Зменш. до галуза. *Іван накидав сухих галузок і підпалив* (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 347) [*Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 21*].

ГАЛЮ́ЗА, и, жін. Те саме, що гілля [*Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 21*].

Обмінник – одмінник – назви демонічної істоти, яку знайшла в фольклорних джерелах.

Ватра – вогнище.

Маржинка – худоба.

Полонина – ділянка без лісу на висоті, у горах.

Любаска – коханка.

Газда – господар.

<https://create.kahoot.it/details/ff904751-e1d8-4b11-9f9a-dddb95f1eb51>

<https://create.kahoot.it/share/2/6dc24411-1f5d-43f0-94cc-6e30b83e6cba>

Післятекстові завдання

Завдання 9. Де знаходиться Прикарпаття? (Знайдіть і покажіть на карті). Хто такі гуцули?

<https://vidviday.ua/blog/guculske-vbrannia/>

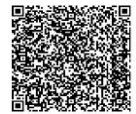
Перегляньте статтю про Гуцульське вбрання – дзеркало природної краси

Опишіть гуцульський одяг

Інтерактивні завдання, які допоможуть зрозуміти діалектну лексику

https://www.canva.com/design/DAGayLPFw3M/y8gGz7KxYxhFqOUjLYFYjg/edit?utm_content=DAGayLPFw3M&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton

Гуцули – етнографічна група українців, нащадки найстародавнього племені уличів, що живуть у Карпатах (Івано-Франківська, Чернівецька і Закарпатська області)

Завдання 10. Прочитайте фрагмент тексту. Дайте відповіді на запитання, поставлені після тексту.

Звідси дивився на гори, близькі й далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси з їх синім диханням, на ясну зелень царинок, що, мов дзеркала, блищали в рамах дерев. Під ним, в долині, китів

холодний Черемош. По далеких горбах дрімали на сонці самотні оселі. Було так тихо і сумно, чорні смереки безперестанку спускали сум свій в Черемош, а він ніс його долом й оповідав (Михайло Коцюбинський).

Що таке Черемош? Знайдіть його на карті.

Підкресліть в тексті прикметники, визначте їх рід, число, відмінок.

Зразок: на близькі верхи – множина, знахідний відмінок.

<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1058> – твір «Тіні забутих предків»

<https://www.youtube.com/watch?v=Sg0Kok7q0vs> стислий переказ

ДЕМОНСТРАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

ПЕРЕГЛЯД ФІЛЬМУ, присвячений 100-річному ювілею Михайла Коцюбинського

Фільм «Тіні забутих предків»

https://www.youtube.com/watch?v=q2_BbKcRnTw

<https://www.youtube.com/watch?v=fbKm3twSmOU&rco=1>

Завдання 11. Перегляньте фільм «Тіні забутих предків», запишіть незрозумілі слова.

Післядемонстраційні завдання

Завдання 12. Опишіть портрет Марічки та Івана, якими Ви їх уявляєте?

Завдання 13. Напишіть відгук про фільм. Чи порадили б його переглянути своїм друзям?

Завдання 14. Хто такі гуцули? Опишіть їхній характер. Побудуйте речення з поданими словами.

Поясніть слова *любов* і *кохання*. Яка між ними різниця? Складіть речення з цими словами.

Зразок: *Гуцули – гордий, сильний народ. Джерелом їхньої сили є природа Карпат.*

Завдання 15. Перегляньте відео за покликанням. Дайте відповідь на запитання: Де був написаний твір «Тіні забутих предків»? Де знімали кінофільм (стрічку) за цим твором?

https://www.youtube.com/watch?v=R86Mx_8d5y0 Криворівня: місце натхнення українських геніїв [eng subtitles].

Якщо Вас зацікавили ці місця, то можна віртуально подорожувати Карпатами.

Завдання 16. Сплануйте реальну подорож Карпатами. Опишіть, що хотіли б побачити і що очікуєте від мандрівки?

<https://www.youtube.com/watch?v=rnYyHNSAPgI>

Подорож Карпатами. Буковель. Верховина та Криворівня.

Завдання 17. Прочитайте цікавий матеріал за покликанням і дайте відповідь на запитання: чи справді відомий Сергій Параджанов у світі? Як згадували С. Параджанова в Україні? Хто із сучасних митців використовує творчість С. Параджанова?

Параджанов: режисер легендарних «Тіней забутих предків» | Культурі українці.

Незалежні люди

<https://www.youtube.com/watch?v=ayL1mhNqMzg> – 4 хв

Сергій Параджанов: українське поетичне кіно, творчість у радянських таборах –
Постаті

<https://paradzhanov.silpo.ua/?cardId=i> – Рік Сергія Параджанова
Від кінорежисера, кінокритика Андрія Алферова

Леді Гага, Що спільного Параджанов і Леді Гага?

<https://suspilne.media/culture/65102-reziser-rozpoviv-comu-nadivhavsja-paradzanovim-pid-cas-zjomok-klipu-ledi-gagi/>. «Обрав світ Параджанова»: режисер розповів про зйомку нового кліпу Леді Гаги (Вікторія Хожанова).

1. https://www.youtube.com/shorts/ETdQ_MNNvhU - пісня Леді Гаги «911»

2. <https://rems.knukim.edu.ua/home/news/1651-ledi-haha-ta-serhii-paradzhanov-shcho-spilnoho.html>

Список використаної літератури

1. Бичкова Н. І. Типологія відеофонограм для навчання усного іноземного спілкування. *Методика викладання іноземних мов*. Київ : Освіта, 1992. Вип. 21. С. 68–71.
2. Гуржій А. М., Карташова Л. А., Лапінський В. В. ІТ-готовність вчителів іноземних мов: методологія, теорія, технологія : навч. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2013. 230 с.
3. Зозуля І. Є., Стадній А. С., Стадній А. А. Аудіовізуальні засоби навчання в процесі формування іноземної комунікативної компетентності. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2022. Вип. 40. С. 12–28.
4. Кудіна Т. М. Формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 240 с.
5. Луценко В. І. Використання відеоресурсів як способу підвищення мотивації іноземних студентів технічного вишу до вивчення української мови. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. 2020. № 92. С. 55–60. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35734/108475.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
6. Мудрик О. В. Особливості використання інформаційних відеотехнологій під час вивчення іноземної мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т. 2. С. 87–91.
7. Онкович Г. В. Медіадидактика як парасольковий термін. *Сучасна наука та освіта Волині* : зб. матеріалів наук.-практ. конф., 22 листопада 2018 р., м. Володимир-Волинський. Луцьк : Волиньполіграф. 2018. С. 533–536.
8. Пантелєєва О. О., Малєєва Т. Є. Формування іноземної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 1. С. 132–142.
9. Рогульська О., Тарасова О. Використання відеоматеріалів для підвищення мотивації майбутніх учителів іноземної мови. *Зб. наук. праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 2. С. 389–399.
10. Самойленко С. А., Беспалова Н. В., Липська І. І. Фільм як засіб підвищення мотивації студентів до вивчення іноземних мов. *Молодий вчений*. 2015. №2 (17). С.102–104.
11. Швец Г. Д. Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2021. 540 с.
12. Шевчук Ю. «Мамай» відкрив постійний форум українського кіно в Нью-Йорку. URL: http://archive-ukma.edu.ua/show_content.php?id=382.

13. Шевчук Ю. Кіно притискають, щоб не стало нації. BBS News. Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/01/110123_shevchuk_ie.
14. Яхнюк Т. О. Використання фрагментів художніх відеофільмів для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2002. 18 с.
15. Яхнюк Т. О., Верисокин Ю. І. Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики з соціокультурним компонентом. *Іноземні мови*. 2000. № 3. С. 33–36.
16. Kramersch C. The cultural component of language teaching : вебсайт. URL: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-01-2/beitrag/kramersch2.htm> с. 1.
17. Taylor K. Using DVD and video in your ESL class: Part two: An ELT notebook. : веб-сайт. http://eltnotebook.blogspot.com/2007/01/using-dvd-and-video-in-your-esl-class_05.html.

THE CINEMATIC-DIDACTIC ASPECT OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE (BASED ON THE FILM «SHADOWS OF FORGOTTEN ANCESTORS» BY SERHII PARADZHANOV)

Vintoniv Mykhailo

Doctor of Philological Sciences, Professor of Ukrainian Language Department
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Vintoniv Tetiana

Candidate of Philological Sciences, Docent of Ukrainian Language Department
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Bulava Natalia

Candidate of Philological Sciences, Docent of Ukrainian Language Department
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Introduction. *The article analyzes the methods of linguistic and didactic processing of cultural and linguistic material during the study of Ukrainian as a foreign language. It considers the effective use of films in the educational process, which is possibly provided that a linguistic and country study approach is used. The feasibility of using film works in teaching foreign students, starting from B1 and B2 levels, has been substantiated.*

Purpose. *The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of implementing a linguistic and country study approach to teaching Ukrainian as a foreign language through the use of video technologies based on studying the figure of Serhii Paradzhanov and his film «Shadows of Forgotten Ancestors».*

Methods. *The study examines methods for organizing educational activities, including the specifics of using films as a didactic approach capable of enhancing communicative integration and creating extensive opportunities for teaching Ukrainian as a foreign language.*

Results. *Foreign students' knowledge of Ukrainian cultural norms, values, traditions, and customs fosters the development of personal qualities, aesthetic culture, as well as oral and written language, which is essential for effective intercultural communication. These approaches help students to adapt faster to a new linguistic and cultural environment. A well-chosen film plays a crucial role in the process of teaching Ukrainian as a foreign language and serves as a key object of linguodidactic research. Numerous scientific studies emphasize the importance of working with films, as they not only enhance linguistic competence but also ensure thematic integration and provide interdisciplinary connections. Different tasks before and after watching Serhii Paradzhanov's film «Shadows of Forgotten Ancestors» enrich students informationally, facilitating their adaptation to various life situations. The film is not only an object of study but also a significant source of knowledge.*

Originality. *The selection of educational video materials and the use of artistic texts in language education have become especially relevant due to the changes in the composition of foreign students and the current conditions in Ukraine. Particular attention should be paid to the requirements for representative texts and films, which must meet contemporary needs and rely on innovative methodological approaches in language teaching. Educators can use a wide array of films that highlight cultural, traditional, and customary topics or important social issues, like immigration, xenophobia, forced displacement, and adaptation to new cultural environments.*

Conclusion. *During the selection of authentic video materials for teaching Ukrainian as a foreign language, instructors should consider students' proficiency level, the complexity of the material, the balance of audio and visual information in the episodes, the relevance of visual content to the lesson topic and didactic goals, the topicality of the theme in relation to students' interests and needs, the duration of the video fragment, the availability of subtitles, and the educational purpose. Audio and video materials demonstrate not only linguistic features but also speech nuances, culture, customs, and traditions, significantly facilitating the learning of a new language.*

Thus, the effectiveness of their use depends on the instructor's thorough preparation and the careful organization of the learning process. The use of cinematic-didactic materials in teaching Ukrainian as a foreign language contributes to effective language acquisition, helps students find out key aspects of Ukraine's history, outstanding figures, and traditions, and motivates them to deepen the mentality and character of Ukrainians. This makes much easier the adaptation of foreign students to the Ukrainian cultural environment. In particular, Serhii

Paradzhanov's film «Shadows of Forgotten Ancestors» has significant potential in linguodidactics. Task selection for reading, listening, speaking, and writing should take into account the proficiency level of foreign students and aim to assist the development of intercultural competence. Watching films that reflect the culture of the country whose language is being studied and further content discussions play an important role in developing foreign students' communication skills.

Key words: *linguistic and country study approach, text, multimedia technologies, educational text, communicative competence, films, reproductive focus.*

References

1. Bychkova, N. I. (1992). Typolohiia videofonohram dlia navchannia usnoho inshomovnoho spilkuvannia [Typology of videotapes for teaching oral foreign language communication]. *Metodyka vykladannia inozemnykh mov - Methods of teaching foreign languages*, 21, 68–71. [in Ukrainian].
2. Hurzhii, A. M., Kartashova, L. A., Lapynskyi, V. V. (2013). IT-hotovnist vchyteliv inozemnykh mov: metodolohiia, teoriia, tekhnolohiia: navch. Posib [IT readiness of foreign language teachers: methodology, theory, technology: a textbook]. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny. [in Ukrainian].
3. Zozulia, I. Ye, Stadnii, A. S., Stadni, A. A. (2022). Audiovizualni zasoby navchannia v protsesi formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti [Audiovisual teaching aids in the process of forming foreign language communicative competence]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity. - Teaching languages in higher education institutions*, 40, 12–28. [in Ukrainian].
4. Kudina, T. M. (2013). Formuvannia leksychnoi kompetentnosti ukrainskoi movy v inozemnykh slukhachiv pidhotovchyykh viddilen [Formation of lexical competence of the Ukrainian language in foreign students of preparatory departments]. *Candidate of Pedagogical Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Lutsenko, V. I. (2020). Vykorystannia videoresursiv yak sposobu pidvyshchennia motyvatsii inozemnykh studentiv tekhnichnoho vyshu do vyvchennia ukrainskoi movy [Using video resources as a way to increase the motivation of foreign students of a technical university to learn Ukrainian language]. *Pedahohichni nauky - Pedagogical sciences*, 92, 55–60. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35734/108475.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [in Ukrainian].
6. Mudryk, O. V. (2022). Osoblyvosti vykorystannia informatsiinykh videotekhnolohii pid chas vyvchennia inozemnoi movy [Peculiarities of using information video technologies in learning a foreign language]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh - Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools*, 80(2), 87–91. [in Ukrainian].
7. Onkovych, H. V. (2018). Mediadydaktyka yak parasolkovyi termin [Mediadidactics as an umbrella term] *Suchasna nauka ta osvita Volyni: zb. materialiv nauk.-prakt. konf., 22 lystop. 2018 r. - Modern science and education in Volyn: collection of materials of the scientific and practical conference, November 22, 2018*. Lutsk, 533–536. [in Ukrainian].
8. Pantelieieva, O.O., Malieieva, T. Ie. (2019). Formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnosti [Formation of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka - Personal spirituality: methodology, theory and practice*, 1, 132–142. [in Ukrainian].
9. Rohulska, O., Tarasova, O. (2018). Vykorystannia videomaterialiv dlia pidvyshchennia motyvatsii maibutnix uchyteliv inozemnoi movy [Using video materials to increase the motivation of future foreign language teachers]. *Zb. nauk. prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy - Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 2, 389–399. [in Ukrainian].
10. Shvets, H. D. (2021). Teoretyko-metodychni zasady navchannia ukrainskoi movy inozemnykh studentiv humanitarnykh spetsialnosti [Theoretical and methodological bases of teaching Ukrainian language to foreign students of humanities]. *Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Shevchuk, Yu. «Mamai» vidkryv postiniyi forum ukrainskoho kino v Niu-Yorku [«Mamai» opens permanent forum of Ukrainian cinema in New York]. URL: https://http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=382 [in Ukrainian].
12. Shevchuk, Yu. Kino prytyskaiut, shchob ne stalo natsii [Cinema is being squeezed to keep the nation alive]. *BBS News. Ukraina*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/01/110123_shevchuk_ie [in Ukrainian].
13. Yakhniuk, T. O. (2002). Vykorystannia frahmentiv khudozhnykh videofilmiv dlia navchannia studentiv movnykh spetsialnosti sotsiokulturnoi anhliiskoi leksyky [Using fragments of feature films to teach students of language specialties socio-cultural English vocabulary]. *Extended abstract candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
14. Yakhunov, T. O., Verysokin, Yu. I. (2000). Typolohiia kinoinformatsii ta yii vykorystannia dlia navchannia leksyky z sotsiokulturnym komponentom [Typology of film information and its use for teaching vocabulary with a socio-cultural component]. *Inozemni movy - Foreign languages*, 3, 33–36. [in Ukrainian].
15. Kramsch, C. The cultural component of language teaching : veb-sait. URL: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-01-2/beitrag/kramsch2.htm> [in English].
16. Taylor, K. Using DVD and video in your ESL class: Part two: An ELT notebook. : veb-sait. http://eltnotebook.blogspot.com/2007/01/using-dvd-and-video-in-your-esl-class_05.html [in English].
17. Samoilenko, S. A., Bepalova, N.V., Lypyska, I.I. (2015). Film yak zasib pidvyshchennia motyvatsii studentiv do vyvchennia inozemnykh mov [The film as an example of the motivation of students to develop foreign films]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, №2 (17), 102–104. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 16.01.2025 р.
Прийнято редакцією 16.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.14

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-30-38

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ГУРТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Листопад Олексій Анатолійович

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: lystopad.oa@pdpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3121-324X

Гуданич Наталія Миколаївна

викладач кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: hudanych.NM@pdpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-2421-8955

Стаття присвячена аналізу особливостей організації студентського наукового гуртка як засобу розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Студентський науковий гурток розглядається як ефективний інструмент залучення студентів до науково-дослідницької роботи. Визначено сутність поняття студентський науковий гурток. Встановлено основні функції студентського наукового гуртка. Описано мету та завдання студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя». Описано досвід студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя». Представлені традиційні та інноваційні форми організації студентського наукового гуртка. Наведено особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації роботи студентського наукового гуртка.

Ключові слова: студентський науковий гурток, науково-дослідницька діяльність, розвиток пізнавальної ініціативності, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Нині відбувається інтенсивне реформування системи освіти, розробляються і впроваджуються нові проекти, розширюються інноваційні процеси. Стає очевидною потреба в діяльних, творчо мислячих людях, здатних самостійно висувати й розв'язувати різноманітні нестандартні завдання в складних умовах. У зв'язку з цим особлива увага має бути приділена проблемі підвищення якості підготовки студентів до розв'язання дослідницьких задач (О. Башкір, Р. Бруханський, Т. Завгородня, Л. Ковальчук, О. Кулик, М. Лаврук, В. Маїк, В. Медвідь, Я. Мотенко, У. Ніконенко, Т. Пристайко, І. Тимошенко та ін.). З метою розв'язання цієї проблеми в закладах вищої освіти існують студентські наукові гуртки. На думку вчених (Л. Альошкіна, Ю. Єчина, О. Повідайчик, Г. Пономарьова, В. Прошкін та ін.) науково-дослідницька робота є невід'ємною частиною освітнього процесу в закладах вищої освіти. У зв'язку з цим формування та розвиток студентських наукових гуртків є для кожного закладу вищої освіти вельми актуальним.

Дослідники стверджують (В. Білаш, В. Дубнюк, Л. Зубченко, І. Лісецька, О. Повідайчик, Н. Соколова та ін.), що саме в наукових гуртках студенти вчаться працювати з літературою, аналізувати, узагальнювати результати власних досліджень, виступати з доповідями на конференціях, відстоювати свою думку в полеміках, застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології, що дає змогу студентам краще адаптуватися до професійної діяльності, відчувати постійну потребу в підвищенні фахових умінь і поглибленні теоретичних і практичних знань, необхідних у професійній діяльності. Дослідження (М. Гаморак, О. Годованець, Г. Короленко, І. Лісецька, Л. Новицька-Усенко та ін.) доводять, що актуальність проблеми організації студентського наукового гуртка як засобу розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначається потребою в підготовці компетентних, творчих і самостійних фахівців, здатних до інноваційної діяльності в професійній сфері. У сучасному суспільстві, яке активно розвивається в умовах цифровізації, глобалізації та реформування освіти, перед педагогами ставляться нові вимоги. Вихователі закладів дошкільної освіти повинні володіти не лише теоретичними знаннями, але й практичними навичками, які дають змогу ефективно організовувати освітній процес, застосовувати інноваційні методики та підходи.

Науковці (О. Білостоцька, С. Вітвицька, В. Ворожбіт-Горбатюк, К. Зозуля, Л. Зубченко, О. Коркішко та ін.) зазначають, що науковий гурток є одним з ефективних засобів формування таких компетентностей у студентів. Його діяльність спрямована на стимулювання пізнавальної активності та ініціативності, розвиток дослідницьких умінь і навичок, формування здатності до самостійного вирішення професійних завдань, підтримку творчої самореалізації студентів. Проблема розвитку пізнавальної

ініціативності особливо актуальна для майбутніх вихователів, адже саме від їхньої здатності до саморозвитку, аналітичного мислення та готовності до постійного вдосконалення залежить якість дошкільної освіти. Участь у студентських наукових гуртках дає змогу розвивати означені якості, сприяючи гармонійному поєднанню теоретичних знань із практичною діяльністю (Р. Деніна, О. Дронов, Л. Зубченко, О. Іванкова І. Лісецька, Н. Третяк, І. Трефаненко, О. Чорновол-Ткаченко, Б. Шумко та ін.).

Крім того, у багатьох сучасних дослідженнях українських вчених [1; 2; 8] зазначається, що наукові гуртки сприяють формуванню в студентів соціально значущих навичок, таких як командна робота, публічні виступи, проєктна діяльність, що створює умови для інтеграції професійних і особистісних компетенцій. В умовах реформування системи освіти в Україні організація студентських наукових гуртків стає важливим аспектом підготовки фахівців, здатних до адаптації в змінному освітньому середовищі, що підкреслює необхідність подальшого дослідження і вдосконалення методики їх організації. Отже, актуальність цієї проблеми зумовлена як потребою в інноваційній підготовці майбутніх педагогів, так і важливістю створення умов для розвитку їхньої пізнавальної ініціативності та творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження (А. Бистрицька, М. Білуха, С. Богдан, О. Галян, А. Єріна, Н. Єфремова, В. Ковальчук, О. Колесников, О. Крушельницька та ін.) вказують на те, що організація науково-дослідницької роботи здобувачів освіти є ключовим компонентом сучасного освітнього процесу. Науково-дослідницька робота здобувачів освіти сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей і практичних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Багато дослідників (Г. Бірта, О. Данильян, Н. Ковтун, В. Самсонов та ін.) підкреслюють, що інтеграція науково-дослідницької роботи в освітній процес дозволяє зробити його більш практично орієнтованим. Науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку компетентностей, важливих для сучасного суспільства: навички самостійного пошуку і аналізу інформації, уміння формулювати проблеми, ставити цілі та досягати результатів, розвиток комунікативних і презентаційних навичок через участь у наукових конференціях, конкурсах, публікаціях (Л. Власенко, О. Данильян, А. Завербний, В. Зацерковний, З. Партико, Н. Сидоренко, Ф. Швець та ін.).

Сучасні публікації (Т. Волошина, В. Коваленко, Т. Потапчук, Л. Себало, А. Яцишин та ін.) акцентують увагу на важливості використання цифрових технологій, платформ для спільної роботи (Google Workspace, Microsoft Teams), використання спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу даних (SPSS, MATLAB), доступу до відкритих наукових баз даних та ресурсів (PubMed, Scopus, Google Scholar). Дослідники [3; 4; 5; 6; 7] наголошують, що ефективна організація науково-дослідницької роботи неможлива без підтримки кваліфікованих наставників. Наставники, на думку вчених (В. Зінченко, І. Осадченко, Г. Сердюк, Д. Сопова та ін.), допомагають студентам вибирати теми досліджень, актуальні для сучасної науки, сприяють формуванню в здобувачів навичок академічної доброчесності, підтримують у розробці структури дослідження та написанні наукових текстів.

Потрібно зауважити, що зростає увага до питань дотримання академічної доброчесності у виконанні науково-дослідницької роботи, що передбачає запобігання плагіату через навчання правильному цитуванню, використання програм перевірки оригінальності текстів, формування етичної відповідальності в здобувачів освіти (О. Боровик, Н. Гриценко, В. Каличева, М. Кондратюк та ін.). У статтях останніх років (Н. Авшенюк, І. Атаманчук, В. Бугров, Ю. Грищук, М. Дебич, О. Локшина, Н. Мирончук, А. Сбруєва, С. Шитікова та ін.) підкреслюється важливість залучення студентів до міжнародних проєктів і програм та академічної мобільності, участь у спільних дослідницьких проєктах із закордонними університетами, стажування та обмін досвідом за кордоном, використання результатів міжнародних досліджень для підвищення якості освіти.

Дослідження (А. Артюхова, С. Важинський, С. Гончаренко, В. Вихрущ, О. Данильян, В. Зацерковний, Ю. Козловський, В. Медвідь, Б. Мокін, В. Ортинський, З. Партико, В. Сидоренко та ін.) засвідчують, що успішна організація науково-дослідницької роботи має багатовекторний вплив – від підвищення академічної успішності студентів до розвитку їхньої готовності до викликів сучасного ринку праці. Аналіз наукової літератури (Н. Бабченко, С. Каламбет, В. Петрушенко, П. Селігей та ін.) спонукає до висновку про те, що ефективна організація науково-дослідницької роботи потребує системного підходу, який охоплює освітні, технологічні, організаційні та етичні аспекти.

Погоджуємося з думкою закордонних дослідників (Dr. D. Beerbaum, R. Bob, L. A. Boland, Ch. Brooks, G. Consigli, R. F. Crespo, C. Giebe, M. Gilli, J. F. Hair), що науково-дослідницька робота студентів обов'язково сприяє розвитку творчого нестандартного мислення, що дає можливість обґрунтувати й відстояти свою точку зору. Спираючись на наукові праці вчених (В. Бабайлов, І. Бабух, В. Бессонова, Р. Бруханський, А. Бхаттачарджи, В. Вакуленко, В. Горин, Б. Гузар, О. Данильян, І. Доценко, В. Дубницький, М. Євтушенко, Н. Зарицька, А. Конверський, М. Корягін, Ю. Костін, В. Лагодієнко, В. Медвідь, Ю. Носачова, І. Радіонова, В. Самсонов), встановлено, що оволодіння науково-практичними

знаннями, уміння знаходити головне у величезному потоці інформації, самоорганізація, розуміння значущості своєї наукової діяльності, розвиток творчого мислення – усе це природним чином виховує в студента низку позитивних рис характеру, необхідних майбутньому фахівцеві: відповідальність, цілеспрямованість, сміливість, моральну досконалість, дотримання професійної етики, прагнення до професійного і наукового покликання. З метою підвищення ефективності науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти створюються студентські наукові гуртки, які об'єднують широке коло студентів, що обрали певний науковий напрям відповідно до плану роботи кафедри.

Формулювання мети статті. Проаналізувати особливості організації студентського наукового гуртка як засобу розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Переконливим є погляд знаних авторитетів (В. Андрущенко, А. Богуш, М. Вашуленко, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, П. Саух, С. Сисоєва, О. Топузов та ін.) про те що, науково-дослідна робота здобувачів освіти є важливою частиною їхньої професійної підготовки. Доведено, що вона не лише допомагає оволодіти основами наукового пошуку, але й розвиває критичне мислення, уміння аналізувати інформацію, а також здатність формулювати й вирішувати проблеми. Участь у дослідницьких проєктах дає можливість здобути практичні навички, що знадобляться в майбутній професійній діяльності, а також сприяє розвитку інноваційного мислення та творчого підходу до вирішення завдань.

Є очевидним, що науково-дослідна робота має важливу роль у формуванні майбутнього вихователя, оскільки вона допомагає не лише здобути необхідні теоретичні знання, але й розвиває низку ключових професійних і особистісних якостей. Вихователь, який займається науково-дослідною діяльністю, має змогу вивчати сучасні педагогічні теорії, аналізувати їх на практиці, а також виявляти нові підходи до роботи з дітьми (Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, І. Дичківська, Т. Жаровцева, І. Княжева, О. Ковшар, І. Мардарова, М. Машовець, Н. Мельник, Р. Найда, В. Нестеренко, Г. Підкурманна, С. Семчук, Т. Танько та ін.).

Результати дослідження підтверджують справедливість твердження про те, що науково-дослідна діяльність розвиває здатність до аналізу інформації, критичної оцінки різних методів і технік виховання, що дає змогу вихователю краще адаптуватися до потреб дітей і вибудовувати ефективні стратегії навчання і розвитку. У роботі над науковим проєктом вихователь може досліджувати питання, пов'язані з індивідуальними особливостями дітей, психоемоційним розвитком та іншими аспектами, що допомагає розвивати творчий підхід до вирішення конкретних виховних завдань. Вивчення новітніх педагогічних технологій та їх упровадження в практику стає можливим завдяки науково-дослідній роботі. Вихователь може досліджувати ефективність нових методів навчання, інструментів для роботи з дітьми, що підвищує якість освіти. Займаючись науковою роботою, майбутній вихователь розвиває вміння планувати свою діяльність, організовувати процес навчання, досліджувати різні підходи до вирішення проблем, що сприяє становленню його як фахівця високого рівня. Науково-дослідна робота дозволяє майбутньому вихователю не тільки поглибити свої знання та навички, але й розвивати професійні якості, необхідні для ефективної роботи з дітьми.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що студентський науковий гурток є важливою складовою організації науково-дослідної роботи майбутніх вихователів, адже він створює платформу для розвитку їхніх наукових, дослідницьких і професійних навичок. Студентський науковий гурток надає можливість вивчати новітні дослідження в галузі педагогіки, психології та виховання, обговорювати актуальні проблеми освіти та виховання, що дає змогу майбутнім вихователям розширити свої теоретичні знання.

На основі категоріального аналізу можна констатувати, що студентський науковий гурток – це організаційна форма роботи студентів у закладах вищої освіти, яка об'єднує осіб, зацікавлених у поглибленому вивченні певної галузі знань, наукових дослідженнях та розширенні професійних компетенцій. Аналіз наукової літератури [1; 2; 8] засвідчив, що головною метою студентського наукового гуртка є створення умов для інтелектуального розвитку, формування дослідницьких навичок, а також залучення студентів до науково-дослідної діяльності та творчих пошуків. Спираючись на наукові праці вчених (О. Білостоцька, Д. Боярський, Л. Нікітченко та ін.), встановлено, що основні функції студентського наукового гуртка: організація наукових досліджень за профільними тематиками; участь у конференціях, семінарах, круглих столах; проведення дискусій, лекцій та майстер-класів; стимулювання наукової активності студентів; обмін ідеями та досвідом між учасниками.

Студентські наукові гуртки функціонують при кафедрах, факультетах чи інших структурних підрозділах університету та є важливою частиною освітньо-наукового процесу. Удалося зафіксувати, що в гуртку студенти мають змогу брати участь у дослідженнях, розробляти власні наукові проєкти, ставити гіпотези та перевіряти їх на практиці, що дає їм навички планування і проведення наукових досліджень, аналізу результатів та їх інтерпретації. У гуртку можна обговорювати питання, що стосуються не лише

педагогіки, а й психології, соціології, культурології, що дозволяє майбутнім вихователям враховувати різноманітні аспекти виховного процесу, розвивати цілісне розуміння педагогічної діяльності. Гурток може організовувати експериментальні дослідження, майстер-класи, тренінги, що дає змогу студентам випробовувати теоретичні знання на практиці, що також може бути корисно для розвитку навичок роботи з дітьми в реальних умовах.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що в студентському науковому гуртку студенти отримують можливість реалізувати свої наукові амбіції, обговорювати ідеї з однокласниками, що підвищує їхню мотивацію до подальшої наукової роботи і сприяє вдосконаленню власних професійних навичок. Результати дослідження підтверджують справедливість твердження, що гурток може сприяти участі студентів у наукових конференціях, семінарах, де вони можуть презентувати свої дослідження, отримувати зворотний зв'язок від професіоналів і колег, а також публікувати власні роботи в наукових журналах, що не тільки підвищує їхню наукову репутацію, а й дозволяє набутти досвіду комунікації з науковою спільнотою. Обговорення наукових статей, теорій, досліджень у гуртку дає змогу студентам розвивати навички критичного аналізу, порівняння різних підходів до вирішення педагогічних проблем і вибору найефективніших методів. У цьому аспекті варто взяти до уваги, що студентський науковий гурток є потужним інструментом для розвитку наукової, дослідницької та професійної діяльності майбутніх вихователів. Він сприяє формуванню комплексного підходу до навчання, розвитку інноваційних ідей і вирішення актуальних проблем педагогічної практики.

Дослідження засвідчило, що студентські наукові гуртки відіграють важливу роль у розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Вони створюють середовище для професійного і особистісного розвитку, сприяють формуванню активної наукової позиції та стимулюють інтерес до інноваційних методів навчання і виховання. Участь у наукових гуртках допомагає студентам вдосконалювати здатність до аналізу та оцінки інформації, що є важливим для майбутньої роботи в дошкільній освіті, де потрібно оперативно реагувати на різноманітні ситуації.

Доведено, що в гуртках студенти можуть досліджувати актуальні проблеми дошкільної освіти, новітні педагогічні методики, психологічні аспекти виховання дітей, що дозволяє впроваджувати інноваційні підходи до навчання та виховання. Участь у наукових проектах дає змогу студентам набувати досвіду проведення наукових досліджень, підготовки наукових праць, що є важливим для розвитку пізнавальної активності та ініціативи в майбутній професії. Участь у дослідницьких проектах стимулює інтерес до самостійного здобуття знань і розвитку творчого підходу до вирішення педагогічних завдань, що особливо корисно для майбутніх вихователів, яким важливо постійно оновлювати свої знання та вміння.

Є впевненість у тому, що робота в науковому гуртку сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді, що є важливим аспектом роботи вихователя в колективі закладу дошкільної освіти. Не можна не зважати на те, що студенти, які беруть участь у наукових гуртках, мають можливість співпрацювати з викладачами, науковцями, а також з педагогами-практиками, що розширює їхні горизонти і дозволяє застосовувати теоретичні знання в реальних умовах. Означені факти переконують у тому, що студентські наукові гуртки є потужним засобом для розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів, формуючи в них необхідні компетенції для ефективної роботи в закладах дошкільної освіти.

На кафедрі дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» організовано студентський науковий гурток «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя». Мета студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя»: сприяти розвитку пізнавальної ініціативності, наукового мислення та творчого потенціалу здобувачів вищої освіти, які готуються до професійної діяльності у сфері дошкільної освіти, через залучення до науково-дослідної, творчої та освітньої діяльності.

Завдання студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя»: розвивати в студентів пізнавальний інтерес до сучасних проблем дошкільної педагогіки та методик виховання; формувати навички самостійного наукового пошуку, аналізу та узагальнення теоретичних знань; організовувати дослідницькі та творчі проекти, спрямовані на підвищення педагогічної майстерності студентів; сприяти обміну досвідом між студентами через участь у наукових конференціях, семінарах, круглих столах та дискусіях; підтримувати ініціативи студентів у впровадженні інноваційних ідей у педагогічну практику; розвивати критичне мислення та здатність застосовувати отримані знання в професійній діяльності; заохочувати співпрацю студентів з науково-педагогічними працівниками кафедри дошкільної педагогіки та іншими закладами освіти; підвищувати рівень обізнаності студентів щодо сучасних тенденцій і викликів у сфері дошкільної освіти.

В організації студентського наукового гуртка були використані традиційні та інноваційні форми роботи. Серед традиційних форм організації роботи студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» варто назвати проведення лекцій науково-

педагогічними працівниками кафедри та запрошеними фахівцями: «Сучасні тенденції в дошкільній освіті: виклики та перспективи», «Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку», «Інноваційні методи та технології у вихованні дітей дошкільного віку», «Формування креативності в майбутніх вихователів», «Роль вихователя в забезпеченні сталого розвитку дитини», «Методика організації дослідницької діяльності дітей у дошкільному віці», «Використання артпедагогіки в дошкільній освіті», «Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами», «Формування емоційного інтелекту дошкільників», «Медіаосвіта в закладах дошкільної освіти».

Також у рамках студентського наукового гуртка було проведено круглі столи: «Розвиток ініціативності студентів у педагогічній діяльності (практичні вправи на розвиток творчого мислення)», «Підготовка до науково-дослідної діяльності в педагогіці (основи вибору теми дослідження, методологія наукового пошуку)», «Використання STEM-освіти в роботі з дітьми дошкільного віку (інтерактивний підхід до навчання через дослідження)», «Організація та проведення педагогічних експериментів (структура і правила проведення досліджень у закладах дошкільної освіти)», «Кейс-методи в дошкільній педагогіці (аналіз ситуацій і вирішення практичних завдань)», «Ігрові технології у формуванні життєвих компетентностей дітей дошкільного віку (майстер-клас із розробки ігор для дітей)», «Розвиток комунікативних навичок у дітей через педагогічні технології (практикум із моделювання занять)», «Екологічне виховання в закладах дошкільної освіти (організація інтегрованих занять для дітей)», «Формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку (використання фізичних вправ, рухливих ігор та дихальних технік)», «Підготовка до професійної самореалізації майбутніх вихователів (планування власного професійного розвитку)».

В організації студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» було використано такі форми організації, як: участь студентів у внутрішніх, всеукраїнських та міжнародних наукових заходах (конференцій, семінари тощо), написання наукових статей і тез, підготовка публікацій для студентських і фахових збірників, запрошення досвідчених вихователів для обміну знаннями тощо.

Організація студентського наукового гуртка передбачала використання інноваційних форм організації роботи. Серед інноваційних форм організації роботи студентського наукового гуртка варто виокремити роботу над практичними проектами, які сприяють упровадженню інновацій у дошкільну освіту. Темі практичних проектів студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя»: «Інноваційні підходи до виховання дітей дошкільного віку (розробка інтерактивних занять із використанням STEM-методик)», «Розвиток креативності дітей дошкільного віку (створення методичних рекомендацій та практичних посібників з упровадження артпедагогіки)», «Екологічна свідомість із раннього віку (організація та реалізація проекту «Екосвіт для малюків» із залученням дошкільників до екологічних ігор, експериментів та творчих завдань)», «Культурно-історична спадщина в освіті дітей дошкільного віку (організація мініпроєкту «Українські традиції для малюків» з інтерактивними заняттями про народні звичаї).

Проведено воркшопи та тренінги: «Пізнавальні ігри для дітей дошкільного віку (розробка та апробація серії настільних ігор, спрямованих на розвиток логіки, пам'яті та уваги в дітей)», «Емоційний інтелект дитини (проведення тренінгів для дітей з розвитку навичок розпізнавання та вираження емоцій)»; «Казкотерапія у вихованні (створення циклу авторських казок для виховання моральних якостей у дітей)», «Здоров'язбережувальні технології в закладі дошкільної освіти (розробка та впровадження фізичних активностей (руханок, гімнастик) для дітей з урахуванням їхніх вікових особливостей)».

Було використано таку інноваційну форму роботи, як хакатон. Хакатони в освіті – це інтерактивні заходи, під час яких учасники (студенти, викладачі, педагоги та інші зацікавлені особи) працюють у командах для швидкого вирішення освітніх проблем або створення нових інноваційних продуктів, це своєрідний інтенсивний мозковий штурм, який поєднує творчість, співпрацю та обмін знаннями. Зазвичай хакатон триває від кількох годин до кількох днів. Мета хакатону – знайти ефективне рішення для конкретного завдання, створити новий інструмент, розробити методiku, освітній ресурс або програмний продукт. Формат проведення хакатону – команда з 3–8 осіб які працюють над завданням, наприкінці заходу вони презентують свої результати журі або аудиторії, учасники заохочуються до нестандартного мислення та розробки унікальних ідей. Проведено такі хакатони: «Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти (розробка рекомендацій для вихователів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами)», «Медіаосвіта для дітей дошкільного віку (розробка навчальних матеріалів з медіаграмотності для дітей у формі ігор та мультфільмів)», «Робота з батьками як партнерами у вихованні (організація тренінгів та семінарів для батьків з питань взаємодії з дітьми в домашніх умовах)».

У діяльності студентського наукового гуртка було передбачено використання ігрових технологій (педагогічні квести, педагогічні майстерні), а також практичні заняття з моделювання освітнього процесу в

зкладах дошкільної освіти: «Творчий підхід до навчання основ грамоти та математики (розробка інноваційних вправ та ігор для навчання дітей читанню, письму та рахунку)», «Експериментальна діяльність у роботі з дітьми (проведення простих дослідів для розвитку в дітей інтересу до пізнання навколишнього світу)», «Квест як форма навчання дітей дошкільного віку (розробка серії освітніх квестів для дітей дошкільного віку з використанням інтерактивних технологій)», «Студентська школа майбутнього вихователя (проведення серії майстер-класів для студентів із моделювання освітнього процесу в закладах дошкільної освіти)».

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації роботи студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» сприяло підвищенню ефективності, доступності та інноваційності освітнього процесу. Інформаційно-комунікаційні технології допомагали забезпечити інтерактивність, гнучкість в організації науково-дослідної роботи.

Проведення засідань гуртка, лекцій, семінарів та обговорень через платформи Zoom, Google Meet, Microsoft Teams дозволяло залучати студентів незалежно від їхнього місцезнаходження. Використання месенджерів (Telegram, Viber) чи платформ (Google Classroom, Moodle) надавало можливість оперативного обміну інформацією, організації дискусій та надання зворотного зв'язку. Використання інтерактивних платформ (Canva, Prezi, Miro, Kahoot) дозволяло створювати цікаві дидактичні матеріали. Використання цифрових бібліотек (Google Scholar, ResearchGate), електронних журналів і баз даних сприяло пошуку та аналізу наукової літератури. Використання хмарних сервісів (Google Docs, Microsoft OneDrive) сприяло якісному написанню наукових статей, виконанню проєктів чи проведення досліджень.

Можна з упевненістю сказати, що залучення студентів до міжнародних платформ (Coursera, EdX, Prometheus) сприяло підвищенню їхніх професійних здатностей, а використання інтерактивних тестів, вікторин та симуляторів сприяло формуванню мотивації до навчання. Залучення до розробки електронних портфоліо, блогів, подкастів забезпечувало демонстрацію творчих напрацювань студентів, презентацію творчих проєктів або розроблених методик за допомогою онлайн-платформ (Padlet, ArtSteps).

Ведення сторінок гуртка у Facebook, Instagram та Telegram стало ефективним інструментом інформування студентів про події та досягнення, а також сприяло залученню нових членів до студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя». Активна комунікація через соціальні мережі дала змогу популяризувати діяльність гуртка, створювати інтерактивний контент і розширювати аудиторію.

Наприклад, Facebook: анонси зустрічей, тренінгів, конференцій чи вебінарів із чіткими датами, програмою та формами участі, публікації з фотографіями та розповідями про успіхи учасників гуртка, зокрема участь у конкурсах чи наукових конференціях, опитування щодо тем майбутніх заходів або зворотного зв'язку від учасників про проведені події, конкурси з фото чи відео, наприклад, «Поділись ідеєю для розвитку ініціативності» з можливістю виграти символічний приз; Instagram: фото та відео з подій, «закулісні моменти», інтерв'ю з активними учасниками гуртка, анонси подій із посиланнями на реєстрацію: серія «Корисні поради» для студентів, серія «День із життя гуртка», короткі відео про цікаві факти зі сфери освіти чи виховання, мотиваційні цитати, успішні кейси учасників гуртка, використання брендів хештегів, наприклад, «Гурток Розвиток Ініціативності»; Telegram: короткі повідомлення з важливими новинами, посиланнями на корисні матеріали або статті, автоматичні нагадування про події, дедлайни чи реєстрації, канал для обговорення ідей, обміну досвідом, організації спільної роботи над проєктами, Telegram-бот, який відповідає на запитання учасників та допомагає реєструватися на заходи.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що цифрові форми для опитувань (Google Forms, SurveyMonkey) сприяли збору відгуків, анкетування студентів щодо їхніх потреб, інтересів і задоволеності роботою гуртка. Також використовувалися платформи типу eTwinning або Erasmus+ для налагодження професійних зв'язків із закордонними студентами та викладачами.

Перевагами використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації роботи студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» була можливість організувати роботу у вільний для студентів час, швидкий доступ до дидактичних матеріалів та зручність їх використання, знайомство з цифровими інструментами, які студенти зможуть використовувати в майбутній професійній діяльності. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації роботи студентського наукового гуртка відкривало нові можливості для розвитку ініціативності студентів, формування їхнього творчого потенціалу та підготовки до сучасних викликів у професійній діяльності.

Отже, є всі підстави зробити такий висновок, що студентський науковий гурток «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» має численні переваги, які сприяють професійному та особистісному зростанню студентів, які готуються до роботи у сфері дошкільної освіти. Діяльність гуртка була зосереджена на розвитку пізнавальної ініціативності, наукового мислення та творчого потенціалу здобувачів вищої освіти. Проведене дослідження підтверджує, що залучення студентів

до дослідницької діяльності сприяло формуванню активної позиції в навчанні та професійному зростанні. Участь у проєктах, наукових конференціях та семінарах стимулювало самостійне вивчення нових методик, підходів та технологій у дошкільній освіті. Робота над науково-дослідними проєктами в гуртку розвивала аналітичні навички, логіку, здатність робити висновки та аргументувати власну точку зору. Студенти вчилися опрацьовувати наукову літературу, проводити експерименти та аналізувати їх результати. Участь у творчих проєктах допомагала студентам проявляти креативність у вирішенні педагогічних завдань, розробці освітніх програм і методик. Студенти мали можливість презентувати свої ідеї та напрацювання, що підвищує їх упевненість у власних силах. Гурток дав змогу студентам моделювати реальні ситуації, які можуть траплятися в професійній діяльності, та шукати ефективні способи їх вирішення. Участь у практичних заняттях, воркшопах та тренінгах формувала важливі навички, необхідні в роботі з дітьми дошкільного віку.

Отже, можна впевнено стверджувати, що спільна робота в гуртку сприяла формуванню навичок ефективної комунікації, співпраці та взаємодії в команді. Організація і проведення заходів стимулювали розвиток лідерських якостей, відповідальності та ініціативності. Гурток мотивував студентів до постійного вдосконалення своїх знань і навичок. Учасники гуртка часто ставали активними учасниками конкурсів, грантових програм і міжнародних проєктів. Студенти отримували можливість ознайомлюватися з експертами у сфері дошкільної освіти, переймати їхній досвід і знаходити однодумців для подальшої співпраці. Здійснене дослідження дає можливість зробити висновки, що діяльність студентського наукового гуртка «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» є важливим чинником підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері дошкільної освіти, які мають високий рівень ініціативності, наукового мислення та творчого підходу до професійної діяльності.

Висновки (з перспективами подальших розвідок із напрямку). Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити висновки, що студентський науковий гурток «Розвиток ініціативності: від здобувача вищої освіти до вихователя» має низку переваг, які суттєво впливають на розвиток професійних і особистісних якостей здобувачів вищої освіти. Його діяльність зосереджена на формуванні компетентностей, необхідних для майбутніх вихователів у сфері дошкільної освіти, через активну участь у науково-дослідній, творчій та освітній роботі.

Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що студенти набувають навичок самостійного пошуку, аналізу та використання інформації, відбувається формування активного ставлення до навчання та дослідницької роботи, що сприяє професійному зростанню. Участь у гуртку сприяє розвитку критичного аналізу, логічного мислення та вміння робити обґрунтовані висновки. Студенти вчать вирішувати професійні проблеми з наукової точки зору, використовуючи сучасні дослідження. Участь у проєктах, конкурсах, семінарах і конференціях дозволяє студентам розкрити свої творчі здібності.

Можна впевнено стверджувати, що гурток створює умови для генерації ідей та розробки авторських методик у сфері дошкільної освіти, здобувачі набувають практичних навичок, які вони зможуть ефективно використовувати в роботі вихователя, зокрема в освітній і виховній діяльності, функціонування гуртка сприяє інтеграції теоретичних знань із практикою. Студенти беруть участь у проведенні досліджень, написанні наукових статей, підготовці виступів на конференціях, що підвищує рівень їхньої обізнаності в сучасних тенденціях педагогічної науки.

У процесі дослідження прийшли до висновку, що робота в команді гуртка сприяє розвитку вміння співпрацювати, обмінюватися ідеями, організовувати спільну діяльність. Студенти розвивають навички публічних виступів і презентації власних напрацювань. Участь у науковому гуртку виділяє студента серед інших випускників, демонструючи його активну позицію, дослідницькі навички та здатність до професійного зростання. Студенти отримують натхнення для подальшого навчання, участі в грантових проєктах, написанні курсових і кваліфікаційних (магістерських) робіт на основі власних досліджень. Отже, діяльність наукового гуртка не лише сприяє формуванню професійної компетентності, а й стимулює розвиток лідерських якостей, креативності та готовності до інноваційної діяльності, що є ключовими складовими успішного вихователя в сучасній дошкільній освіті.

Перспективи подальшого вивчення заявленої проблеми вбачаємо в дослідженні особливостей організації студентської науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти на засадах використання інформаційно-аналітичних систем.

Список використаної літератури

1. Білостоцька О. В. Науковий гурток як засіб формування професійних якостей майбутніх учителів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск LXXII. № 72. Т. 1. 2016. С. 86–91.
2. Боярський Д. Активізація діяльності наукових гуртків у Новій українській школі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. № 31, С. 22–29. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.31.283212>
3. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. 328 с.

4. Листопад О. А., Мардарова І. К. Модульний курс «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми»: навч. посіб. для студентів зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 192 с.
5. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників : монографія. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.
6. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Використання вікі-технологій у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2023. Вип. 1 (51). С. 55–65. DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-55-65.
7. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Педагогічний супровід професійного становлення майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 3 (50). Ч. 1. С. 31–42. DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-31-42.
8. Нікітченко Л. Науковий гурток як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів біології. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. № 2. Том 12. С. 53–59. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i2-008>.
9. Чжан Лей. Витоки усвідомлення піаністами пізнавальної ініціативи як навчальної категорії в українській філософії. *Наука і освіта : науково-практичний журнал*. 2014. №7/CXXIV. С. 184–187.

STUDENT SCIENTIFIC CLUB AS A TOOL FOR DEVELOPING COGNITIVE INITIATIVE OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Lystopad Oleksii

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Preschool Education
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Hudanych Nataliia

Teacher of the Department of Preschool Education
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Introduction. *The education system is currently undergoing intensive reform, new projects are being developed and implemented, and innovation processes are expanding. The need for active, creatively thinking people who are able to independently set and solve various non-standard tasks in difficult conditions is becoming apparent. In this regard, special attention should be paid to the problem of improving the quality of students' preparation for solving research problems. In order to solve this problem, student research clubs exist in higher education institutions. Research is an integral part of the educational process in higher education institutions. In this regard, the formation and development of student research clubs is very important for every higher education institution. Their activities are aimed at stimulating cognitive activity and initiative, developing research skills, forming the ability to solve professional problems independently, and supporting students' creative self-realization.*

Purpose. *To analyze the peculiarities of organizing a student scientific club as a means of developing the cognitive initiative of future teachers of preschool education institutions.*

Methods. *In order to solve the research problems, a set of theoretical methods of pedagogical research was used: analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, formalization, abstraction.*

Results. *The student scientific club is an important component of the organization of research work of future educators, as it creates a platform for the development of their scientific, research and professional skills. The student scientific club provides an opportunity to study the latest research in the field of pedagogy, psychology and education, discuss current issues of education and upbringing, which allows future educators to expand their theoretical knowledge. Based on the categorical analysis, it can be stated that a student research club is an organizational form of student work in higher education institutions that brings together people interested in in-depth study of a particular field of knowledge, research and professional development. The analysis of scientific literature has shown that the main purpose of a student scientific club is to create conditions for intellectual development, formation of research skills, and involvement of students in research activities and creative research. The author establishes that the main functions of a student scientific club are: organization of scientific research on specialized topics; participation in conferences, seminars, round tables; holding discussions, lectures and master classes; stimulation of students' scientific activity; exchange of ideas and experience between participants. It is proved that information and communication technologies help to ensure interactivity and flexibility in the organization of research work of students.*

Originality. *The student scientific club is considered as an effective tool for involving students in research work. The essence of the concept of student scientific club is defined. The main functions of the student scientific club are determined. The purpose and tasks of the student scientific club «Development of initiative: from a higher education student to an educator» are described. The experience of the student scientific club «Development of initiative: from a higher education student to an educator» is described. Traditional and innovative forms of student research organization are presented. The features of the use of information and*

УДК 378.011.3-051:811.111]:355.58
DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-39-44

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ НА ТРЕТЬОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ткаченко Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: tknatik2014@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1879-9159

Назирів Родіон Шавкатович

аспірант
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: nazyro.v.r@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-9076-685X

У публікації презентовано теоретичні засади розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти, що становить основу для розроблення конкретних методик і технологій реалізації зазначеного процесу. Провідними методологічними підходами визначено комунікативний, когнітивно-компетентнісний, міждисциплінарний, проблемно орієнтований, технологічний. До ключових принципів віднесено систему загальнодидактичних та специфічних (професійної спрямованості, міждисциплінарної інтеграції, когнітивної активності, автентичності та технологізації навчання, адаптивності, багаторівневої комунікативної взаємодії). З'ясовано, що успішність розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти залежить від урахування певних факторів, які умовно поділено на соціально-політичні, інституційні, психолого-педагогічні, методичні. Висновковано, що спрямувати дію визначених факторів на досягнення запланованих результатів можна завдяки забезпеченню таких виявлених та обґрунтованих педагогічних умов: створення професійно орієнтованого мовного середовища з інтеграцією мовної підготовки у фахові дисципліни; формування мотивації та автономності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в набутті англomовної компетентності; використання цифрових технологій на засадах інноваційного навчання.

Ключові слова: англomовна компетентність, майбутній викладач, заклад системи військової освіти, професійна підготовка, третій рівень вищої освіти.

Постановка проблеми. Розвиток англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в Україні є стратегічно важливим завданням, обумовленим низкою соціально-політичних, освітніх та військово-оперативних чинників, серед яких домінантним є євроатлантичний курс України, що передбачає поступову інтеграцію України до НАТО та розширення співпраці з країнами-членами Альянсу, і зумовлює потребу у викладачах закладів системи військової освіти, які володіють англійською мовою на рівні, що дозволяє ефективно комунікувати з міжнародними партнерами, брати участь у міжнародних військових навчаннях, конференціях, обміні досвідом та викладати дисципліни, пов'язані з військовими стандартами НАТО. Не менш важливою є міжнародна мобільність та освітня інтеграція, що передбачає обмін кадрами, спільні наукові дослідження, залучення українських закладів військової освіти в міжнародні освітні проекти та програми і уможливорюється завдяки володінню англійською мовою. Наразі актуалізується і необхідність оновлення змісту військової освіти відповідно до міжнародних стандартів, що потребує інтеграції актуальних джерел інформації, більшість з яких публікуються англійською мовою (військові дослідження, аналітичні звіти, стратегічні документи), та передових методик підготовки військових фахівців, які використовуються в провідних світових арміях. Зростаюча роль цифрових технологій та дистанційного навчання вимагає достатнього рівня англomовної компетентності з метою використання масових відкритих онлайн-курсів (MOOCs), військових освітніх платформ та симуляційних програм у процесі підготовки військових фахівців та проходження дистанційних курсів і програм професійного розвитку для викладачів військових закладів, що часто доступні англійською мовою. Крім того, тільки викладачі з належним рівнем англomовної компетентності здатні забезпечувати належний рівень підготовки курсантів та офіцерів для виконання завдань у міжнародному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку англomовної компетентності фахівців різних галузей актуалізовано в наукових розвідках Н. Самборської, М. Богачик, О. Іванової, Н. Арістової, С. Танана, О. Шевченко, Т. Побочої, М. Баліцької, Н. Горянської та ін. Англomовну професійну компетентність морських спеціалістів вивчали О. Дендеренка, У. Ляшенко, Н. Огородник, Л. Морська, О. Роменський та ін. Обґрунтування іншомовної компетентності як складової розвитку

особистості офіцера ЗСУ знаходимо в працях О. Бабіч, І. Блощинського, В. Балабіна, І. Бец, О. Лагодинського, Ю. Захарчишина, Н. Шалигіної та ін.

Аналіз наукового доробку дозволив констатувати, що попри значні напрацювання з означеного напрямку, проблема розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти залишилися поза увагою наукової спільноти і потребує з'ясування методологічних положень і принципів, дослідження педагогічних факторів, які впливають на її розвиток, виявлення та обґрунтування педагогічних умов, що з найбільшою ймовірністю забезпечать ефективність означеного процесу, що становитиме основу для розроблення конкретних методик і технологій на певних етапах цілеспрямованого дослідницького пошуку.

З огляду на це **метою публікації** є розроблення теоретичних засад розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти є складним і багатовимірним процесом, що вимагає науково обґрунтованого підходу. Для забезпечення ефективності цього процесу необхідно визначити методологічні підходи та принципи, які слугуватимуть концептуальною основою для створення відповідної методики навчання.

Методологічні підходи формують загальну логіку та структуру освітнього процесу, забезпечуючи його узгодженість із сучасними тенденціями освіти та реальними потребами майбутніх викладачів. Визначення ключових підходів дозволяє узгодити зміст навчання із сучасними вимогами до педагогічної діяльності та міжнародними стандартами; забезпечити системність і послідовність у формуванні мовних навичок, які необхідні викладачеві для роботи в полікультурному освітньому середовищі; визначити оптимальні методи та технології навчання, що відповідають особливостям третього рівня вищої освіти та специфіці викладання у військових закладах освіти.

У процесі наукового пошуку визначено такі методологічні підходи до розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти:

- комунікативний підхід, що фокусується на розвитку говоріння, аудіювання та навичок усного професійного спілкування, використанні реальних ситуацій з військової сфери для відпрацювання навичок комунікації;
- когнітивно-компетентнісний підхід, зорієнтований на формування ключових компетентностей, що дозволяють застосовувати мову в професійній діяльності, розвиток критичного мислення та аналітичних навичок через використання в освітньому процесі англomовних військових документів, звітів, інструкцій тощо;
- міждисциплінарний підхід, що уможливорює інтеграцію військової тематики в мовне навчання (термінологія, професійні сценарії, аналіз реальних кейсів); використання військових текстів, звітів, інструкцій як навчальних матеріалів;
- проблемно орієнтований підхід (Problem-Based Learning, PBL), що передбачає навчання через вирішення реальних або змодельованих проблем військової сфери; використання кейс-методу, рольових ігор, симуляцій бойових операцій для відпрацювання комунікативних навичок;
- технологічний підхід, що реалізується через використання електронного навчання, штучного інтелекту та VR/AR для створення мовного середовища; адаптацію навчання під індивідуальні потреби студентів через цифрові платформи.

Визначені методологічні підходи конкретизуються принципами навчання, які виступають своєрідними регулятивами методики розвитку англomовної компетентності, визначають правила організації освітнього процесу. Вони дозволяють забезпечити ефективність, послідовність і практичну спрямованість навчання [1].

До ключових принципів, що мають бути покладені в основу методики розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів, відносимо систему загальнодидактичних принципів, які є спільними для організації освітнього процесу незалежно від освітнього ступеня чи напрямку підготовки. Водночас для розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти на третьому рівні вищої освіти вважаємо за доцільне виокремити низку специфічних принципів, що враховують особливості військової підготовки, професійного середовища та вимоги до викладачів у цій галузі, а саме:

- принцип професійної спрямованості – навчання має бути орієнтованим на реальні комунікативні ситуації, з якими викладач стикається у своїй діяльності (лекції, наукові дискусії, міжнародні конференції тощо);

– принцип міждисциплінарної інтеграції – залучення знань із різних галузей (педагогіки, військової справи, комунікативних технологій) для комплексного розвитку англomовної компетентності, що передбачає використання кейсів із міжнародних місій, навчань та миротворчих операцій; вивчення міжкультурних аспектів військової комунікації (особливості спілкування в арміях різних країн, стилі керівництва тощо);

– принцип когнітивної активності – створення освітнього середовища, що стимулює аналіз, критичне мислення та самостійне опрацювання матеріалу англійською мовою;

– принцип автентичності та технологізації навчання – використання сучасних цифрових технологій (VR- та AR-технологій) та автентичних ресурсів (онлайн-курсів НАТО, відеолекцій міжнародних військових експертів, подкастів із військової тематики) для моделювання реальних військово-освітніх процесів англійською мовою, військових ситуацій (наприклад, управління підрозділом під час міжнародної місії); застосування цифрових платформ для професійного навчання (Coursera, edX, військові тренінгові платформи) масових відкритих онлайн-курсів у контексті реалізації концепції навчання впродовж усього життя;

– принцип адаптивності – гнучкість у виборі методів і засобів навчання відповідно до рівня підготовки студентів та специфіки їхньої майбутньої діяльності, реалізація якого вможливує навчання швидкого реагування на зміну обставин під час комунікації англійською мовою і здійснюється шляхом використання методу сценарного моделювання (наприклад, симуляції кризових переговорів або оперативних брифінгів англійською мовою), методики імпрровізаційних виступів, коли викладач має швидко формулювати думки в нестандартних умовах;

– принцип багаторівневої комунікативної взаємодії – англomовна підготовка має охоплювати різні рівні комунікації (формальну, неформальну, письмову, усну) у контексті військової освіти, що вбачається можливим реалізувати шляхом тренування офіційної доповідної комунікації (написання рапортів, аналітичних звітів, стратегічних документів англійською мовою), моделювання формальних та неформальних переговорів (спілкування з колегами, міжнародними експертами, військовими аташе), використання диференційованих комунікативних завдань (від роботи в невеликих групах до виступів перед широкою аудиторією тощо) [2].

Усі зазначені принципи базуються на педагогічних законах та закономірностях, є взаємопов'язаними та взаємозумовленими, виявляють синергетичну дію, підсилюють один одного і забезпечують розвиток англomовної компетентності викладачів військової освіти.

Зазначимо, що успішність розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти залежить передусім від урахування певних факторів. Згідно з «Академічним тлумачним словником української мови» «фактор – це умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник» [3, с. 553].

На підставі аналізу сучасного етапу соціально-економічного розвитку держави визначимо фактори, що, на нашу думку, мають потенціал для розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти: *соціально-політичні* (євроінтеграційні процеси, що вимагають підготовки військових фахівців до взаємодії з міжнародними партнерами, стандарти НАТО у військовій освіті, що передбачають високий рівень володіння англійською мовою, глобалізація та необхідність міжнародної комунікації у військовій сфері); *інституційні* (наявність у закладах військової освіти сучасних програм з англomовної підготовки; матеріально-технічне забезпечення (мовні лабораторії, симуляційні системи, доступ до міжнародних навчальних платформ); компетентність викладацького складу в методиці навчання англійської мови у військовому контексті); *психолого-педагогічні* (мотивація здобувачів вищої освіти до вивчення англійської мови з професійною метою; психологічна готовність до міжкультурного спілкування та використання англійської мови в реальних професійних ситуаціях; особистісні якості здобувачів, зокрема здатність до самостійного навчання, критичного мислення та рефлексії); *методичні* (упровадження інтерактивних та комунікативних методик навчання (сценарне моделювання, кейс-метод, рольові ігри); застосування CLIL (Content and Language Integrated Learning) у військовій освіті; доступ до сучасних англomовних навчальних матеріалів та автентичних ресурсів).

Таким чином, виокремлені фактори можуть впливати на перебіг процесу розвитку англomовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти, проте спрямувати дію кожного з них на досягнення запланованих результатів виявляється можливим завдяки педагогічним умовам, які необхідно забезпечити й реалізувати в процесі функціонування спеціально розробленої педагогічної системи.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» умови потрактовуються як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення,

утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [4, с. 1295]. Словник-довідник з професійної педагогіки визначає педагогічні умови як «обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [5, с. 193].

З метою пошуку ефективних шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх викладачів закладів системи військової освіти на основі проведеного аналізу наукового доробку вчених та власного бачення проблеми було відібрано низку педагогічних умов, забезпечення яких, імовірно, сприятиме розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти. Для визначення їх вагомості було використано методологію експертного оцінювання. У результаті опрацювання одержаних даних визначено вагові коефіцієнти педагогічних умов, що визначають їх значущість. За узагальненою думкою експертів, найбільш значущими для розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти виявилися такі педагогічні умови:

- створення професійно орієнтованого мовного середовища з інтеграцією мовної підготовки у фахові дисципліни;
- формування мотивації та автономності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в набутті англомовної компетентності;
- використання цифрових технологій на засадах інноваційного навчання.

Відібрані педагогічні умови потребують наукового обґрунтування.

Схарактеризуємо першу педагогічну умову – *створення професійно орієнтованого мовного середовища з інтеграцією мовної підготовки у фахові дисципліни*.

Професійно орієнтоване мовне середовище є ключовим чинником для формування англомовної компетентності, адже забезпечує автентичність комунікативних ситуацій та зв'язок мовної діяльності з реальними завданнями професійної діяльності. Згідно з концепцією Content and Language Integrated Learning (CLIL) інтеграція мовного і фахового контенту сприяє не лише засвоєнню термінології та академічного стилю спілкування, а й розвитку критичного мислення, когнітивної активності та міжкультурної обізнаності.

У контексті військової освіти така інтеграція є особливо актуальною, оскільки дозволяє поєднувати вивчення іноземної мови з аналізом професійних кейсів, військових інструкцій, технічних звітів тощо.

Другою педагогічною умовою є *формування мотивації та автономності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в набутті англомовної компетентності*.

Мотивація та автономність – визначальні чинники ефективності оволодіння іноземною мовою в дорослому віці, особливо в умовах третього рівня вищої освіти, де акцент робиться на самоосвіту, рефлексію та дослідницьку діяльність.

Теорія самодетермінації Е. Десі і Р. Райана підкреслює важливість внутрішньої мотивації, яка активується з наданням здобувачам свободи вибору, підтримки та значущих цілей [6].

Формування автономії в навчанні забезпечує сталість освітніх результатів і готовність до безперервного професійного розвитку, що особливо актуально для військових викладачів, які працюють у високодинамічному та багатозадачному середовищі. Методи автономного навчання (self-directed learning), зокрема складання індивідуальних планів вивчення мови, ведення мовного портфоліо, рефлексивних щоденників тощо, підсилюють усвідомленість освітнього процесу.

Третьою педагогічною умовою є *використання цифрових технологій на засадах інноваційного навчання*.

Цифрові технології відкривають нові можливості для персоналізації навчання, розвитку комунікативної практики, візуалізації складних понять та підтримки зворотного зв'язку в режимі реального часу.

Застосування онлайн-платформ (Moodle, Google Classroom), мобільних застосунків (Quizlet, Anki), інтерактивних симуляцій та масових відкритих онлайн-курсів (МВОК) сприяє інтенсифікації освітнього процесу, гнучкості навчальних траєкторій та розвитку цифрової грамотності – важливої складової англомовної компетентності в умовах гібридного та дистанційного навчання.

У межах військової освіти, де існує потреба в опануванні спеціалізованої термінології, інструкцій, командної лексики, цифрові інструменти також дозволяють моделювати реалістичні мовленнєві ситуації в симуляторах або віртуальних середовищах (наприклад, модулі типу «virtual battlefield communication»).

Наукове обґрунтування відібраних педагогічних умов базується на сучасних педагогічних і

психологічних теоріях, досвіді міжнародної практики та потребах контексту військової освіти. Їх комплексна реалізація створює сприятливе середовище для цілеспрямованого формування англомовної компетентності майбутніх викладачів – здатних ефективно комунікувати, навчати та досліджувати в глобалізованому безпековому середовищі.

Висновки. Англомовна компетентність є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в Україні. Вона сприяє інтеграції до міжнародного військового простору, покращенню якості освітнього процесу, підвищенню конкурентоспроможності військових освітніх закладів та адаптації до сучасних викликів у сфері оборони та безпеки. Провідними методологічними підходами до її розвитку визначено комунікативний, когнітивно-компетентнісний, міждисциплінарний, проблемно орієнтований, технологічний. Основними принципами є загальнодидактичні та специфічні. Успішність розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти залежить від врахування соціально-політичних, інституційних, психолого-педагогічних, методичних факторів. З найбільшою ймовірністю ефективність означеного процесу забезпечать такі педагогічні умови: створення професійно орієнтованого мовного середовища з інтеграцією мовної підготовки у фахові дисципліни; формування мотивації та автономності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти в набутті англомовної компетентності; використання цифрових технологій на засадах інноваційного навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні структурно-функціональної моделі та дієвого навчально-методичного супроводу означеного процесу.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Н. М. Теоретичні і методичні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти : дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Глухів, 2020. 617 с. URL: <https://repository.gnpu.edu.ua/handle/123456789/1132>.
2. Назиров Родіон. Специфічні принципи розвитку англомовної компетентності майбутніх викладачів закладів системи військової освіти у процесі підготовки на третьому рівні вищої освіти. *Освіта і наука XXI століття* : зб. матеріалів щорічної звітної наук.-практ. конференції здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, аспірантів і молодих учених / за заг. ред. Луценка Г. В. Глухів. 2025. Ч.2. С. 27–28.
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
6. Deci, E. L. Ryan R. M. (2008). Self-Determination Theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*. No. 49, P. 182–185.

THEORETICAL BASES OF THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MILITARY EDUCATION SYSTEM INSTITUTIONS ENGLISH-LANGUAGE COMPETENCE IN THE PROCESS OF TRAINING AT THE THIRD LEVEL OF HIGHER EDUCATION

Tkachenko Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work and International Affairs
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Nazyrov Rodion

Postgraduate Student

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The development of future teachers of military education institutions English-language competence in Ukraine is a strategically important task, determined by a number of socio-political, educational and military-operational factors, among which the Euro-Atlantic course of Ukraine is dominant, which envisages the gradual integration of Ukraine into NATO and the expansion of cooperation with the Alliance member states, and determines the need for teachers of military education institutions who speak English at a level that allows them to effectively communicate with international partners, participate in international military exercises, conferences, exchange experiences and teach disciplines related to NATO military standards.*

Purpose. *The purpose of the article is to develop theoretical bases of the development of future teachers of military education institutions English-language competence in the process of training at the third level of higher education.*

Methods. *While conducting the investigation a set of scientific methods were used. Among them are theoretical analysis of scientific literature to define the methodological approaches and pedagogical principles of the development of future teachers of military education institutions English-language competence; systematization and generalization of analysed material to determine factors that influence this process; expert evaluation to identify pedagogical conditions that most likely ensure the effectiveness of the process and theoretical analysis to*

substantiate them.

Results. The publication presents the theoretical bases of developing future teachers of military education institutions English-language competence in the process of training at the third level of higher education. The leading methodological approaches are defined. They are: communicative, cognitive-competence, interdisciplinary, problem-oriented, technological. The key principles were defined. They include a system of general didactic and specific ones (professional orientation, interdisciplinary integration, cognitive activity, authenticity and technologization of learning, adaptability, multi-level communicative interaction). It was found that the success of developing English-language competence of future teachers of military education institutions depends on taking into account socio-political, institutional, psychological-pedagogical, and methodological factors. It was concluded that directing the action of certain factors to achieve the planned results is possible by ensuring the following identified and substantiated pedagogical conditions: creating professionally oriented language environment with the integration of language training into professional disciplines; forming motivation and autonomy of future teachers of military education institutions in acquiring English language competence; using digital technologies on the basis of innovative learning.

Originality. Methodological approaches and pedagogical principles of the development of future teachers of military education institutions English-language competence have been clarified, factors that influence its development have been investigated, and pedagogical conditions that are most likely to ensure the effectiveness of the process have been identified and substantiated.

Conclusion. English-language competence is an integral part of the professional training of future teachers of military education institutions in Ukraine. The leading methodological approaches to its development are communicative, cognitive-competence, interdisciplinary, problem-oriented, and technological. The main principles are general-didactic and specific. The success of the development of English-language competence of future teachers of military education institutions depends on taking into account socio-political, institutional, psychological-pedagogical, and methodological factors. The effectiveness of the process is most likely to be ensured by the following pedagogical conditions: the creation of a professionally oriented language environment with the integration of language training into professional disciplines; the formation of motivation and autonomy of future teachers of military education institutions in acquiring English-language competence; the use of digital technologies based on innovative learning.

Key words: english language competence, future high school teacher, military education system institution, professional training, third level of higher education.

References

1. Tkachenko, N. M. (2020). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoho imidzhu maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u pedahohichnykh zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical and methodological principles of forming the professional image of future foreign language teachers in pedagogical institutions of higher education]. Hlukhiv. URL: <https://repository.gnpu.edu.ua/handle/123456789/1132> [in Ukrainian].
2. Nazyrov Rodion (2025). Spetsyfichni pryntsypy rozvytku anhlomovnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv zakladiv systemy viiskovoi osvity u protsesi pidhotovky na tretomu rivni vyshchoi osvity [Specific principles for developing English language competence of future teachers of military education institutions in the process of training at the third level of higher education]. *Osvita i nauka XXI stolittia: zbirnyk materialiv shchorichnoi zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii здobuvachiv fakhovoi peredvyshchoi, vyshchoi osvity, aspirantiv i molodykh uchenykh*, 2, 27-28. Hlukhiv. [in Ukrainian].
3. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian Language]. URL: <http://sum.in.ua/>. [in Ukrainian].
4. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (2003). Kyiv: VTF «Perun». [in Ukrainian].
5. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary-reference book on professional pedagogy]. (2006). Odesa: Palmira. [in Ukrainian].
6. Deci, E. L., Ryan, R. M. (2008). Self-Determination Theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49, 182-185. [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 29.03.2025 р.
Прийнято редакцією 29.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК: 378 (447):33

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-45-54

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Мардарова Ірина Костянтинівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: mardarova.ik@pdpu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8899-2830

Листопад Наталя Леонідівна

кандидат педагогічних наук, викладач дошкільних дисциплін
Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж»
e-mail: natasha.listopad@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3550-9985

Метою статті є аналіз особливостей педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Розкрито сутність поняття «інноваційний потенціал здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» та схарактеризовано його компоненти. Деталізовано сутність педагогічного супроводу процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Розроблено модель та визначено компоненти моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: цільовий, змістовий, суб'єктний, операційно-діяльнісний, результативний. Визначено етапи педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: діагностичний, цільовий, проєктувальний, процесуальний, рефлексивно-корекційний, підсумковий.

Ключові слова: педагогічний супровід, інноваційний потенціал, професійна підготовка, модель та етапи педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти зумовлена глобальними тенденціями, що впливають на сучасну освіту, запитамі суспільства на підготовку конкурентоспроможних, творчих та ініціативних фахівців. У контексті змін на ринку праці, цифровізації, інтеграції України у світовий освітній простір та необхідності вирішення глобальних викликів, важливість розвитку інноваційного потенціалу молоді набуває особливого значення [3; 8; 10]. У зв'язку з цим актуальним стає питання про зміну акцентів у професійній підготовці здобувачів освіти з метою розвитку їхньої професійної мобільності та розширення завдань підготовки майбутніх педагогів нової формації, здатних розвивати не тільки професійно важливі якості, а й творчо втілювати їх у професійну діяльність [1; 9; 11]. Провідним напрямом реалізації цих завдань визнається актуалізація інноваційних процесів професійної діяльності.

У сучасному світі цінуються не лише знання, але й здатність до творчого мислення, адаптивності та впровадження інновацій [12; 13; 14; 15]. Випускники мають бути готовими до швидких змін та викликів, що вимагають розвитку таких якостей, як критичне мислення, ініціативність, креативність і навички вирішення комплексних проблем [2; 4]. Інноваційний потенціал молоді є ключовим ресурсом для економічного зростання, технічного прогресу та соціального розвитку. Розвиток цього потенціалу сприяє створенню нових продуктів, технологій і підходів, що здатні вирішувати актуальні соціальні й екологічні проблеми.

Сучасна освіта спрямована на розвиток не тільки фахових знань, але й soft skills, які є базою для реалізації інноваційного потенціалу, що потребує переосмислення ролі викладача як наставника, фасилітатора та партнера в навчанні [1; 6; 10]. Швидкий розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для навчання, але також висуває вимогу до здобувачів освіти опанувати цифрову грамотність і використовувати цифрові інструменти для інноваційної діяльності. Для України розвиток інноваційного потенціалу є важливим елементом інтеграції в глобальний освітній простір, реалізації освітніх реформ та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку [5; 12; 15; 19].

Педагогічний супровід є ключовим інструментом, що дозволяє забезпечити ефективний розвиток інноваційного потенціалу молоді, підвищити якість підготовки фахівців та сприяти інтеграції освіти у світовий контекст [15]. Завдання педагогічного супроводу забезпечується створення сприятливого освітнього середовища, яке стимулює розвиток креативності та інноваційного мислення; розробка та впровадження інтерактивних і проєктних методів навчання; індивідуалізація освітнього процесу для врахування потреб і потенціалу кожного здобувача; сприяння формуванню навичок самостійного навчання, співпраці в команді та ефективного використання технологій; розвиток мотивації до інноваційної діяльності через приклади успішних проєктів та співпрацю з бізнесом, науковими установами й іншими партнерами.

На сьогодні розроблено важливі теоретичні положення, що розкривають концептуальні підходи до проблеми розвитку інноваційного потенціалу особистості [1; 3]. Водночас у професійній освіті педагога недостатньо використовують методологію і теорію розвитку інноваційного потенціалу студентів; слабо розроблено методіку актуалізації їхнього інноваційного потенціалу; недостатньо опрацьовано і застосовано в освітньому процесі закладів вищої та фахової передвищої освіти педагогічний супровід розвитку інноваційного потенціалу майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку інноваційного потенціалу людини приділялася увага на всіх етапах становлення суспільства, вона цікавила багатьох філософів, психологів, культурологів, соціологів, педагогів (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік, О. Бондаренко, М. Вашуленко, М. Згуровський, В. Кравець, В. Кремень, В. Луговий, О. Ляшенко, С. Максименко, М. Мартинюк, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, В. Олійник, П. Саух, С. Сисоева, О. Топузов, О. Ярошенко та ін.). На сьогодні розроблено важливі теоретичні положення, що розкривають концептуальні підходи до проблеми розвитку інноваційного потенціалу особистості. Проблему інноваційного потенціалу дослідники (Ю. Галатюк, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Ігнатівич, О. Козлова, Ю. Кучерява, В. Паламарчук, О. Соснюк, В. Химинець та ін.) розглядають як здатність людини змінювати і перетворювати навколишній світ; як складну динамічну систему взаємодії людини із суспільством; як активність людини; як особливий вид розумової та практичної діяльності.

Останні дослідження і публікації, що стосуються педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, висвітлюють низку важливих аспектів. Основна увага приділяється методологічним і практичним підходам до створення сприятливих умов для формування інноваційного мислення та креативності студентів (І. Богданов, Ю. Бойчук, О. Бородієнко, М. Гриньова, І. Доброскок, С. Калашнікова, А. Кузьмінський, В. Курок, Л. Лук'янова, Н. Морзе, Н. Побірченко, Г. Сотська, О. Співаковський, Г. Терещук та ін.). Інноваційний потенціал визначається як сукупність особистісних, когнітивних і соціальних характеристик, які дозволяють здобувачам генерувати нові ідеї, вирішувати нестандартні завдання та реалізовувати інноваційні проекти. У сучасних дослідженнях (Н. Андрєєвцев, Т. Асташева, Ю. Волинець, А. Дідичук, М. Єфіменко, Л. Козак, К. Крутій, П. Мазур, Л. Машкіна, С. Романюк, Н. Семенова, І. Скоморовська, С. Смолюк, О. Солтис, Т. Фасолько та ін.) підкреслюється важливість формування таких компетентностей, як креативність, критичне мислення, адаптивність, цифрова грамотність і здатність до співпраці.

На думку дослідників (І. Артёмов, М. Братко, В. Желанова, Л. Козак, Н. Хміль, О. Щербак та ін.), сучасний викладач виступає фасилітатором, мотиватором і консультантом, який створює умови для самостійного розвитку здобувачів. Підкреслюється необхідність підвищення кваліфікації викладачів у сфері інноваційних педагогічних технологій і цифрової компетентності. У дослідженнях (Ю. Бойчук, С. Вітвицька, О. Волошина, О. Дубасинюк, В. Новіков, О. Снісаренко, В. Химинець, Д. Череднік, В. Чумак, А. Юрченко та ін.) звертають у вагу на використання систем моніторингу, які дають змогу оцінити рівень розвитку інноваційного потенціалу студентів. Сучасний науковий дискурс (М. Артюшина, І. Білоус, Р. Брик, Л. Ващенко, Р. Гуревич, Л. Даниленко, Т. Демиденко, Л. Довгань, В. Докучаєва, І. Зязюн, І. Книш, Н. Коваль, Г. Ковальчук, О. Марущенко, С. Харченко, О. Шапран та ін.) дозволяє стверджувати, що формування інноваційного середовища в закладах освіти, зокрема створення лабораторій, бізнес-інкубаторів, стартап-центрів, є важливим засобом розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти.

Формулювання мети статті. Проаналізувати особливості педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У філософському контексті поняття інноваційного потенціалу особистості розглядається як інтегральна характеристика, що відображає здатність людини до створення, сприйняття та реалізації нових ідей, рішень і підходів, означене поняття пов'язане з глибокими аспектами людської природи, такими як свобода вибору, творчість, самореалізація та відповідальність [16]. Звернення до вітчизняної філософської літератури дало змогу осмислити інноваційну складову людини, що полягає в її здатності творити світ і себе (О. Бондаренко, І. Добронравова, О. Ісакова, В. Капіца, Л. Кравчук, О. Кузь, В. Ратніков, М. Самардак, Е. Семенюк, В. Сіверс, С. Сторожук, В. Ханстантинов та ін.). У філософському визначенні поняття інноваційний потенціал особистості багатогранне. Воно трактується і як «обдарованість» людини, і як здатність до активної самореалізації, і як прагнення до вищих моральних ідеалів.

Інноваційний потенціал ґрунтується на здатності особистості до творчості, що означає не лише генерування нових ідей, але й уміння осмислювати реальність поза ustalеними межами та знаходити нестандартні рішення. Інноваційний потенціал тісно пов'язаний із ціннісними орієнтаціями людини, її прагненням до самовираження та пошуку сенсу в діяльності. Людина з високим інноваційним потенціалом зазвичай виявляє здатність ставити під сумнів догми та виходити за межі звичного. Інноваційність

передбачає вміння діяти самостійно, брати відповідальність за власні рішення і готовність до ризику, що є невід'ємною складовою будь-якого нового починання [11].

Філософія розглядає інноваційний потенціал особистості як результат взаємодії людини із середовищем, яке або сприяє розкриттю творчих здібностей, або пригнічує їх. Важливу роль відіграє культура, яка формує уявлення про інновації, їх цінність і межі. Інноваційний потенціал особистості проявляється в здатності поєднувати повагу до традицій з готовністю їх переосмислювати, творити нове на основі існуючого. У філософському сенсі інноваційний потенціал особистості є проявом людської здатності до трансцендентності – виходу за межі наявного стану речей. Він охоплює творчу активність, духовну свободу, прагнення до розвитку й трансформації як самого себе, так і навколишнього світу.

У сучасній психології поняття «інноваційний потенціал особистості» має декілька визначень. У психологічному контексті інноваційний потенціал особистості – це інтегральна характеристика людини, яка відображає її здатність створювати, розвивати та впроваджувати нові ідеї, підходи чи технології в різних сферах діяльності. Аналіз психологічної літератури (М. Варій, Л. Копець, Н. Ліфарєва, С. Максименко, В. Москалець, О. Столяренко, Т. Титаренко, В. Яблонко та ін.) дозволив розглядати інноваційний потенціал як прояв внутрішнього життя людини в процесі її взаємодії з людьми.

Інноваційний потенціал особистості містить низку психологічних властивостей, які забезпечують готовність до творчості, адаптації до змін, та ініціювання інновацій: креативність – здатність генерувати оригінальні ідеї та знаходити нестандартні рішення; мотивація до інновацій: внутрішній інтерес до створення та впровадження нового; когнітивна гнучкість – здатність перемикатися між різними способами мислення та адаптуватися до нових умов; особистісна відкритість – схильність до сприйняття нових ідей та досвіду; ризикованість – готовність брати на себе відповідальність за нові ідеї та долати невизначеність; самоефективність – віра у власні здібності впоратися із завданнями та досягти успіху; рефлексивність – здатність аналізувати власні дії, переосмислювати досвід та робити висновки. На думку психологів, умовами розвитку інноваційного потенціалу є сприятливе середовище (наприклад, творчий колектив, відкритість організації до інновацій); психологічна підтримка та стимулювання творчості; можливість реалізувати власні ідеї та отримувати зворотний зв'язок тощо. У дослідженнях [3; 5; 7; 19] зазначається, що в сучасному світі розвиток інноваційного потенціалу особистості є важливим аспектом як для професійного, так і особистісного зростання, особливо в контексті швидких змін та вимог до адаптивності.

У педагогічному контексті інноваційний потенціал особистості – це інтегральна характеристика викладача або здобувача освіти, яка відображає їхню здатність і готовність до створення, засвоєння, розвитку та впровадження нових ідей, підходів, методів і технологій в освітній процес. Розвиток інноваційного потенціалу сприяє підвищенню якості освіти, формуванню в учнів критичного мислення, креативності та адаптивності, а також підготовці їх до сучасного світу, який потребує постійного навчання й оновлення навичок. Для педагогів це дає змогу залишатися конкурентоспроможними, ефективно виконувати свою професійну місію та впливати на трансформацію освітньої системи [13].

Як засвідчив методологічний аналіз, інноваційний потенціал особистості володіє великою інформаційною ємністю, його поняття відображає цілісність людини як єдність індивідуального та особистісного життєпрояву. Отже, з огляду на аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури [1; 4; 6; 10; 17] інноваційний потенціал здобувачів вищої та фахової передвищої освіти розуміємо як сукупність їхніх особистісних якостей, знань, умінь, навичок, мотивації та готовності до створення, освоєння і впровадження нових ідей, технологій, підходів або продуктів у професійній діяльності та суспільному житті.

Інноваційний потенціал здобувачів вищої та фахової передвищої освіти характеризується такими ключовими компонентами: креативність – здатність генерувати нові ідеї, мислити нестандартно, шукати альтернативні рішення; критичне мислення – здатність аналізувати, оцінювати інформацію, прогнозувати наслідки та ухвалювати обґрунтовані рішення; мотивація до саморозвитку – прагнення до постійного навчання, оновлення знань і вдосконалення професійних компетентностей; комунікативні здібності – вміння ефективно спілкуватися, співпрацювати в команді та налагоджувати зв'язки в міждисциплінарному середовищі; адаптивність – здатність швидко реагувати на зміни, освоювати нові методи роботи та пристосовуватися до нових умов; інноваційна культура – сформоване позитивне ставлення до інновацій та їх упровадження в професійній і соціальній діяльності. Отже, інноваційний потенціал є важливим фактором підготовки конкурентоспроможних фахівців, які здатні відповідати викликам сучасного світу та брати активну участь у його розвитку.

Процес розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти потребує педагогічного супроводу. Аналіз наукової літератури (О. Антонова, О. Байер, І Гарвасюк, С. Гончаренко, К. Крутій, Т. Седова та ін.) дав змогу виявити підходи вчених до розуміння педагогічного супроводу. Дослідники розглядають його як допомогу особистості в її особистісному зростанні; як

емпатійне розуміння вихованця, як відкрите спілкування; як особливу сферу діяльності із залучення особистості до соціальних і моральних цінностей; як напрям діяльності педагога в самовизначенні молоді; як напрям діяльності педагога в самовизначенні молоді та як створення умов для продуктивного вирішення розвитку особистості; як «цілісний комплекс», який передбачає модель підтримки, модель допомоги, модель психолого-педагогічного забезпечення.

Усе це дало змогу розробити робоче визначення педагогічного супроводу процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Педагогічний супровід процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – це система цілеспрямованих дій та заходів, спрямованих на підтримку, стимулювання та розвиток творчих, інтелектуальних, професійних і особистісних здібностей здобувачів вищої та фахової передвищої освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, здібностей та інтересів.

Педагогічний супровід процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти забезпечується через інтеграцію педагогічних, психологічних, технологічних і організаційних підходів, які сприяють формуванню інноваційного мислення, здатності до вирішення нестандартних завдань, адаптації до змінних умов сучасного суспільства і професійної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 4; 6; 17; 18] засвідчує, що основними компонентами педагогічного супроводу процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти є: діагностика потенціалу студентів – аналіз їхніх сильних сторін, потреб та інтересів; проєктування освітнього процесу – створення умов для розвитку інноваційного потенціалу через практичні, дослідницькі та інтерактивні методи навчання; консультування та наставництво – підтримка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти у виборі освітніх та кар'єрних траєкторій; мотивація до інноваційної діяльності – стимулювання до творчого підходу у вирішенні завдань та створення нових ідей; рефлексія та корекція – аналіз досягнень, усунення труднощів і вдосконалення освітнього процесу. Тому актуальним стає управління процесом (як напрямок його розвитком). Під управлінням розуміємо не маніпуляції, не вплив, а спрямування діяльності викладача і здобувачів вищої та фахової передвищої освіти (в основі цього управління лежить творча взаємодія викладача – студента і відкритість означеного процесу).

Визначено, що найсуттєвішим чинником актуалізації інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, як засвідчило дослідження, є освітні системи, що розглядаються як інноваційний освітній простір закладу вищої або фахової передвищої освіти. Педагогічна категорія інноваційний освітній простір закладу освіти представлена в дослідженнях (Є. Бачинська, І. Богданова, Л. Ващенко, А. Каташов, М. Кісіль, А. Кух, Н. Разіна та ін.). Інноваційний освітній простір закладу вищої або фахової передвищої освіти – це сучасне навчальне середовище, яке створюється для забезпечення ефективного навчання, розвитку творчого потенціалу студентів і викладачів, упровадження новітніх технологій та методик. Такий простір спрямований на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації випускників у швидкозмінному суспільстві.

Отже, до основних характеристик інноваційного освітнього простору закладу вищої або фахової передвищої освіти належать: використання цифрових технологій, інтерактивного обладнання, платформ для онлайн-навчання, віртуальної та доповненої реальності; адаптації до потреб студентів і ринку праці, можливість реалізації індивідуальних освітніх траєкторій; запровадження активних методів навчання (проектна діяльність, кейс-методи, мозкові штурми, симуляції тощо); об'єднання різних галузей знань для міждисциплінарного підходу до організації освітнього процесу; створення умов для постійної взаємодії студентів, викладачів і стейкхолдерів або інших партнерів; дотримання принципів сталого розвитку в організації інноваційного освітнього простору закладу вищої або фахової передвищої освіти; надання можливості для експериментів, створення умов для інноваційного мислення.

Аналіз сучасного стану засвідчує, що основні елементи інноваційного освітнього простору закладу вищої або фахової передвищої освіти включають: лабораторії та коворкінги; сучасні аудиторії зі SMART-технологіями; центри кар'єрного розвитку; хаби для студентських ініціатив; відкриті простори для творчої взаємодії. Актуалізація інноваційного потенціалу студента відбувається за активної участі майбутнього педагога у творчому освітньому просторі закладу вищої або фахової передвищої освіти і трансформується в його соціально-професійну компетентність. У процесі активної взаємодії студента з викладачами закладу освіти, однокурсниками і студентами всього закладу вищої або фахової передвищої освіти формується і розвивається індивідуальний інноваційний простір здобувача освіти.

Доведено, що індивідуальний інноваційний простір здобувача освіти – це система організації освітнього середовища, яке спрямовано на забезпечення умов для розвитку індивідуальних здібностей, творчого потенціалу, інноваційного мислення та самореалізації здобувача освіти. Такий простір дозволяє кожному студенту розвиватися відповідно до власних інтересів, потреб та здібностей, інтегруючи сучасні технології, методики навчання та підходи. Аналіз наукової літератури [4; 7; 12; 14; 17; 18] засвідчив, що

основні характеристики індивідуального інноваційного простору здобувача вищої або фахової передвищої освіти передбачають: урахування інтересів, здібностей і темпу організації освітнього процесу кожного здобувача освіти; гнучкість у виборі освітніх програм і форм навчання; використання інноваційних технологій (цифрові платформи для дистанційного навчання, віртуальні лабораторії, симуляції, інтерактивні ресурси); створення проєктів, робота над реальними завданнями, підтримка самостійності та відповідальності; надання можливості планувати власну освітню траєкторію; оцінювання результатів за допомогою саморефлексії, портфоліо.

У межах експериментального дослідження в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» і Комунальному закладі «Одеський педагогічний фаховий коледж» було розроблено та апробовано модель педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Модель педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – це структурований підхід до організації освітнього процесу, який спрямований на створення умов для розвитку в здобувачів освіти інноваційного мислення, творчих здібностей, навичок вирішення проблем і самореалізації.

Основні компоненти моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти включають цільовий, змістовий, суб'єктний, операційно-діяльнісний, результативний.

Цільовий компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Метою моделі є розвиток інноваційного потенціалу здобувачів освіти, що включає: розвиток критичного та креативного мислення; розвиток навичок ініціативності та самостійності; виховання здатності працювати в умовах невизначеності та змін.

Змістовий компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачає інтеграцію інноваційно-орієнтованих елементів в освітній процес: освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта», фахова передвища освіта, спеціальність 012 Дошкільна освіта (Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж»), освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта. Практична психологія в закладах дошкільної освіти», перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, спеціальність 012 Дошкільна освіта, освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта. Логопедія в закладах дошкільної освіти», перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, спеціальність 012 Дошкільна освіта (Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»).

Змістовий компонент моделі включав також використання кейсів, проєктних завдань, реальних педагогічних ситуацій; внесення до навчальних програм дисциплін, спрямованих на розвиток креативності, критичного мислення та інноваційної діяльності; інтеграцію інноваційних технологій в освітній процес (наприклад: проєктне навчання, STEM-освіта, проблемно орієнтоване навчання); використання міждисциплінарного підходу до формування знань та навичок.

Суб'єктний компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачав участь усіх зацікавлених сторін – викладачів, здобувачів освіти, стейкхолдерів, роботодавців та експертів. Спільна робота викладачів, здобувачів освіти, стейкхолдерів, роботодавців та експертів є ключовим аспектом розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Такий підхід ґрунтується на взаємодії різних сторін, які мають спільну мету – розвиток компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності в умовах динамічних змін сучасного світу.

Викладачі забезпечують якісний педагогічний супровід, стимулюють здобувачів освіти до критичного мислення, творчості та пошуку інноваційних рішень, адаптують освітньо-професійну програму відповідно до вимог ринку праці. Здобувачі освіти активно беруть участь в освітньому процесі та наукових дослідженнях, пропонують власні ідеї та рішення, що сприяють розвитку інноваційних проєктів, взаємодіють із роботодавцями та експертами, отримуючи практичний досвід. Стейкхолдери та роботодавці визначають актуальні компетенції та вимоги до майбутніх фахівців, беруть участь у формуванні змісту освітньо-професійної програми, підтримують студентів через стажування, практику та менторство. Експерти забезпечують консалтинг і супровід інноваційних проєктів, допомагають інтегрувати сучасні технології в освітній процес, сприяють залученню грантів і ресурсів для реалізації інноваційних ідей.

Переваги такої співпраці всіх зацікавлених сторін – викладачів, здобувачів освіти, стейкхолдерів, роботодавців та експертів забезпечує підвищення якості освіти через інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками, розвиток у здобувачів освіти здатності до самостійного мислення та креативності, задоволення потреб ринку праці через підготовку конкурентоспроможних фахівців, створення умов для реалізації інноваційних проєктів, які мають суспільну та економічну цінність.

Операційно-діяльнісний компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного

потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти містить етапи реалізації моделі: діагностичний, цільовий, проєктувальний, процесуальний, рефлексивно-корекційний, підсумковий. Операційно-діяльнісний компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти визначає логіку і послідовність дій усіх учасників процесу, спрямованих на досягнення цілей.

Діагностичний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Метою діагностичного етапу виявлення рівня розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, їхніх потреб, інтересів, здібностей. Діагностичний етап включав проведення анкетувань, тестувань, інтерв'ю, аналіз освітнього середовища та наявних ресурсів, визначення індивідуальних і групових запитів.

Цільовий етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Метою цільового етапу педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів освіти є спільне (викладачі, здобувачі освіти, стейкхолдери, роботодавці та експерти) формулювання цілей і завдань педагогічного супроводу, що передбачало визначення ключових компетентностей, необхідних для інноваційної діяльності, формулювання конкретних, вимірюваних, досяжних, релевантних і обмежених у часі цілей, розробка індивідуальних освітніх траєкторій.

Проєктувальний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Метою проєктувального етапу є розробка програми педагогічного супроводу, що передбачало планування освітньої діяльності, інтеграцію інноваційних технологій в освітній процес, розробка освітніх проєктів у співпраці з роботодавцями та експертами. Проєктувальний етап є ключовим елементом моделі педагогічного супроводу, оскільки саме на цьому етапі створюється програма дій, яка дозволяє реалізувати цілі та завдання розвитку інноваційного потенціалу здобувачів освіти.

Основними завданнями проєктувального етапу є розробка індивідуальних та групових траєкторій навчання (урахування інтересів, здібностей та рівня підготовки здобувачів освіти, визначення цілей і шляхів їх досягнення для кожного здобувача освіти); визначення форм і методів педагогічного супроводу (використання інтерактивних, проблемно орієнтованих, проєктних та дослідницьких методів, упровадження цифрових технологій в освітній процес), розробка інноваційних освітніх програм (формування змістовних модулів, спрямованих на розвиток креативності, критичного мислення та інноваційної діяльності); взаємодія зі стейкхолдерами (урахування вимог роботодавців і ринку праці, створення спільних проєктів з експертами); забезпечення ресурсної бази (вибір матеріально-технічних та інформаційних ресурсів для реалізації інноваційних освітніх програм, створення умов для доступу здобувачів освіти до лабораторій, баз даних, спеціалізованого програмного забезпечення тощо).

Процесуальний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Метою процесуального етапу є впровадження запланованих заходів з розвитку інноваційного потенціалу здобувачів освіти. Процесуальний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачав організацію тренінгів, воркшопів, семінарів, залучення здобувачів освіти до дослідницької та проєктної діяльності, участі здобувачів освіти в науково-дослідній роботі, конкурсах і хакатонах, забезпечення менторської підтримки та супроводу з боку викладачів, стейкхолдерів і роботодавців, використання сучасних педагогічних технологій (дистанційного навчання, інтерактивних методик, гейміфікації), моніторинг розвитку інноваційного потенціалу, визначення індикаторів досягнення цілей (наприклад, рівень сформованості інноваційного мислення, якість виконаних проєктів тощо).

Процесуальний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачав формування команди підтримки, залучення викладачів, менторів, консультантів та інших експертів до педагогічного супроводу, розподіл ролей і зон відповідальності серед учасників команди, розробку методичних матеріалів, які сприятимуть розвитку інноваційного потенціалу, розвиток у здобувачів освіти розуміння цінності інноваційної діяльності для їхньої майбутньої професійної кар'єри, підвищення інтересу до освітнього процесу через інтеграцію сучасних технологій і практико-орієнтованого підходу.

Процесуальний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачав застосування ефективних педагогічних технологій: проблемне навчання, проєктні методи, інтерактивні технології; менторство, тьюторство, консультування, наставництво, коучинг як форми індивідуальної роботи зі здобувачами освіти; онлайн-курси, платформи для спільної роботи, віртуальні лабораторії.

Рефлексивно-корекційний етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачав оцінку результатів і внесення змін у модель педагогічного супроводу. На рефлексивно-корекційному етапі педагогічного супроводу розвитку

інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти здійснювався аналіз досягнутих результатів за допомогою моніторингу та зворотного зв'язку, визначення сильних і слабких сторін моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, коригування змісту, методів і форм педагогічного супроводу на основі отриманих даних.

Підсумковий етап передбачав оцінку загальної ефективності моделі та її впливу на розвиток інноваційного потенціалу. На підсумковому етапі здійснювалося представлення результатів у вигляді звітів, презентацій, публікацій, поширення успішного досвіду серед інших учасників освітнього процесу, розробка рекомендацій для подальшого вдосконалення педагогічного супроводу. Підсумковий етап педагогічного супроводу був спрямований на оцінку загальної ефективності впровадженої моделі та аналіз її впливу на розвиток інноваційного потенціалу здобувачів освіти. У межах цього етапу здійснювалося представлення досягнутих результатів через підготовку звітів, проведення презентацій, публікацію науково-методичних матеріалів і поширення успішного досвіду серед учасників освітнього процесу. Крім того, розроблялися рекомендації для вдосконалення методів і засобів педагогічного супроводу, що забезпечуватиме подальший розвиток інноваційного потенціалу студентів та підвищення якості освіти в цілому.

Варто зазначити, що кожен етап педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти тісно пов'язаний із попереднім і наступним, що забезпечує системність і безперервність розвитку інноваційного потенціалу здобувачів освіти. Системність педагогічного супроводу ґрунтується на взаємозв'язку всіх етапів, починаючи від діагностики рівня інноваційного потенціалу здобувачів освіти до етапів мотивації, організації освітнього процесу, моніторингу й корекції, що дозволяє забезпечити поступовий, логічний та безперервний розвиток компетентностей, необхідних для ефективного впровадження інновацій. Водночас безперервність гарантує адаптацію до змінних умов освітнього середовища, сприяючи формуванню здобувачів як активних учасників інноваційної діяльності та професійного саморозвитку.

Результативний компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачає отримання таких результатів: зростання інноваційного потенціалу здобувачів освіти, удосконалення їхніх особистісних та професійних якостей, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Результативний компонент моделі педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти передбачає досягнення низки важливих результатів. Зокрема, основним показником є зростання рівня інноваційного потенціалу здобувачів освіти, що відображається в здатності генерувати нові ідеї, знаходити творчі рішення та адаптуватися до змінних умов. Водночас відбувається вдосконалення особистісних якостей, таких як самостійність, відповідальність, лідерські навички, а також професійних компетентностей, необхідних для ефектвної діяльності в обраній сфері, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників на сучасному ринку праці, забезпечуючи їм можливість успішного професійного зростання та інтеграції в інноваційне середовище.

Отже, педагогічний супровід розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти є ключовим елементом сучасного освітнього процесу, оскільки він забезпечує всебічний розвиток студентів, їхню готовність до викликів професійної діяльності та участь в інноваційних процесах.

Висновки (з перспективами подальших розвідок із напрямку). Інноваційний потенціал здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – це сукупність їхніх особистісних якостей, знань, умінь, навичок, мотивації та готовності до створення, освоєння і впровадження нових ідей, технологій, підходів або продуктів у професійній діяльності та суспільному житті. Інноваційний потенціал здобувачів вищої та фахової передвищої освіти характеризується компонентами: креативність; критичне мислення; мотивація до саморозвитку; комунікативні здібності; адаптивність; інноваційна культура. Проаналізовано особливості інноваційного освітнього простору закладу вищої та фахової передвищої освіти. Схарактеризовано сутність індивідуального інноваційного простору здобувача освіти.

Педагогічний супровід процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – це система цілеспрямованих дій та заходів, спрямованих на підтримку, стимулювання та розвиток творчих, інтелектуальних, професійних і особистісних здібностей здобувачів вищої та фахової передвищої освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, здібностей та інтересів. Основними компонентами педагогічного супроводу процесу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти є: діагностика потенціалу студентів; проектування освітнього процесу; консультування та наставництво; мотивація до інноваційної діяльності; рефлексія та корекція.

Модель педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – це структурований підхід до організації освітнього процесу, який спрямований на створення умов для розвитку в здобувачів освіти інноваційного мислення, творчих здібностей, навичок

вирішення проблем і самореалізації. Модель педагогічного супроводу розвитку інноваційного потенціалу здобувачів вищої та фахової передвищої освіти базується на взаємодії п'яти основних компонентів: цільовий компонент – визначає стратегічну мету й завдання розвитку інноваційного потенціалу, спрямовані на формування в здобувачів освіти інноваційного мислення, креативності та готовності до професійних викликів; змістовий компонент – охоплює зміст освітньо-професійних програм, інноваційно-орієнтовані освітні технології, форми та методи навчання, які сприяють формуванню необхідних знань, умінь та навичок; суб'єктний компонент – передбачає взаємодію всіх учасників освітнього процесу: здобувачів освіти, викладачів, наставників і представників професійного середовища, стейкхолдерів, роботодавців та експертів, які спільно формують сприятливі умови для розвитку інноваційного потенціалу; процесуальний компонент – описує послідовність і логіку реалізації педагогічного супроводу, включаючи діагностику, планування, мотивацію, реалізацію заходів і моніторинг результатів; результативний компонент – відображає досягнуті результати, такі як зростання інноваційного потенціалу, розвиток особистісних і професійних якостей здобувачів освіти, їхня конкурентоспроможність на ринку праці.

Список використаної літератури

1. Братко М. В., Козир М. В. Педагогічна інноватика : навч.-метод. посіб. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 272 с.
2. Васильченко Л. В., Шацька Н. М. Досвід реалізації дистанційного навчання в умовах пандемії. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету: електронне наукове фахове видання*. 2021. № 10. С. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.105>.
3. Венцева Н. О., Карапетрова О. В. Інноваційна компетентність як складова професійної діяльності сучасного педагога. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2022. № 1 (23). С. 109–115. DOI: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-13.
4. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 563 с.
5. Гончарова О. А. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 20 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
7. Зайка С. О., Грідін О. В. Генезис дефініції інновація. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Випуск 2 (48). С. 24–30.
8. Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Сушенко Л. П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2009. 380 с.
9. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с.
10. Кремень В., Луговий В., Саух П. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку: пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2. Т. 2. С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-3>.
11. Курок В. П. Теоретичні та методичні засади розвитку інноваційної культури майбутнього керівника закладу загальної середньої освіти у процесі магістерської підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 2 (96). С. 111–121. DOI 10.24139/2312-5993/2020.02/111-121.
12. Листопад О. А., Мардарова І. К. Модульний курс «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми» : навч. посіб. для студентів зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 192 с.
13. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників : монографія Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.
14. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Використання вікі-технологій у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2023. Вип. 1 (51). С. 55–65. DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-55-65.
15. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Педагогічний супровід професійного становлення майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 3 (50). Ч. 1. С. 31–42. DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-31-42.
16. Марущенко О. А. Становлення інноваційної освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04. Харків, 2004. 18 с.
17. Огієнко О. І. Теоретичні засади інноваційної педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 1 (44). С. 154–162.
18. Улунова Г. Є. Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток : колективна монографія / відп. ред. Г. С. Улунова. Суми : Видво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 300 с.
19. Шевченко Л. С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2019. 557 с.

PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF HIGHER AND PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION STUDENTS

Mardarova Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Lystopad Natalia

Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher of Preschool Disciplines
Municipal Institution «Odessa Pedagogical Professional College»

Introduction. *The relevance of the problem of pedagogical support for the development of the innovative potential of students of higher and professional higher education is due to global trends affecting modern education and the demands of society for the training of competitive, creative and proactive professionals. In the context of changes in the labor market, digitalization, Ukraine's integration into the global educational space, and the need to address global challenges, the importance of developing the innovative potential of young people is of particular importance. In this regard, the issue of changing the emphasis in the professional training of students in order to develop their professional mobility and expand the tasks of training future teachers of a new formation, capable of developing not only professionally important qualities but also creatively implementing them in professional activities, becomes relevant. The main direction of realization of these tasks is the actualization of innovative processes of professional activity.*

Purpose. *To analyze the peculiarities of pedagogical support for the development of innovative potential of higher and professional pre-higher education students.*

Methods. *The following methods were used in the research: analysis and synthesis of literature on the research problem; analysis of basic concepts of the research, synthesizing, modeling, forecasting.*

Results. *The innovative potential of higher and professional higher education students is a set of their personal qualities, knowledge, skills, motivation and readiness to create, develop and implement new ideas, technologies, approaches or products in professional activities and social life. The innovative potential of higher and professional higher education students is characterized by the following components: creativity; critical thinking; motivation for self-development; communication skills; adaptability; and innovative culture. Pedagogical support of the process of developing the innovative potential of higher and professional higher education students is a system of targeted actions and measures aimed at supporting, stimulating and developing the creative, intellectual, professional and personal abilities of higher and professional higher education students, taking into account their individual needs, abilities and interests. The main components of pedagogical support for the development of the innovative potential of higher and professional higher education students are: diagnostics of students' potential; design of the educational process; counseling and mentoring; motivation for innovation; reflection and correction.*

Originality. *The model of pedagogical support for the development of innovative potential of higher and professional pre-higher education students is based on the interaction of five main components: the target component defines the strategic goal and objectives of innovative potential development aimed at forming innovative thinking, creativity and readiness for professional challenges in students; content component - covers the content of educational and professional programs, innovation-oriented educational technologies, forms and methods of teaching that contribute to the formation of the necessary knowledge, skills and abilities; subject component - involves the interaction of all participants in the educational process: students, teachers, mentors and representatives of the professional environment, stakeholders, employers and experts who jointly create favorable conditions for the development of innovative potential; procedural component - describes the sequence and logic of implementation of pedagogical support, including diagnostics, planning, motivation, implementation of measures and monitoring of results; result component - reflects the achieved results, such as the growth of innovative potential, development of personal and professional qualities of students, their competitiveness in the labor market.*

Conclusion. *The article reveals the essence of the concept of innovative potential of higher and professional higher education students and characterizes its components. The article reveals the essence of pedagogical support of the process of development of innovative potential of students of higher and professional higher education. The model is developed and the components of the model of pedagogical support for the development of innovative potential of higher and professional higher education students are defined: target, content, subject, operational, and effective. The stages of pedagogical support for the development of the innovative potential of higher and professional higher education students are defined: diagnostic, target, design, procedural, reflective and corrective, final.*

Key words: *pedagogical support, innovative potential, professional training, model and stages of pedagogical support for the development of innovative potential.*

References

1. Bratko, M. V., & Kozyr, M. V. (2021). Pedahohichna innovatyka: navchalno-metodychnyi posibnyk [Pedagogical

innovations: educational and methodological manual]. Kyiv. [in Ukrainian].

2. Vasylenko, L. V., & Shatska, N. M. (2021). Dosvid realizatsii dystantsiinoho navchannia v umovakh pandemii [The experience of implementing distance learning in the conditions of a pandemic]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Vidkryte osvimmie e-seredovyshe suchasnoho universytetu» – Electronic scientific publication «Open educational e-environment of a modern university»*, 10, 43–55. [in Ukrainian].

3. Vientseva, N. O., & Karapetrova, O. V. (2022). Innovatsiina kompetentnist yak skladova profesiinoi diialnosti suchasnoho pedahoha [Innovative competence as a component of the professional activity of a modern teacher]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of the Alfred Nobel University*, 1 (23), 109-115. [in Ukrainian].

4. Havrysh, I. V. (2006). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia hotovnosti maibutnykh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodological bases of formation of readiness of future teachers for innovative professional activity]. Kharkiv. [in Ukrainian].

5. Honcharova, O. A. (2008). Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnoho vchytelia inozemnoi movy do innovatsiinoi diialnosti [Pedagogical conditions for training a future foreign language teacher for innovative activities] Kyiv. [in Ukrainian].

6. Dychkivska, I. M. (2012). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].

7. Zaika, S. O., & Hridin, O. V. (2016). Henezys definitsii innovatsiia [The genesis of the definition of innovation]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2 (48), 24-30. [in Ukrainian].

8. Koval, T. I., Sysoieva, S. O., & Sushchenko, L. P. (2009). Pidhotovka vykladachiv vyshchoi shkoly: informatsiini tekhnolohii u pedahohichnii diialnosti. [Training of higher school teachers: information technology in pedagogical activity]. Kyiv: Vidavnychiy tsentr KNU. [in Ukrainian].

9. Konovalchuk, I. I. (2014). Teoriia i tekhnolohiia realizatsii innovatsii u zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh [Theory and technology of implementing innovations in general educational institutions]. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].

10. Kremen, V., Luhovy, V., & Saukh, P. (2020). Osvita i nauka – osnova innovatsiinoho liudskoho rozvytku: propozyzii NAPON Ukrainy do Stratehii liudskoho rozvytku [Education and science are the basis of innovative human development: proposals of the National Academy of Sciences of Ukraine to the Strategy of Human Development]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 2, 1–5. [in Ukrainian].

11. Kurok, V. P. (2020). Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku innovatsiinoi kultury maibutnoho kerivnyka zakladu zahalnoi serednoi osvity u protsesi mahisterskoi pidhotovky [Theoretical and methodological principles of the development of the innovative culture of the future head of the institution of general secondary education in the process of master's training]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2 (96), 111-121. [in Ukrainian].

12. Lystopad, O. A., & Mardarova, I. K. (2019). Modulnyi kurs «Kompiuterni tekhnolohii v roboti z ditmy» [Modular course «Computer technology in working with children»]. Odessa: Publisher Bukaev Vadim Viktorovich. [in Ukrainian].

13. Lystopad, O. A., & Mardarova, I. K. (2021). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia hotovnosti maibutnykh vykhovateliv do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v orhanizatsii piznavalnoi diialnosti doshkilnykiv [Theoretical and methodological principles of forming the readiness of future educators to use information and communication technologies in the organization of cognitive activity of preschoolers]. Odessa: Publisher Bukaev Vadim Viktorovich. [in Ukrainian].

14. Lystopad, O. A., Mardarova, I. K., & Hudanych N. M. (2023). Vykorystannia wiki-tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Using wiki-technologies in the professional training of future teachers of preschool educational institutions]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*, 1 (51), 55–65. [in Ukrainian].

15. Lystopad, O. A., Mardarova, I. K., & Hudanych N. M. (2022) Pedahohichniy suprovid profesiinoho stanovlennia maibutnykh vykhovateliv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Pedagogical support for the professional development of future educators using information and communication technologies] *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*, 3 (50), 31–42. [in Ukrainian].

16. Marushchenko, O. A. (2004). Stanovlennia innovatsiinoi osvity v Ukraini [Formation of innovative education in Ukraine]. Kharkiv. [in Ukrainian].

17. Ohienko, O. I. (2015). Teoretychni zasady innovatsiinoi pedahohichnoi osvity [Theoretical foundations of innovative pedagogical education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (44), 154-162. [in Ukrainian].

18. Ulunova, H. Ye. (2016). *Profesiina kultura: sutnist, fakhovi osoblyvosti, rozvytok: kolektyvna monohrafiia [Professional culture: essence, professional features, development]*. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].

19. Shevchenko, L. S. (2019). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnykh uchyteliv tekhnolohii do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti [Theoretical and methodological principles of training future technology teachers for innovative pedagogical activities]. *Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho – Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University*. Vinnytsia. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 29.01.2025 р.
Прийнято редакцією 29.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 37.013.43:069.12:378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-55-61

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Власенко Руслана Петрівна

кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри екології та географії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

e-mail: vlasenko_r76@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-3743-4406

У статті розглядається питання формування мотивації та організації пізнавальної активності студентів засобами музейної педагогіки в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Проаналізовано сучасні підходи до використання музейного простору як освітнього середовища, що сприяє активному залученню здобувачів вищої освіти до освітнього процесу. Окреслено основні методи та прийоми музейної педагогіки, що сприяють розвитку критичного мислення, формуванню культурної свідомості та підвищенню мотивації до навчання. Розкрито особливості формування пізнавальної активності в майбутніх вчителів географії під час опанування ними освітніх компонентів.

Ключові слова: музейна педагогіка, пізнавальна активність, музейний простір, засоби музейної педагогіки, міждисциплінарність, інтерактивні методи навчання, мотивація до навчання, компетентність, фахова підготовка майбутнього вчителя географії.

Постановка проблеми. Здатність застосовувати різні підходи для формування мотивації та організації пізнавальної діяльності засобами музейної педагогіки є важливим елементом сучасної освітньої практики в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Музейна педагогіка як міждисциплінарна галузь дає змогу поєднувати навчальні, культурні та виховні аспекти для створення інтерактивного та емоційно насиченого навчального середовища в підготовці майбутнього вчителя географії за бакалаврською та магістерською освітньо-професійними програмами «Середня освіта (Географія)».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Музейна педагогіка бере свій початок у європейських країнах, зокрема в Німеччині та Великій Британії, у кінці XIX – на початку XX століття. Перші спроби використання музеїв як освітніх майданчиків були здійснені в межах реформаторських педагогічних рухів, які акцентували увагу на необхідності активного навчання через досвід [9; 16]. Поступово музеї стали впроваджувати освітні програми, інтерактивні екскурсії та заняття, які сприяли формуванню практичних навичок у відвідувачів [1; 2; 3; 4; 5; 13].

В Україні музейна педагогіка почала активно розвиватися у XX столітті. Велику роль у цьому процесі відіграли історичні та краєзнавчі музеї, які стали центрами патріотичного виховання, збереження національної пам'яті та популяризації культурної спадщини [10; 14; 15]. У радянський період музейні заклади виконували здебільшого ідеологічні функції, однак із здобуттям незалежності України розпочалося переосмислення їхньої ролі. Музеї стали інтегрувати сучасні методи навчання, залучати нові форми роботи з відвідувачами, розвивати співпрацю з освітніми установами [5; 6; 7; 8; 11; 12].

Музейна педагогіка в Україні представлена в різних формах: від традиційних екскурсій до інтерактивних освітніх програм, адаптованих для різних вікових груп. Багато університетських музеїв стали навчальними базами, які активно використовуються в педагогічному процесі, що сприяє інтеграції теоретичних знань із практичним досвідом [1; 2; 5; 10; 8].

Питаннями музейної педагогіки, зокрема аспектами формування мотивації та організації пізнавальної діяльності, займалися такі дослідники, як Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, К. Ушинський, В. Сухомлинський, Ю. Беззуб, В. Бекетова, Т. Белофастова, І. Гаврилова, Л. Гаїда, А. Горовий, Н. Горська, В. Камінська, Н. Капустіна, О. Караманов, А. Короткова, Н. Кукса, І. Ласкій, Р. Маньковська, які досліджували роль музейного середовища в освітньому процесі, вплив інтерактивних методів на засвоєння знань, а також методику залучення відвідувачів до активного навчання через музейні експозиції [16]. Зокрема, О. Караманов виокремив сім музейно-педагогічних прийомів, серед яких головним є прийом показу, а також В. Ключко та А. Коломієць, які досліджували роль мотивації в освітньому процесі, розробляли методи її підвищення.

Також варто відзначити Т. Калюжну та І. Червінську, які досліджували потенціал музейної педагогіки у формуванні фахових компетентностей у студентів [4; 5; 14].

Мета дослідження – проаналізувати та обґрунтувати ефективність використання елементів музейної педагогіки у формуванні мотивації та організації пізнавальної активності здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка, а також визначити основні методи та прийоми, що сприяють підвищенню інтересу до навчання та розвитку ключових компетентностей під час підготовки майбутніх вчителів географії.

Виклад основного матеріалу. Основними підходами до формування мотивації та організації пізнавальної діяльності є: емоційно-ціннісний, інтерактивно-ігровий, проблемно-діяльнісний та інтегративний. Упровадження емоційно-ціннісного підходу дає змогу використовувати експонати та культурні артефакти як засіб пробудження емоцій та формування цінностей. Здобувачі вищої освіти через емоційний зв'язок із предметами минулого легше сприймають історичний, краєзнавчий та культурний контексти. Емоційне занурення є ключовою умовою для формування мотивації. Відвідування музею, ознайомлення з експонатами, участь у тематичних заходах викликають емоційний відгук і пробуджують інтерес до навчального матеріалу.

Інтерактивно-ігровий підхід передбачає створення ігрових сценаріїв (квестів, рольових ігор тощо) у музейному середовищі, сприяє залученню здобувачів вищої освіти до активної участі, підвищуючи їхню мотивацію до навчання. Проведення інтерактивних майстер-класів, де здобувачі вищої освіти можуть застосувати свої знання на практиці (наприклад, створення копій експонатів на ОК «Геологія» або аналіз історичних текстів на ОК «Історична географія з основами етнографії»). Застосування квестів, рольових ігор чи симуляцій стимулює емоційне залучення здобувачів вищої освіти, зокрема під час вивчення ОК «Методика навчання географії», «Методика позакласної роботи з географії», «Теорія та практика виховання» та надалі під час упровадження на виробничій практиці в закладах загальної середньої освіти.

Проблемно-діяльнісний підхід окреслює постановку завдань та проблемних ситуацій. Так, наприклад, аналіз історичних подій, географічних явищ чи мистецьких творів тощо, що стимулює здобувачів до самостійного мислення та дослідження; робота над спільними проектами, зокрема «Формування ключових та фахових компетентностей студентів шляхом застосування матеріалів краєзнавчого музею в дослідженнях рідного краю»; у природничому музеї Житомирського державного університету імені Івана Франка було проведено низку заходів, зокрема квести, екскурсії, захід «Ніч у музеї». За інтегративного підходу відбувається міждисциплінарне поєднання (географії, історії, літератури тощо) видів мистецтва для розширення світогляду здобувачів та підвищення міжпредметних зв'язків. Наприклад, участь у проектах «Полотна, що здивували світ», «Краєзнавчі зустрічі», «Феномен Миколи Максименка в українському образотворчому мистецтві» у співпраці здобувачів вищої освіти ОП «Середня освіта (Географія)» бакалаврського та магістерського рівнів з мережею бібліотек ЛІТтера; відвідання художньої виставки Володимира Пашенка «Життєві мандри». Музейна педагогіка сприяє вихованню шанобливого ставлення до культурної спадщини й усвідомлення її значення.

Технологічний підхід упроваджується із використанням цифрових технологій (аудіогіди, віртуальні екскурсії, доповнена реальність тощо), що дозволяє зробити музейний досвід доступнішим та цікавішим для сучасних здобувачів освіти. Вони ознайомлюються з експонатами музеїв світу та України за допомогою віртуальних екскурсій тощо.

Особистісний підхід полягає в забезпеченні можливостей для здобувачів обирати теми або завдання за їхніми інтересам та відповідно до вікових і психологічних особливостей, що сприяє підвищенню мотивації: для різних вікових груп добирається відповідний формат музейних занять (наприклад, інтерактивні ігри, проблемні дискусії тощо).

Формування мотивації та організації пізнавальної діяльності здобувачів освіти засобами музейної педагогіки відбувається за допомогою таких інструментів: екскурсії із акцентом на інтерактивність та залучення здобувачів освіти, майстер-класи для практичного закріплення знань, проектна діяльність із використанням музейних матеріалів, тематичні виставки, освітні програми в співпраці з музеями, де здобувачі освіти можуть зануритися в дослідницьку діяльність тощо.

Засобами музейної педагогіки у процесі підготовки майбутнього вчителя географії в Житомирському державному університеті імені Івана Франка відбувається формування ключових компетентностей, зокрема:

- інформаційно-цифрової компетентності – здатність працювати з цифровими архівами, музейними базами даних, створювати мультимедійні проєкти;
- культурної та громадянської компетентності – розуміння історичних процесів, національних традицій та загальнолюдських цінностей;
- соціальної та комунікативної компетентності – розвиток навичок взаємодії, співпраці, толерантності в міжкультурному середовищі;
- дослідницької та інноваційної компетентності – уміння аналізувати, проводити самостійні дослідження, генерувати нові ідеї;
- емоційного інтелекту – здатність до емпатії, розуміння художніх образів, усвідомлення культурної спадщини через особисті переживання.

В університеті активно використовується потенціал музейної педагогіки в освітньому процесі. Важливу роль у цьому відіграють університетські музеї, які є не лише місцем збереження історико-культурної спадщини, а й платформою для активного навчання та дослідження. На базі університету функціонує кілька музейних просторів, зокрема: Музей історії університету, Музей природи,

Археологічний музей, Музей «Українська хата», Музей старожитностей, Геологічний музей Гаррія Корбута, Геологічна колекція лабораторії геології та ґрунтознавства.

Музей історії Житомирського державного університету імені Івана Франка було засновано 15 жовтня 2009 року з нагоди 90-річчя університету. Його експозиція висвітлює створення першого вищого закладу освіти на Волині – Волинського інституту народної освіти, знайомить із людьми, які стояли біля його витоків, а також із ключовими історичними подіями, що впливали на його розвиток. Головна частина виставки присвячена сучасному життю університету, його структурним підрозділам – інститутам і факультетам, науковій діяльності та міжнародній співпраці. Серед експонатів музею – унікальні світлинні початку ХХ століття, підручники, за якими навчалися перші студенти Волинського інституту народної освіти, особисті речі викладачів і студентів, а також предмети побуту тієї епохи. Наприклад, тут представлена друкарська машинка 1920-х років, одяг із конопляної тканини, який носили студенти, та рукописні конспекти 1930-х років. Представлені архівні матеріали дають змогу здобувачам вищої освіти ознайомитися з історією освітнього закладу та його роллю в розвитку науки й культури, зокрема на ОК «Історична географія з основами етнографії», «Краєзнавство», «Історико-громадянські студії», «Історія освіти в Україні та зарубіжжі» тощо.

Археологічний музей факультету історії, права та публічного управління було засновано у 2012 році. Його основу склала колекція доктора історичних наук, професора, академіка І. Винокура, а також зібрання, сформовані викладачами та студентами факультету. В експозиції музею представлені артефакти, що охоплюють період від раннього палеоліту до пізнього середньовіччя, які походять з археологічних пам'яток Житомирщини та різних регіонів України. Особливу увагу в музеї приділено матеріальній культурі енеоліту, зокрема трипільській культурі та культурі кулястих амфор. В експозиції представлено також крем'яні знаряддя праці бронзового віку, зокрема середньодніпровської культури. Період раннього залізного віку ілюструють артефакти, що належали скіфам, давнім грекам і готським племенам. Значну частину експозиції присвячено матеріальній культурі Київської Русі. Окремий розділ музею знайомить відвідувачів із видатними дослідниками археологічної спадщини Житомирщини – С. Гамченком, І. Левицьким, К. Гончаровим, а також першими випускниками університету, які стали відомими археологами – О. Лагодовською та Б. Тимошуком.

Музей Природи на природничому факультеті є справжньою гордістю університету. Його колекція, що нараховує близько 400 експонатів тварин, була створена в період 1973–1976 років завдяки зусиллям доцентів К. Копеїна, Л. Куркчі, Г. Корбута. Спочатку він функціонував як зоологічний музей, до експозиції якого увійшли найяскравіші представники фауни Житомирщини, а також унікальні види тварин з різних куточків світу. Згодом, після значного поповнення новими експонатами, зокрема колекцією мінералів, гірських порід, скам'янілостей викопних рослин та анатомічних препаратів, музей було реорганізовано в Музей Природи. Колекція музею містить понад 650 експонатів тварин. Справжньою його окрасою є такі унікальні експонати, як шимпанзе, антилопа зебу, як, голова зубра, гігантський броненосець, африканський страус, американський страус нанду, рожевий пелікан тощо. Колекція рідкісних і дорогоцінних мінералів та гірських порід, що охоплює зразки із Житомирщини, України та Євразії, налічує понад 200 експонатів, а також музей має свій «Шматочок Антарктиди» – це експонати, привезені М. Весельським з Антарктиди. Музей Природи є одним із найкращих серед музеїв закладів вищої освіти України. Для здобувачів вищої освіти природничого факультету, зокрема ОП «Середня освіта (Географія)» бакалаврського та магістерського рівнів, він слугує важливою навчальною базою та наочним матеріалом під час вивчення ОК «Основи ландшафтознавства та біогеографія», «Геологія», «Загальне землезнавство» «Географія Житомирщини» тощо, сприяючи глибшому розумінню біологічних процесів та екологічних проблем. Окрім цього, музей відкритий для всіх охочих, хто прагне глибше ознайомитися з багатством та різноманіттям природи. Він підтримує тісну співпрацю із закладами загальної середньої освіти Житомира та області, обласним еколого-натуралістичним центром, а також іншими освітніми та виховними установами міста. За останні два роки тут було проведено понад 170 екскурсій на різноманітні теми для жителів Житомира та його гостей.

Музей «Українська хата» було відкрито в березні 1991 року до 177-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Його експозиція формувалася завдяки зусиллям викладачів та студентів, які збирали експонати з різних куточків Житомирщини. До музею передано старовинні рушники, вишиті сорочки, віночки, стрічки, ікони, а також предмети побуту та господарського вжитку: глечики, чашки, статуетки, гребені, ложки, праски, ступи, скрині, ліхтарі. В експозиції представлені традиційні хатні речі: коцюба, рубель, мисник, рогач, мотовило, деревообробні інструменти, ліжко, стіл та навіть стара колиска. Кожен експонат зберігає частинку історії та тепло людських рук. Особливий інтерес викликають знаряддя праці первісних людей, знайдені археологами на території Полісся. У музеї українознавства викладачі кафедр університету проводять заняття з ОК «Історична географія з основами етнографії», «Краєзнавство», «Шкільне географічне краєзнавство», «Географія культури», «Історико-громадянські студії», «Історія

освіти в Україні та зарубіжжі», «Українська мова за професійним спрямуванням» тощо. Крім того, у музеї традиційно проводяться культурні заходи: Андріївські вечорниці, День рідної мови, літературні читання, присвячені Тарасу Шевченку. Викладачі разом із здобувачам вищої освіти організують екскурсії для школярів, дошкільнят та гостей міста.

Музей старожитностей університету було засновано у 2012 році за підтримки ректора, професора П. Сауха. Його створення стало результатом спільних зусиль викладачів, студентів та співробітників університету. Одним із ключових напрямів діяльності музею є навчально-методична робота, спрямована на забезпечення якісного викладання курсу українознавства. Фондова колекція музею охоплює різноманітні групи експонатів, серед яких народний одяг, кераміка, писанки, вироби з дерева та металу, рушники, народне малярство, взуття, ікони, а також сучасне декоративно-прикладне мистецтво, зокрема студентські роботи – писанки, витинанки, народні іграшки тощо. Землеробство завжди було основною господарською діяльністю Житомирщини. Це підтверджують експонати музею: ціпи, серпи, маслобійки, сільнички, ночви, пікна діжа, солом'яник тощо. Розвиток деревообробного промислу демонструють дерев'яний молоток, зернова мірка у формі листка, ковші, чашки, миски, вази та інші предмети. Здавна в цьому регіоні виготовляли з дерева кухонний посуд: миски, ложки, друшляки, чашки, сільнички, товкачі, качалки та різноманітні знаряддя праці. Важливу частину етнографічної колекції становлять гончарні вироби, яких у музеї налічується понад триста. Переважно це побутовий посуд з різних районів Житомирської області, зокрема Овруцького, Лугинського, Коростенського, Олевського, Попільнянського, Андрушівського, Ружинського, Чуднівського, Любарського, Бердичівського, а також з Івано-Франківської, Львівської, Черкаської, Київської, Вінницької та Хмельницької областей. Глиняний посуд – миски, глечики, макітри, горщики, баньки, слоїки, близнята – відзначається різноманітністю форм та кольорів глини. Майбутні вчителі географії залучені до використання експонатів музею під час вивчення ОК «Географія культури», «Історична географія з основами етнографії», «Краєзнавство», «Шкільне географічне краєзнавство», «Географія Житомирщини».

Геологічний музей Гаррія Олександровича Корбути знаходиться на території агробіологічної станції Житомирського державного університету імені Івана Франка. Здобувачі вищої освіти та викладачі з цікавістю вивчають колекції мінералів, гірських порід та скам'янілостей, які представлені в експозиції: різнобарвні флюорити, топази, берили, чисельні різновиди кварцу (цитрин, аметист, димчастий кварц, моріон, гірський криштал), польових шпатів, гетиту та інших мінералів Волинського родовища камерних пегматитів; малинового кольору кварцити та пірофіліти Словечансько-Овруцького кряжу; габро, лабрадорити та різноманітні за забарвленням і структурою граніти Коростенського плутону; скам'янілі амоніти, відбитки листків субтропічних рослин, зуби акул з мезозойських та кайнозойського осадових комплексів. І це лише незначна частина мінерального багатства Житомирщини та України. Експонати музею використовуються під час вивчення ОК «Геологія», «Геолого-геоморфологічні пам'ятки України», «Шкільне географічне краєзнавство», «Краєзнавство», «Методика навчання географії» тощо.

Геологічна колекція лабораторії геології та ґрунтознавства. Колекція мінералів та гірських порід лабораторії геології і ґрунтознавства використовується як натуральний демонстраційний матеріал для ОК «Геологія» під час вивчення тем «Форми знаходження мінералів у природі». Об'єктами виступають окремі кристали, друзи, секреції, конкреції, фрагменти сталактитів тощо під час вивчення діагностичних ознак мінералів – кольору, блиску, риси, твердості, спайності, злому, магнітності. Використовуються як еталонні зразки найпоширеніших мінералів за класами самородних елементів, сульфідів, галоїдів, оксидів і гідрооксидів, карбонатів, сульфатів, фосфатів, силікатів. Під час вивчення тем, присвячених гірським породам, використовуються штуфи порід як еталонні зразки різноманітних магматичних, осадових і метаморфічних порід. Важливе значення мають натуральні зразки осадового генезису під час проведення фаціального аналізу і відтворення фізико-географічних умов минулого. Зразки мінералів та гірських порід є цінним матеріалом для дослідження мінералогічних, петрографічних і стратиграфічних геолого-геоморфологічних пам'яток України, та Житомирщини зокрема. Варто підкреслити особливе значення зразків лабораторії у процесі вивчення краєзнавства та проведенні краєзнавчих геологічних досліджень.

На нашу думку, музеї університету є не лише осередками збереження історико-культурної спадщини, а й важливою навчальною платформою для здобувачів загальної середньої освіти. Вони сприяють інтеграції теоретичних знань із практичною діяльністю, забезпечуючи можливість безпосереднього ознайомлення з матеріальними артефактами, культурними пам'ятками та історичними документами.

Завдяки музеям здобувачі освіти мають змогу: проводити дослідницьку роботу, аналізуючи експонати в контексті історичних та культурних процесів, розширювати професійні компетентності, беручи участь в екскурсіях, музейних лекціях, інтерактивних заняттях, здобувати навички організації виставкової діяльності, фондування та реставрації експонатів; застосовувати методи музейної педагогіки в процесі викладання різних освітніх дисциплін. Уважаємо, що університетські музейні простори – це не лише сховище цінних експонатів, а й динамічний освітній простір, що стимулює пізнавальний інтерес, розвиває науковий

підхід до вивчення культурної спадщини та сприяє формуванню національної свідомості студентів.

Результатами впровадження елементів музейної педагогіки в освітній процес у Житомирському державному університеті імені Івана Франка є:

- підвищення мотивації до навчання через нестандартний підхід;
- розвиток критичного мислення, креативності та самостійності;
- формування естетичного смаку та культурної свідомості;
- розширення кругозору та розвиток навичок командної роботи;
- поглиблення міждисциплінарних зв'язків завдяки інтеграції музейного простору в освітній процес;
- підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу через взаємодію з реальними історичними та культурними артефактами;
- формування практичних навичок дослідницької діяльності через роботу з музейними експонатами та архівними матеріалами;
- стимулювання інтересу до наукових досліджень та творчих ініціатив студентів;
- розвиток комунікативних здібностей та навичок публічного виступу під час музейних заходів;
- сприяння збереженню національної пам'яті та вихованню патріотизму через ознайомлення з культурною спадщиною;
- формування ключових компетентностей: інформаційно-цифрової, культурної та громадянської, соціальної та комунікативної, дослідницької та інноваційної, емоційного інтелекту тощо.

Такий підхід сприяє комплексному розвитку здобувачів вищої освіти, поєднуючи академічні знання з практичними навичками та особистісним зростанням.

Висновки. Отже, чільне місце ефективності музейної педагогіки належить застосуванню музейних ресурсів освітнього простору Житомирського державного університету імені Івана Франка, що сприяє підвищенню мотивації до навчання, активізації пізнавальної діяльності та розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти. Реалізація завдань музейної педагогіки у ЗВО сприяє формуванню фахових компетентностей, зокрема аналітичних, комунікативних та дослідницьких навичок; застосування інтерактивних технологій, таких як тематичні екскурсії, квести, майстер-класи, дослідницькі проекти та рольові ігри, забезпечує глибоке засвоєння навчального матеріалу та підвищує зацікавленість майбутніх вчителів географії. З'ясовано, що використання музейного простору ЖДУ імені Івана Франка в освітньому процесі сприяє розвитку естетичного смаку, усвідомленню історичної та культурної спадщини, формуванню національної ідентичності та громадянської позиції. Перспективи подальших розвідок убачаємо у науковому пошуку та методичному впровадженні потенційних можливостей формування фахових компетентностей у майбутніх учителів географії для підвищення ефективності застосування елементів музейної педагогіки Житомирщини в освітньому процесі ЗВО. Подальший розвиток музейної педагогіки в університеті сприятиме вдосконаленню освітнього процесу та збереженню національної культурної спадщини.

Список використаної літератури

1. Андрійчук Т., Власенко Р. Особливості використання інноваційних технологій у процесі підготовки майбутнього учителя географії. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 9. Т. 12. С. 7–14.
2. Антонова О. Є., Власенко Р. П., Костюк В. С., Корінний В. І. Використання елементів музейної педагогіки у краєзнавчій підготовці майбутнього вчителя географії. *Вісник науки та освіти. Серія: Педагогіка*. 2023. № 8 (14). С. 375–389.
3. Власенко Р. П., Антонова О. Є., Костюк В. С., Андрійчук Т. В. Особливості застосування краєзнавчого підходу у підготовці майбутнього вчителя географії: досвід роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57 (1). С. 156–161.
4. Власенко Р. П., Яковлева В. А. Особливості фахової підготовки майбутніх учителів географії в закладі вищої освіти. *Природнича освіта та наука*. 2024. Вип. 4. С. 15–22.
5. Довгий С. О., Топузов, О. М., Бітаєв В. А. та ін. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : монографія / за наук. ред. С. О. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук України». 2020. 334 с.
6. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка. 2020. 400 с.
7. Зуєвич Оксана. Елементи музейної педагогіки в навчально-методичному забезпеченні освітнього процесу. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. Вип. 33. С. 117–125.
8. Караманов О., Сурмач О. Музейна педагогіка в системі підготовки бакалаврів: можливості педагогічного коледжу. *Український педагогічний журнал*. 2020. Вип. 1. 2020. С. 100–107.
9. Кардаш Н. В. Музейна педагогіка: ретроспективний аналіз. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 46–58.
10. Квас О., Земан І. Музейна педагогіка як інструмент розширення освітнього простору. *Молодь і ринок*. 2019. № 5. С. 12–17.
11. Назаренко Т., Полтавченко Д. Дослідження функції географічної складової в шкільних природничих інтегрованих курсах. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 90–99.
12. Пантюк Т., Стахів Л., Стахів В., Волошин С. Використання елементів музейної педагогіки у закладах загальної середньої освіти крізь призму аналізу нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. 65(2). С. 344–351.

13. Романова Н. В., Власенко Р. П. Підвищення мотивації до навчальної діяльності засобами музейної педагогіки (на прикладі Меморіально-мінералогічного музею імені В. Г. Бондарчука в Денишівському лицейі). *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Вип. 11 (8). С. 58–66.
14. Червінська І. Музейна педагогіка як інструмент взаємодії закладів освіти і музеїв у сучасному соціокультурному просторі. *Освітні обрії*. 2019. Вип. 49 (2). С. 16–21.
15. Шкільні музеї як осередки національно-патріотичного виховання молоді. Педагогічний музей України. URL: <https://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/school-museums/> (дата звернення: 26.10.2024).
16. Revenko I., Hlianenko K., Sosnova M., Vlasenko R., Kolodina L. The exploration of pedagogical approaches and methods that are designed to stimulate the creative thinking of students. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS)*. 2024. Vol. 17. P. 137–146.

FORMATION OF MOTIVATION AND COGNITIVE ACTIVITY BY MEANS OF PEDAGOGY MUSEUM IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Vlasenko Ruslana

Candidate of Biological Sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Ecology and Geography
Zhytomyr Ivan Franko State University

Introduction. *The ability to apply different approaches to form motivation and organize cognitive activity through museum pedagogy is an important element of modern educational practice at the Ivan Franko Zhytomyr State University. Museum pedagogy, as an interdisciplinary field, allows combining educational, cultural and upbringing aspects to create an interactive and emotionally rich learning environment in the training of a future geography teacher in the bachelor's and master's educational and professional programs Secondary Education (Geography).*

Purpose. *The purpose is to analyze and substantiate the effectiveness of the use of elements of museum pedagogy in the formation of motivation and organization of cognitive activity of higher education students of Ivan Franko Zhytomyr State University, as well as to identify the main methods and techniques that contribute to increasing interest in learning and developing key competencies in the training of future geography teachers.*

Methods. *The following set of methods was used to achieve the aim of the study,: theoretical – analysis and synthesis to summarize scientific approaches to museum pedagogy and its role in higher education, comparative – to compare different concepts of museum pedagogy and their effectiveness in the educational process; empirical methods: observation – of classes and museum events aimed at forming the cognitive activity of students, questionnaires and interviews - to determine the level of interest of higher education students in museum pedagogy. The comprehensive application of these methods allowed us to obtain an objective picture of the implementation of museum pedagogy in higher education and to develop recommendations for its improvement.*

Results. *The results of the introduction of elements of museum pedagogy into the educational process at the Ivan Franko Zhytomyr State University: increasing motivation to learn through a non-standard approach; development of critical thinking, creativity and independence; formation of aesthetic taste and cultural awareness; broadening of horizons and development of teamwork skills; deepening of interdisciplinary connections through the integration of museum space into the educational process; increasing the level of learning through interaction with real life.*

This approach promotes the comprehensive development of higher education students, combining academic knowledge with practical skills and personal growth.

Originality. *The study identifies and substantiates the peculiarities of using museum pedagogy as a tool for motivating and organizing the cognitive activity of higher education students. For the first time, a comprehensive analysis of the impact of the museum space of the Ivan Franko Zhytomyr State University on the educational process was conducted. The interactive methods of museum pedagogy, that contribute to the increase of educational motivation, development of critical thinking and formation of competencies of future geography teachers, have been developed and tested. The effectiveness of the combination of traditional and innovative teaching methods in the interaction of students with museum expositions is revealed.*

Conclusion. *In the conclusion, the main place of effectiveness of museum pedagogy belongs to the use of museum resources of the educational space of the Ivan Franko Zhytomyr State University, that contributes to increasing motivation to learn, activating cognitive activity and developing critical thinking of higher education students. The implementation of the tasks of museum pedagogy in higher education contributes to the formation of professional competencies, in particular analytical, communicative and research skills, the use of interactive technologies such as thematic excursions, quests, master classes, research projects and role-playing games, ensures deep learning of educational material and increases the interest of future geography teachers. It has been found that the use of the museum space of the Ivan Franko Zhytomyr State University in the educational process contributes to the development of aesthetic taste, awareness of historical and cultural heritage, and the formation*

of national identity and civic position.

Key words: museum pedagogy, cognitive activity, museum space, means of museum pedagogy, interdisciplinarity, interactive teaching methods, motivation to learn, competence, professional training of future geography teachers.

References

1. Andriichuk, T., Vlasenko, R. (2024). Osoblyvosti vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii u protsesi pidhotovky maibutnoho uchytelia heohrafii [Features of the use of innovative technologies in the process of training a future geography teacher]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 12(9), 7-14. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i9-001> [in Ukrainian].
2. Antonova, O. Ie., Vlasenko, R. P., Kostiuk, V. S., Korinnyi, V. I. (2023). Vykorystannia elementiv muzeinoi pedahohiky u kraieznavchii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia heohrafii [Using elements of museum pedagogy in the local history training of future geography teachers]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 8(14), 375-389. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-375-389](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-375-389) [in Ukrainian].
3. Vlasenko, R. P., Antonova, O. Ie., Kostiuk, V. S., Andriichuk, T. V. (2023). Osoblyvosti zastosuvannia kraieznavchoho pidkhodu u pidhotovtsi maibutnoho vchytelia heohrafii: dosvid roboty Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Peculiarities of using the local history approach in training future geography teachers: experience of the Ivan Franko State University of Zhytomyr]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 57 (1), 156-161. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.31> [in Ukrainian].
4. Vlasenko, R. P., Iakovleva, V. A. (2024). Osoblyvosti fakhovoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv heohrafii v zakladi vyshhoi osvity [Features of professional training of future geography teachers in a higher education institution]. *Pryrodnycha osvita ta nauka – Natural Education and Science*, 4, 15-22. URL: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-4.02> [in Ukrainian].
5. Dovhyi, S. O., Topuzov, O. M., Bitaiiev, V. A. (2020). *Muzeina pedahohika v naukovii osviti: monohrafiia [Museum pedagogy in science education: monograph]*. Kyiv. URL: <https://doi.org/10.32405/978-617-7945-15-3-2020-111> [in Ukrainian].
6. Zasekina, T. M. (2020). *Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka: monohrafiia [Integration in school science education: theory and practice: monograph]*. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
7. Zuievych, O. (2024). Elementy muzeinoi pedahohiky v navchalno-metodychnomu zabezpecheni osvitnoho protsesu [Elements of museum pedagogy in the educational and methodological support of the educational process]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of a modern textbook*, 33, 117-125. [in Ukrainian].
8. Karamanov, O., Surmach, O. (2020). Muzeina pedahohika v systemi pidhotovky bakalavriv: mozhyvosti pedahohichnoho koledzhu [Museum pedagogy in the bachelor's training system: possibilities of a pedagogical college]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 1, 100-107. [in Ukrainian].
9. Kardash, N. V. (2015). Muzeina pedahohika: retrospektyvnyi analiz [Museum pedagogy: a retrospective analysis]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova – Scientific notes National Pedagogical Dragomanov University*, 125, 46-58. [in Ukrainian].
10. Kvas, O., Zeman, I. (2019). Muzeina pedahohika yak instrument rozshyrennia osvitnoho prostoru [Museum pedagogy as a tool for expanding the educational space]. *Molod i rynek – Youth and market*, 5, 12-17. [in Ukrainian].
11. Nazarenko, T., Poltavchenko, D. (2022). Doslidzhennia funktsii heohrafichnoi skladovoi v shkilnykh pryrodnychyykh intehrovanykh kursakh [Research on the function of the geographical component in school integrated natural science courses]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 3, 90-99. [in Ukrainian].
12. Pantiuk, T., Stakhiv, L., Stakhiv, V., Voloshyn, S. (2023). Vykorystannia elementiv muzeinoi pedahohiky u zakladakh zahalnoi serednoi osvity kriz pryzmu analizu normatyvno-pravovykh dokumentiv ta navchalno-metodychnoho zabezpechennia [The use of elements of museum pedagogy in secondary education institutions through the prism of the analysis of regulatory documents and educational and methodological support]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of the humanities*, 65(2), 344-351. [in Ukrainian].
13. Romanova, N. V., Vlasenko, R. P. (2023). Pidvyshhennia motyvatsii do navchalnoi dioalnosti zasobamy muzeinoi pedahohiky (na prykladi Memorialno-mineralohichnoho muzeiu imeni V.Gh. Bondarchuka v Denyshivskomu litsei) [Increasing motivation for educational activities using museum pedagogy (using the example of the V.G. Bondarchuk Memorial Mineralogical Museum at the Denishiv Lyceum)]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 11 (8), 58-66. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i8-009> [in Ukrainian].
14. Chervinska, I. (2019). Muzeina pedahohika yak instrument vziaiemodii zakladiv osvity i muzeiv u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori [Museum pedagogy as a tool for interaction between educational institutions and museums in the modern socio-cultural space]. *Osvitni obrii – Educational horizons*, 49 (2), 16-21. [in Ukrainian].
15. Shkilni muzei jak osередky natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi. [School museums as centers of national-patriotic education of youth]. *Pedahohichnyi muzei Ukrainy - Pedagogical Museum of Ukraine* URL: <https://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/school-museums/> [in Ukrainian].
16. Revenko I., Hlianenko K., Sosnova M., Vlasenko R., Kolodina L. (2024). The exploration of pedagogical approaches and methods that are designed to stimulate the creative thinking of students. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS)*, 17, 137-146. URL: <http://dx.doi.org/10.14571/brajets.v17.nse1.2024> [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 5.03.2025 р.
Прийнято редакцією 5.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 374.1/378.6

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-62-69

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАГ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ярмолівч Оксана Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Військова Академія (м.Одеса)
e-mail: o.i.iarmolovych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8273-7254

Ярмолівч Юрій Ростиславович

кандидат технічних наук, доцент кафедри морських перевезень
Національний університет «Одеська морська академія» (м.Одеса)
e-mail: yuarmol@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0054-7375

Хіменес Сапата Юліана Данилівна

старший викладач кафедри іноземних мов
Військова Академія (м.Одеса)
e-mail: blue-green-white@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8273-7254

У статті досліджено особливості впровадження дистанційної форми навчання у вищих спеціалізованих навчальних закладах. Розглянуто використання дистанційної форми навчання у вищих закладах освіти і навчальних закладах, у яких здійснюється підготовка майбутніх офіцерів. Проаналізовано можливість реалізації основних переваг дистанційної освіти курсантів, зокрема індивідуалізації графіка навчання, зменшення витрат на організацію освітнього процесу, забезпечення студентоцентричності. Водночас окреслено виклики, зокрема необхідність адаптації навчальних програм до військових потреб, технічні обмеження та вимоги щодо забезпечення захисту інформації. На прикладі трьох українських закладів вищої освіти розглянуто можливості формування практичних, фахових навичок курсантів під час дистанційного навчання. Зроблено висновок про доцільність поєднання традиційних та цифрових методів для підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів.

Ключові слова: дистанційна освіта, онлайн-навчання, військова освіта, курсанти.

Постановка проблеми. Новітні форми навчання з використанням сучасних цифрових технологій є важливим чинником підвищення якості освіти, розширення можливостей освітніх закладів. Однією з поширених форм є дистанційна освіта, яка надається за допомогою засобів комунікації, інтернету або корпоративної мережі з використанням спеціальних цифрових платформ, спеціалізованих інтернет-ресурсів. Дистанційне навчання дає змогу слухачам, студентам, курсантам, тим, хто працює та водночас здобуває освіту, підвищує кваліфікацію, брати участь в освітньому процесі незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження. Окремим питанням є організація надання дистанційної освіти майбутнім військовослужбовцям, теперішнім курсантам (слухачам) закладів вищої освіти навчальних, а також військовослужбовцям, які перебувають в лавах Збройних сил України.

Історія надання дистанційної освіти у світі передусім пов'язана з розвитком засобів комунікації. Перші спроби були зроблені наприкінці XIX сторіччя в США, м. Бостон, коли можливості поштових служб дозволили надсилати навчальні матеріали та відповіді на контрольні питання по всій країні [1]. Наступний крок використання дистанційної освіти став можливим завдяки винаходу та поширенню телебачення. У 1953 р. в University of House, Х'юстон, розпочали транслювати телевізійні лекції, зорієнтовані переважно на слухачів, які працюють. Комп'ютеризація та інтернет значно розширили комунікативні можливості. Першим повним програмним курсом з онлайн-навчанням стала середня школа CompuHigh для громадян США та іноземних англомовних учнів 9–12 класів, відкрита в 1994 році. Натомість найперший повністю акредитований онлайн-університет Міжнародний університет Джонса (Колорадо, США) був відкритий у 1999 році [2].

Дистанційна форма навчання в Україні впроваджується з 2002 року, але найбільша увага та активність були зафіксовані у 2019 р. у зв'язку з епідеміологічними обмеженнями [3].

Основні законодавчі нормативи щодо дистанційної освіти в Україні викладено в низці офіційних документів, а саме: наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, Національній програмі інформатизації [4].

Дистанційна освіта надає низку переваг як слухачам, так і викладачам закладів вищої освіти, водночас вона має певні недоліки. Спеціалізовані вищі заклади освіти, зокрема ті, що зорієнтовані на

підготовку майбутніх офіцерів, мають власну, притаманну саме їм специфіку імплементації принципів дистанційного навчання, специфічні професійно зорієнтовані вимоги. Існує декілька причин, за якими неможливо повністю зорієнтувати освітній процес у вищих військових навчальних закладах на дистанційне навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження базується на аналізі джерел інформації, у яких світові науковці і методисти оприлюднили свій досвід використання дистанційної форми викладання у закладах вищої освіти, цивільних та військових.

Варто зазначити, що більшість авторів аналізує загальні аспекти застосування дистанційної форми навчання в закладах освіти, не розглядаючи особливості спеціалізованих освітніх закладів, зокрема вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) [5; 6; 7; 8; 9]. Автори, які розглядали можливість застосування дистанційної форми освіти в спеціалізованих закладах передусім зорієнтованих на військову професію одноставно відмічають важливість її імплементації [10; 11; 12; 13; 14; 15]. Водночас кожен з авторів, розглядаючи окремі аспекти такої форми освіти в ВВНЗ, визначає певні обмеження. Так, автор [10] стверджує, що результати досліджень щодо ефективності онлайн-освіти не є однозначними, така форма освіти має як свої переваги, так і недоліки. Автори [11; 14] визначають, що дистанційна освіта може бути спрямована головним чином на слухачів, які вже мають освіту та підвищують кваліфікацію, знаходячись на дійсній службі в армії. Колектив авторів [13] виділяє важливість аспекту полегшення отримання, формалізації та обробки інформації щодо перебігу освітнього процесу під час використання цифрових ресурсів. Також автори [12] вказуючи на необхідність імплементації цифрових технологій в освітній процес ВВНЗ, наголошують на складності оновлення технологій та опанування нових навичок. Автор [15] наголошує на важливості інтеграції в освітній процес електронного навчання саме з елементами штучного інтелекту.

Аналіз публікацій засвідчив, що питанню використання дистанційної форми освіти в закладах вищої освіти дослідники приділяють значну увагу. Оpubліковано значну кількість наукових праць, які висвітлюють результати аналізу цього питання педагогами та методистами. Однак питання комплексного оцінювання переваг та недоліків онлайн-навчання, обмежень його використання в спеціалізованих закладах освіти, зокрема у ВВНЗ, досліджено недостатньо.

Автори статті проаналізували освітньо-професійні програми трьох закладів вищої освіти, які навчають курсантів, майбутніх офіцерів: Військової академії (м. Одеса), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, факультету гідрометеорології і екології, Національного університету «Одеська морська академія».

Формування мети статті. Мета статті – висвітлити специфіку дистанційного навчання у вищих спеціалізованих (військових) навчальних закладах, проаналізувати можливість реалізації переваг онлайн-навчання, визначити складнощі в організації цієї форми навчання та запропонувати шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-методичних джерел засвідчує, що основними перевагами дистанційної освіти є:

1. Можливість курсанта (слухача) планувати графік навчання індивідуально, тобто самостійно. Навчання в індивідуальному темпі забезпечує більш ефективне використання часу, свободу у виборі способу отримання інформації та реагування на електронний навчальний контент, що є позитивною навчальною складовою і веде до покращення результатів навчання, тобто якісного засвоєного матеріалу [16; 17].

Автори вважають, що специфіка професійно спеціалізованих закладів освіти, зокрема військових, навіть у мирні часи, а особливо в умовах воєнного часу значно обмежує можливість реалізувати представлену перевагу щодо індивідуального планування.

2. Реалізація принципу індивідуалізації організації освітнього процесу. У курсантів (слухачів) з'являється можливість реалізувати індивідуальні освітні траєкторії, долучатися до дискусійних панелей, автоматичних систем оцінювання за власним бажанням, обирати спільне або синхронне онлайн-навчання, взаємодіяти з іншими студентами [9]. Це полегшує сприйняття інформації та підвищує мотивацію курсантів (слухачів) до активної участі в засвоєнні запланованого матеріалу.

За думкою авторів певні елементи принципу центричності організації освітнього процесу можна реалізовувати у військових закладах освіти в межах наданого переліку вибіркового освітніх компонентів. Для військовослужбовців, які підвищують рівень знань, можливість реалізації цього принципу вища.

3. Заощадження коштів. Віртуальні аудиторії не потребують фізичних лекційних зал, зникає необхідність наймати, обслуговувати приміщення, сплачувати комунальні послуги. Більшість навчальних матеріалів, підручників, посібників, завдань, надсилається в цифровому вигляді. Курсантам (слухачам) надається доступ до віртуальних бібліотек, заощаджуються кошти на поїздку викладачів і курсантів до закладу освіти [8]. Наголосимо, що зазвичай військові заклади освіти не передбачають самостійного проживання, тому ця перевага може бути реалізована частково, під час самопідготовки.

4. Надання рівних можливостей курсантам (слухачам) різних рівнів підготовки. Майбутні офіцери, сьогоденні курсанти (слухачі) мають змогу практикувати свій власний індивідуальний стиль навчання. Вони можуть кілька разів проходити обрані навчальні курси, теми, виконувати завдання, поглиблено вивчати певну дисципліну. У курсантів (слухачів) з'являється можливість реалізувати принцип адаптивного навчання, коли електронні навчальні матеріали розроблено так, щоб автоматично змінюватися та адаптуватися відповідно до знань, навичок та потреб кожного окремого курсанта (слухача) [7].

Відмітимо, що реалізація переваги рівних можливостей може потребувати формування навчальних груп для додаткових занять з певних дисциплін, що є додатковим навантаженням для викладачів.

5. Організація індивідуального навчального середовища. Курсанти (слухачі) мають змогу формувати власне освітнє середовище, яке відповідає персональним уподобанням і не підпорядковується вимогам закладу освіти. Комфортне оточення без чинників, що відволікають, дає змогу зосередитися на сприйнятті інформації та отримати найкращий результат [18; 19].

Майбутні офіцери, курсанти (слухачі) мають змогу реалізації цієї переваги протягом запланованої самостійної підготовки, під час відпочинку, загалом у вільний час. Водночас специфіка організації побуту курсантів не дає змогу повноцінно реалізувати перевагу індивідуального навчального середовища у військовому закладі освіти.

6. Зручність формалізації отримання даних щодо освітнього процесу. Інформація сьогодні є важливим ресурсом, отримання якого дає можливість оцінювати ефективність життєвих процесів, надавати прогнози, удосконалювати технології. Коли курсанти (слухачі) користуються електронними ресурсами, у викладача є змога фіксувати їхню взаємодію з цими ресурсами, отримувати інформацію, за допомогою якої викладач або адміністратор можуть проводити аналітику електронного навчання. Маючи дані про курсантів (слухачів), перебіг освітнього процесу, результати оцінювання, відсіву, керівний та викладацький склад вищих навчальних закладів з військовою спеціалізацією може реагувати відповідним чином на виявлені зміни та виклики освітнього процесу. Формалізація дає можливість оперативного покращення навчальних матеріалів, моніторингу динаміки успішності, оцінюванню ефективності впроваджених змін [20].

Можна відмітити, що за умов забезпечення необхідного рівня збереження конфіденційності щодо особистих даних та змісту певних навчальних програм ця перевага може бути реалізована в закладах вищої освіти, спеціалізованих на підготовці майбутніх офіцерів Збройних сил України.

7. Вирішення питання наявності кваліфікованих кадрів. Економісти з питань освіти Інституту економічної політики Economic Policy Institute (EPI) у своєму звіті зазначають, що дефіцит досвідчених викладачів є реальним і зростаючим викликом протягом останніх років, однією з найнагальніших проблем, з якою стикаються освітяни. Дистанційне навчання дає змогу знизити тиск на викладацький склад. Якщо у європейських традиційних закладах вищої освіти на одного викладача припадає в середньому 16,5 студентів, платформи електронного навчання розширюють аудиторію до сотень або навіть тисяч слухачів. Замість того, щоб залучати більшу кількість викладачів, можна зосередитися на тому, щоб дати можливість найкращим викладачам доносити свої матеріали до ширшого кола здобувачів вищої освіти за допомогою електронного навчання [21].

Ми вважаємо, така перевага може бути реалізована в спеціалізованих вищих закладах освіти, зокрема військових навчальних закладах, повною мірою.

8. Зниження шкідливих викидів. Сучасний світ приділяє все більше уваги зниженню рівня забруднення довкілля в усіх сферах людської діяльності, зокрема і в освіті. Повний перехід на дистанційне викладання, у порівнянні з традиційною формою організації навчального процесу, дає змогу зменшити споживання енергії на 90% з одночасним зниженням викиду двоокису вуглецю на 85%. Основна частка досягається за рахунок зменшення потреби в друкуванні навчальних матеріалів [6].

Ця перевага може бути реалізована пропорційно до частки часу, який виділяється саме на дистанційне навчання. Треба також враховувати, що певна частина друківаних матеріалів не призначена для широкого загалу, тому треба мати на увазі додаткові витрати на організацію захисту від несанкціонованого доступу.

9. Зменшення потреби в друкованих матеріалах. Значна частина інформації під час традиційного навчання викладена в друкованих підручниках, методичних вказівках, конспектах лекцій. Кожен курсант (слухач) користується окремим комплектом літератури для кожної навчальної дисципліни. Кожен новий навчальний рік потребує придбання нового комплекту, в той час коли електронні ресурси надають доступ до інформації в цифровому форматі. Навчальні матеріали можуть бути розміщені в інтернеті без обмежень. Їх можна оперативно оновлювати, модифікувати, осучаснювати за потребою, без необхідності перевидавати і знову купувати зношені паперові носії [22].

Автори наукової праці вважають, що заміна більшості друківаних навчальних матеріалів може бути реалізована в будь-якому закладі освіти, і у вищому військовому навчальному закладі зокрема.

10. Підвищення ефективності використання часу. Онлайн-навчання дозволяє скоротити витрати часу на переміщення курсантів (слухачів) та викладачів до закладу освіти. Можливість автоматизувати отримування та обробку інформації про перебіг освітнього процесу дає змогу ефективно аналізувати результати, виявляти недоліки та оперативно вносити зміни до освітніх програм, окремих дисциплін, практичних занять [5].

Реалізація переваги ефективності використання часу більшою мірою стосується не слухачів, а викладачів будь-якого спеціалізованого закладу освіти, особливо вищого військового навчального закладу, що зорієнтований на щільний професійний розклад.

Оцінювання можливостей реалізації переваг дистанційного навчання в закладах вищої освіти, де готують майбутніх офіцерів, наведено в табл. 1. Позначка + означає повну можливість реалізувати певну перевагу дистанційного навчання у військовому закладі освіти, позначка +/- часткову можливість, позначка – неможливість.

Таблиця 1

Можливість реалізації переваг дистанційного навчання в закладах вищої освіти з підготовкою майбутніх офіцерів

№	Перевага дистанційного навчання	Можливість реалізації
1	Можливість планувати графік навчання самостійно	+/-
2	Реалізація принципу студентоцентричності	+/-
3	Заощадження коштів	+/-
4	Надання рівних можливостей курсантам (слухачам) різних рівнів підготовки	+
5	Організація індивідуального освітнього середовища	-
6	Зручність формалізації отримання даних щодо освітнього процесу	+
7	Вирішення питання наявності кваліфікованих кадрів	+
8	Зниження шкідливих викидів	+/-
9	Зменшення потреби в друкованих матеріалах	+
10	Підвищення ефективності використання часу	+/-

Традиційно, освітній процес складається з певних етапів. Оминати окремий з програмових етапів неможливо незалежно від форми навчання. У закладах вищої освіти дистанційні заняття проводяться в різних формах. Викладання матеріалу відбувається у формі лекцій, практичних та лабораторних занять, певний час відведений на самостійну підготовку, тобто самостійні практичні заняття. Співвідношення різних форм викладання залежить від специфіки та орієнтації закладу освіти, факультету, освітньої програми, дисципліни, року навчання, тобто курсу.

Зазвичай освітній процес передбачає передавання інформації, теоретичного і практичного матеріалу від викладача до слухачів у формі лекцій з подальшим використанням здобутих знань під час виконання практичних та лабораторних занять. Така схема використовується в обох формах навчання – дистанційній та аудиторній. І хоча різниця у співвідношенні частки практичних занять та лекцій у цивільних та військових закладах освітинезначна (табл. 2), специфіка проведення практичних вправ у різних навчальних закладах має певні відмінності.

Таблиця 2

Розподіл часу освітнього навантаження в низці закладів вищої освіти (у відсотках до загального обсягу годин)

	Заклад освіти		
	Національний університет «Одеська морська академія»	Військова академія (м. Одеса)	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Відсоток часу лекцій	45–55	43–58	47–53
Відсоток часу практичних занять	35–40	45–50	20–25
Відсоток часу лабораторних занять	10–20	10–19	10–21

Реалізація освітньої мети різних видів занять (лекцій, практичних, лабораторних) передбачає певні кількість годин, яка відповідає навчальному плану, незважаючи на умови їх проведення (дистанційні, аудиторні).

Варто зазначити, що практичні заняття як з «технічних», так і «гуманітарних» дисциплін, які передбачають виконання курсантами (слухачами) різних видів завдань, таких як проведення розрахунків, виконання креслень, розробка проектів, виконання вправ, написання рефератів, курсових робіт і навіть виконання вправ з дисциплін, зорієнтованих на фізичну підготовку, не потребують особистої присутності

курсантів (слухачів) у спеціалізованих аудиторіях.

Водночас для проведення лабораторних занять більша частина завдань потребує наявності спеціалізованого обладнання, яке відповідає певній дисципліні за програмою.

Професійно зорієнтовані тренажери, прибори, вимірювальна техніка, натурні зразки, макети, манекени та інші об'єкти, лабораторне дослідження яких проходить через перцептивно-сенсорне сприйняття курсантів (слухачів), розміщено в спеціалізованих приміщеннях. Одним з найважливіших завдань фахових лабораторних занять є формування механізму професійного сприйняття. Це формування проходить спочатку через згортання зовнішніх перцептивних дій, потім створення системи внутрішніх перцептивних дій. Формування професійного сприйняття фахових особливостей передбачає проведення навчання тільки за одночасної присутності як курсанта, так і викладача в певному місті, обладнаній аудиторії, полігоні, у природі (поле, спортивний майданчик, ліс, дорога, тощо). Таким чином, з огляду на навчальну мету і завдання лабораторних занять передбачається їх проведення офлайн, а не дистанційно.

Деякі практичні та лабораторні заняття, які проводяться на тренажерах, можна замінити комп'ютерними симуляторами. Розробка таких навчальних матеріалів потребує витрат часу, коштів, наявності кваліфікованого персоналу. До їх розробки та тестувань бажано залучення курсантів [15]. Окрім цього, курсанти (слухачі) та викладачі також повинні мати обладнання відповідного рівня. Деякі програми, симулятори надаються в користування закладів освіти на умовах нерозповсюдження, за умов використання лише в навчальних закладах. Їх використання поза спеціалізованими аудиторіями забороняється. У закладах освіти, які здійснюють підготовку майбутніх військових офіцерів, частка таких лабораторних занять значна. Наголосимо також, що на старших курсах (третій, четвертий рік навчання) доля занять, які потребують спеціалізованого приміщення та обладнання, зростає в усіх закладах освіти, де було проведено дослідження (табл. 3)

Таблиця 3

Розподіл часу практичних робіт за роками навчанням (ОС «Бакалавр»)

Курс	Учбовий заклад		
	Національний університет «Одеська морська академія»	Військова академія (м. Одеса)	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
1	5–10	5–10	3–7
2	15–20	18–20	15–20
3	28–32	28–30	25–30
4	42–50	40–60	38–40

Аналіз літератури, педагогічний досвід підтверджують неможливість повного переведення всього освітнього процесу у вищих спеціалізованих навчальних закладах в дистанційну форму [16]. Частково реалізувати дистанційне навчання можна за умов структурування розкладу занять. Таке структурування полягає у відведенні певних навчальних днів тижня повністю тільки під блок дистанційних занять. В інші дні тижня мають бути заплановані аудиторні заняття, тобто ті практичні або лабораторні заняття, які потребують спеціалізованого професійного обладнання.

Варто зазначити, що завдання спеціалізованої освіти, зорієнтованої на отримання прикладних результатів, не тільки передавати знання, а також формувати навички. Навички користування технікою, її обслуговуванням, навички роботи в колективі, взаємодії з товаришами по службі, командирські навички. Реалізація формування практичних навичок можлива тільки в колективі, під час безпосереднього виконання завдань, максимально наближених до природних реалій, на тренуваннях, навчаннях.

Виховання фізичної культури курсантів також має важливе значення для майбутньої професійної діяльності. Зрозуміло, що самостійні заняття значно знижують ефективність бажаних результатів. Фізичну підготовку як професійний напрям бажано реалізовувати в обладнаному снарядами середовищі.

Специфіка навчання у військових навчальних закладах дозволяє реалізувати переваги дистанційного навчання тільки частково і переважно на молодших курсах (перший-другий рік підготовки). На старших курсах (третій-четвертий рік підготовки) частка дистанційних занять знижується. Імплементация елементів дистанційної освіти в систему військових навчальних закладів потребує фрагментації освітнього процесу на дистанційні та аудиторні модулі. Стан війни, у якому зараз перебуває Україна, також обмежує можливість реалізації принципів дистанційного навчання. Для подальшого поширення дистанційних форм навчання у військових навчальних закладах потрібно розробляти та розміщувати на закритих платформах професійні онлайн-курси, створювати спеціалізовану матеріальну базу – термінали, VR-окуляри, програмне забезпечення.

Реалії сьогодення зумовили необхідність мобільності та передислокації курсантів (слухачів)

військових закладів для запобігання загрози ураження. У цих умовах застосування дистанційних форм навчання допомагає організувати розосередження навчального колективу без переривання навчального процесу і втрати якості викладання.

Водночас треба брати до уваги інші причини, які не сприяють запровадженню повного дистанційного навчання в спеціалізованих закладах освіти. До таких причин можна віднести те, що не вся професійна освіта є відкритою, тобто дистанційні заняття можна проводити за умов виконання вимог кібербезпеки, що зумовлює додаткові витрати та породжує необхідність врахування певних обмежень. Питання кібербезпеки потребує окремого дослідження.

Висновки. Аналіз тематичного матеріалу дає можливість зробити такі висновки:

1. Більша частина переваг дистанційної форми навчання може бути реалізована і позитивно впливає на освітній процес у спеціалізованих (військових) навчальних закладах.

2. Використання дистанційної форми навчання для спеціалізованих навчальних закладів є конструктивним за умов структурування розкладу занять, тобто формування окремих блоків онлайн- і офлайн-занять протягом одного тижня.

3. Повний перехід на дистанційну форму навчання може зумовити зниження рівня фахових навичок курсантів.

Список використаної літератури

1. The History of Online Schooling - OnlineSchools.org. *Your Guide to Accredited Online Schools - OnlineSchools.org*. URL: <https://www.onlineschools.org/visual-academy/the-history-of-online-schooling/> (date of access: 27.10.2024).

2. Take a Trip Through the History of E-Learning - E-Student. *E-Student*. URL: <https://e-student.org/history-of-e-learning/> (date of access: 27.10.2024).

3. Карпенко М. «Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті». Аналітична записка : Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/svitoviy-dosvid-rozvitku-distanciy-nikh-form-osviti-u> (дата звернення: 27.10.2024).

4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/print1389899592029395> (дата звернення: 27.10.2024).

5. 9 Benefits Of eLearning For Students. *eLearning Industry*. URL: <https://elearningindustry.com/9-benefits-of-elearning-for-students> (date of access: 27.10.2024).

6. Towards Sustainable Higher Education: Environmental impacts of campus-based and distance higher education systems. *web. archive*. URL: https://web.archive.org/web/20220210172301/http://www3.open.ac.uk/events/3/2005331_47403_o1.pdf (date of access: 27.10.2024).

7. E-Learning. *Google Books*. URL: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=CP1ISXfWxGYC&oi=fnd&pg=PP2&dq=E-Learning:+Concepts+and+Practice&ots=jimjwsU5fU&sig=rbrqSi9Hnl6b0U5iOIKPHS1QGFQ&redir_esc=y#v=onepage&q=E-Learning:%20Concepts%20and%20Practice&f=false (date of access: 27.10.2024).

8. Expert Insights for Learning - Learning Management News. *GyrusAim LMS*. URL: <https://www.gyrus.com/blogs> (date of access: 27.10.2024).

9. Wright G. B. Student-Centered Learning in Higher Education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*. 2011. Vol. 23, no. 3. P. 92–97.

10. Прокопенко А. Деякі питання онлайн-освіти для військових фахівців. *Звітна науково-практична конференція інституту цифровізації освіти НАПН України* : зб. матеріалів конф., 10 лютого 2022 р. Київ, 2022. С. 124–126.

11. Michael N. The Challenges And Opportunities Of Online Military Schools « MilitaryWiFi. *Militarywifi.info*. URL: <https://www.militarywifi.info/the-challenges-and-opportunities-of-online-military-schools> (date of access: 22.12.2024).

12. Формалізований опис особи, що навчається в системі дистанційного навчання вищого військового навчального закладу / С. Шило та ін. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2022. № 3. Т. 13. С. 31–38.

13. Distance learning in advanced military education: Analysis of joint operations course in the Taiwan military / M. Tung et al. *Computers & Education*. 2009. Vol. 53. P. 653–666.

14. Woźniak R. Distance learning in the training of military professionals in the age of the COVID-19 pandemic. *Scientific Journal of the Military University of Land Forces*. 2021. Vol. 201, № 3. P. 602–613.

15. ALI ALNAQBI A. Acceptance of E learning using artificial intelligence in military education process. *Multi-Knowledge Electronic Comprehensive Journal For Education And Science Publications*. 2020. Vol. 39. P. 1–23.

16. Reasons Why Self-Paced Training Is Highly Effective. *KnowledgeWave: Microsoft Office 365 Training Experts*. URL: <https://www.knowledgewave.com/blog/self-paced-training> (date of access: 27.10.2024).

17. Ярмолович О. І., Ковальчук Т. С., Бакагова К. О. Диджиталізація і диверсифікація процесу розвитку іншомовної комунікативної компетенції майбутніх офіцерів ЗСУ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 3(357). С. 105–116

18. Knight M., Nieuwenhuis C., Postmes T. The relative benefits of green versus lean office space: Three field experiments. *Journal of Experimental Psychology*. 2014. Vol. 20(3). P. 199–214.

19. Ярмолович О. І., Ярмолович Ю. Р. Підвищення професійного рівня курсантів закладів вищої освіти шляхом залучення до науково-дослідницької діяльності. *MODERN ASPECTS OF SCIENCE*. 2022. № 22. С. 281–310.

20. The Economist. The world's most valuable resource is no longer oil, but data. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> (date of access: 27.10.2024).

21. The teacher shortage is real, large and growing, and worse than we thought: The first report in 'The Perfect Storm in the Teacher Labor Market' series. *Economic Policy Institute*. URL: <https://www.epi.org/publication/the-teacher-shortage-is-real-large-and-growing-and-worse-than-we-thought-the-first-report-in-the-perfect-storm-in-the-teacher-labor-market-series/> (date of access: 27.10.2024).

22. Infographic: Textbook Costs Skyrocket 812% in 35 Years. *A Comprehensive CTE Solution*. URL: <https://www.icevonline.com/blog/infographic-the-skyrocketing-cost-of-textbooks-for-schools-students> (date of access: 27.10.2024).

ASSESSMENT OF THE POSSIBILITY OF REALIZING THE BENEFITS OF DISTANCE LEARNING FOR CADETS OF HIGH SCHOOLS

Yarmolovych Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages
Military Academy

Yarmolovych Yurii

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Maritime Transportation
National University «Odesa Maritime Academy»

Khimenen Sapata Yuliana

Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages
Military Academy

Introduction. *The rapid advancement of digital technologies has significantly transformed the education sector, introducing new opportunities and challenges. In the military education sector, the integration of distance learning holds particular importance due to its potential to accommodate the unique demands of military personnel. This sector faces specific challenges, including the need for secure communication channels, adaptation of military curricula to digital platforms, and balancing traditional and innovative teaching methods.*

Purpose. *The article explores the application of distance education within higher military educational institutions (HMIs), identifying unique challenges and opportunities in adapting this model to meet the specialized needs of military academies. The focus is on evaluating the feasibility of integrating advanced digital technologies, such as artificial intelligence and adaptive learning, while ensuring the effectiveness, security, and operational alignment of educational processes. The study aims to determine how distance learning can support the development of professional competencies in military personnel while addressing institutional constraints.*

Methods. *The research employs a comprehensive analysis of scientific, methodological, and professional educational resources. Three prominent Ukrainian HMIs—the Military Academy (Odesa), Odesa National University, and Odesa Maritime Academy—were selected as case studies to investigate the practical implementation of distance education models. This analysis includes the evaluation of distance learning platforms, the adaptability of digital tools to military-specific curricula, and the institutional frameworks governing educational methodologies.*

Results. *The distance learning offers significant advantages, including personalized learning schedules, resource efficiency, and improved accessibility, which align with the goals of military education. However, the analysis showed that in military educational institutions the advantages of distance learning can be partially realized due to: 1. Difficulty in adapting standard digital tools to military curricula that require hands-on training and field exercises. 2. Limited access to secure and confidential communication networks for digital platforms in military environments. 3. Impossibility to adopting fully digital methodologies due to necessity to use specific equipment for training.*

The analysis highlights the importance of composing digital and traditional learning methods to overcome these limitations. Furthermore, the study underscores the role of artificial intelligence in enhancing adaptive learning environments, providing real-time feedback, and personalizing educational trajectories for military personnel.

Originality. *Unlike previous studies that primarily focus on civilian education, this research evaluates the unique demands of military training and the potential of digital tools to meet these needs. It also emphasizes the importance of customizing distance education to ensure alignment with military-specific operational standards and security protocols.*

Conclusion. *The study concludes that while distance learning presents numerous benefits, same can be partly released during implementation in HMIs. The combination of traditional and digital methodologies is essential to maintain the quality and security of military oriented educational processes. Recommendations include:*

- 1. Most of the advantages of distance learning can be realized and have a positive impact on the educational process in specialized (military) high schools.*
- 2. The use of distance learning for specialized high schools is constructive in terms of structuring the schedule of classes, i.e., the formation of separate blocks of online and offline classes within one week.*
- 3. A full time distance learning may lead to decreasing of the professional skills of cadets.*

Key words: *Distance education, online learning, military education.*

References

1. The History of Online Schooling. (2024). OnlineSchools.org. Retrieved from <https://www.onlineschools.org/visual-academy/the-history-of-online-schooling/> [in English].
2. Take a Trip Through the History of E-Learning. (2024). E-Student. Retrieved from <https://e-student.org/history-of-e-learning/> [in English].
3. Karpenko, M. (2024). Svitovyi dosvid rozvytku dystantsiinykh form osvity u vitchyznianomu konteksti [World experience in the development of distance education forms in the domestic context]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen - National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/svitoviy-dosvid-rozvitku-distanciynikh-form-osviti-u> .[in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia [On approval of the Regulation on distance learning]. (2024). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy - Official web portal of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/print1389899592029395> .[in Ukrainian].
5. Benefits of eLearning For Students. (2024). eLearning Industry. Retrieved from <https://elearningindustry.com/9-benefits-of-elearning-for-students> [in English].
6. Towards Sustainable Higher Education: Environmental impacts of campus-based and distance higher education systems. (2024). Retrieved from https://web.archive.org/web/20220210172301/http://www3.open.ac.uk/events/3/2005331_47403_o1.pdf [in English].
7. E-Learning. (2024). Google Books. Retrieved from <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=CP1ISXfWxGYC> [in English].
8. Expert Insights for Learning. (2024). GyrusAim LMS. Retrieved December from <https://www.gyrus.com/blogs> [in English].
9. Wright, G. B. (2011). Student-Centered Learning in Higher Education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23(3), 92-97. [in English].
10. Prokopenko, A. (2022). Deiaki pytannia onlain osvity dlia viiskovykh fakhivtsiv [Some issues of online education for military specialists]. *Naukovo-praktychna konferentsiia Instytutu tsyfrovizatsii osvity NAPN Ukrainy - Scientific and Practical Conference of the Institute of Digitalization of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, (pp. 124-126). Kyiv. [in Ukrainian].
11. Michael, N. (2024). The Challenges And Opportunities Of Online Military Schools. *Militarywif.info*. Retrieved from <https://www.militarywif.info/the-challenges-and-opportunities-of-online-military-schools> [in English].
12. Shylo, S. (2022). Formalizovanyi opys osoby, shcho navchaietsia v systemi dystantsiinoho navchannia vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Formalized description of a person studying in the distance learning system of a higher military educational institution]. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 13(3), 31-38. [in Ukrainian].
13. Tung, M. (2009). Distance learning in advanced military education: Analysis of joint operations course in the Taiwan military. *Computers & Education*, 53, 653-666. [in English].
14. Woźniak, R. (2021). Distance learning in the training of military professionals in the age of the COVID-19 pandemic. *Scientific Journal of the Military University of Land Forces*, 201(3), 602-613. [in English].
15. Alnaqbi, A. (2020). Acceptance of E learning using artificial intelligence in military education process. *Multi-Knowledge Electronic Comprehensive Journal For Education And Science Publications*, 39, 1-23. [in English].
16. Reasons Why Self-Paced Training Is Highly Effective. (2024). *KnowledgeWave: Microsoft Office 365 Training Experts*. Retrieved from <https://www.knowledgewave.com/blog/self-paced-training> [in English].
17. Yarmolovych, O. I., & Kovalchuk, T. S. (2023). Didzhitalizatsiia i diversyfikatsiia protsesu rozvytku inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh ofitseriv ZSU [Digitalization and diversification of the process of developing foreign language communicative competence of future officers of the Armed Forces]. *Pedahohichni nauky - Pedagogical sciences*, 3(357), 105-116. [in Ukrainian].
18. Knight, M., Nieuwenhuis, C., & Postmes, T. (2014). The relative benefits of green versus lean office space: Three field experiments. *Journal of Experimental Psychology*, 20(3), 199-214. [in English].
19. Yarmolovych, O. I., & Yarmolovych, Yu. R. (2022). Pidvyshchennia profesiinoho rivnia kursantiv zakladiv vyshchoi osvity shliakhom zaluchennia do naukovo doslidnytskoi diialnosti [Improving the professional level of cadets of higher education institutions through involvement in research activities]. *Modern aspects of science*, 22, 281-310. [in Ukrainian].
20. The Economist. (2017). The world's most valuable resource is no longer oil, but data. Retrieved from <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> [in English].
21. The teacher shortage is real, large and growing, and worse than we thought. (2024). Economic Policy Institute. Retrieved from <https://www.epi.org/publication/the-teacher-shortage-is-real-large-and-growing-and-worse-than-we-thought-the-first-report-in-the-perfect-storm-in-the-teacher-labor-market-series/> [in English].
22. Infographic: Textbook Costs Skyrocket 812% in 35 Years. (2024). A Comprehensive CTE Solution. Retrieved from <https://www.icevonline.com/blog/infographic-the-skyrocketing-cost-of-textbooks-for-schools-students> [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 14.01.2025 р.
Прийнято редакцією 14.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.016.811

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-70-77

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Кухарчук Ірина Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: irina.kyx24@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2854-1429

У статті досліджено проблему формування гнучких умінь у майбутніх учителів початкових класів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). Розкрито сутність понять «soft skills». Визначено компонентний склад універсальних навичок сучасного фахівця, які є найбільш затребувані в професійній сфері вчителя: комунікативні навички (уміння встановлювати контакт і вести діалог у різних ситуаціях спілкування; аргументувати свою думку в усній і письмовій формі, формулювати і презентувати ідеї; логічно вибудовувати свою думку за допомогою мовних засобів), когнітивні навички (сприйняття і розуміння себе та інших людей; організація та ефективна реалізація самостійної роботи; сприйняття і знання навколишньої дійсності), соціальні навички (уміння працювати в команді, спілкуватися з усіма учасниками процесу відповідно до етичних норм; встановлювати зв'язки в команді; керувати конфліктами, знаходити вихід з екстремальних ситуацій), дослідницькі навички (творчий пошук, широкий кругозір, уміння знаходити інформацію та ресурси для розв'язання конкретних завдань), навички самоорганізації (уміння планувати час та ресурси, здатність вчитися, стресостійкість, адаптивність), управлінські навички (уміння приймати рішення та нести відповідальність за них, а також здатність до аналізу, прогнозування результатів). Визначено методи і технології навчання української професійно орієнтованої мови з метою ефективного формування гнучких навичок у здобувачів освіти.

Ключові слова: компетентнісний підхід, soft skills, українська мова, комунікація, продуктивні методи навчання, рольові ігри, проєктна діяльність, проблемне навчання.

Постановка проблеми. Світ постійно змінюється і людині доводиться адаптуватися до нових умов, удосконалюючи не лише професійні навички. Така тенденція знайшла відображення в педагогічних дослідженнях, які оперують не тільки поняттями «компетенція» і «компетентність», але й поняттями «жорсткі і гнучкі навички». Одним із завдань сучасної системи вітчизняної освіти є підготовка компетентної особистості, яка може здатна до аналітичної і творчої діяльності, має мотивацію до саморозвитку та самореалізації.

Сучасна дійсність вимагає від фахівця володіння низкою конкурентоспроможних умінь і навичок, які визначаються не лише сукупністю теоретичних знань, а й такими якостями особистості майбутнього професіонала, які дозволяють легко адаптуватися до швидкозмінюваних умов, знаходити нестандартні, креативні шляхи розв'язання проблем. Такі характеристики, оперуючи термінами зарубіжної педагогіки, називають «soft skills» – гнучкими чи м'якими навичками.

На сьогодні посилюється запит на креативних педагогів, готових нестандартно та гнучко реагувати на ситуації, творчо вирішувати професійні педагогічні завдання. З огляду на це проблема професійної підготовки майбутнього вчителя розглядається в контексті співвідношення цілей та завдань з видами трудової діяльності та вміннями, представленими в державних нормативних документах.

В умовах розвитку сучасних тенденцій загальної освіти та активного пошуку інноваційних моделей школи, орієнтованих на здобувача освіти, формується новий образ педагога – консультанта, вихователя, керівника проєктів, комунікатора, дослідника, інноватора. Цей запит на сьогодні перебуває в центрі уваги системи педагогічної освіти, перебудова якої все більше визначається такими викликами, як необхідність змін у школі та підготовці педагогів, наявність сформульованих на рівні держави цілей і завдань освітньої політики, вимог до підготовки вчителя з боку роботодавця, нормативної бази модернізації загальної та професійної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування гнучких навичок активно розробляється за кордоном, зокрема в країнах Європи та США. Феноменам «hard skills» та «soft skills» та їх формуванню в професійній діяльності присвячені наукові праці О. Абашкіної, Н. Длугунович, Елісон Дойл (Alison Doyle), Л. Загородньої, К. Коваль, О. Козачінер, В. Муромець, Д. Равена, О. Семенов, Марсель М. Роблес (Marcel M. Robles), Т. Смагіна, Б. Счулз (B. Schulz), І. Тимофєєва, Н. Філатова та ін. На важливу роль гнучких умінь у професійній сфері сучасного педагога вказують дослідники Н. Глейзер, Т. Говорова, В. Слинченко та ін.

Аналіз навчально-методичних комплексів і навчальних посібників з професійно орієнтованої української мови засвідчив, що вивчення курсу спрямоване насамперед на вдосконалення професійного тезаурусу, роботи зі спеціалізованими текстами. Очевидно, що для формування гнучких навичок у

здобувачів освіти необхідні інші дидактичні матеріали, використання нових, проблемних і креативних технологій навчання.

Мета статті – з'ясувати зміст поняття «гнучкі навички», здійснити аналіз компонентного складу універсальних навичок сучасного фахівця, а також визначити методи і технології навчання української професійно орієнтованої мови з метою ефективного формування гнучких навичок у здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній парадигмі представлені різні компетентності в навчальних програмах, які є стратегічними напрямками, що ґрунтуються на міждисциплінарному інтегруванні знань і навичок. Soft skills є важливим складником модернізації освітнього процесу, орієнтованого на розвиток особистості учня та формування його професійної і соціальної компетентності. Сьогодні soft skills є необхідними, оскільки роботодавці очікують від випускників не лише наявності традиційних знань, а й соціальних, комунікативних, організаційних та особистісних умінь.

Слово «skill» у перекладі з англійської означає «навичка», воно акцентує на практичній функції. Американські вчені Р. Клакстон, А. Коста і Б. Каллик значення слова «навичка» трактують як уміння опанувати важкоконтрольованими діями (the ability to master hard controlled actions) [5].

Слово «soft» перекладається з англійської мови як «м'який». Soft skills виникли як опозиція до hard skills. Отже, прийнято виділяти два види навичок: soft skills та hard skills. Професор Уолденського університету Р. Левассер у своєму дослідженні «Developing Soft Skills – A Change Management Perspective» вважає, що hard skills є технічною та адміністративною компетентністю, а soft skills найчастіше використовуються для позначення універсальних компетентностей, які набагато важче виміряти кількісними показниками [6]. «Жорсткі» та «гнучкі» навички зазвичай характеризуються як взаємодоповнювані поняття, що пояснює, наскільки тісно пов'язані ці два протилежні види навичок.

Soft skills є складним універсальним явищем, яке передбачає такі навички, як ефективна комунікація, творче мислення, лідерські якості, розв'язання проблем, уміння працювати в команді, самоконтроль, адаптація до змін середовища, емоційний інтелект тощо. Досліджувані навички мають назву «гнучкі», оскільки вони універсальні, тобто залежать від сфери та предмета діяльності. По-друге, вони динамічні, тобто можуть і повинні вдосконалюватися відповідно до ситуації та контексту. По-третє, саме ці навички є важливими не лише для успішної професійної діяльності, але й для адаптації в суспільстві. Ці навички допомагають людині краще зрозуміти себе та інших, будувати конструктивні відносини, успішно здійснювати свої професійні та особисті завдання.

У вітчизняній науковій та методичній літературі зарубіжний термін soft skills має низку аналогів: «гнучкі», «м'які», «людські» навички, «навички XXI століття»; «ключові», «основні», «наскрізні», «універсальні» навички, «метакомпетенції» тощо.

Поняття «soft skills» було започатковано в наукових працях зарубіжних учених із кінця 60-х років у сфері бізнесу, а у вітчизняній науковій літературі з'являється в 90-ті роки ХХ сторіччя. М'які (гнучкі) навички або soft skills прийнято розглядати в дихотомії з технічними, «жорсткими» навичками (hard, technical skills), тобто професійними навичками, що забезпечують виконання професійних дій. Отже, м'які навички здебільшого пов'язані з комунікацією, креативністю та управлінням; вони визначають ефективність мислення особистості в ситуації прийняття рішення. Дослідження засвідчують, що жорсткі навички гарантують лише 15% успіху, а решта 85% залежить від м'яких навичок.

Американські вчені Л. Ліппман, Р. Райберг, Р. Карні та К. Мур дають таке визначення soft skills: «це сукупність комунікативних та соціальних навичок, характеру особистості, світогляду, способу мислення, професійної приналежності, емоційного інтелекту, загалом, сукупність тих навичок, які дозволяють людям орієнтуватися в суспільстві, взаємодіяти з оточенням та досягати своїх професійних цілей у сукупності з hard skills» [7, с. 15]. Фахівці пропонують визначення, що охоплює набір тих моделей, які є основними в житті людини, також зазначається, що професійний і життєвий успіх не може здійснюватися без hard skills.

Сучасна педагогіка поєднує м'які навички в такі групи: когнітивні навички; комунікативні навички, соціальні навички; навички емоційного інтелекту, навички самоорганізації, управлінські та ін. [1; 2]. Професія вчителя є публічною, що робить особливо затребуваними такі вміння, як: презентувати себе та свої ідеї; вибудовувати стосунки з різними суб'єктами освіти – учнями, батьками, педагогами, соціальними партнерами; кооперувати свої дії з іншими учасниками освітнього процесу; розв'язувати творчі завдання; виявляти лідерські якості та ін.

Загальновідомо, що *комунікативні навички* передбачають уміння встановлювати контакт і вести діалог у різних ситуаціях спілкування; аргументувати свою думку в усній і письмовій формі, формулювати і презентувати ідеї; логічно вибудовувати думку за допомогою мовних засобів, робити висновки. *Когнітивні навички* пов'язані зі сприйняттям і розумінням себе та інших людей; з організацією та ефективною реалізацією самостійної роботи; зі сприйняттям і знанням навколишньої дійсності. *Соціальні навички* – це вміння працювати в команді, спілкуватися з усіма учасниками процесу відповідно до етичних

норм; встановлювати зв'язки всередині команди; керувати конфліктами, знаходити вихід із екстремальних ситуацій. До *дослідницьких навичок* належать творчий пошук, широкий кругозір, уміння знаходити інформацію та ресурси для розв'язання конкретних завдань. *Навички самоорганізації* передбачають уміння планувати час та ресурси, здатність до навчання, стресостійкість, адаптивність. *Управлінські навички* охоплюють уміння приймати рішення та нести відповідальність за них, а також здатність до аналізу, прогнозування результатів. Ураховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що *soft skills* інтегрують знання з різних наук, з огляду на що і методи формування повинні враховувати ефективне поєднання міжпредметних зв'язків.

У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 1225 від 29.08.2024 року [8], визначено необхідні компетентності та вимоги до освітньо-педагогічної діяльності вчителя. У чинному документі представлено професійні компетентності, які можна зарахувати до гнучких навичок. Розглянемо деякі з них: *мовно-комунікативна компетентність* (вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння комунікувати усно й письмово; застосовувати прийоми й методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлювання ними думок, почуттів і ставлень, сприяння мовленнєвій творчості здобувачів освіти); *інформаційно-цифрова компетентність* (критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток здобувачів освіти, на прийняття рішень; модифікувати, редагувати, комбінувати наявні електронні (цифрові) освітні ресурси; реалізовувати стратегії оцінювання за допомогою цифрових сервісів); *емоційно-етична компетентність* (застосовувати в освітньому процесі практики концентрації уваги, усвідомленого емоційного реагування, емоційної стійкості; організувати діалог і полілог з учасниками освітнього процесу, поважаючи права людини й суспільні цінності; застосовувати основні стратегії поведінки щодо захисту власних прав, а також захисту здобувачів освіти під час освітнього процесу); *компетентність педагогічного партнерства* (застосовувати навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, підтримувати їхнє прагнення до саморозвитку, розкривати їхні здібності і пізнавальні можливості); *здатність до навчання впродовж життя* (визначати потреби особистого професійного розвитку; планувати власний професійний розвиток; збирати, систематизувати й використовувати інформацію) [8].

Усі представлені вище компетентності відображають сутність гнучких навичок. Це є свідченням того, що проблема підготовки педагогічних кадрів із урахуванням розвитку гнучких навичок у сучасних умовах актуальна та важлива для нашої держави.

Як засвідчує аналіз досвіду, нині існують два підходи до формування *soft skills*. Перший – навчати безпосередньо, запроваджуючи окремі курси в межах варіативного компонента навчального плану. Другий підхід пов'язаний із використанням потенціалу дисциплін, що вивчаються, у поєднанні з неформальною освітою, позанавчальною роботою. Такий підхід найчастіше поширений у вітчизняних закладах вищої освіти.

Гнучкі навички безпосередньо пов'язані з оволодінням українською мовою, оскільки ключовими вважаються комунікативні навички та навички соціальної взаємодії. З огляду на це важливо опанувати не лише правила та відповідний словниковий запас, а й оволодіти всіма комунікативними навичками й розвинути їх на відповідному рівні. Перед викладачами мовних дисциплін постає питання, які навички та вміння найбільш ефективні в процесі вивчення лінгвістичних курсів та як їх формувати.

Варто зазначити, що здобувачі освіти вивчають не лише українську мову як засіб спілкування, а й опановують дисципліну з метою виконання професійних завдань. Метою навчання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є підвищення рівня загальномовної підготовки, комунікативної компетентності майбутніх фахівців, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить спілкування на належному мовному рівні в професійній сфері, здатність розв'язувати професійні завдання. Дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» вважається однією з найефективніших щодо формування гнучких навичок. Проаналізуємо деякі методи та технології навчання української мови, які безпосередньо формують «універсальні навички» фахівця.

Спілкування та вміння працювати в команді пов'язане з технологією *проектної діяльності*, яка дає змогу здобувачам освіти проявити самостійність у плануванні та організації, розробленні проблеми та її практичним результативним оформленням у формі презентації, постера, буклета, портфоліо, пам'ятки і т.д. Проектна діяльність має творчий характер. Завдання творчого характеру стимулюють студентів до пошуку самостійних рішень. Проектна робота сприяє формуванню позитивних умінь особистості: самостійності, ініціативності, цілеспрямованості, систематичності тощо. Окрім того, здобувачі освіти відчують задоволення від самостійного пошуку та пізнання, вчать раціонально використовувати свій час, здійснювати самоконтроль, розвивати пам'ять, мислення, здатність до творчої діяльності. Особливістю проектною діяльністю є те, що відбувається навчання в співпраці. У молоді виникає можливість індивідуального вибору та визначення обсягу матеріалу, необхідного для досягнення навчальної мети.

Кожен зі студентів визначає свій варіант теми, завдання та шляхи їх розв'язання, форми презентації кінцевого продукту. Особливістю проектної діяльності є розвиток рефлексивних умінь, що виражається в здатності здобувачів освіти формувати уявлення про себе, про свою діяльність, прогнозувати її та планувати, а також з'ясовувати й аналізувати думки інших людей про свою діяльність та про себе. Рефлексивні вміння є найважливішим компонентом у структурі інноваційної діяльності фахівця, оскільки вчитель початкових класів із розвиненими рефлексивними вміннями має значні можливості в реалізації творчого потенціалу. До загальних рефлексивних умінь належать: уміння ставити реальні цілі як основу оцінювання результативності своїх дій; уміння адаптуватися, доповнювати або змінювати план, програму, форми та методи роботи відповідно до конкретних умов з метою досягнення оптимальних результатів; уміння прогнозувати наслідки своїх професійних дій, здійснювати контроль та самоконтроль, аналізувати результати виконаної діяльності, самокритично ставитися до неї; уміння оцінювати та узагальнювати досвід своєї практичної роботи та застосовувати у власній практиці досвід колег.

Пропонуємо на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) організувати проєкт «Офіційно-ділові документи», який допоможе покращити розуміння специфіки офіційно-ділового стилю. Завдання проєкту: вивчення основних характеристик ділової української мови, розвиток навичок використання офіційно-ділового стилю в письмовій та усній мові, а також формування навичок коректного та чіткого викладу інформації. Студенти розподіляються на групи, отримують завдання підготувати матеріали за такими темами: «Документи, їхнє призначення і класифікація», «Основні реквізити документів. Правила написання ділових паперів. Стандартизація тексту документів. Документи високого і низького рівня стандартизації», «Вимоги до бланка документа. Оформлювання сторінки документа. Система рубрикації», «Вимоги до тексту документів». Ідея проєкту полягає у створенні навчального контенту (навчальні матеріали, методичні рекомендації, зразки офіційних документів, навчальні відео- та аудіоматеріали), спрямованого на вивчення особливостей ділової української мови та формування вмінь характеризувати й оформлювати відповідно до вимог найуживаніші ділові папери.

Проєкт «Ділова українська мова як засіб професійної комунікації» присвячений дослідженню особливостей та правил використання ділової української мови. Актуальність проєкту обґрунтована необхідністю підвищення рівня ділового спілкування відповідно до запитів сучасної освітньої сфери діяльності. У проєкті розглядаються лексичні, граматичні та стилістичні особливості ділової української мови. За допомогою цього проєкту аудиторія розширить свої знання про ділове спілкування та набуде навичок його грамотного використання. Кінцевим продуктом може стати методичний посібник з ділової української мови, що містить правила, приклади та рекомендації. Завдання проєкту – вивчити лексичні, граматичні та стилістичні особливості ділової української мови; розробити рекомендації щодо їх використання; створити методичні матеріали для студентів – майбутніх учителів.

Усі інструменти та організаційні форми проектної роботи слугують формуванню гнучких навичок. Студенти беруть участь у проектній діяльності, результатом якої може стати наукова стаття, участь у науковій конференції або презентація результатів роботи команди у формі виступу проблемного характеру.

Розвитку гнучких навичок сприяє на заняттях *групова форма роботи*. Перехід на дистанційне навчання, запроваджене у зв'язку з воєнним станом в Україні, зменшили можливості дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» щодо формування комунікативних здатностей, зокрема практично повністю зникла «гнучка» взаємодія, коли стратегія та тактика діалогу повністю залежить від реакції респондента на репліку. Відсутність такої форми роботи позбавляє здобувачів освіти навичок міжособистісних відносин. В університеті навчаються студенти з різними мотивами та з різним рівнем розвитку когнітивного й емоційного інтелекту. Їх поєднує обрана професія вчителя. Це може бути тим чинником, навколо якого об'єднується колектив, щоб долучити до роботи не тільки студентів із високим рівнем емоційного інтелекту, а й тих, кому не вистачає цієї здібності. З огляду на це доцільно їх об'єднати в групи для спільної роботи для того, щоб більш активні допомогли виконати завдання більш слабким одногрупникам, стимулюючи їх до співпраці.

Студентський колектив розподіляється на групи, які опановують частину матеріалу самостійно. Кожен здобувач освіти періодично виконує роль викладача, пояснюючи іншому суть питання, і навпаки. А викладач здійснює контроль: слухаючи по черзі одного з представників мікрогрупи, оцінює їх, коригує, допомагає та спрямовує. Наприклад, можна запропонувати студентам розподілитися на групи по 4-5 осіб та виконати завдання: ознайомтеся з матеріалом на тему «Лексичні норми професійного спілкування»; створіть опорний конспект, намагаючись відзначити все, що дізналися в цьому змістовому модулі. Особливе місце в конспекті відведіть основним лексичним помилкам та причинам їх порушення. Підготуйте доповідь із презентацією за конспектом. Виконуючи таке завдання, здобувачі освіти вчать правильно організовувати свою роботу, розподіляти обов'язки між учасниками групи, допомагати один одному.

Серед групової роботи добре зарекомендували себе такі види завдань, як підготовка комунікативних ситуацій, які мають професійну спрямованість. Наприклад:

1. Підготуйте діловий лист до директора школи, у якому обговорюються перспективні питання співпраці.

2. Проведіть телефонні переговори з керівником центру позашкільної освіти з обговоренням кола питань, що вас цікавить.

3. Виберіть кліше та вирази для оформлення інформаційних листів.

4. Напишіть письмову відмову від запропонованої роботи, використовуючи необхідні мовні кліше.

Важливу роль у формуванні гнучких навичок, зокрема критичного мислення та комунікативних умінь, відіграють *ділові ігри*. Вони є своєрідним моделюванням природних ситуацій спілкування, що пов'язані з розв'язанням студентами проблемних комунікативно-пізнавальних і професійних завдань. Під час ділової гри здобувачі освіти імітують майбутню професійну діяльність відповідно до отриманих лінгвістичних знань та сформованих комунікативних умінь в умовах навчальної діяльності.

У грі можна досягти вищого рівня спілкування, ніж у процесі стандартного навчання, оскільки рольова гра повинна виконувати функції певної діяльності. Вона є колективною діяльністю, яка передбачає активну участь усієї групи та кожного члена групи. Рольова гра – це умовно-комунікативна гра з чітко прописаним сценарієм, мета якої – провести бесіду на основі того завдання, яке викладач пропонує студентам.

Матеріалом для організації та проведення ділових ігор є професійні ситуації спілкування. Так, у процесі навчання майбутніх учителів початкової школи можна організувати ділові ігри, побудовані на основі засвоєння та закріплення навчального матеріалу – лінгвістичні ділові ігри (навчальна наукова лінгвістична дискусія, конференція, інтерв'ю, бесіда, підготовка та обговорення виступів на лінгвістичні й професійні теми тощо). Наприклад, під час проведення ділової гри «Працевлаштування» формуються та активізуються навички й уміння використання мови спеціальності на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях; уміння правильно розуміти, інтерпретувати усні та письмові висловлювання різних жанрів з метою комунікації; уміння висловлювати свої думки, відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати, спростовувати хибну позицію опонента; уміння використовувати мовні форми та засоби відповідно до ситуації, контексту. Орім зазначених умінь, під час проведення ділової гри «Працевлаштування» досягаються такі педагогічні цілі: закріпити знання студентів із теми «Службові документи», «Ділова бесіда»; сформувати вміння застосовувати отримані знання в галузі майбутньої спеціальності; підвищити інтерес до навчальних матеріалів, зацікавленість у майбутній професії; розвинути критичне мислення, інтелектуальні здібності, навички організації роботи у творчому колективі.

Основними етапами організації та проведення ділової гри «Працевлаштування» є такі.

1 етап – передігровий, що спрямований на формування знань про принципи та правила ділової бесіди, композиційні та лексичні особливості різних видів службової документації; навички та вміння складання службової документації, пов'язаних із обраною спеціальністю;

2 етап – підготовчий, який передбачає вибір теми, формулювання мети і завдань, визначення значущості теми в підготовці майбутніх учителів. Окрім того, на цьому етапі розробляється сценарій, проводиться консультація учасників;

3 етап – основний: визначення теми, мети та завдань; коротка характеристика проблеми; виконання завдань; розгляд документів, що надійшли; інсценування; ведення дискусії / аргументація учасниками; завершення.

4 етап – завершальний, на якому підбиваються підсумки, відбувається оцінювання, рефлексія, осмислення різних точок зору, представлених учасниками ділової гри.

Сприяє виробленню вербальної комунікативної поведінки, умінню бачити ситуації та їх розв'язувати рольова гра «Обирайте українську!», метою якої є розвиток монологічного та діалогічного мовлення на тему про роль української мови у світі, про значення її вивчення. Учасникам пропонується в ролі організаторів мовних курсів підготувати та здійснити виступ на національному телебаченні з метою залучити громадян до вивчення української мови на курсах. Усі учасники обирають найкращий виступ «таємним голосуванням», відзначаючи на аркуші паперу, до кого вони «підуть навчатися».

Використання ігор у процесі засвоєння української мови за професійним спрямуванням здобувачами освіти забезпечує максимальний інтерес до предмета вивчення, свідомий характер засвоєння лінгвістичних знань, а також сприяє більш ефективному формуванню комунікативних навичок і умінь. Окрім того, під час проведення ігор студенти занурюються в умови реального спілкування, мотивуючи мовленнєву діяльність необхідністю вибору певних мовних засобів.

Розв'язанню проблеми розвитку гнучких умінь сприяє *метод вирішення проблемних завдань*. Наприклад, під час вивчення теми «Культура усного професійного спілкування» пропонуємо виконати таке завдання:

• Прочитайте фрагмент тексту та дайте відповідь на запитання: «Які ще засоби повинен використовувати вчитель в усному мовленні?». Випишіть лише граматичні основи; напишіть, чим

виражені головні члени речення, вкажіть типи присудків. Проаналізуйте результати: у яких реченнях за збереження лише граматичної основи залишилася ключова інформація, а які синтаксичні конструкції перестали бути інформативними? Чи достатньо граматичної основи для розуміння змісту? Оформіть свої висновки письмово за допомогою 4–6 речень».

Культура мовленнєвої поведінки вчителя – це вияв його загальної культури. Висока культура мовлення – це вміння мотивовано використовувати засоби мови з метою спілкування та передачі інформації в конкретних умовах. Опанування знань у галузі паралінгвістики (вокалізація мови, її тональність, тембр) та екстралінгвістики (гучність мови, її темп, паузи) безпосередньо позначається на результативності словесних контактів.

В усному мовленні педагог повинен використовувати весь арсенал виражальних засобів: вибирати відповідний до особистісно орієнтованої моделі навчання тон – спокійний, доброзичливий, зацікавлений; використовувати мовні засоби згідно з віком учнів, етапом навчання, труднощами матеріалу, що вивчається; добирати відповідно до ситуації спілкування силу голосу, використовувати доречну в конкретній ситуації інтонацію, дотримуватися пауз, логічного наголосу; стежити за відповідним завданням уроку мімікою, жестами.

• А. С. Макаренко в одному зі своїх виступів зауважив: «Я читав у педагогічному журналі, яким тоном треба розмовляти з вихованцями. Там сказано: педагог має розмовляти з вихованцем рівним голосом. З якого дива? Чому рівним голосом? Я вважаю, що це такий нудний виїде педагог, що його всі зненавидять». Чи погоджуєтесь Ви з думкою педагога? Чи немає тут поєднання понять «тональність спілкування» та «інтонація»?

Під час вивчення теми «Етика ділового спілкування» можна запропонувати такі запитання та завдання:

- Яке значення має дотримання вимог ділового етикету для встановлення ефективних ділових відносин?
- Які, на вашу думку, причини посилення уваги до етичного аспекту ділових відносин у суспільстві?
- Які риси характеру повинен мати сучасний керівник освітнього закладу?
- Дотримання якихось етичних норм дозволить педагогу сформувати позитивний мікроклімат у колективі?
- З якою метою розробляються етичні кодекси? Який їхній зміст? Сформулюйте свій «кодекс» етичних взаємин керівника та підлеглого
- Охарактеризуйте візитну картку як інструмент ділового спілкування. Які вимоги до її оформлення? Підготуйте власну візитівку.
- Які, на вашу думку, шляхи підвищення етичності ділових відносин?

Розв'язанню проблеми розвитку гнучких умінь під час вивчення теми «Телефонне ділове спілкування» сприяють такі проблемні запитання:

- Що робити, якщо під час вашої розмови зі співробітником лунає телефонний дзвінок?
- Як запросити до телефону колегу? Які форми мовленнєвого етикету ви використаєте?
- Якою повинна бути робоча телефонна розмова за тривалістю? Що робити, якщо співрозмовник багатослівний і відволікається від розмови, акцентуючи увагу на деталях?
- Як ви вважаєте, чи можна телефонувати колезі додому з робочого питання? Якщо так, то в який час?

Висновки. Отже, можемо констатувати, що гнучкі навички – це конструкт соціально-психологічних умінь, які здатні забезпечити успіх не лише в професійній сфері, а й у житті. Аналіз педагогічного досвіду застосування різних методів навчання дав змогу виявити найефективніші методи навчання української мови за професійним спрямуванням, що сприяють формуванню гнучких навичок: проектна діяльність, рольові ігри, групова робота, вирішення проблемних ситуацій. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні технологій удосконалення гнучких навичок на заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Список використаної літератури

1. Башкір О., Каданер О. Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). С. 216–135.
2. Глейзер Н. В., Говорова Т. С., Слинченко В. І. Soft skills сучасного педагога. *Наумовські читання : матеріали XIX наук.-метод. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених, присвяч. року мат. освіти в Україні, 23–24 листопа. 2021 р.*, Харків: нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди / за ред. Н.О. Пономарьової та ін. Харків, 2022. С. 269–271.
3. Смагіна Т. М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. *Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: збірник матеріалів конференції* / За ред. О. В. Пастовенського. Житомир, 2017. С. 21.
4. Soft skills – навички XXI століття. Що найбільш за все цінують роботодавці : зб. тез Всеукраїнського науково-практичного вебінару за підсумками дослідно-експериментальної роботи з теми «Формування м'яких навичок (soft skills)

майбутніх кваліфікованих робітників в освітньому середовищі закладу професійної (професійно-технічної) освіти», 07 листопада 2024 р. / за наук. ред. професора Л. М. Сергєєвої. Чернівці, Видавничий дім «Букрек», 2024. 50 с.

5. Claxton G., Costa A.L., Kallick B. Hard thinking about soft skills. *Educational leadership: journal of the Department of Supervision and Curriculum Development*. N.E.A. 2016. Vol. 73. P. 60–64.

6. Levasseur R. People Skills: Developing Soft Skills — a Change Management Perspective. *Computer Science. Interfaces*. 2013. Vol. 43. No. 6. November–December 2013. P. 566–571.

7. Lippman L.H., Ryberg R., Carney R., Moore K.A. Workforce connections: key «soft skills» that foster youth workforce success: toward a consensus across fields. *Child Trends Publication*. 2015. 56 p.

8. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf (дата звернення: 18.02.2025).

FORMING SOFT SKILLS IN HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE PROCESS OF LANGUAGE TRAINING

Kukharchuk Iryna

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *Modern reality requires a specialist to possess a number of competitive skills and abilities, which are determined not only by a set of theoretical knowledge, but also by such qualities of the future professional's personality that allow him to easily reorient and adapt to rapidly changing conditions, to find non-standard, creative ways to solve problems. Such characteristics, using the terms of foreign pedagogy, are called «soft skills» - flexible or soft skills.*

Today, the demand for creative teachers who are ready to respond to changing conditions in a non-standard and flexible way and creatively solve professional pedagogical tasks is increasing. In view of this, the problem of professional training of a future teacher is considered in the context of the correlation of goals and tasks with types of work activity and skills presented in state regulatory documents. In the context of the development of modern trends in general education and the active search for innovative student-centered school models, a new image of a teacher is being formed - a consultant, educator, project manager, communicator, researcher, innovator.

Purpose. *To clarify the meaning of the concept of «flexible skills», to analyze the component composition of the modern specialist's universal skills, and to determine the methods and technologies of teaching the Ukrainian professionally oriented language in order to effectively forming students' soft skills.*

Methods. *The following methods were used in the research: analysis sources to find out the state of problem development; a descriptive method, which combines observation, interpretation and generalization of scientific and methodological material.*

Results. *The study found that soft skills are a complex universal phenomenon that includes such skills as effective communication, creative thinking, leadership qualities, problem solving, teamwork, self-control, adaptation to environmental changes, emotional intelligence, etc. The skills under study are called «flexible» because, firstly, they are universal, that is, they depend on the sphere and subject of activity. Secondly, they are dynamic, that is, they can and should be improved over time, as well as depending on the situation and context. Thirdly, these skills are important not only for successful professional activity, but also for adaptation in society. These skills help a person to understand himself and others better, to build constructive relationships, and to carry out his professional and personal tasks successfully.*

The article identifies the components of a modern specialist's universal skills that are most in demand in a teacher professional sphere: communicative skills (the ability to establish contact and conduct a dialogue in various communication situations; to argue one's opinion orally and in written form, to formulate and present ideas; to logically build one's opinion using language means, to draw conclusions from a conversation), cognitive skills (related to adequate perception and understanding of oneself and other people; to organization and effective implementation of independent work; to perception and knowledge of the surrounding reality; to organization and effective implementation of independent learning activities), social skills (the ability to work in a team, to communicate ethically with all participants in the process in accordance with ethical standards, the ability to establish relationships within the team, to manage conflicts, to find a way out of extreme situations), research skills (creative search, broad outlook, the ability to find information and resources to solve specific tasks), self-organization skills (the ability to plan time and resources, to learn, stress resistance, adaptability), management skills (the ability to make decisions and take responsibility for them, as well as the ability to analyze and predict results).

The article describes the methods and technologies of teaching Ukrainian professionally oriented language in order to effectively form soft skills in students.

Originality. *The content of the concept of «flexible skills» is clarified and scientifically substantiated; the component composition of flexible skills necessary for a future primary school teacher is determined; didactic*

material based on a gradual increase in difficulty is proposed, which allows to effectively form the students' orthoepic and speech (communicative) skills; technologies for teaching the Ukrainian language (for professional purposes) are developed, various types of exercises and tasks for the development of flexible skills are identified and described.

Conclusion. Thus, flexible skills are a construct of socio-psychological skills, which are professional skills that can ensure success not only in the professional sphere but also in life. The analysis of the pedagogical experience of using various teaching methods allowed us to identify the most effective methods of teaching the Ukrainian language for professional purposes that contribute to the formation of flexible skills: project activities, role-playing, and problem-solving situations. We see prospects for further research in the development of technologies for improving flexible skills in the classes of the course «Ukrainian (for professional purposes)».

Key words: competency-based approach, soft skills, the Ukrainian language, communication, productive teaching methods, role-playing games, project activities, problem-based learning.

References

1. Bashkir, O., & Kadaner, O. (2022). Interaktyvni metody formuvannia soft skills maibutnix fakhivtsiv [Interactive methods of forming soft skills of future specialists]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii – Scientific innovations and advanced technologies*, 1 (3), 216–135. [in Ukrainian].
2. Hleizer, N. V., Hovorova, T S., & Slynchenko, V. I. (2022). Soft skills suchasnoho pedahoha [Soft skills of a modern teacher]. Kharkiv, 269–271. [in Ukrainian].
3. Smahina, T. M. (2017). Zmishchennia aktsentiv z hard skills na soft skills v pidvyshchenni profesiinoi kompetentnosti pedahohiv u systemi pislidyplomnoi [Shifting emphasis from hard skills to soft skills in improving the professional competence of teacher in the postgraduate system. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahohiv u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity rehionu: zbirnyk materialiv konferentsii. Zhytomyr. [in Ukrainian].
4. Soft skills – navychky XXI stolittia [Soft skills – skills of the XXI century]. (2024). Chernivtsi. [in Ukrainian].
5. Claxton, G., Costa, A.L., & Kallick, B. (2016). Hard thinking about soft skills. *Journal of the Department of Supervision and Curriculum Development*, 73, 60–64. [in English].
6. Levasseur, R. (2013). People Skills: Developing Soft Skills — a Change Management Perspective. *Computer Science. Interfaces*. Vol. 43. No. 6. November–December. P. 566–571. [in English].
7. Lippman, L.H., Ryberg R., & Carney R., Moore K.A. (2015). Workforce connections: key «soft skills» that foster youth workforce success: toward a consensus across fields. Child Trends Publication. [in English].
8. Profesiyni standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», zatverdzhenyi nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1225 vid 29.08.2024 roku [Professional standart «Teacher of a general secondary school» approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No.1225 August 29. Retrieved from: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 6.03.2025 р.
Прийнято редакцією 6.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.046: 37.091.3: 004.8

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-77-84

SOFT SKILLS І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Шакотько Віктор Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: vv0304@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3004-5045

У статті розглядається взаємозв'язок між soft skills, hard skills та професійними компетентностями вчителів. Швидкий розвиток сервісів штучного інтелекту (ШІ) робить їх доступними для освітнього процесу, що вимагає включення навичок використання ШІ до професійних компетентностей педагогів. Аналіз сучасних досліджень засвідчує, що такі soft skills, як командна робота, креативність, адаптивність та вирішення конфліктів є важливими складовими професійної підготовки вчителів. Висновки підкреслюють необхідність інтеграції цих навичок в освітні програми та стандарти підготовки вчителів, а також урахування ризиків використання ШІ в освіті. У статті запропоновано рекомендації щодо вдосконалення професійної підготовки педагогів з урахуванням сучасних технологій.

Ключові слова: штучний інтелект, soft skills, учитель, професійна підготовка вчителя.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток сервісів штучного інтелекту в останнє десятиліття зробив їх доступними не тільки вченим та інженерам, але й учням початкової школи [1, 2]. Разом з тим виникає питання місця навичок використання сервісів штучного інтелекту в системі професійних навичок майбутнього вчителя і практикуючого вчителя Нової української школи. Використовуючи технократичний

підхід значна частина дослідників переносить на систему професійних компетентностей вчителя підхід, що використовується для працівників технічної сфери (інженери, механіки, техніки), IT-сфери (програмісти, комп'ютерні дизайнери, спеціалісти зі штучного інтелекту та ін.) або аграрної сфери (агрономи, техніки сільськогосподарського виробництва та ін.), коли окремо розглядаються система професійних компетентностей (*hard skills*) і система додаткових компетентностей, що можуть позитивно впливати на ефективність спільної роботи працівників та на успішність в кар'єрному зростанні (*soft skills*).

Постає питання про місце цих навичок в структурі навичок педагога: необхідно включити їх у сферу обов'язкових професійних навичок вчителя (*hard skills*) чи залишити в переліку додаткових навичок, які визначаються як *soft skills* і є складовими навичок, що забезпечують «привабливість» спеціаліста для майбутнього роботодавця.

Специфіка педагогічної діяльності передбачає, що компетентності, які в інших сферах є додатковими (уміння працювати в колективі, креативність, адаптивність, уміння нівелювати конфлікти та ін.), у структурі компетентностей педагога, імовірно, є обов'язковими і визначають рівень його професійної підготовки.

В останні 2–3 роки сервіси штучного інтелекту активно впроваджуються в різні сфери діяльності людини. Їх почали активно використовувати учасники освітнього процесу на різних рівнях, починаючи з початкової школи. Здобувачі освіти – для виконання навчальних завдань [1], педагоги – для підготовки різноманітних засобів навчання – ілюстрацій, презентацій, практичних завдань, тестів тощо [2]. Навички організації освітнього процесу з використанням систем штучного інтелекту, на нашу думку, необхідно додати до професійних компетентностей учителя та викладача закладів вищої освіти. Зараз вони розглядаються в системі інформаційно-комунікаційних компетентностей, але в майбутньому, ураховуючи їх швидкий розвиток, варто виділити як окрему складову *hard* або *soft skills*.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій літературі відображаються результати досліджень з різних аспектів проблеми формування *soft skills* у майбутніх фахівців, зокрема й педагогів. Цьому присвячені роботи Н. Бібік, О. Гулай, О. Казачінер, К. Коваль Н. Носовець, О. Овчарук, О. Пискун О. Пометун, О. Савченко, Л. Спенсер, A. Doyle, G. Mitchell, M. M. Robles та інших.

Проблеми використання штучного інтелекту в освітніх процесах різного рівня є чи не найбільш обговорюваними в різних педагогічних спільнотах: науковців та вчителів-практиків, здобувачів освіти. Цій темі присвячені дослідження як зарубіжних (М. Бонд (M. Bond), Т. Хе (T. He), Ф. Гувернер (F. Gouverneur), П. Цзяо (P. Jiao), В. І. Марін (V. I. Marín), А. Б. Насура (A. B. Nassoura) [3], Ф. Оуян (F. Ouyang), К. Сріса-Ан (C. Srisa-An) [4], К. Ван (C. Wang), Х. Ван (X. Wang), О. Завацький-Ріхтер (O. Zawacki-Richter), Л. Чжан (L. Zhang) та ін.), так і вітчизняних (Н. Балик, І. Воротникова, І. Гончарова, Л. Карташова, М. Мар'єнко, Г. Скрипка, О. Стойка) дослідників. Перелік дослідників є далеко не повний, їх прізвищами можна заповнити не одну сторінку. Можна зробити висновок, що ця тема хвилює багатьох педагогів.

Мета публікації: розглянути взаємозв'язок між *soft skills*, *hard skills* та загальними і професійними (спеціальними) компетентностями, визначеними в стандартах вищої освіти [5] та в Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [6].

Виклад основного матеріалу. Що таке *soft skills* і чому вони важливі для педагогів? Цей термін має вже доволі довгу історію – з кінця 60-х років ХХ століття він почав використовуватися в армії США для позначення навичок, безпосередньо не пов'язаних з основними навичками військових, таких як використання різноманітної зброї та техніки. Характеризуючи ці навички зазначалося, що вони стосуються індивідуальних психологічних властивостей людей та операцій з документацією (аналіз ефективності, звітність, планування).

З початку 70-х років ХХ століття термін *soft skills* на протигагу навичкам, які стали називати *hard skills* (тверді, жорсткі – професійно орієнтовані навички), почали активно використовувати у військовій, а потім в освітній та психологічних сферах.

Оцінювання професійних навичок пройшло шлях від експерименту до загальноприйнятої практики. Традиційно навички поділяють на «жорсткі» (ті, що легко виміряти, наприклад, професійні знання) та «м'які» (ті, що важко оцінити, наприклад, комунікативні навички). Проте сучасні реалії, зокрема цифрова епоха, вимагають розширення цього списку. З'явилися такі поняття, як «digital skills» (цифрові навички), селф-менеджмент (самоменеджмент) та лайф-компетенції (життєві компетенції), що відображають нові вимоги до фахівців.

Існують доволі значні розбіжності в переліках навичок, що входять до *soft skills*. Так, Т. Дороніна та В. Іванова на основі аналізу праць зарубіжних науковців наводять доволі широкий перелік таких навичок [7]: адаптивність (Adaptability), багатозадачність (Multitasking), вирішення конфліктів (Conflict resolution), відповідальність (Responsibility), емоційний інтелект (Emotional intelligence), емпатія (Empathy); інновація (Innovation), командна робота (Teamwork), критичне мислення (Critical thinking), культурна обізнаність (Cultural awareness), лідерство (Leadership), надійність (Dependability), наставництво

(Mentoring), позитивне ставлення (Positive attitude), професіоналізм (Professionalism), пунктуальність (Punctuality), слухання (Listening), соціальні навички (Social skills), стійкість (Resilience), стратегічне мислення (Strategic thinking), співпраця (Collaboration), спілкування (Communication), терпіння (Patience), творчість (Creativity), трудова етика (Work ethic), управління часом (Time management).

Звичайно цей перелік не є, з одного боку, вичерпним, а з іншого – містить терміни, що є фактично синонімами або описом більш широких понять і тих, що входять до них. Наприклад, пунктуальність, мабуть, є складовою навички управління часом, а терпіння – стійкості. Емпатію та соціальні навички здебільшого розглядають як складові емоційного інтелекту.

Аналіз змісту загальних та професійних компетентностей, які повинні бути сформовані у випускника спеціальності 013 Початкова освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [5], на їх відповідність перерахованим soft skills дає підстави говорити про те, що для педагогічних спеціальностей формування soft skills є однією з основних задач підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти. Проілюструємо це на прикладі (табл. 1).

Таблиця 1

Soft skills та загальні компетентності вчителя

Soft skills	Загальні компетентності
Емоційний інтелект (Emotional intelligence) Соціальні навички (Social skills)	ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства...
Відповідальність (Responsibility) Культурна обізнаність (Cultural awareness) Інновація (Innovation)	ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області...
Критичне мислення	ЗК-3. Здатність оцінювати... ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
Командна робота (Teamwork) Співпраця (Collaboration)	ЗК-4. Здатність працювати в команді.
Лідерство (Leadership) Адаптивність (Adaptability) Стратегічне мислення (Strategic thinking)	ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
Відповідальність	ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.
Соціальні навички Трудова етика	ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Подібний аналіз здійснено і для фахових (спеціальних) компетентностей (табл. 2).

Таблиця 2

Soft skills та спеціальні (фахові) компетентності вчителя

Soft skills	Спеціальні (фахові) компетентності:
Спілкування (Communication) Слухання (Listening)	СК-1. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово.
Інновація (Innovation) Критичне мислення (Critical thinking)	СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології...
Багатозадачність (Multitasking) Співпраця (Collaboration)	СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань...
Адаптивність (Adaptability) Емоційний інтелект (Emotional intelligence) Співпраця (Collaboration) Соціальні навички (Social skills)	СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу
Інновація (Innovation) Стратегічне мислення (strategic thinking)	СК-5. Здатність до проєктування осередків навчання, виховання і розвитку здобувачів початкової освіти.
Адаптивність (Adaptability) Емпатія (Empathy) Критичне мислення (Critical thinking) Соціальні навички (Social skills) Трудова етика (Work ethic)	СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти з використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

Вимоги до результатів навчання, що містяться в тому ж стандарті [5], також вказують на необхідність формування soft skills як обов'язкових компонентів професійної підготовки вчителя.

Розглянемо це на прикладі кількох вимог до результатів навчання (табл. 3).

Таблиця 3

**Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти,
 сформульований у термінах результатів навчання та soft skills**

Результати навчання	Soft skills
ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проєктами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.	Багатозадачність (Multitasking) Відповідальність (Responsibility) Лідерство (Leadership) Стратегічне мислення (strategic thinking) Творчість (Creativity)
ПР-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних та етичних вимог.	Критичне мислення (Critical thinking) Культурна обізнаність (Cultural awareness) Трудова етика (Work ethic)
ПР-08. Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу..., використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.	Співпраця (Collaboration) Соціальні навички (Social skills) Емоційний інтелект (Emotional intelligence) Адаптивність (Adaptability) Командна робота (Teamwork)

На підставі проведеного аналізу, результати якого відображено в таблицях 1–3, можна стверджувати, що практично всі soft skills, описані, наприклад, у [7], включені до змісту загальних та/або спеціальних (фахових) компетентностей, а також до нормативних вимог змісту підготовки здобувачів освіти в освітньому стандарті підготовки вчителів [5] початкової школи.

Подібні порівняльні дослідження можна провести і для інших спеціальностей галузі 01 Освіта/Педагогіка (А Освіта, за новою класифікацією). Результат не буде особливо відрізнятися від отриманого нами.

Ще одним нормативним документом, що узагальнено формулює вимоги до вчителів є Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [6]. Проаналізуємо місце soft skills у системі вимог до професійних компетентностей, визначених в цьому документі. Професійний стандарт містить у розділі V (Опис трудових функцій) ціннісні орієнтири, на яких базуються професійні компетентності. Самі компетентності розподілені за п'ятьма трудовими функціями (А. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів); Б. Партнерська взаємодія з учасникам и освітнього процесу; В. Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища; Г. Проведення освітнього процесу; Д. Безперервний професійний розвиток), тобто реалізація трудових функцій вчителя передбачає наявність відповідних компетентностей.

Структура опису трудових функцій вчителя та його професійних характеристик передбачає такі показники: *Компетентності; Знання; Уміння та навички; Комунікації; Відповідальність і автономія*. Можна, звичайно, говорити про певну невідповідність такого опису означенню поняття компетентності, наведеному в Законі України «Про освіту»: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [8]. Тобто, компетентності є інтеграцією знань, умінь та навичок, а також інших особистих якостей учасників освітнього процесу.

Розглянемо зв'язок між окремими професійними компетентностями, що забезпечують реалізацію трудової функції А. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів), наприклад, предметно-методичної компетентності (А2) (табл. 4).

Таблиця 4

Складові предметно-методичної компетентності і Soft skills

Компетентності	Soft skills
А 2.1. Здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, визначених державними стандартами освіти.	Стратегічне мислення (strategic thinking) Адаптивність (Adaptability) Інновація (Innovation) Емпатія (Empathy) Професіоналізм (Professionalism) Лідерство (Leadership) Творчість (Creativity) Управління часом (Time management)
А2.2. Здатність формувати і розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності і	Багатозадачність (Multitasking) Інновація (Innovation)

наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти.	Соціальні навички (Social skills) Наставництво (Mentoring)
A2.3. Здатність здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти.	Багатозадачність (Multitasking) Критичне мислення (Critical thinking) Інновація (Innovation) Командна робота (Teamwork) Стратегічне мислення (strategic thinking)
A2.4. Здатність добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти.	Емпатія (Empathy) Критичне мислення (Critical thinking) Інновація (Innovation) Адаптивність (Adaptability)
A2.5. Здатність формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти.	емоційний інтелект (Emotional intelligence) спілкування (Communication) соціальні навички (Social skills) вирішення конфліктів (Conflict resolution) співпраця (Collaboration) трудова етика (Work ethic)

Результати зіставлення в табл. 4 професійних компетентностей і soft skills дає підстави стверджувати, що в основі визначених в Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [6] професійних компетентностей лежать **Soft skills**. Без їх формування в майбутніх вчителів не можна говорити про формування їхніх професійних компетентностей.

Якщо спробувати графічно описати співвідношення всіх компетентностей особи, частину компетентностей, що є її професійними компетентностями, а також soft та hard skills, при цьому soft та hard skills частково можуть бути включені до системи професійних компетентностей, а частково – до компетентностей, які не пов’язані з професійними обов’язками, а спрямовані на задоволення інших потреб особи, то ми отримаємо діаграму компетентностей подану на рис. 1. Ця діаграма вказує на те, що загальні компетентності людини не обмежуються тільки професійними, а спрямовані на соціалізацію особи, реалізації її творчих потреб (малювання, відвідування театрів, музеїв), самовдосконалення як фізичного так і інтелектуального, на підтримання стосунків у сім’ї, з друзями, з сусідами, забезпечення активного відпочинку тощо. Частина soft та/або hard skills залежно від специфіки професійної діяльності більшою чи меншою мірою включаються до професійних компетентностей, а частина проєктується на забезпечення інших потреб, не пов’язаних з професією.

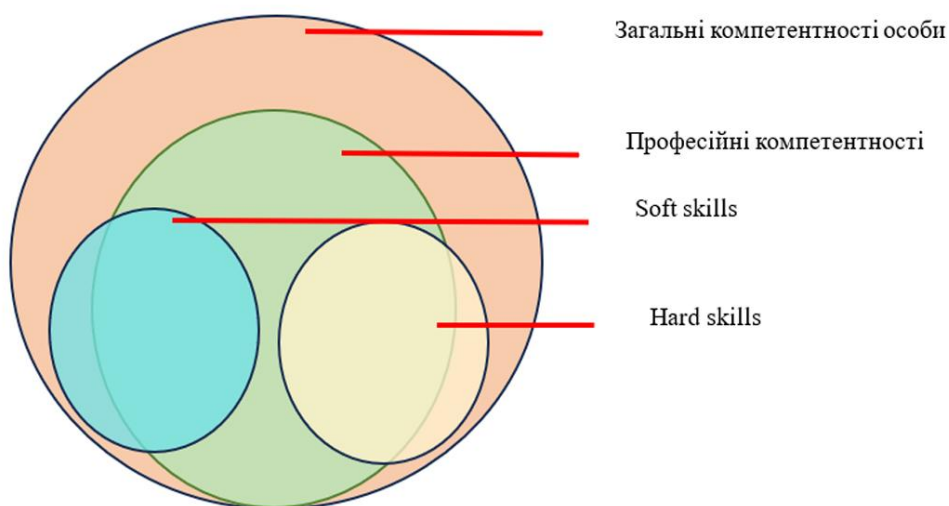

Рис. 1. Діаграма співвідношення загальних, професійних компетентностей, soft та hard skills

Штучний інтелект (ШІ) все глибше проникає в різні сфери життя, і в освіту зокрема. Педагоги все частіше стикаються з необхідністю опанувати нові технології та інструменти на базі ШІ. За розглянутими стандартами навички вчителя у сфері використання цифрових технологій є серед обов’язкових компонентів фахової підготовки. Новий напрямок цифрової трансформації – використання сервісів штучного інтелекту в освіті стає і новим викликом для вчителів та викладачів закладів вищої освіти.

Більше 15 років Джейн Харт (Jane Hart) на своєму сайті [9] проводить щорічне опитування вчителів

стосовно визначення переліку 100 найкращих, на їхню думку, цифрових засобів для навчання. Кожен учитель з будь-якої країни може долучитися до опитування та вказати перелік з 10 цифрових інструментів для навчання. Опитування здійснюється протягом року й завершується укладанням рейтингового списку вказаних цифрових засобів.

Варто зазначити, що як тільки системи штучного інтелекту стали загальнодоступними, вони одразу потрапили до 100 найкращих програм. Уперше, за підсумками 2023 року, єдиний сервіс ШІ – ChatGPT потрапив до переліку й одразу на четверте місце. За підсумками 2024 року, у переліку кращих інструментів для навчання з'явилося ще п'ять сервісів ШІ:

- **ChatGPT** – 2-ге місце;
- **Copilot** – 20-те місце;
- **Perplexity** – 43-тє місце;
- **Claude** – 50-те місце;
- **Gemini** – 53-тє місце;
- **Clixie.ai** – 96-те місце.

До переліку десяти найбільш популярних серед учителів інструментів для навчання, за підсумками опитування у 2024 році, увійшли: YouTube, ChatGPT, Google Search, PowerPoint, Zoom, Microsoft Teams, Word, LinkedIn, Canva, Wikipedia. Переважна більшість із цих інструментів активно використовується і вчителями України, про що засвідчують результати всеукраїнського онлайн-опитування, проведеного спільно Інститутом цифровізації освіти НАПН України та Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» [10].

Те, що штучний інтелект став невід'ємною складовою освітнього процесу в середній та вищій освіті вже, ніхто не заперечує. Потребують подальших досліджень проблеми педагогічно обґрунтованого процесу інтеграції систем штучного інтелекту в систему професійної підготовки майбутніх учителів та діяльність учителів-практиків. Ось деякі напрями використання ШІ в освіті:

- **персоналізація навчання – адаптивне навчання** (на основі даних про результати навчання вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти, вносити корективи в цю траєкторію залежно від подальшого здійснення навчання);
- **автоматизація рутинних завдань** (підготовка завдань, тестів, зразків робіт, презентацій тощо; перевірка певних видів робіт, включаючи есе; генерування звітів);
- **розвиток інтелектуальних навчальних систем** (прогнозування успішності здобувачів освіти, на основі аналізу їхньої активності, отриманих оцінок, відвідування занять і навіть стилю навчання. Це допомагає вчасно виявити проблеми та запропонувати ефективні рішення);
- **забезпечення доступності освіти** (доступ до навчальних ресурсів, до послуг авторитетних закладів освіти незалежно від достатку, віку, наявності фізичних вад, національності тощо);
- **використання віртуальної та доповненої реальності в навчанні** (створювання віртуальних лабораторій та тренажерів, що ефективно імітують і моделюють реальні умови певного середовища або функціонування різноманітних систем і механізмів);
- **розвиток креативності та критичного мислення** (долучення до віртуальних середовищ, інтерактивних систем, експертний аналіз творчих робіт учнів);
- **переклад і мовна підтримка** (отримання в режимі реального часу навчальних матеріалів рідною мовою, що полегшує навчання в багатомовному середовищі).

Використання штучного інтелекту (ШІ) в освіті має багато переваг. Разом з тим майбутні вчителі повинні чітко усвідомлювати та вміти оперативно реагувати на ризики використання штучного інтелекту в освіті. Серед таких ризиків варто виокремити:

- **зниження критичного мислення та самостійності учнів**, що пов'язане з виконанням завдань з використанням ШІ без розуміння їх суті, без застосування креативності та низькому рівні самостійності;
- **дезінформація та помилки, поширення недостовірних даних**, які є наслідком некритичного ставлення до змісту згенерованих ШІ висновків та тверджень;
- **порушення академічної доброчесності**, представлення матеріалів згенерованих ШІ як власних надбань (рефератів, есе, розв'язків задач, тестів тощо);
- **порушення конфіденційності та безпеки даних**, тобто збирання та використання персональних даних здобувачів освіти без їхньої згоди та згоди їхніх батьків. Ці дані можуть бути використані в деструктивних цілях;
- **залежність від технологій**, пов'язана із надмірним використанням ШІ, що формалізує процес навчання, виникнення проблем у разі технічних збоїв або недоступності технологій;

- **несправедливість та упередженість**, що зумовлюються використанням сервісами ШІ даних, які накопичувалися протягом тривалого історичного періоду і не завжди відображають сучасні наукові погляди. Системи оцінювання, що базуються на недостовірних даних, а також на певній упередженості до окремих верст населення можуть їх дискримінувати;

- **заміщення викладачів**, яке є наслідком автоматизації освітнього процесу і виконання певних функцій вчителів чат-ботами, особливо в дистанційній освіті.

Використання сервісів штучного інтелекту може значно покращити освіту, але цей процес має бути усвідомленим і контрольованим. Важливо розвивати критичне мислення в студентів, упроваджувати етичні норми у використанні ШІ та забезпечувати безпеку даних.

Незважаючи на це, потенціал ШІ для трансформації освіти є величезним. За умови правильного використання ШІ може допомогти зробити освіту більш персоналізованою, доступною та ефективною для всіх учасників освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для вчителя переважна більшість Soft skills є професійними навичками, що впливають на ефективність його роботи, на кар'єрне зростання, реалізацію як особистості. Це закріплено в стандартах вищої освіти та в професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти».

Ці навички повинні обов'язково передбачати освітні програми підготовки вчителів і знаходити місце в обов'язкових результатах навчання і, відповідно, у змісті завдань під час атестації випускників педагогічних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Шакоцько В. В., Шакоцько Є. В. Використання штучного інтелекту учасниками освітнього процесу. *Імідж сучасного педагога*. 2024. Вип. 3 (216). С. 5–13. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3\(216\)-5-13](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3(216)-5-13).
2. Шакоцько В. В. Проблеми штучного інтелекту і нова українська школа : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу», 25 квітня 2024 р., м. Глухів, С. 111–114.
3. Nassoura A. V. Applied artificial intelligence applications in higher education institutions: A systematic review. *Webology* 2022, 19, 1168–1183.
4. Srisa-An C., Yongsiriwit K. Applying machine learning and AI on self automated personalized online learning. *In Fuzzy Systems and Data Mining*; Tallón-Ballesteros, A.J., Ed.; IOS Press: Amsterdam, The Netherlands, 2019; Volume 5, pp. 137–145.
5. Стандарт вищої освіти України. 013 Початкова освіта. Ступінь вищої освіти – бакалавр, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 357. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
6. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66e/806/fcb/66e806fcb90e2017837434.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
7. Дороніна Т. О., Іванова В. В. Hard skills та soft skills у професійному стандарті вчителя. *Вісник освіти і науки*. 2023. № 6(12). С. 327–337.
8. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
9. Top 100 Tools for Learning 2024. URL: <https://toptools4learning.com> (дата звернення: 25.03.2025).
10. Результати онлайн-опитування «Готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах війни: 2023». Аналітичний звіт / О. Овчарук, І. Іванюк, О. Гриценчук [та ін.]; за заг.ред. О.Овчарук. Київ : ЦО НАПН України. 2023. 81 с.

SOFT SKILLS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATION OF FUTURE TEACHERS

Shakotko Viktor

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Technological and Professional Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The rapid development of artificial intelligence (AI) services over the past decade has made them accessible not only to scientists and engineers but also to elementary school students. This study addresses the integration of AI skills into the professional competencies of future and practicing teachers in the New Ukrainian School. The question arises whether these AI skills should be considered essential professional skills (hard skills) or remain as additional skills (soft skills) that enhance the attractiveness of a specialist to future employers.*

Purpose. *The primary purpose of this publication is to examine the relationship between soft skills, hard skills, and general and professional competencies as defined in higher education standards and the Professional Standard for Teachers of General Secondary Education. To determine how artificial intelligence skills integrate into the framework of teacher professional competencies*

Methods. *The study used a comparative analysis of various studies and publications on the formation of soft skills in future specialists, including teachers. The analysis included regulatory documents of the Ministry of*

Education and Science of Ukraine, as well as works by both domestic and foreign researchers who emphasize the importance of soft skills in the professional training of teachers.

Results. *The study shows that skills such as teamwork, creativity, communication, collaboration, emotional intelligence, the ability to adapt and resolve conflicts are important components of a teacher's professional competence. These skills are integrated into general and professional competencies defined by higher education standards and the teacher's professional standard. The analysis shows that almost all soft skills are included in the content of general and/or professional competencies, as well as in the regulatory requirements for the training of education seekers.*

Originality. *This research contributes to the understanding of the essential role of soft skills in the professional training of teachers. It highlights the need to include these skills in educational programs and the mandatory learning outcomes for teacher certification. The study also emphasizes the importance of AI skills in the digital transformation of education, suggesting that these skills should be considered either as part of hard skills or as a separate category.*

Conclusion. *In conclusion, the majority of soft skills are professional skills that significantly impact the effectiveness of a teacher's work, career growth, and personal development. These skills are firmly established in higher education standards and the Professional Standard for Teachers of General Secondary Education. Therefore, they should be included in teacher education programs and reflected in the mandatory learning outcomes and tasks during the certification of graduates in pedagogical specialties.*

Key words: *artificial intelligence, soft skills, teacher, professional teacher training.*

References

1. Shakotko, V. V., Shakotko, Ye. V. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu uchasykamy osvithnoho protsesu [The use of artificial intelligence by participants in the educational process]. *Imidzh suchasnoho pedahoha - The image of a modern teacher*, 3 (216), 5-13. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3\(216\)-5-13](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3(216)-5-13) [in Ukrainian].
2. Shakotko, V. V. (2024). Problemy shtuchnoho intelektu i nova ukrainska shkola [Problems of artificial intelligence and the new Ukrainian school.]. *Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Pochatkova osvita v paradyhmi Novoi ukrainskoi shkoly: vyklyky chasu» - Materials of the II All-Ukrainian scientific and practical conference «Primary education in the paradigm of the New Ukrainian school: challenges of the time»*, 111-114. Hlukhiv. [in Ukrainian].
3. Nassoura, A. B. (2022). Applied artificial intelligence applications in higher education institutions: A systematic review. *Webology*, 19, 1168–1183. [in English].
4. Srisa-An, C., Yongsiriwit, K. (2019). Applying machine learning and AI on self automated personalized online learning. *In Fuzzy Systems and Data Mining*, 5, 137–145. [in English].
5. Standart vyshchoi osvity Ukrainy. 013 Pochatkova osvita. Stupin vyshchoi osvity – bakalavr [Standard of Higher Education of Ukraine. 013 Primary Education. Degree of Higher Education – Bachelor]. (2021). Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23.03.2021 № 357. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].
6. Profesiynyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard «Teacher of a general secondary education institution»]. (2024). Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.08.2024 № 1225. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66e/806/fcb/66e806fcb90e2017837434.pdf> [in Ukrainian].
7. Doronina, T. O., Ivanova, V. V. (2023). Hard skills ta soft skills u profesiinomu standarti vchytelia [Hard skills and soft skills in the professional standard of a teacher]. *Visnyk osvity i nauky - Bulletin of education and science*, № 6(12), 327–337. [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
9. Top 100 Tools for Learning 2024. (2025). <https://toptools4learning.com> [in English].
10. Rezultaty onlain opytuvannia «Hotovnist i potreby vchyteliv shchodo vykorystannia tsyfrovyykh zasobiv ta IKT v umovakh viiny. [Results of the online survey «Teachers' readiness and needs for the use of digital tools and ICT in wartime»]. (2023). *Analitychnyi zvit - Analytical report*. Kyiv. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 26.03.2025 р.
Прийнято редакцією 26.04.2025 р.
Оубліковано 30.04.2025 р.

УДК 37.046.16

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-85-93

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО

Голубцов Сергій Сергійович

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

e-mail: zekaivasi@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-1345-6565

Здійснене дослідження дало змогу визначити напрями трансформації національної системи освіти в контексті розвитку програми підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) «Молодший бакалавр», що в майбутньому забезпечить підготовку висококваліфікованого особового складу / персоналу Збройних Сил України. У статті окреслено ключові аспекти модернізації військової освіти. Висвітлено питання розвитку військово-професійних компетентностей та їх інтеграції в навчальні програми. Закцентовано на впровадженні сучасних освітніх технологій, що сприяють підвищенню якості підготовки фахівців. Наголошено на важливості гармонізації освітніх стандартів України з міжнародними вимогами, особливо з урахуванням викликів, які постають перед системою безпеки в сучасних умовах.

***Ключові слова:** вища освіта, освіта та підготовка, професійна військова освіта, система військової освіти, підготовка військових фахівців.*

Постановка проблеми. Актуальні проблеми трансформації національної системи освіти в контексті розвитку програми підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр» спонукають до визначення напрямів трансформації системи вищої освіти за військовим спрямуванням. Це передбачає вдосконалення освітніх компетентностей, адаптацію навчальних програм та перегляд системи стандартизації вищої освіти. Основна мета таких змін полягає в забезпеченні високої якості навчання як для військовослужбовців, так і для фахівців цивільного сектору, що сприятиме підвищенню рівня підготовки особового складу / персоналу відповідно до сучасних вимог.

Проблеми, пов'язані з реформуванням циклу вищої освіти «Молодший бакалавр» за військовою спрямованістю, можна розділити на кілька категорій:

1. Соціальні та правові проблеми, а саме:

- відсутність стандарту підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр»;
- невизначеність у питаннях статусу випускників програми «Молодший бакалавр» у військовій сфері та на ринку праці;
- відсутність чіткої нормативної бази для впровадження міжнародних стандартів;
- низький рівень популярності та престижу цього ступеня серед абітурієнтів.

2. Організаційні проблеми, а саме:

- недостатній рівень співпраці між цивільними й військовими навчальними закладами;
- відсутність чітких критеріїв і механізмів оцінювання якості навчання;
- складнощі у впровадженні індивідуального навчання та гнучких підходів.

3. Проблеми освітніх програм, а саме:

- недостатня адаптація програм до сучасних викликів і потреб військової сфери;
- відсутність гармонізації з міжнародними стандартами, зокрема стандартами НАТО;
- застарілі методи навчання, що не відповідають вимогам сучасної війни та технічного прогресу;
- обмежена інтеграція лідерських і військово-професійних компетентностей в освітній процес.

4. Фінансові та інфраструктурні проблеми, а саме:

- недостатнє фінансування для оновлення навчальної бази та закупівлі сучасного обладнання;
- обмежений доступ до передових технологій, симуляторів і навчальних платформ;

5. Кадрові проблеми, а саме:

- нестача кваліфікованих та досвідчених науково-педагогічних працівників;
- обмежені можливості для підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, зокрема за міжнародними програмами;
- слабка мотивація науково-педагогічних працівників через низьку оплату праці чи недостатню соціальну підтримку.

З огляду на це необхідно зауважити, що вирішення цих проблем вимагає системного підходу, співпраці національних і міжнародних експертів, а також інтеграції передового досвіду країн-членів НАТО.

Система професійної військової освіти країн-членів НАТО демонструє низку значних відмінностей від національної системи вищої освіти України, особливо в контексті підготовки фахівців за військовим

спрямуванням. Основні відмінності стосуються рівня уніфікації освітнього процесу, що спрямований на стандартизацію підходів до навчання відповідно до спільних вимог Альянсу. Крім того, значна увага приділяється наданню якісних освітніх послуг не лише військовослужбовцям, але й персоналу Сил безпеки та оборони, що забезпечує інтеграцію та взаємосумісність у межах міжнародного співробітництва. Це стосується термінів здобуття освіти, проходження циклу підготовки з врахуванням відриву від виконання службових обов'язків військовослужбовців / персоналу [1]. Зазначені особливості підкреслюють необхідність трансформації національної системи освіти за військовим спрямуванням з урахуванням найкращих практик країн-членів НАТО в контексті розвитку програми підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр».

Аналіз останніх досліджень і публікацій у відкритих джерелах засвідчує змістовні наукоємні результати щодо різних аспектів функціонування і трансформації військової освіти. Необхідно зазначити, що проблематика, пов'язана з основними тенденціями розвитку та завданнями професійної військової освіти, досить ґрунтовно висвітлена в наукових працях В. Мірненко, який аналізував та порівнював професійну військову освіту країн-членів НАТО; Д. Вітер і О. Мітягін, які вивчали основні напрями, зміст та перспективи розвитку професійної військової освіти з урахуванням досвіду країн-членів НАТО [2]. Деякі аспекти досягнення сумісності військової освіти на засадах забезпечення якості за національними вимогами та доктринами НАТО висвітлено в публікаціях А. Сиротенка. Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів Сил оборони на засадах якості, національні вимоги і стандарти НАТО розглянуто у виданнях А. Сиротенка і В. Артамощенко [3]. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО розглянуто в публікаціях В. Клачко. С. Полторак досліджував напрями трансформації системи військової освіти України в контексті досягнення стандартів НАТО [4]. С. Білявець, О. Діденко, Ю. Дем'янюк, М. Кас'яненко досліджували розвиток системи професійної військової освіти України в контексті сучасних завдань сектору безпеки і оборони [5]. О. Цевельов проаналізував політику професійної військової освіти в Україні в сучасних умовах [6]. Є. Ніколаєв та Р. Григорій досліджували зміни освітнього процесу в умовах війни, А. Вітченко та В. Осьодло – питання розбудови вітчизняної вищої військової школи і науки. У. Парпан окреслив провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції [7].

У публікаціях науковців О. Сальнікова та В. Артамощенко висвітлено теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти, окремо розкрито інституціональні механізми цих процесів [8]. Проблематику державного регулювання національної системи освіти та забезпечення якості вищої освіти в Україні ґрунтовно описали М. Денисенко та С. Бреус. Дослідженнями, пов'язаними з інтелектуальним потенціалом нашої країни, переймаються О. Кірієнко та А. Андрейчиков.

Вагомий науковий внесок у розвиток освіти за військовим спрямуванням зробили західні дослідники, зокрема М. Оже, Е. Фрейдсон, Р. Кон, Д. Джалілі, Д. Аннен, М. Снайдер, А. Вагнер та П. Ланг. У своїх працях учені дослідили основні напрями, зміст та етапи проведення реформ надання освітніх послуг в державах-членах НАТО.

Водночас трансформація системи освіти за військовим спрямуванням у контексті впровадження стандартів НАТО в підготовку особового складу / персоналу складових сектору безпеки та оборони потребує подальшого наукового пізнання, обговорення та визначення.

Формулювання мети статті полягає у визначенні напрямів трансформації національної системи освіти, удосконалення військово-професійних компетентностей та дослідження системи стандартизації вищої освіти за військовим спрямуванням у контексті розвитку ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр».

Виклад основного матеріалу. Тривалий збройний конфлікт на сході України, який продовжується вісім років, та повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, що продовжується майже три роки зумовлює визначення напрямів трансформації національної системи освіти [9]. Особливо актуальним стає питання розвитку програми підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр», що в майбутньому забезпечить підготовку висококваліфікованого особового складу / персоналу Збройних Сил України [9].

Сучасні виклики зумовлюють необхідність перегляду сталих освітніх підходів і створення нових систем, які відповідатимуть реаліям війни XXI століття.

На жаль, чинна модель системи вищої освіти та професійної військової освіти не враховує сучасні тенденції в підготовці військових фахівців та персоналу цивільного сектору за військовим спрямуванням, зменшуючи ефективність впровадження стандартів НАТО [9].

У цьому контексті аналітичний прогноз стає невід'ємним інструментом для формування ефективної політики, яка враховує глобальні тренди та локальні особливості. Прогнозування дає змогу урядам інших держав адаптувати свої стратегії розвитку до змінних умов глобального середовища, забезпечуючи більш раціональне використання ресурсів та досягнення сталих цілей. Зокрема, ідеться про сферу воєнних інтересів, які пов'язані з основними характеристиками майбутнього операційного середовища,

прогностичний потенціал воєнної стратегії щодо передбачення розвитку подій на тому чи іншому наявному або потенційно можливому театрі військових дій [9].

Як ніколи, наша держава має потребу в досвідченому і висококваліфікованому особовому складі / персоналі. Трансформація форм та способів застосування складових Сил безпеки та оборони України, на основі принципів і стандартів НАТО, надання високотехнологічного озброєння та цифрових засобів управління військами (силами) вимагає запровадження сучасних систем забезпечення кадровим ресурсом, оновлення військової освіти і науки, вирішення завдань, які стосуються розвитку системи військової освіти, воєнної науки та підготовки висококваліфікованого особового складу [10].

Трансформація та розвиток національної системи освіти з урахуванням досвіду держав-членів НАТО визначить її місце в суспільстві, а в подальшому – у плануванні оборони країни через формування (формулювання) місії та візії, основної стратегічної й операційної мети і завдань щодо їх досягнення, визначення механізмів реалізації та очікуваних результатів, передусім щодо підвищення обороноздатності України.

Проведений аналіз системи військової освіти провідних країн-членів НАТО та країн-партнерів дає змогу використати апробований досвід, який є ефективним для реформування вітчизняного циклу вищої освіти (короткий цикл) «Молодший бакалавр» за військовим спрямуванням. Зазначене, безперечно, позитивно вплине на розвиток технологічних освітніх процесів нового покоління, зменшить загострення демографічних і соціальних проблем тощо.

Основу трансформаційних процесів вищої освіти за військовим спрямуванням має скласти весь комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів держави, спрямованих на забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу [11].

Наявні проблеми в реформуванні вітчизняного циклу вищої освіти «Молодший бакалавр» за військовим спрямуванням, дійсно, формують власні погляди на підвищення якості навчання як діючих військовослужбовців, так і представників цивільного сектору.

Беззаперечним є той факт, що активізація трансформаційних процесів національної системи освіти пов'язана з розв'язаною війною росії проти України. Водночас варто зазначити, що великий вплив на виконання цих поглядів мають відносини між Україною й Організацією Північноатлантичного договору, які склалися доволі задовго до початку активних дій на сході нашої країни. Загалом наукові еліти стверджують, що впровадження в освітню діяльність за військовим спрямуванням певних концептуально-стратегічних поглядів щодо переходу системи військової освіти на стандарти НАТО забезпечить, зрештою, спільний порядок дій, закріпить єдину термінологію і встановить умови уніфікації технічних процесів, а також озброєння та військової техніки, іншої матеріальної частини Збройних сил Альянсу та країн-партнерів.

Необхідно зазначити, що важливість розвитку програм короткого циклу вищої освіти «Молодший бакалавр», узгоджених із рішеннями, прийнятими в рамках Європейського простору вищої освіти, залишається темою, відомою лише вузькому колу експертів в Україні. Для більшості закладів освіти ця тема є новою, малозрозумілою та часто неактуальною. На сьогодні молодші бакалаври становлять лише один відсоток усіх здобувачів освіти п'ятого рівня Національної рамки кваліфікацій. Від часу запровадження цього освітнього ступеня за чотири роки на відповідні програми вступило лише 5,6 тис. осіб. За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), у 2022 році на програми підготовки молодших бакалаврів зараховано 854 студенти на 135 освітніх програм, які охоплюють 44 спеціальності в 39 закладах освіти.

Так, у 2019 році в Україні було започатковано підготовку молодших бакалаврів, однак системне бачення місця цього освітнього рівня в системі підготовки фахівців за військовим спрямуванням вироблено не було. У цьому контексті варто зазначити, що ступінь молодшого бакалавра потребує чіткого та унікального позиціонування щодо вже існуючого і більш популярного ступеня фахового молодшого бакалавра (молодшого спеціаліста). Проста диференціація за типами закладів освіти, де фахових молодших бакалаврів готують у фахових коледжах, а молодших бакалаврів – в університетах, є недостатньою для повноцінного окреслення місця цього освітнього рівня в національній системі освіти.

Існуюча система вищої освіти перебуває в складній ситуації, спричиненій кількома факторами. З одного боку, вторгнення країни агресора на територію країни, що створює загрозу для стабільності та розвитку, а з іншого – масова міграція населення до інших країн породжують складну ситуацію перед керівниками вищів щодо виконання державного замовлення на вступ абітурієнтів.

В умовах таких викликів важливо адаптувати систему вищої освіти до нових реалій, щоб забезпечити її ефективність і здатність реагувати на актуальні потреби суспільства.

Так, у 2022, 2023, 2024 роках прийом на навчання для здобуття вищої освіти здійснювався в особливому порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Таким

чином, можна акцентувати увагу на адаптації системи освіти до сучасних реалій та необхідності оперативного реагування на вимоги сектору безпеки і оборони. Згідно із Законом України 3438-IX від 08.11.2023 «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року», підпунктом 23, з 2024 року не проводиться набір вступників для здобуття ступеня вищої освіти «Молодшого бакалавра» [12]. Це суперечить принципам Болонського процесу, узгодженим у межах Європейського простору вищої освіти, до якого Україна приєдналася у 2005 році. У перспективі нормативно-правове врегулювання ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр» має стати ключовою основою для підготовки фахівців військового спрямування, зокрема військових кадрів та персоналу цивільного сектору.

Такий підхід повністю вкладається в межі чинного національного законодавства, створюючи можливість для проведення необхідних трансформацій системи військової освіти. Так, «відповідно до Закону України “Про освіту” визначено такі види освіти: формальна, неформальна та інформальна. У контексті військової освіти доцільно розрізняти формальну та неформальну освіту. Формальна освіта охоплює вищу освіту, що передбачає досягнення встановлених стандартами результатів навчання відповідного рівня (першого, другого, третього та наукового) та отримання кваліфікацій, визнаних державою. Неформальна освіта, в свою чергу, включає дві складові: професійну військову освіту та підвищення кваліфікації, які спрямовані на розвиток спеціалізованих навичок та компетенцій у військовій сфері» [13]. Фактично професійна військова освіта – це спеціалізована освіта, яка здобувається в неформальній освіті за освітніми програмами з метою набуття відповідних рівнів військової освіти (тактичного, оперативного та стратегічного), удосконалення професійного рівня військового фахівця, набуття фахових компетентностей, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій [14].

За наведеним підходом система військової освіти налічує три функціональні складові: вища освіти, професійна військова освіта та підвищення кваліфікації, які як основні складові, формують модель системи військової освіти [15].

Аналіз структури розроблених проектів стандартів вищої освіти у військовій сфері дає змогу зробити висновок про наявність суттєвих недоліків, серед яких можна виділити такі:

- наявність однакових компетентностей для різних рівнів вищої освіти, які не відображають специфіку підготовки військових фахівців та не відповідають Закону України «Про вищу освіту» [1];
- брак розвивального потенціалу загальних компетентностей, що спрямовують на формування якостей, набутих на попередніх рівнях освіти без їх послідовного розширення та поглиблення («здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу», «здатність спілкуватися іноземною мовою» тощо);
- одноманітність професійних компетентностей за різними військовими спрямуваннями, їх підміна окремими структурними компонентами компетентностей, зокрема знаннями;
- окремі положення проектів стандартів спрямовують на підготовку члена команди, але не фахівця-лідера, який повинен ухвалювати одноосібне рішення в умовах невизначеності, нести персональну відповідальність за виконання поставленого завдання.

Серйозним викликом для вітчизняної науки є механічне перенесення основних положень зовнішньої політики держави на процес побудови системи військової освіти, внаслідок чого наукове обґрунтування цілей, змісту і результатів освітньо-професійної підготовки військових фахівців набуває формалізованого компілятивно-наслідувального характеру [3]. Замість удосконалення військово-педагогічної теорії та практики відбувається їх тотальна ревізія, спотворюється інноваційна сутність компетентнісного підходу, спостерігається запозичення чужого досвіду, зокрема в галузі стандартизації військової освіти [16]. Парадоксальною є ситуація, за якої визнається, що поняття «стандарти НАТО» стосовно сфери освіти за військовим спрямуванням є досить розмитим, однак водночас зазначається, що за таких умов можна говорити як про введення в систему освіти за військовим спрямуванням України стандартів НАТО, так і про досягнення рівня підготовки військових фахівців найбільш боєздатних армій країн Альянсу.

Крім того, не враховується фундаментальна настанова Болонського процесу щодо гнучкості підходів до відпрацювання стандартів із забезпечення якості вищої освіти.

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) підкреслюють важливість розробки спільної стратегії забезпечення якості освіти за військовим спрямуванням, яка б відображала реалії кожної країни, а не просто копіювала чужі моделі: ESG відзначається різноманітністю політичних систем, освітніх традицій, культурних особливостей, мовних та суспільних прагнень, що вимагає адаптації підходів до забезпечення якості вищої освіти відповідно до специфічних потреб кожної нації. Це робить єдиний монолітний підхід до надання освітніх послуг та забезпечення якості у вищій освіті недоречним.

Конструктивність широкого сприйняття всіх стандартів є передумовою створення спільного розуміння забезпечення інклюзивного навчання у Європі [17]. З цих причин ESG повинні діяти на обґрунтовано узагальненому рівні, що вможливить їх застосування до всіх форм надання вищої освіти.

Реалізація Україною власної євроінтеграційної стратегії має спиратися на фундаментальні принципи побудови загальноєвропейського освітнього простору з урахуванням освітніх стандартів, зразків, досвіду підготовки фахівців з вищою освітою, які накопичили різні країни ЄС і НАТО [18].

Провідне значення в оновленні вищої військової освіти належить стандартизації, адже саме в стандартах закладається модель фахівця за військовою спрямованістю (професійний стандарт). Утім на практиці спостерігається безсистемність і поверховість у проектуванні освітніх стандартів, катастрофічне заниження державних вимог до цілей, змісту і результатів підготовки військових та цивільних фахівців.

Зарубіжний досвід розвитку професійної військової освіти вказує на важливість застосування кількох ключових підходів, які значно розширюють можливості формальної (академічної) військової освіти [19]. Це досягається через інтеграцію вимог, що виникають під впливом завдань на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях, а також визначення кваліфікаційних вимог для підготовки військових фахівців на основі досягнутих результатів. Такий підхід довів свою ефективність у країнах-членах НАТО, де було впроваджено структуру військової освіти, орієнтовану на досягнення конкретних результатів.

Принципи та цінності, що застосовуються в країнах НАТО, потребують інтеграції в наявну систему освіти України за військовим спрямуванням для усунення наявних недоліків і адаптації до сучасних викликів. Це вимагає суттєвих змін у підходах до вищої військової освіти, зокрема перехід від командно-адміністративної до консультативно-дорадчої моделі управління. Такий підхід передбачає надання академічної автономії військовим навчальним закладам, що дозволить забезпечити їхню незалежність у організації освітнього процесу та внутрішньому забезпеченні якості освіти.

Не менш важливим є оновлення стандартів вищої військової освіти. Зокрема, необхідно розробити стандарт підготовки здобувачів початкового рівня (короткий цикл) ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр», який стане основою для формування моделі військового фахівця з вищою освітою, визначить перелік службових і військово-професійних функцій для первинної посади та систематизує компетентності, якими мають оволодіти курсанти й слухачі. Ці компетентності повинні містити професійні знання, уміння й навички, здатність виконувати посадові обов'язки командирів взводу чи роти, а також уміння організувати виконання статутів Збройних Сил України підлеглими.

Крім того, важливим є розвиток пізнавальної діяльності, яка охоплює постановлення та вирішення пізнавальних завдань, створення проблемних ситуацій і продуктивне пізнання. Необхідно також формувати здатність діяти в непередбачуваних ситуаціях, забезпечувати підтримання озброєння та техніки у встановленій бойовій готовності, розвивати знання з основ військової психології та педагогіки, а також підтримувати мотивацію до професійного самовдосконалення.

Висновки. Майбутня трансформація національної системи освіти, зокрема програми підготовки здобувачів початкового рівня ступеня вищої освіти «Молодший бакалавр», має базуватися на всебічному аналізі існуючої системи військової освіти, урахуванні результатів досліджень і потреб сучасного безпекового середовища. Одним із напрямів цієї трансформації має стати інтеграція військової освіти в державну систему вищої освіти шляхом адаптації освітнього середовища до стандартів країн-членів НАТО та узгодження освітніх програм, що забезпечить підготовку висококваліфікованого особового складу / персоналу. Важливим є створення умов для безперервної освіти протягом кар'єри та механізмів інтеграції військових і цивільних осіб у цивільний сектор після завершення служби. Пріоритетними є узгодження та взаємовизнання освітніх документів між НАТО та Україною, а також сертифікація та акредитація освітніх програм за стандартами НАТО та Міністерства освіти і науки України. Для підвищення гнучкості системи освіти необхідно розробити адаптивну модель, здатну оперативно реагувати на виклики, та модернізувати освітні процеси відповідно до потреб оборонної сфери. Усунення нормативно-правових розбіжностей між Україною та країнами НАТО, удосконалення політик і стандартів, а також оновлення законодавства створять умови для інноваційного розвитку освітніх програм та вдосконалення військово-професійних компетентностей. Реалізація цих напрямів та ініціатив забезпечить формування сучасної системи вищої військової освіти, здатної забезпечити підготовку висококваліфікованого особового складу / персоналу.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» від 28 травня 2023 року № 1556-VII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
2. Мітягін О., Вітер Д., Карпенко В. Формування моделі професійної військової освіти в Україні з урахуванням процедур оперативного планування НАТО, 2022. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/236733> (дата звернення: 14.12.2024).
3. Сиротенко А., Артамошенко В. Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів сил оборони на засадах якості. Національні вимоги і стандарти НАТО, 2021. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/230827> (дата звернення: 14.12.2024).
4. Полторак С. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО, 2019. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/163726> (дата звернення: 14.12.2024).

5. Клачко В., Білявещ С., Діденко О., Дем'янюк Ю. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО, 2022. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/958> (дата звернення: 14.12.2024).
6. Цевельов О. Формування політики професійної військової освіти в Україні в сучасних умовах, 2022. URL: <http://znr-vo.nuou.org.ua/article/view/250003> (дата звернення: 14.12.2024).
7. Парпан У. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції, 2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/156902884.pdf>. (дата звернення: 14.12.2024).
8. Сальнікова О., Артамошенко В. Теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти, 2021. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7509&i=10> (дата звернення: 14.12.2024).
9. Голубцов С. Система стандартизації військової освіти України відповідно до стандартів НАТО, 2024. URL: [file:///D:/ADMINS/Downloads/Telegram%20Desktop/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2024%20\(%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9\)%20\(3\).pdf](file:///D:/ADMINS/Downloads/Telegram%20Desktop/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2024%20(%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9)%20(3).pdf) (дата звернення: 14.12.2024).
10. Програма НАТО з удосконалення військової освіти. URL: https://nato.int/cps/en/natohg/news_179718.htm (дата звернення: 14.12.2024).
11. Живилю Є. Пошук та засвоєння сучасних кадрових компетентностей сфери кібербезпеки в умовах цифрової трансформації держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 2(63). С. 111–127. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-08>.
12. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року» від 08 листопада 2023 року № 3438-IX (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3438-20#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
13. Закон України «Про освіту» від 15.11.2024 № 2145-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
14. Живилю Є., Живилю І. Об'єднана підготовка персоналу складових Сил оборони сфери кібербезпеки в умовах тотальної оборони держави. *Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць*. Харків: Магістр. 2021. 2(73). С. 144–153. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.21.02.16>.
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про трансформацію системи військової освіти» від 15 грудня 1997 р. № 1410 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/198446_709474 (дата звернення: 14.12.2024).
16. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» від 28 травня 2021 року № 467 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
18. MC 0458/3 (Final) Політика НАТО щодо освіти, підготовки, навчань та оцінювання, 2014. URL: <https://elib.nuou.org.ua/katalog/nato-pol-23.html> (дата звернення: 14.12.2024).
19. Наказ Міністерства освіти України від 09.01.2020 № 4 «Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

DIRECTIONS FOR THE TRANSFORMATION OF THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM BASED ON THE EXPERIENCE OF NATO MEMBER STATES

Holubtsov Serhii

Postgraduate Student Department of General Pedagogy and Andragogy
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Introduction. *The existing problems of the transformation of the national education system in the context of the development of the program for training applicants for the initial level (short cycle) of the higher education degree «junior bachelor» encourage the identification of areas for the transformation of the higher education system with a military orientation. This includes improving educational competencies, adapting curricula, and revising the system of standardization of higher education. The main goal of such changes is to ensure high quality training for both military personnel and specialists in the civilian sector, which will contribute to increasing the level of training of personnel/staff in accordance with modern requirements. The problems arising in the process of reforming the cycle of higher education «junior bachelor» with a military orientation can be classified into several categories: socio-legal, organizational, related to educational programs, financial and infrastructure, and personnel.*

Given the above, it should be noted that solving these problems requires a systemic approach, cooperation between national and international experts, as well as the integration of best practices of NATO member states.

Purpose. *It consists in determining the directions of transformation of the national education system, improving military-professional competencies, and studying the system of standardization of higher education in the military direction in the context of the development of the higher education degree «junior bachelor».*

Methods. *The methodological basis of the study will be general scientific and special methods of scientific knowledge, which are planned to be directed towards improving the national education system, in the context of the development of the program for training applicants of the initial level (short cycle) «junior bachelor».*

Results. Foreign experience in the development of professional military education indicates the importance of applying several key approaches that significantly expand the capabilities of formal (academic) military education. This is achieved through the integration of requirements arising under the influence of tasks at the tactical, operational and strategic levels, as well as the definition of qualification requirements for the training of military specialists based on the achieved results. This approach has proven its effectiveness in NATO member states, where a structure of military education focused on achieving specific results has been introduced. The principles and values applied in NATO countries require integration into the existing military-oriented education system of Ukraine to eliminate existing shortcomings and adapt to modern challenges. This requires significant changes in approaches to higher military education, in particular, the transition from a command-administrative to a consultative-advisory management model. This approach involves granting academic autonomy to military educational institutions, which will ensure their independence in organizing the educational process and internal quality assurance of education.

No less important is the updating of the standards of higher military education. In particular, it is necessary to develop a standard for training applicants for the initial level (short cycle) of the higher education degree «junior bachelor», which will become the basis for forming a model of a military specialist with higher education, determine the list of service and military-professional functions for the primary position, and systematize the competencies that cadets and students must master. These competencies should include professional knowledge, skills and abilities, the ability to perform the duties of platoon or company commanders, as well as the ability to organize the implementation of the statutes of the Armed Forces of Ukraine by subordinates. In addition, it is important to develop cognitive activity, which includes setting and solving cognitive tasks, creating problem situations and productive cognition. It is also necessary to form the ability to act in unforeseen situations, ensure the maintenance of weapons and equipment in the established combat readiness, develop knowledge of the basics of military psychology and pedagogy, and also maintain motivation for professional self-improvement.

Originality. Having assessed the level of the existing military-oriented education system, the main directions/methods of implementation and the results of the study should be directed towards the future transformation of military and civilian education. The main vector of acquisition, harmonization and transition to new educational and professional competencies and programs compatible with programs in NATO member states and NATO partner states should be:

- integration of the military education system into the state higher education system, adaptation of the national education system to the relevant systems of NATO member states;
- the ability of the military education system to ensure career growth, both for military personnel and civilians;
- the possibility of mutual recognition of documents of educational institutions of NATO and Ukraine;
- ensuring certification according to NATO standards and accreditation of educational programs according to the requirements of the Ministry of Education and Science of Ukraine;
- flexibility, adaptability of the system, resilience to crises;
- the possibility of eliminating the inconsistency of state regulatory documents that regulate and regulate the military education and training system with the regulatory documents of the education and training system of NATO member states, in particular by developing new and improving existing policies and doctrines;
- improving the regulatory and legal support for the development of the national education system in a military direction.

The implementation and practical implementation of the directions/methodologies of the military education system will provide an opportunity to meet the needs of stakeholders in highly qualified, professional personnel, whose professional competencies will allow them to perform official duties in positions in the troops (forces), military management bodies and state authorities of various levels, including those joint in purpose, in accordance with NATO standards and procedures.

Conclusion. The future transformation of the national education system, in particular the program for training applicants for the initial level of higher education «junior bachelor», should be based on a comprehensive analysis of the existing military education system, taking into account the results of research and the needs of the modern security environment. One of the directions of this transformation should be the integration of military education into the state higher education system by adapting the educational environment to the standards of NATO member countries and harmonizing educational programs, which will ensure the training of highly qualified personnel/staff. It is important to create conditions for continuous education throughout the career and mechanisms for the integration of military and civilians into the civilian sector after completion of service. The coordination and mutual recognition of educational documents between NATO and Ukraine, as well as the certification and accreditation of educational programs according to the standards of NATO and the Ministry of Education and Science of Ukraine, are priorities. To increase the flexibility of the education system, it is necessary to develop an adaptive model capable of promptly responding to challenges and modernizing educational processes in accordance with the needs of the defense sector. Eliminating regulatory and legal discrepancies

between Ukraine and NATO countries, improving policies and standards, and updating legislation will create conditions for innovative development of educational programs and improvement of military-professional competencies. The implementation of these areas and initiatives will ensure the formation of a modern system of higher military education capable of training highly qualified personnel.

Key words: *higher education, education and training, professional military education, military education system, training of military specialists.*

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 28 travnia 2023 roku # 1556-VII (zi zminy). [The Law of Ukraine «On Higher Education» of May 28, 2023 No. 1556-VII (as amended)]. *Zakonodavstvo Ukrainy - Legislation of Ukraine* [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
2. Mitiahin, O., Viter, D., Karpenko, V. (2022). Formuvannia modeli profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini z urakhuvanniam protsedur operatyvnoho planuvannia NATO [Formation of a model of professional military education in Ukraine taking into account NATO operational planning procedures]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://znpvo.nuou.org.ua/article/view/236733>. [in Ukrainian].
3. Syrotenko, A., Artamoshchenko, V. (2021). Nabuttia sumisnosti viiskovoi osvity i pidgotovky kadrov syl obrony na zasadakh yakosti [Achieving compatibility of military education and training of defense forces on the basis of quality]. *Natsionalni vymohy i standarty NATO - National requirements and NATO standards*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/23082>. [in Ukrainian].
4. Poltorak, S. (2019). Transformatsiia systemy viiskovoi osvity Ukrainy na shliakhu do dosiahnennia standartiv NATO [Transformation of the military education system of Ukraine on the way to achieving NATO standards]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/163726>. [in Ukrainian].
5. Klachko, V., Biliavets, S., Didenko, O., Demianiuk, Yu. (2022). Stan, problemy ta perspektyvy transformatsii viiskovoi osvity v konteksti realizatsii standartiv NATO [State, problems and prospects of transformation of military education in the context of implementation of NATO standards]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbiirnyk/article/view/958>. [in Ukrainian].
6. Tsevelov, O. (2022). Formuvannia polityky profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini v suchasnykh umovakh [Formation of the policy of professional military education Ukraine in modern conditions]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://znpvo.nuou.org.ua/article/view/250003>. [in Ukrainian].
7. Parpan, U. (2018). Providni pryntsyipy rozvytku suchasnoi vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti yevrointehratsii [Guiding principles of development of modern higher education in Ukraine in the context of European integration]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://core.ac.uk/download/pdf/156902884.pdf>. [in Ukrainian].
8. Salnikova, O., Artamoshchenko, V. (2021). Teoretychni aspekty derzhavnoho upravlinnia systemoiu viiskovoi osvity [Theoretical aspects of public administration of the military education system]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7509&i=10>. [in Ukrainian].
9. Holubtsov, S. (2024). Systema standartyzatsii viiskovoi osvity Ukrainy vidpovidno do standartiv NATO [System of standardization of military education in Ukraine in accordance with NATO standards]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: [file:///D:/ADMIN/Downloads/Telegram%20Desktop/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202024%20%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20\(3\).pdf](file:///D:/ADMIN/Downloads/Telegram%20Desktop/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202024%20%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20(3).pdf). [in Ukrainian].
10. Prohrama NATO z udoskonalennia viiskovoi osvity [HATO program for the improvement of military education]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://nato.int/cps/en/natohg/news_179718.htm. [in English].
11. Zhyvylo, Ye. (2023). Poshuk ta zasvoiennia suchasnykh kadrovyykh kompetentnostei sfery kiberbezpeky v umovakh tsyfrovoy transformatsii derzhavy [Search and development of modern personnel competencies in the field of cybersecurity in the context of digital transformation of the state]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia - Actual problems of public administration*, 2(63), 111–127. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-08> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo derzhavnoi pidsumkovoї atestatsii ta vstupnoi kampanii 2024 roku» vid 08 lystopada 2023 roku # 3438-IX, (zi zminy) [The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the State Final Attestation and the Entrance Campaign 2024» of November 08, 2023, No. 3438-IX, (as amended)]. *Zakonodavstvo Ukrainy - Legislation of Ukraine*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3438-20#Text>. [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: vid 15.11.2024 # 2145-VIII (zi zminy) [Law of Ukraine «On Education»: dated 15.11.2024 № 2145-VIII (as amended)]. *Zakonodavstvo Ukrainy - Legislation of Ukraine*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
14. Zhyvylo, Ye., Zhyvylo, I. (2021). Obiednana pidgotovka personalu skladovykh Cyl obrony sfery kiberbezpeky v umovakh totalnoi obrony derzhavy [Joint training of personnel of the components of the Defense Forces in the sphere of cybersecurity in the conditions of total defense of the state]. *Zbirnyk naukovykh prats: «Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia» – Collection of scientific works: «Theory and practice of public administration»*, 2(73), 144-153. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.21.02.16> [in Ukrainian].
15. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. # 1410 (v redatsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2022 r. # 1490) «Kontsepsiia transformatsii systemy viiskovoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 15, 1997, No. 1410 (as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 30, 2022, No. 1490) «Concept of Transformation of the Military Education System»]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://zakononline.com.ua/documents/show/198446_709474. [in Ukrainian].
16. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy»: vid 21.06.2018 # 2469-VIII (zi zminy) [The Law of Ukraine «On National Security of Ukraine»: dated 21.06.2018 № 2469-VIII (as amended)]. *Zakonodavstvo Ukrainy - Legislation of Ukraine*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukrainian].
17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyshchi viiskovi navchalni zaklady» vid 28

travnia 2021 roku # 467 (zi zminamy) [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Regulations on Higher Military Educational Institutions» of May 28, 2021, No. 467 (as amended)]. *Zakonodavstvo Ukrainy - Legislation of Ukraine*. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

18. MC 0458/3 (Final) (2014). Polityka NATO shchodo osvity, pidhotovky, navchan ta otsiniuvannia [NATO Policy on education, training, exercise and assessment]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://elib.nuou.org.ua/katalog/nato-pol-23.html>. [in Ukrainian].

19. Nakaz MO Ukrainy vid 09.01.2020 #4 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoi diialnosti u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity» [Order of the Ministry of Defense of Ukraine of 09.01.2020 №4 «On approval of the regulation on the peculiarities of organizing educational activities in higher education institutions of the Ministry of Defense of Ukraine and military training units of higher education institutions»]. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text>. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 10.01.2025 р.
Прийнято редакцією 10.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.6.091.3:355]:351.743](477)(043.3)
DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-93-103

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ, КОНВОЮВАННЯ, ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ОХОРОНИ ПІДСУДНИХ

Криворучко Віталій Олександрович
аспірант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: kvo_vv@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-0705-1551

За результатами проведеного педагогічного експерименту доведено гіпотезу дослідження – реалізація запропонованих педагогічних умов у професійній підготовці впливає на підвищення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. У дослідженні взяли участь 128 курсантів Київського інституту Національної гвардії України. Порівняльний аналіз даних педагогічного експерименту засвідчив збільшення відсотка здобувачів освіти ЕГ порівняно з КГ з високим рівнем сформованості готовності в майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (за психологічним критерієм – на 39 %, за когнітивним критерієм – на 50 %, за діяльним критерієм – на 19 %, за рефлексивним критерієм – на 18 %). У процесі порівняння результатів експерименту до і після його проведення отримано: у КГ емпіричні значення критерію χ^2 менші за критичне, характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05; у ЕГ емпіричні значення критерію χ^2 більші за критичне; достовірність різниці характеристик порівнюваних груп становить 95 %, що засвідчує ефективність визначених педагогічних умов.

Ключові слова: охорона громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; Національна гвардія України; вищий військовий навчальний заклад; майбутні офіцери; курсанти; експеримент.

Постановка проблеми. У 2024 році особовий склад військових частин (в/ч), підрозділів Національної гвардії України (НГУ) згідно з бойовими розпорядженнями (наказами) Головнокомандувача Збройних Сил України та відповідних командувачів угруповань військ, доручень Міністра внутрішніх справ України, запитів начальників головних управлінь Національної поліції в областях та м. Києві та листів Адміністрації Державної прикордонної служби України виконував завдання служби із забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку (ОГП), у тому числі в заходах із посилення охорони та захисту державного кордону України. Крім того, сили і засоби в/ч з ОГП залучаються до виконання бойових (спеціальних) завдань під час відсічі збройної агресії РФ проти України та реалізації комплексу стабілізаційних дій. За результатами виконання завдань з ОГП затримано та передано відповідним правоохоронним органам, зокрема за підозрою у скоєнні кримінальних правопорушень, за підозрою у причетності до скоєння злочинів проти основ національної безпеки України та злочинів проти громадської безпеки, за адміністративні правопорушення. Крім того, військовими нарядами НГУ затримано військовослужбовців, які самовільно залишили в/ч або місця служби. Продовжується робота стосовно підтримання належної взаємодії між територіальними/регіональними правоохоронними органами і підрозділами Державної служби надзвичайних ситуацій та НГУ. З метою ефективного виконання завдань

служби проведено комплекс заходів щодо забезпечення особового складу військових нарядів планшетними пристроями з доступом до інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Крім того, 28 листопада 2024 року в місті Мадрид (Королівство Іспанія) відбулося засідання Міжвідомчого комітету Європейських Сил Жандармерії, де було підписано декларацію про набуття НГУ статусу «Спостерігач» Європейських Сил Жандармерії (EUROGENDFOR), що надає можливість участі НГУ в місіях, навчаннях та обміні досвідом. На цей час Південним ОТО здійснюється апробація спрощеного використання службової документації чергових та начальників груп військових нарядів під час патрулювання шляхом застосування програмного забезпечення «Кропива» на планшетних пристроях, що дає змогу реагувати на зміни обстановки в районах несення служби (зонах оперативного реагування), здійснювати аналіз та своєчасну передислокацію військових нарядів. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] на території держави заборонено проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів. Водночас 02–04.10.2024 представники брацлавських хасидів у м. Умані Черкаської області відзначили свято Рош га-Шана (новий рік за іудейським календарем); для ОГП від НГУ щоденно залучалися військовослужбовці. Крім того, протягом року сили і засоби НГУ брали участь в ОГП під час релігійних заходів, резонансних судових засідань, маршу рівності «КиївПрайд 2024», з нагоди відзначення Дня захисників і захисниць України, акцій в підтримку військовополонених, спортивних та інших заходів. Для забезпечення ізоляційно-обмежувальних заходів сили і засоби в/ч НГУ щодобово залучалися до виконання завдань служби на блокпостах. Розміщення особового складу, зберігання боєприпасів та інших засобів організовано в бліндажах та спеціальних інженерних укриттях. Блокпости обладнано необхідними укріпленнями та фортифікаційними спорудами. Під час виконання завдань служби на блокпостах особовим складом знищуються БпЛА. За сприяння Консультативної місії Європейського Союзу в Україні з реформування сектору цивільної безпеки (EUAM) та під керівництвом Європейських Сил Жандармерії (EUROGENDFOR) на початку 2024 року проведено навчальний курс «Діяльність правоохоронних органів із забезпечення стабільності». Підготовка велася за такими напрямками: охорона правопорядку в зонах конфлікту; охорона та безпека пересування; спеціальна тактика; обізнаність про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами; воєнні злочини, міжнародні злочини та колабораціоністи; тактична допомога пораненим в умовах бойових дій; управління стресом і посттравматичним стресовим розладом; комунікації та управління конфліктами; права людини та гендерні аспекти.

У другому півріччі 2024 року збільшилася кількість засідань за статтями про державну зраду та колабораційну діяльність. Крім цього, забезпечено проведення 22 резонансних судових, на які доставлено 27 особливо небезпечних злочинців. Судові процеси, до яких зосереджено увагу засобів масової інформації, а також суспільна обстановка в державі, зобов'язує командирів в/ч взяти на контроль призначення особового складу варт, порядок їх підготовки та несення служби. Окремим службово-бойовим завданням, яке виконують підрозділи з конвоювання, є перевезення військовополонених ворогів. Для забезпечення зазначеного завдання налагоджено тісну співпрацю з Координаційним штабом з питань поведінки з військовополоненими та іншими складовими сил безпеки та оборони. Своєчасність та терміновість перевезення військовополонених ворогів забезпечило проведення 100 % завдань з обміну їх на військовослужбовців, у тому числі Національної гвардії України. Важливим у цьому процесі є виконання вимог Женевської конвенції про поведінку з військовополоненими [2]. Збільшилася кількість завдань екстрадиції авіаційним транспортом з іноземних держав. З 2024 року підрозділами з конвоювання розпочато виконання завдання щодо супроводження засуджених, які були умовно-достроково звільнені та виявили бажання брати участь у бойових діях. Тому необхідним є посилення уваги під час виконання завдань служби та забезпечити ввічливе спілкування з особами умовно-достроково звільненими.

За результатами проведеного вище та в попередніх публікаціях [3–8] аналізу діяльності майбутніх офіцерів у виконанні завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних приходимо до висновку, що вона зазнає постійних змін. Відсутність урахування зазначених змін у професійній підготовці майбутніх офіцерів НГУ впливає на формування їхньої готовності до виконання службових завдань. Це є практичною проблемою, яка полягає в необхідності експериментальної перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становленню, розвитку застосування методу дослідження – педагогічний експеримент, удосконаленню змісту методики його проведення присвячені праці таких учених, як Е. Панасенко [9], О. Жосан [10], Е. Муртазієв [11], М. Рубцов [11], Н. Рубцова [11], С. Совгіра [12], О. Худолій [13] та інших. Особливості організації проведення педагогічного експерименту

у вищому військовому навчальному закладі відображено в монографії за загальною редакцією професора М. Медвідя [14].

Експериментальній перевірці ефективності запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до діяльності присвячені наукові праці таких учених, як А. Балендр [15], О. Бондаренко [16], Л. Гребенюк [17], Д. Коновалов [18], Р. Любчич [19], М. Медвідь [20–24], Ю. Медвідь [20; 21; 23], А. Мельніков [25], С. Мотика [26], Т. Павлюк [27], О. Шагова [28], Д. Швець [29] та інших.

Дослідження, присвячені експериментальній перевірці ефективності запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних, не трапляються.

Метою статті є експериментальна перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Виклад основного матеріалу. Реалізація мети професійної підготовки майбутніх офіцерів НГУ і досягнення належного рівня сформованості в них готовності до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних у процесі професійної підготовки можливі за результатами дотримання педагогічних умов, які детально схарактеризовані й обґрунтовані в табл. 1 [5; 6; 8].

Таблиця 1

Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних

Складники забезпечення освітнього процесу	Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку	Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних
кадрове	1) комплектування вакантних посад науково-педагогічних та педагогічних працівників відповідної кафедри військовослужбовцями, які проходили службу у в/ч НГУ з конвоювання, з охорони громадського порядку або в змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи як і з конвоювання, так і з охорони громадського порядку (у тому числі на посадах кінологів); 2) планування проходження стажування науково-педагогічними та педагогічними працівниками у в/ч НГУ з конвоювання, з охорони громадського порядку або в змішаних в/ч; 3) проведення планових бінарних та додаткових занять, до яких залучаються військовослужбовці в/ч НГУ з конвоювання, з охорони громадського порядку або змішаних в/ч (у тому числі кінологи зі службовими собаками);	
навчально-методичне	1) розроблення освітньо-професійної програми за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, урахуваючи результати опитування стейкхолдерів, зокрема офіцерів в/ч НГУ з охорони громадського порядку або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з охорони громадського порядку; 2) оновлення змісту навчально-методичного забезпечення освітніх компонент за пропозиціями, сформованими офіцерами в/ч НГУ з охорони громадського порядку або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з охорони громадського порядку;	1) оновлення змісту освітньо-професійних програм за спеціальністю «Державна безпека» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вищих військових навчальних закладів НГУ за результатами опитування стейкхолдерів, зокрема офіцерів в/ч НГУ з конвоювання або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з конвоювання; 2) оновлення змісту навчально-методичного забезпечення освітніх компонент за пропозиціями сформованими офіцерами в/ч НГУ з конвоювання або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з конвоювання;
інформаційне	1) використання навчальної та методичної літератури офіцерами в/ч НГУ з охорони громадського порядку або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з охорони громадського порядку; 2) формування навчальних фільмів за змістом діяльності в/ч НГУ з охорони громадського порядку;	1) використання навчальної та методичної літератури, сформованої офіцерами в/ч НГУ з конвоювання або змішаних в/ч, які містять у собі підрозділи з конвоювання; 2) формування навчальних фільмів за змістом діяльності в/ч НГУ з конвоювання, зокрема навчального серіалу «Втеча з-під варти»;
матеріально-технічне	використання безпілотних літальних апаратів для виконання практичних дій здобувачами вищої освіти моніторингу оперативної обстановки в районі виконання завдань.	1) створення комплексу спеціалізованих приміщень ситуаційного моделювання (зокрема залу судових засідань) для виконання практичних дій здобувачами вищої освіти з організації служби судової варти; 2) створення навчальних місць виконання завдань з

		конвоювання здобувачами вищої освіти з використанням спеціального автомобіля типу «А3» та з використанням спеціального вагону типу «ЗАК» відповідно до вимог нормативно-правових актів.
--	--	---

Під педагогічним експериментом будемо розуміти метод наукового дослідження в галузі навчальної чи виховної роботи, спостереження досліджуваного педагогічного явища в спеціально створених і контрольованих дослідником умовах, який має за мету встановлення залежності між тим чи іншим впливом або умовою навчання чи виховання та результатом дослідження. Для цього, як мінімум, необхідно відобразити, що в разі застосування його до тих самих об'єктів (у цьому випадку до груп майбутніх офіцерів) він дає інші результати, ніж якщо застосовувати традиційні педагогічні впливи. Із цією метою виділяється експериментальна група (ЕГ), яка порівнюється з контрольною групою (КГ). Різницю ефектів педагогічних впливів буде обґрунтовано, якщо дві ці групи спочатку збігаються за своїми характеристиками, а після реалізації педагогічних впливів розрізняються. Отже, потрібно провести два порівняння і показати, що за першого порівняння (до початку педагогічного експерименту) характеристики ЕГ та КГ збігаються, а за другого (після закінчення експерименту) – різняться. Оскільки об'єктом педагогічного експерименту є група майбутніх офіцерів, а кожна людина індивідуальна, то говорити про збіги чи розбіжності характеристик ЕГ та КГ можна лише у формальному, статистичному сенсі. Для того щоб з'ясувати, чи є збіги або розбіжності випадковими, використовують статистичні методи, які дають змогу на основі даних, отриманих у результаті експерименту, прийняти обґрунтоване рішення про наявність збігів або розбіжностей [20; 21; 23; 24].

На основі аналізу наукових джерел було розроблено програму педагогічного експерименту.

Мета експерименту: перевірити ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Незалежні змінні: педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Залежна змінна: рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Учасники експерименту: майбутні офіцери – здобувачі вищої освіти Київського інституту НГУ (128 осіб).

Здобувачі ЕГ та КГ суттєво не розрізнялися за рівнем знань, умінь, практичних навичок, завдяки чому була забезпечена однорідність складу груп на початку проведення педагогічного експерименту.

З дотриманням теоретичних положень було проведено дослідно-експериментальну роботу в три етапи (констатувальний, формувальний та контрольний).

Перший – констатувальний – етап роботи був спрямований на аналіз теоретико-методичних засад формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; виявлення можливостей удосконалення підготовки майбутніх офіцерів; вивчення стану розробленості проблеми; визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; відбір здобувачів до КГ та ЕГ; виявлення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних шляхом проведення констатувального зрізу; порівняння статистичних даних КГ та ЕГ.

На другому етапі наукового дослідження – формуальному – у ЕГ реалізували педагогічні умови, відображені в табл. 1. У здобувачів КГ, які брали участь у дослідно-експериментальній роботі, освітній процес професійної підготовки майбутніх офіцерів здійснювався традиційно. У Київському інституті НГУ до освітньо-професійних програм, за результатами опитування стейкхолдерів, внесені зміни, зокрема збільшено час на практичну підготовку. Практичні заняття проводяться у в/ч Київського гарнізону. На територіях в/ч НГУ 3027, 3030, 3066, використовуючи їх навчальну матеріально-технічну базу та персонал, було проведено бінарні практичні заняття з навчальної дисципліни «Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ» за темами «Бойова служба судової варти», «Служба начальника судової варти», «Служба начальника планової залізничної варти», «Служба чергового військових нарядів (начальника групи військових нарядів) під час несення служби з охорони громадської безпеки і порядку», «Організація та несення служби підрозділами Національної гвардії України на блокпосту». Бінарне заняття – це одна з форм проведення передусім практичних занять, які реалізуються двома або декількома науково-педагогічними працівниками, або викладачем та практиком у спеціальності (галузі), за якою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Цілями такого заняття є створення умов мотивованої практичної

реалізації сформованих компетентностей здобувачами вищої освіти, урізноманітнити освітній процес, розвинути пізнавальний інтерес у здобувачів вищої освіти, сприяти розвитку їх як особистості. Вимогами до бінарного заняття є наявність методики заняття, що передбачає роль кожного з учасників освітнього процесу цього заняття [6].

Відповідно до рекомендацій, сформованих ученими Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка [30], під час підготовки до педагогічного експерименту та в процесі його реалізації застосовувався кейс-метод як у методиках проведення діагностики сформованості готовності до діяльності, так і в методиках проведення навчальних занять.

Третій етап наукового дослідження – завершальний, контрольний – передбачав порівняння рівнів сформованості готовності в майбутніх офіцерів НГУ до ведення бойових дій у КГ та ЕГ. На цьому етапі узагальнено результати педагогічного експерименту (табл. 2).

Таблиця 2

Результати сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних у контрольній та експериментальній групах

Рівень	Контрольна група (60 осіб)		Експериментальна група (68 осіб)	
	до початку експерименту (осіб)	після закінчення експерименту (осіб)	до початку експерименту (осіб)	після закінчення експерименту (осіб)
<i>за психологічним критерієм</i>				
Низький	23	12	27	9
Середній	24	29	26	11
Високий	13	19	15	48
<i>за когнітивним критерієм</i>				
Низький	28	16	31	8
Середній	21	28	23	7
Високий	11	16	14	53
<i>за діяльнісним критерієм</i>				
Низький	31	19	34	14
Середній	19	26	21	22
Високий	10	15	13	32
<i>за рефлексивним критерієм</i>				
Низький	35	23	38	16
Середній	17	22	19	21
Високий	8	15	11	31

За проведеними розрахунками в комп'ютерній програмі «Статистика в педагогіці» [31] одержано такі дані.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп до початку експерименту за психологічним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 0,043, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп до початку експерименту за когнітивним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 0,1039, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп до початку експерименту за діяльнісним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 0,1303, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп до початку експерименту за рефлексивним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 0,2089, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

Отже, всі умови для проведення констатувального експерименту були витримані.

На контрольному етапі експерименту визначено рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; здійснено порівняння груп за статистичним критерієм, а також аналіз отриманих експериментальних даних. Після вивчення стану сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони

підсудних за допомогою визначеного інструментарію після закінчення експерименту за проведеними розрахунками в комп'ютерній програмі «Статистика в педагогіці» [31] отримано такі дані.

У процесі порівняння контрольної групи до початку експерименту та контрольної групи після його завершення за психологічним критерієм зафіксовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 5,0538, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп після закінчення експерименту за психологічним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 20,6615, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

У процесі порівняння експериментальної групи до початку експерименту та експериментальної групи після його завершення за психологічним критерієм констатовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 32,3668, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

Отже, усі умови для проведення експерименту були витримані, а в експериментальній групі спостерігалася позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за психологічним критерієм.

У процесі порівняння контрольної групи до початку експерименту та контрольної групи після його завершення за когнітивним критерієм зафіксовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 5,1987, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп після закінчення експерименту за когнітивним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 34,743, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

У процесі порівняння експериментальної групи до початку експерименту та експериментальної групи після його завершення за когнітивним критерієм констатовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 44,7989, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

Отже, усі умови для проведення експерименту були витримані, а в експериментальній групі спостерігалася позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за когнітивним критерієм.

У процесі порівняння контрольної групи до початку експерименту та контрольної групи після його завершення за діяльнісним критерієм зафіксовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 4,9689, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп після закінчення експерименту за діяльнісним критерієм емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 6,7663, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

У процесі порівняння експериментальної групи до початку експерименту та експериментальної групи після його завершення за діяльнісним критерієм констатовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 16,3788, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

Отже, усі умови для проведення експерименту були витримані, а в експериментальній групі спостерігалася позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за діяльнісним критерієм.

У процесі порівняння контрольної групи до початку експерименту та контрольної групи після його завершення за рефлексивним критерієм з'ясовано, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 5,2542, критичне – 5,991. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп

збігаються на рівні значущості 0,05. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння контрольної та експериментальної груп після завершення експерименту за рефлексивним критерієм визначено, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 6,3698, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

У процесі порівняння експериментальної групи до початку експерименту та експериментальної групи після його завершення за рефлексивним критерієм можемо констатувати, що емпіричне значення критерію χ^2 дорівнює 18,5868, критичне – 5,991. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи є статистично різні.

Отже, усі умови для проведення експерименту були витримані, а в експериментальній групі спостерігалася позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за рефлексивним критерієм.

Результати діагностування сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних у ЕГ та КГ подано в табл. 3.

Аналіз емпіричних даних засвідчив позитивну динаміку сформованості готовності в майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних в ЕГ. З'ясовано, що в ході експерименту значно зменшилася кількість здобувачів ЕГ із низьким рівнем сформованості готовності в майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (за психологічним критерієм – на 27 %, за когнітивним критерієм – на 33 %, за діяльнісним критерієм – на 29 %, за рефлексивним критерієм – на 33 %), водночас збільшилася кількість майбутніх офіцерів, які мають високий рівень сформованості готовності до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (за психологічним критерієм – на 49 %, за когнітивним критерієм – на 58 %, за діяльнісним критерієм – на 28 %, за рефлексивним критерієм – на 30 %). У респондентів КГ зміни виражені несуттєво.

Таблиця 3

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних

Критерій	Рівень	Група здобувачів					
		КГ (60 осіб)			ЕГ (68 осіб)		
		до експерим. (осіб / відсотків)	після експерим. (осіб / відсотків)	динаміка (осіб / відсотків)	до експерим. (осіб / відсотків)	після експерим. (осіб / відсотків)	динаміка (осіб / відсотків)
Психологічний	Низький	23 / 38	12 / 20	-11 / -18	27 / 40	9 / 13	-18 / -27
	Середній	24 / 40	29 / 48	5 / 8	26 / 38	11 / 16	-15 / -22
	Високий	13 / 22	19 / 32	6 / 10	15 / 22	48 / 71	33 / 49
Когнітивний	Низький	28 / 47	16 / 27	-12 / -20	31 / 45	8 / 12	-23 / -33
	Середній	21 / 35	28 / 47	7 / 12	23 / 35	7 / 10	-16 / -25
	Високий	11 / 18	16 / 26	5 / 8	14 / 20	53 / 78	39 / 58
Діяльнісний	Низький	31 / 52	19 / 32	-12 / -20	34 / 50	14 / 21	-20 / -29
	Середній	19 / 32	26 / 43	7 / 11	21 / 31	22 / 32	1 / 1
	Високий	10 / 16	15 / 25	5 / 9	13 / 19	32 / 47	19 / 28
Рефлексивний	Низький	35 / 59	23 / 38	-12 / -21	38 / 56	16 / 23	-22 / -33
	Середній	17 / 28	22 / 37	5 / 9	19 / 28	21 / 31	2 / 3
	Високий	8 / 13	15 / 25	7 / 12	11 / 16	31 / 46	20 / 30

Висновки. За результатами проведеного педагогічного експерименту доведено гіпотезу дослідження – реалізація запропонованих педагогічних умов у професійній підготовці впливає на підвищення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. У дослідженні взяли участь 128 курсантів Київського інституту НГУ. Порівняльний аналіз даних педагогічного експерименту засвідчив збільшення відсотка здобувачів освіти ЕГ порівняно з КГ з високим рівнем сформованості готовності в майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (за психологічним критерієм – на 39 %, за когнітивним критерієм – на 50 %, за діяльнісним критерієм – на 19 %, за рефлексивним критерієм – на 18 %). У процесі порівнювання результатів експерименту до і після його проведення отримано: у КГ емпіричні значення

критерію χ^2 менші за критичне, характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05; у ЕГ емпіричні значення критерію χ^2 більші за критичне, достовірність різниці характеристик порівнюваних груп становить 95 %, що доводить ефективність визначених педагогічних умов.

Список використаної літератури

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <http://surl.li/ofawqe> (дата звернення: 22.12.2024).
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/cvrbxx> (дата звернення: 22.12.2024).
3. Медвідь М. М., Ктігоров М. О., Медвідь Ю. І., Курбатов А. А., Пашинський А. В., Криворучко В. О. Врахування тенденцій воєнної політики України в організації освітнього процесу вищого військового навчального закладу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 4. С. 29–37.
4. Криворучко В. Сутиність і структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з охорони громадської безпеки та порядку. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 3. С. 168–182.
5. Медвідь М., Криворучко В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів військових частин (підрозділів) з охорони громадського порядку Національної гвардії України. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 64–69.
6. Медвідь М. М., Криворучко В. О., Курбатов А. А., Гавришук М. М., Ніконенко А. М., Семенов М. В. Вивчення та впровадження бойового досвіду як передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 4. С. 66–74.
7. Криворучко В. О. Структура, критерії й діагностика готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку, конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Випуск 3 (56). С. 82–91.
8. Медвідь М. М., Мартинюк А. В., Медвідь Ю. І., Криворучко В. О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 100. С. 53–59.
9. Панасенко Е. Педагогічний експеримент: становлення та розвиток у повоєнну добу. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2016. Вип. 3. С. 5–17.
10. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. / укладач О. Е. Жосан. Кіровоград : Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.
11. Рубцов М., Муртазієв Е., Рубцова Н. Методика вибору статистичного критерію та його застосування до результатів педагогічного експерименту. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2018. № 2. С. 164–172.
12. Совгіра С. Методика проведення педагогічного експерименту. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 2. С. 38–45.
13. Худолій О. М. Педагогічний експеримент. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2010. № 12. С. 19–28.
14. Медвідь М. М., Медвідь Ю. І., Ктігоров М. О. Система внутрішнього забезпечення якості вищого військового навчального закладу: особливості, умови розвитку : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. М. Медвідя. Київ, 2023. 107 с. URL: <http://surl.li/rqbxij> (дата звернення: 22.12.2024).
15. Балендр А. В. Перебіг та результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 2. URL: <http://surl.li/xkcbwn> (дата звернення: 22.12.2024).
16. Бондаренко О. Експериментальна перевірка формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцях. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 131–141.
17. Гребенюк Л. Результати експериментального дослідження щодо формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної взаємодії у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 94–110.
18. Коновалов Д. Статистичний аналіз та обґрунтування результатів педагогічного експерименту щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до професійної діяльності. *Молодь і ринок*. 2024. № 1. С. 121–131.
19. Любчич Р. І. Експериментальна перевірка технології формування фізичної готовності майбутніх офіцерів НГУ до службово-бойової діяльності в процесі професійної підготовки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. Вип. 1. С. 101–107.
20. Medvid M. M., Medvid Y. I., Mudra S. V., Storoška M., Havryshchuk M. M. Pedagogical conditions for soft skills development in future officers: evidence from the National Guard of Ukraine during wartime. *Educational Dimension*. 2024. DOI: 10.55056/ed.805
21. Medvid M. M., Storoška M., Kurbatov A. A., Medvid Y. I., Bunechko A. M. Enhancing combat readiness via evidence-based pedagogical innovations in National Guard of Ukraine officer training. *Educational Dimension*. 2024. DOI: 10.55056/ed.803
22. Medvid M., Dem'yanyshyn V., Chernichenko I., Honchar V., Liutyi V. The Development of Readiness for the Educational Activities in Teachers of Higher Military Educational Institutions. *Proceedings of the 2020 3rd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2020), Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2021. Volume 516, pp. 416–422. DOI: 10.2991/assehr.k.210120.077
23. Medvid M., Trobyuk N., Storoška M., Lysyckina O., Medvid Yu. Experimental verification of the pedagogical conditions efficacy to build tolerance among future officers of the National Guard of Ukraine. *SHS Web of Conferences, Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021)*. 2021. 104. DOI: 10.1051/shsconf/202110403014

24. Медвідь М. М., Бірюков О. І., Ніконенко А. М., Задорожний К. А., Повар О. В., Магмет Т. М. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів здатності до застосування штатного озброєння підрозділу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2023. 2. С. 39–48.

25. Мельніков А. В. Експериментальна перевірка ефективності моделі формування готовності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до фізичного виховання. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2019. Вип. 3. URL: <http://surl.li/oycysa> (дата звернення: 22.12.2024).

26. Мотика С. М. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи формування професійної готовності майбутніх офіцерів-психологів щодо виконання своїх обов'язків в бойових умовах. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, Серія: Психологія, Серія: Медицина*. 2024. № 8. С. 420–437.

27. Павлюк Т. Експериментальна перевірка результативності педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2019. Вип. 5. URL: <http://surl.li/meobde> (дата звернення: 22.12.2024).

28. Шагова О. Ю. Експериментальна перевірка ефективності моделі формування готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22 (3). С. 134–137.

29. Швець Д. В. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів МВС. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 4. С. 354–364.

30. Курок В. П., Луценко Г. В., Зінченко В. П. Застосування кейс-методу в процесі формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання службово-бойових завдань. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 3 (56). С. 10–17.

31. Комп'ютерна програма «Статистика в педагогіці».

EXPERIMENTAL TESTING OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FORMATION OF FUTURE OFFICERS' READINESS TO PERFORM TASKS RELATED TO PUBLIC SAFETY AND ORDER, ESCORT, EXTRADITION AND PROTECTION OF DEFENDANTS

Kryvoruchko Vitalii

Post-graduate Student

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Based on the results of the analysis of the activities of future officers in the performance of tasks related to the protection of public safety and order, convoys, extradition and protection of defendants, we conclude that they are undergoing constant changes. The lack of consideration of these changes in the professional training of future officers of the National Guard of Ukraine affects the formation of their readiness to perform combat missions. This is a practical problem that requires an experimental test of the effectiveness of the proposed pedagogical conditions for developing the readiness of future officers to perform tasks related to the protection of public safety and order, convoys, extradition and protection of defendants.

Purpose. Experimental testing of the effectiveness of the proposed pedagogical conditions for developing the readiness of future officers to perform tasks related to the protection of public safety and order, convoying, extradition and protection of defendants.

Methods: analysis of practical problem, recent researches and publications; tabular method; pedagogical experiment; generalization of the results of the study.

Results. Based on the results of the pedagogical experiment, the research hypothesis is proved - the implementation of the proposed pedagogical conditions in professional training affects the increase in the level of readiness of future officers to perform tasks of public safety and order protection, convoy, extradition and protection of defendants.

Originality. At the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, changes were made to the educational and professional programs based on the results of a stakeholder survey, including an increase in the time for practical training. Practical exercises are held in military units of the Kyiv garrison. Binary practical exercises on the discipline «Service and Combat Activities of the National Guard of Ukraine» were conducted on the territories of military units 3027, 3030, 3066, using their training facilities and personnel. During the preparation for the pedagogical experiment and in the process of its implementation, the case method was used both in the methods of diagnosing the formation of readiness for activity and in the methods of conducting training sessions.

Conclusion. The study involved 128 cadets of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine. A comparative analysis of the pedagogical experiment data shows an increase in the percentage of students in the experimental group compared to the control group with a high level of readiness of future officers to perform tasks related to the protection of public safety and order, convoying, extradition and protection of defendants (by 39% by the psychological criterion, by 50% by the cognitive criterion, by 19% by the activity criterion, and by 18% by the reflective criterion). In the process of comparing the results of the experiment before and after its implementation, it was found that: in the control group, the empirical values of the χ^2 criterion are less than the critical value, the characteristics of the compared groups coincide at the level of significance of 0.05; in the

experimental group, the empirical values of the χ^2 criterion are greater than the critical value, the reliability of the difference in the characteristics of the compared groups is 95 %, which indicates the effectiveness of the defined pedagogical conditions.

Key words: *protection of public security and order; convoys, extradition and protection of defendants; National Guard of Ukraine; higher military educational institution; future officers; cadets; experiment.*

References

1. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of 12.05.2015 No. 389-VIII]. URL: <http://surl.li/ofawqe> [in Ukrainian].
2. Zhenevska konventsiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy vid 12.08.1949 [Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war of 12.08.1949]. URL: <http://surl.li/cvpbxx> [in Ukrainian].
3. Medvid, M. M., Ktitorov, M. O., Medvid, Yu. I., Kurbatov, A. A., Pashynskiy, A. V., Kryvoruchko, V. O. (2022). Vrakhuvannia tendentsii voiennoi polityky Ukrainy v orhanizatsii osvithnoho protsesu vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Taking into account the trends of Ukraine's military policy in the organization of the educational process of a higher military educational institution]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Bulletin of Cherkasy University*, 4, 29–37. [in Ukrainian].
4. Kryvoruchko, V. (2023). Sutnist i struktura hotovnosti maibutnikh ofitseriv NHU do vykonannia zavdan z okhorony hromadskoi bezpeky ta poriadku [The essence and structure of future NGU officers' readiness to perform tasks of public order and safety protection tasks]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 3, 168–182. [in Ukrainian].
5. Medvid, M., Kryvoruchko, V. (2023). Udoskonalennia profesiinoi pidgotovky maibutnikh ofitseriv viiskovykh chastyn (pidrozdiliv) z okhorony hromadskoho poriadku Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Improving the professional training of future officers of military units for public order protection of the National Guard of Ukraine]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 1, 64–69. [in Ukrainian].
6. Medvid, M. M., Kryvoruchko, V. O., Kurbatov, A. A., Havryshchuk, M. M., Nikonenko, A. M., Semenov, M. V. (2023). Vyvchennia ta vprovadzhennia boiovoho dosvidu yak peredumova formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do sluzhbovo-boiovoi diialnosti [Study and implementation of combat experience as a prerequisite for the formation of future officers' readiness for combat activities]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho – Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University*, 4, 66–74. [in Ukrainian].
7. Kryvoruchko, V. O. (2024). Struktura, kryterii i diahnostyka hotovnosti maibutnikh ofitseriv do vykonannia zavdan z okhorony hromadskoi bezpeky i poriadku, konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh [The structure, criteria and diagnostics of future officers' readiness to perform tasks of public safety and order protection, escort, extradition and protection of defendants]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University*, 3 (56), 82–91. [in Ukrainian].
8. Medvid, M., Martyniuk, A., Medvid, Yu., Kryvoruchko, V. (2024). Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do vykonannia zavdan z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh [Pedagogical conditions to form the readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform tasks of escort, extradition and protection of defendants]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific Journal of the Dragomanov National Pedagogical University*, 100, 53–59. [in Ukrainian].
9. Panasenko, E. (2016). Pedahohichniy eksperyment: stanovlennia ta rozvytok u poviennu dobu [Pedagogical experiment: formation and development in the postwar period]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty – Professionalism of the teacher: theoretical and methodological aspects*, 3, 5–17. [in Ukrainian].
10. Pedahohichniy eksperyment : navch.-metod. posib [Pedagogical experiment: a study guide]. (2008). Kirovograd: Publishing house of Vasyl Sukhomlynskyi. [in Ukrainian].
11. Rubtsov, M., Murtaziiev, E., Rubtsova, N. (2018). Metodyka vyboru statystychnoho kryteriiu ta yoho zastosuvannia do rezultativ pedahohichnoho eksperymentu [Methods of choosing a statistical criterion and its application to the results of a pedagogical experiment]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 2, 164–172. [in Ukrainian].
12. Sovhira, S. (2010). Metodyka provedennia pedahohichnoho eksperymentu [Methods of conducting a pedagogical experiment]. *Problemy pidgotovky suchasnoho vchytelia – Problems of training a modern teacher*, 2, 38–45. [in Ukrainian].
13. Khudolii, O. M. (2010). Pedahohichniy eksperyment [Pedagogical experiment]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia – Theory and methods of physical education*, 12, 19–28. [in Ukrainian].
14. Medvid, M. M., Medvid, Yu. I., Ktitorov, M. O. (2023). *Systema vnutrishnoho zabezpechennia yakosti vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu: osoblyvosti, umovy rozvytku [System of internal quality assurance of higher military educational institution: features, conditions of development]: monograph*. Kyiv. URL: <http://surl.li/rqbxij> [in Ukrainian].
15. Balendr, A. V. (2010). Perebih ta rezultaty eksperymentalnoi roboty z formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykh do vyrishennia konfliktnykh sytuatsii [The course and results of experimental work on the formation of future border guard officers' readiness to resolve conflict situations]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 2. URL: <http://surl.li/xkcbwn> [in Ukrainian].
16. Bondarenko, O. (2010). Eksperymentalna perevirka formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv ZSU do profesiinoi diialnosti u viiskovykh litseiakh [Experimental verification of the formation of the readiness of future officers of the Armed Forces of Ukraine for professional activity in military lyceums]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 131–141. [in Ukrainian].
17. Hrebenuk, L. (2019). Rezultaty eksperymentalnoho doslidzhennia shchodo formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy do profesiinoi vzaiemodii u mizhnarodnykh operatsiiakh z pidtrymannia myru i bezpeky [Results of an experimental study on the formation of the readiness of future officers of the Armed Forces of Ukraine for professional interaction in international peacekeeping and security operations]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 2, 94–110. [in Ukrainian].

18. Konovalov, D. (2024). Statystychnyi analiz ta obhruntuvannia rezultativ pedahohichnoho eksperymentu shchodo formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv Sukhoputnykh viisk do profesiinoi diialnosti [Statistical analysis and substantiation of the results of the pedagogical experiment on the formation of physical readiness of future officers of the Land Forces for professional activity]. *Molod i rynek – Youth and the Market*, 1, 121–131. [in Ukrainian].
19. Liubchych, R. I. (2023). Eksperymentalna perevirka tekhnolohii formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv NHU do sluzhbovo-boiovoi diialnosti v protsesi profesiinoi pidhotovky [Experimental verification of the technology of forming the physical readiness of future officers of the National Guard of Ukraine for service and combat activities in the process of professional training]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*, 1, 101–107. [in Ukrainian].
20. Medvid, M. M., Medvid, Y. I., Mudra, S. V., Storoška, M., Havryshchuk, M. M. (2024). Pedagogical conditions for soft skills development in future officers: evidence from the National Guard of Ukraine during wartime. *Educational Dimension*. DOI: 10.55056/ed.805 [in English].
21. Medvid, M. M., Storoška, M., Kurbatov, A. A., Medvid, Y. I., Bunechko, A. M. (2024). Enhancing combat readiness via evidence-based pedagogical innovations in National Guard of Ukraine officer training. *Educational Dimension*. DOI: 10.55056/ed.803 [in English].
22. Medvid, M., Dem'yanyshyn, V., Chernichenko, I., Honchar, V., Liutyi, V. (2021). The Development of Readiness for the Educational Activities in Teachers of Higher Military Educational Institutions. *Proceedings of the 2020 3rd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2020), Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 516, 416–422. DOI: 10.2991/assehr.k.210120.077 [in English].
23. Medvid, M., Trobyuk, N., Storoška, M., Lysyckina, O., Medvid, Yu. (2021). Experimental verification of the pedagogical conditions efficacy to build tolerance among future officers of the National Guard of Ukraine. *SHS Web of Conferences, Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning* 104. DOI: 10.1051/shsconf/202110403014 [in English].
24. Medvid, M. M., Biriukov, O. I., Nikonenko, A. M., Zadorozhnyi, K. A., Povar, O. V., Mahmet, T. M. (2023). Eksperymentalna perevirka efektyvnosti pedahohichnykh umov formuvannia u maibutnikh ofitseriv zdatnosti do zastosuvannia shtatnoho ozbroiennia pidrozdidu [Experimental verification of the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of future officers' ability to use regular weapons of the unit]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Bulletin of Cherkasy University*, 2, 39–48. [in Ukrainian].
25. Melnikov, A. V. (2019). Eksperymentalna perevirka efektyvnosti modeli formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy do fizychnoho vykhovannia [Experimental verification of the effectiveness of the model of formation of future officers' readiness for physical education of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 3. URL: <http://surl.li/oycysa> [in Ukrainian].
26. Motyka, S. M. (2024). Analiz rezultativ doslidno-eksperymentalnoi roboty formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv-psykholohiv shchodo vykonannia svoikh oboviazkiv v boiovykh umovakh [Analysis of the results of experimental work on the formation of professional readiness of future psychological officers to perform their duties in combat conditions]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, 8, 420–437. [in Ukrainian].
27. Pavliuk, T. (2019). Eksperymentalna perevirka rezultatyvnosti pedahohichnykh umov formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykh do roboty z personalom [Experimental verification of the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of professional readiness of future border guard officers to work with staff]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 5. URL: <http://surl.li/meobde> [in Ukrainian].
28. Shahova, O. Yu. (2020). Eksperymentalna perevirka efektyvnosti modeli formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy do zastosuvannia STEM-tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Experimental verification of the effectiveness of the model of forming the readiness of future officers of the Armed Forces of Ukraine to use STEM technologies in professional activities]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 22(3), 134–137. [in Ukrainian].
29. Shvets, D. V. (2014). Rezultaty doslidno-eksperymentalnoi roboty z formuvannia hotovnosti do okhorony i zabezpechennia hromadskoho poriadku u maibutnikh ofitseriv MVS [Results of experimental work on the formation of readiness to protect and ensure public order in future officers of the Ministry of Internal Affairs]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 4, 354–364. [in Ukrainian].
30. Kurok, V. P., Lutsenko, H. V., Zinchenko, V. P. (2024). Zastosuvannia keis-metodu v protsesi formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do vykonannia sluzhbovo-boiovykh zavdan [Application of the case method in the process of forming the readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform combat missions]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*, 3 (56), 10–17 [in Ukrainian].
31. Kompiuterna prohrama «Statystyka v pedahohitsi» [Computer program «Statistics in Pedagogy»]. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 11.01.2025 р.
Прийнято редакцією 11.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.147:811.161.2'367

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-104-109

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В МЕТОДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Тарапата Єлизавета Володимирівна

аспірантка кафедри української мови

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

e-mail: y.tarapata.asp@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0009-0003-7626-132X

У статті розглянуто інтеграцію експресивного синтаксису в методи навчання граматики української мови для майбутніх учителів-словесників. Відзначено, що впровадження засобів експресивного синтаксису в методи навчання сприяє ґрунтовному формуванню граматичної компетентності майбутніх учителів української мови. Встановлено, що експресивний синтаксис, інтегрований у різні методи навчання (усний виклад матеріалу (пояснювально-ілюстративний); бесіда викладача зі студентами (евристичний); спостереження над мовою (проблемний); робота з підручником (репродуктивний); метод вправ (частково пошуковий); дослідницький (формувальний)), дає змогу забезпечити цілісний підхід до засвоєння граматики та розвитку мовлення. Обґрунтовано теоретичні основи та практичні підходи до інтеграції експресивного синтаксису, які дозволяють структурувати та систематизувати знання здобувачів, оптимізувати освітній процес та підвищити результативність викладання української мови. Проаналізовані методи навчання граматики української мови з інтеграцією експресивного синтаксису демонструють ефективність розвитку критичного аналізу, мовних навичок та усвідомленою використання стилістично забарвлених мовних засобів у професійній діяльності.

Ключові слова: граматична компетентність; експресивний синтаксис; мовні навички; інновації; українська мова; професійне навчання; методика навчання.

Постановка проблеми. Сьогодні на тлі реформування вищої освіти України та її орієнтації на міжнародні стандарти значна увага приділяється граматичній компетентності майбутніх вчителів-філологів. Здатність майбутнього вчителя української мови творчо та синергетично підходити до вивчення граматики має велике значення для розвитку професійних навичок. Процес навчання вимагає поєднання теоретичних та практичних компонентів, оскільки граматичні знання, які відірвані від реальної мовленнєвої практики, набувають статусу формальності й не сприяють повноцінному формуванню мовної компетентності. Водночас експресивний синтаксис як частина мовної системи відкриває широкий спектр дослідницьких, творчих та аналітичних завдань, які розвивають мислення та професійні навички здобувача. Інтеграція експресивного синтаксису в методи навчання сприяє вдосконаленню викладання граматики та поглибленню культурне розуміння мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи експресивного синтаксису розглядали такі вчені, як М. Вінтонів, А. Загнітко, І. Вихованець, В. Шинкарук, Л. Ставицька, Ч. Філмор та ін. Вивченню питань формування граматичної компетентності присвячено низку наукових праць українських дослідників (Н. Складенко, О. Вовка). Теоретично аргументували методологічні засади окремих аспектів граматики зарубіжні та вітчизняні лінгводидакти, зокрема С. Омельчук, С. Одайник, Р. Христіанінова, С. Єрмоленко, М. Чабайовська, І. Кухарчук, С. Караман, О. Караман, О. Біляєв, О. Горошкіна та ін. Варто навести окремі приклади, як українськими вченими розглядається окреслена проблема нашого дослідження. А. Загнітко в праці «Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект» наголошує на важливості залучення експресивного синтаксису для формування стилістичної та комунікативної компетентності майбутніх учителів. Науковець розглядає експресивні конструкції як засіб підвищення мовної виразності, здатної активізувати мислення і креативність студентів [1]. І. Вихованець та Л. Ставицька також акцентують на тому, що експресивний синтаксис є важливою складовою мовної системи, яка потребує активного залучення в освітній процес для формування ґрунтовного розуміння синтаксичних структур та їх комунікативно-прагматичних функцій.

Незважаючи на вагомий внесок вищезгаданих науковців, є наявний брак наукових праць, які б детально розкрили проблему інтеграції експресивного синтаксису в методи навчання граматики української мови для майбутніх учителів-словесників.

Мета статті – охарактеризувати інтеграцію експресивного синтаксису в основні методи навчання української мови. Обґрунтувати теоретичні основи та практичні підходи інтеграції експресивного синтаксису в методи навчання граматики майбутніх учителів української мови.

Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою низку конкретних завдань: з'ясувати зміст і характер експресивного синтаксису; визначити можливості інтеграції експресивного синтаксису в основні

методи навчання української мови; висвітлити теоретичні основи та практичні підходи інтеграції експресивного синтаксису в методи навчання граматики майбутніх учителів української мови.

Виклад основного матеріалу. Організація освітнього процесу й виклад інформації для вивчення граматики майбутніми вчителями-словесниками потребує обґрунтованого вибору методу навчання, що враховує їхню педагогічну спеціалізацію, рівень підготовки та ціль формування професійної компетентності. Огляд педагогічної та початково-методичної літератури засвідчує, що в лінгводидактиці та методичці навчання української мови існує різноманіття підходів до визначення та класифікації методів навчання:

С. Чавдаров, В. Масальський визначають методи навчання як взаємопов'язані способи роботи вчителя та здобувача, за допомогою яких здійснюється завдання освітнього процесу [1].

В. Онишук вважає, що методи навчання формують систему взаємопов'язаної діяльності між вчителями й здобувачами, прийомами викладання та опануванням уміньми й навичками, а кожний прийом водночас передбачає створення системи дій та операцій учителя і здобувача, які характеризуються логічною послідовністю та спрямованістю задля досягнення поставленої мети [2].

І. Олійник зауважує, що методи навчання мови є цілісним процесом, у якому об'єднуються діяльність учителя й здобувачів, яка спрямована на засвоєння теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а також на організацію пізнавальної діяльності здобувачів [3].

Методи навчання, наголошує О. Біляєв, інтегрують діяльність учителя і здобувачів, що спрямована на засвоєння лінгвістичних знань, умінь і навичок, та формують пізнавальну активність [4].

Багатоаспектність поняття, активні наукові пошуки, складність організації сучасного освітнього процесу сприяють наявності різних класифікацій методів навчання граматики української мови. Для інтеграції експресивного синтаксису можна виділити такі методи, як:

- усний виклад матеріалу (пояснювально-ілюстративний);
- бесіда викладача зі студентами (евристичний);
- спостереження над мовою (проблемний);
- робота з підручником (репродуктивний);
- метод вправ (частково пошуковий); дослідницький (формувальний).

Кожен із цих методів зосереджений на досягненні спеціальних навчальних цілей, які сприяють формуванню граматичної компетентності [5].

Усний виклад матеріалу (пояснювально-ілюстративний) – метод орієнтований на сприйняття і запам'ятовування теоретичної інформації, що надає здобувачам необхідний обсяг знань з основних тем граматики. У педагогічній практиці він використовується у випадках, коли важливо зосередити увагу на результативній передачі теоретичних знань, а також для структурного сприйняття нової інформації. Особливо доречно застосовувати цей метод на початкових етапах навчання, а саме на етапі, коли треба встановити поняттєвий апарат, базові теоретичні знання з граматики, які згодом знадобляться здобувачам для практичних занять. Функції методу полягають у забезпеченні передачі знань від викладача до здобувача в систематизованій і структурній формі, стимулюванні когнітивного процесу в здобувачів через зрозумілі візуальні образи, які підвищують ефективність засвоєного матеріалу та спрощують засвоєння складних мовних явищ. Таким способом здобувачі отримують чітке уявлення про граматичні конструкції, їх специфіку та функціонування в лінгвістиці. У пояснювально-ілюстративному методі використовують візуальні та аудіовізуальні матеріали для викладання нової інформації під час заняття. Такими матеріалами для заняття можуть слугувати схеми, таблиці, малюнки тощо, за допомогою яких здобувачі можуть краще зрозуміти граматичні конструкції. Метод активно використовують для демонстрації мовних явищ за допомогою наведення прикладів. Завдяки наведенню таких прикладів здобувачі можуть бачити, як граматичні правила функціонують у реальних мовних ситуаціях, що підвищує практичну цінність знань. Наприклад, такий метод можна використовувати під час пояснення вживання часових форм або типів складного речення. У такий спосіб здобувачі можуть спостерігати на занятті, як використовувати мовні конструкції. Інтеграція експресивного синтаксису в пояснювально-ілюстративний метод дає змогу збагатити мовлення здобувачів, забезпечуючи граматично правильне й стилістично виразне володіння мовою. Застосовуючи пояснювально-ілюстративний метод у поєднанні з експресивним синтаксисом, важливо пояснити функції синтаксичних конструкцій, які забезпечують правильну побудову речення та дозволяють виражати емоційні відтінки в мовленні. Для ефективного впровадження експресивного синтаксису викладач має навести приклади речень з використанням різних типів інтонаційно-експресивних конструкцій. У такому випадку завданням викладача є навчити здобувачів правильно використовувати такі синтаксичні конструкції та визначити їхню роль у передачі смислових та емоційних акцентів. Поєднання експресивного синтаксису з цим методом також передбачає застосування наочних матеріалів, які допоможуть здобувачам зрозуміти різні типи емоційних виразів у граматичних формах. Наприклад, за

допомогою схем або таблиць, на яких відображені різні типи складних речень, можна продемонструвати, як адаптувати їх для вираження сумніву, подиву, щастя, гніву, або використовувати на заняттях відеоматеріали, що демонструють живе мовлення з емоційними акцентами, що підвищить ефективність засвоєння граматичних конструкцій з експресивним забарвленням. Такі інструменти дають змогу закріпити знання про граматичну будову речення, зрозуміти функціонування граматичних конструкцій у різних комунікативних ситуаціях та розвинути емоційну чутливість до мови.

Бесіда викладача зі студентами (евристичний метод) спрямована на актуалізацію пізнавальної діяльності здобувачів через постановку проблемних питань, обговорення та самостійний пошук відповідей. Основна мета методу – залучити здобувачів освіти до активної інтелектуальної взаємодії, що дозволяє сформулювати критичне мислення, здатність до аргументації суджень і аналітичних висновків. Використання експресивного синтаксису в межах евристичного методу сприяє ґрунтовному розкриттю функціонального потенціалу мови та впливу синтаксичних засобів на текст. Наприклад, під час бесіди викладач може запропонувати розглянути різні типи експресивного синтаксису (еліпси, інверсії, умовні конструкції, речення за метою висловлювання) та порівняти їх із типовими синтаксичними конструкціями. Таке практичне завдання допомагає виявити їх стилістичну роль у посиленні емоційності та виразності, переконливості висловлення.

Спостереження над мовою (проблемний метод) базується на створенні ситуацій, що вимагають аналітичної діяльності здобувачів для розв'язання пізнавальних завдань. Метод орієнтований на активізацію когнітивної діяльності через аналіз мовних явищ, їх структури, функції та взаємозв'язків. Цінність методу полягає в тому, що здобувачі пізнають сутність мовних процесів, розвивають навички критичного аналізу, здібності до порівняння, класифікації мовних фактів та знаходять відповіді. Такий метод передбачає поступове занурення здобувачів у контекст проблеми, що вимагає аналізу конкретного мовного явища або синтаксичної конструкції. Практичні завдання пропонуються з відкритим фіналом, які заохочують до самостійного пошуку відповідей через глибоке осмислення. Інтеграція експресивного синтаксису в цей метод дає змогу поглибити розуміння ролі стилістично забарвлених мовних засобів у текстах різних жанрів. Наприклад, аналізуючи тексти, здобувачі можуть виявити, які синтаксичні засоби використовуються для емоційного забарвлення або акцентування уваги.

Робота з підручником (репродуктивний метод) є основним методом для формування граматичної компетентності майбутніх вчителів-словесників, який використовує певну форму надання інформації та закріплює її за допомогою практичних завдань. У контексті викладання української мови цей метод передбачає чітке, систематичне засвоєння здобувачами граматичних правил, їх повторення та автоматизацію. У такий спосіб можна сказати, що в процесі використання цього методу головну роль відіграє підручник або робота з текстовим матеріалом. Функції репродуктивного методу охоплюють такі види діяльності: механічне запам'ятовування граматичних конструкцій, аналіз і застосування цих конструкцій у процесі мовлення. Метод роботи з підручником може використовуватися в поєднанні з іншими методами для досягнення високих результатів. У контексті репродуктивного методу інтеграція експресивного синтаксису може бути зосереджена на аналізі й повторенні граматичних конструкцій, які використовуються для створення виразних речень. Фігури стилістичного оформлення (риторичні питання, оклики, інверсії) можуть надати мовленню граматичну точність і дозволити передати емоційний колорит ситуації. Наприклад, здобувачі можуть виконувати практичне завдання, відредагувати текст, правильно змінити дієслова за часами та відмінками, емоційно забарвити висловлювання, змінюючи акценти в структурі речення за допомогою інверсій, парцеляції, вокальних речень тощо.

Метод вправ (частково-пошуковий) є одним із фундаментальних методів навчання української мови, який дає змогу поступово засвоювати новий граматичний матеріал. Він заснований на ідеї самостійного пошуку здобувачем рішення практичного завдання під керівництвом викладача. Граматичний аспект мови спрямований на формування вмінь використовувати граматичні конструкції відповідно до контексту та комунікативної мети. Основними функціями методу є вдосконалення навичок практичного застосування граматичних правил та узагальнення знань. Інтеграція експресивного синтаксису в такий метод сприяє глибокому аналізу мови за рахунок вивчення стилістично забарвленого синтаксису та його структурної взаємодії. У процесі навчання викладач може запропонувати здобувачам виконати таке практичне завдання, як написати промову з використанням засобів експресивного синтаксису. Така вправа сприяє розвитку творчих здібностей і водночас розвиває граматичну компетентність за допомогою експресивного синтаксису.

Дослідницький (формувальний) метод спрямований на розвиток дослідних навичок, уміння формулювати гіпотези, збирати дані та робити висновки на основі виконаної роботи. У контексті мовних дисциплін цей метод дає змогу ґрунтовно вивчити граматичні явища, їх функціональність у комунікативних ситуаціях, а також проводити наукові дослідження. У теоретичному аспекті формувальний

метод базується на принципах самостійності, творчості та проблематики досліджень. Інтеграція експресивного синтаксису в такий метод передбачає самостійне дослідження здобувачами різних аспектів експресивного синтаксису. Прикладами практичного підходу можуть бути такі завдання: проведення дослідження, порівняльний аналіз текстів, написання власного висловлювання.

Висновки. На основі теоретичного обґрунтування методів навчання української мови та практичних підходів упровадження експресивного синтаксису встановлено, що така інтеграція дає змогу забезпечити комплексний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів-філологів. У нашому дослідженні серед найефективніших методів для інтеграції експресивного синтаксису вбачаємо: пояснювально-ілюстративний, евристичний, проблемний, репродуктивний, частково-пошуковий та дослідницький.

Пояснювально-ілюстративний метод забезпечує системне подання знань про експресивні синтаксичні конструкції, їхнє функціональне призначення та стилістичні особливості. Евристичний метод, реалізований через бесіду викладача зі студентами, активізує аналітичне мислення здобувачів і стимулює їх до самостійного формулювання висновків щодо ролі та стилістичної функції синтаксичних засобів. Проблемний метод, що ґрунтується на спостереженні над мовою, формує вміння помічати експресивні синтаксичні явища в різних текстах, критично їх оцінювати й аналізувати. Репродуктивний метод, реалізований у роботі з підручником, сприяє закріпленню теоретичного матеріалу та формуванню мовленнєвих зразків. Частково-пошуковий метод через систему вправ забезпечує формування практичних умінь застосовувати експресивні синтаксичні конструкції у власному мовленні. Дослідницький метод відіграє важливу роль у розвитку навичок самостійного аналізу мовного матеріалу, творчого використання синтаксичних засобів та формуванні комунікативної компетентності.

Відзначено, що впровадження експресивного синтаксису в кожен метод сприяє підвищенню ефективності засвоєння граматики, розвитку мовлення та практичних умінь у здобувачів. У такий спосіб інтеграція експресивного синтаксису в методи навчання сприяє опануванню традиційними граматичними конструкціями й функціональними можливостями різних синтаксичних елементів у контексті стилістичних змін.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях вважаємо за необхідне поглиблено вивчити вплив експресивного синтаксису на розвиток інших аспектів граматичної компетентності здобувачів освіти, зокрема на формування творчого мислення та стилістичних навичок. На сучасному етапі ще недостатньо досліджено роль експресивного синтаксису в контексті міжкультурної комунікації, важливим напрямом є аналіз його використання в іншомовному навчанні, зокрема у взаємодії з іншими мовами та культурами. Перспективним є також дослідження ефективності різних форм імплементації експресивного синтаксису в лінгвістичні дисципліни, що дасть змогу уточнити оптимальні методи і стратегії для різних типів аудиторій.

Список використаної літератури

1. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект : монографія. Донецьк, 2009. 137 с.
2. Методика викладання української мови в середній школі : навч. посіб. / за ред. С. Чавдарова, В. Масальського. Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1962. 372 с.
3. Онищук В. Дидактичні основи засвоєння учнями мовних навичок і вмінь. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 3. С. 48–53.
4. Олійник І., Іваненко В., Рожило Л., Скорик О. Методика викладання української мови в середній школі. Київ : ВО «Вища школа», 1979. 310 с.
5. Беляев О. Наукові основи змісту уроку мови в загальноосвітній школі. *Методика викладання української мови і літератури* : республ. наук.-метод. зб. Київ, 1978. Вип. 8. С. 86–95.
6. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі. Київ : Радянська школа, 1981. 206 с.
7. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи : навч. посіб. Київ : Форум, 2000. 271 с.
8. Вернидуб Р. Формування дослідницької компетентності студентів-бакалаврів педагогічних університетів. *Рідна школа*. 2012. № 6 (червень) С. 58–62.
9. Вихованець І. Р. Граматика : *Енциклопедія Сучасної України*. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-26811> (дата звернення: 04.11.2024).
10. Горохова Т. О. Граматична компетенція як складова професіограми студента-філолога. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеук. наук.-практ. конф. 18 квітня 2013 р.* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1082/1/T_Gorohova_DMU_3_GI.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
11. Логвинова Я. Науково-дослідницька робота студентів як умова формування екологічної компетентності майбутнього викладача біології. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. №8–9. С. 84–86.
12. Медушевський А. Викладання фонетики і граматики української мови в восьмирічній школі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 1964.
13. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навч. посіб. / О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум, О. В. Караман, О. А. Копусь. Київ : АКМЕ ГРУП, 2015. 250 с.

14. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : зб. вправ і завдань для студентів ОПП «Філологія. Українська мова і література», «Середня освіта. Мови і літератури (польська, українська)», «Середня освіта. Українська мова і література» / укл. Н. М. Торчинська. 2-ге вид., доп. Хмельницький, 2021. 128 с.

INTEGRATION OF EXPRESSIVE SYNTAX INTO METHODS OF TEACHING UKRAINIAN GRAMMAR FOR FUTURE VOCABULARY TEACHERS: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL APPROACHES

Tarapata Yelyzaveta

Graduate Student, Department of Ukrainian Language
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Introduction. *The reform of higher education in Ukraine and its orientation towards international standards put forward new requirements for the formation of grammatical competence of future philology teachers. The ability of a future teacher of the Ukrainian language to creatively and synergistically approach the study of grammar is of great importance for the development of professional skills. The learning process requires a combination of theoretical and practical components, since grammatical knowledge detached from real speech practice acquires the status of officialdom and does not contribute to the full formation of language competence. At the same time, expressive syntax, as a part of the language system, opens a wide range of research, creative and analytical tasks that develop thinking and professional skills of the acquirer. Integrating expressive syntax into teaching methods improves grammar teaching and deepens cultural understanding of language.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations and determine practical approaches to the integration of expressive syntax into the methods of teaching the grammar of the Ukrainian language for future teachers of the Ukrainian language.*

Methods. *The methods of theoretical analysis, comparison, systematization and generalization were used to obtain the research results.*

Results. *The article examines the integration of expressive syntax into the methods of teaching the grammar of the Ukrainian language for future teachers of the Ukrainian language. It was noted that the introduction of means of expressive syntax into teaching methods contributes to the thorough formation of grammatical competence of future teachers of the Ukrainian language. It was found that expressive syntax integrated into various teaching methods (oral presentation of the material (explanatory-illustrative); teacher's conversation with students (heuristic); language observation (problematic); work with a textbook (reproductive); exercise method (partially exploratory); exploratory (formative), allows to ensure a holistic approach to the learning of grammar and the development of speech. The theoretical foundations and practical approaches to the integration of expressive syntax are substantiated, which allow structuring and systematizing the knowledge of learners, optimizing the educational process, and increasing the effectiveness of teaching the Ukrainian language.*

It is concluded that the analyzed methods of learning the grammar of the Ukrainian language with the interaction of expressive syntax demonstrate the effectiveness of the development of critical analysis, language skills and the conscious use of stylistically colored language tools in professional activities.

Originality. *The scientific novelty of the research results lies in the substantiation of the theoretical foundations and the determination of practical approaches to the integration of expressive syntax into the grammar teaching methodology of future teachers of the Ukrainian language. Practical recommendations for improving the educational process have been developed, which contribute to the harmonious development of professional skills, critical thinking and speech culture of future teachers of the Ukrainian language.*

Conclusion. *On the basis of the theoretical justification of the methods of teaching the Ukrainian language and practical approaches to the implementation of expressive syntax, it was established that such integration allows for a comprehensive approach to the formation of the grammatical competence of future philology teachers. It was noted that the introduction of expressive syntax into each method contributes to the increase in the efficiency of grammar learning and the development of speech and practical knowledge in students. In this way, the integration of expressive syntax into teaching methods promotes the mastery of traditional grammatical constructions and the functional capabilities of various syntactic elements in the context of stylistic changes.*

Key words. *grammatical competence; expressive syntax; language skills; innovations; Ukrainian language; professional training; teaching method.*

References

1. Horoshkina, O. M., Karaman, S. O., Bakum, Z. P., Karaman, O. V., & Kopus, O. A. (2015). *Praktykum z metodyky navchannia movoznavchykh dystyplin u vyshchii shkoli* [Workshop on teaching methodology for linguistic disciplines in higher education]. Kyiv: AKME HRUP. [in Ukrainian].
2. Aleksiuk, A. M. (1981). *Zahalni metody navchannia v shkoli* [General teaching methods in school]. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].

3. Artemchuk, H. I., Kurylo, V. M., & Kocherhan, P. M. (2000). *Metodyka orhanizatsii naukovo-doslidnoi roboty: navchalnyi posibnyk* [Methodology for organizing research work: educational manual]. Kyiv: Forum. [in Ukrainian].
4. Bieliaiev, O. (1978). Naukovyi osnovy zmistu uroku movy v zahalnoosvitnii shkoli [Scientific foundations of the language lesson content in secondary schools]. *Metodyka vykladannia ukrainskoi movy i literatury – Methodology of teaching Ukrainian language and literature*, (8), 86–95, 34. [in Ukrainian].
5. Vernyudub, R. (2012). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentiv-bakalavriv pedahohichnykh universytetiv [Formation of research competence of bachelor students of pedagogical universities]. *Ridna shkola – Native School*, (6), 58–62. [in Ukrainian].
6. Vykhoanets, I. R. (2006). Hramatyka [Grammar]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-26811>. [in Ukrainian].
7. Horokhova, T. O. (2013). Hramatychna kompetentsiia yak skladova profesiohramy studenta-filolooha [Grammar competence as a component of the philology student's professional profile]. *Doslidzhennia molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoi nauky – Research of young scientists in the context of modern science development*, pp. 18–22. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1082/1/T_Gorohova_DMU_3_GI.pdf. [in Ukrainian].
8. Lohvynova, Ya. (2013). Naukovo-doslidnytska robota studentiv yak umova formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha biolohii [Scientific research work of students as a condition for the formation of ecological competence of future biology teachers]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, (8–9), 84–86. [in Ukrainian].
9. Medushevskiy, A. (1964). Vykladannia fonetyky i hramatyky ukrainskoi movy v vosmyrichnii shkoli [Teaching phonetics and grammar of the Ukrainian language in eight-year school]. *PhD thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Chavdarov, S., & Masalskyi, V. (1962). *Metodyka vykladannia ukrainskoi movy v serednii shkoli* [Methodology of teaching Ukrainian language in secondary schools]. Kyiv: Derzhavne uchebno-pedahohichne vydavnytstvo «Radianska shkola». [in Ukrainian].
11. Torchynska, N. M. (2021). Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 16.01.2025 р.
Прийнято редакцією 16.02.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.011.3-051:80]:17.022.1

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-109-115

ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЄС

Федюніна Олена Ігорівна

аспірант, викладач-стажист кафедри української філології та зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: elena.fedyunina31@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-7975-0733

У статті розглянуто потенціал філологічної освіти щодо формування базових цінностей Європейського Союзу в майбутніх педагогів-словесників. Зазначено, що система освіти відіграє ключову роль у трансформаційних процесах суспільства, сприяючи розвитку демократичних принципів, толерантності, поваги до прав людини та багатоманітності культур. Проаналізовано зміст освітніх програм, який може стати основою для інтеграції ціннісних компонентів у підготовку фахівців-філологів. Досліджено, як лінгвістичні дисципліни, літературознавчі курси та мовнокомунікативна компетентність сприяють осмисленню європейських цінностей, таких як гідність, свобода, рівність, солідарність, громадянська відповідальність. Наголошено на важливості академічної доброчесності, критичного мислення та медіаграмотності у формуванні світоглядної позиції студентів-філологів.

Ключові слова: філологічна освіта, базові цінності ЄС, європейська інтеграція, мовнокомунікативна компетентність, академічна доброчесність, критичне мислення, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтирів особистості. В умовах євроінтеграційних процесів Україна зіштовхується з необхідністю переосмислення освітніх підходів, що передбачає впровадження європейських цінностей у систему вищої освіти. Особливе значення в цьому контексті має філологічна освіта, яка не лише забезпечує професійну підготовку вчителів, а й формує гуманістичний світогляд, культуру толерантності, повагу до прав людини, демократії та верховенства права.

Попри те, що в українській освітній системі вже здійснюються кроки щодо впровадження європейських стандартів, питання ціннісного наповнення освітнього процесу залишається недостатньо розробленим. Відсутність системного підходу до інтеграції базових цінностей ЄС в навчальні програми

філологічних спеціальностей ускладнює їх засвоєння майбутніми педагогами, що впливає на якість підготовки вчителів як носіїв і трансляторів цих цінностей у шкільному середовищі.

Отже, актуальним є дослідження потенціалу філологічної освіти щодо формування базових цінностей ЄС в майбутніх учителів української мови та літератури, визначення ефективних підходів і методик їх інтеграції в освітній процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування базових цінностей Європейського Союзу в освітньому процесі набуває дедалі більшої актуальності в контексті євроінтеграційних прагнень України. У науковому дискурсі ця тема розглядається через призму компетентнісного підходу, педагогічної етики, гуманістичної освіти та громадянської відповідальності.

Дослідження європейських цінностей як фундаменту освітньої політики представлені в працях таких учених, як Ж. Дельор, який визначає освіту як чинник сталого розвитку суспільства, та Р. Інглеарт, який аналізує вплив ціннісних змін на демократичні процеси. Українські науковці, зокрема Н. Ничкало, О. Сухомлинська, Л. Гриневич, наголошують на необхідності інтеграції європейських стандартів у національну систему освіти.

Аспекти формування особистісних цінностей у майбутніх педагогів розглядаються в роботах О. Пометун, І. Зязюна, В. Кременя, які акцентують увагу на важливості виховання соціально відповідального громадянина через систему освіти. Також у працях Т. Добко та О. Овчарук підкреслюється значення освіти для демократичного розвитку суспільства та необхідність адаптації європейських методик у викладанні.

Філологічна освіта як ключовий елемент формування ціннісних орієнтирів розглядається в дослідженнях М. Лесюка, Л. Мацько, С. Карамана, які підкреслюють роль мовної освіти в розвитку національної та європейської ідентичності. Водночас питання інтеграції базових цінностей ЄС в зміст філологічної освіти потребує подальшого дослідження, що й визначає актуальність цієї статті.

Мета статті – проаналізувати потенціал філологічної освіти у формуванні базових цінностей Європейського Союзу, окреслити можливості їхньої інтеграції в освітній процес підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, а також визначити ефективні педагогічні стратегії та методики, спрямовані на розвиток ціннісних орієнтирів відповідно до європейських стандартів освіти.

Виклад основного матеріалу. 23 червня 2022 року стало визначною датою в історії України, оскільки лідери 27 країн-членів Європейського Союзу ухвалили рішення про надання їй статусу кандидата на вступ до ЄС. Як зазначила Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішина, процес підготовки до членства включатиме комплексну трансформацію всіх сфер, що забезпечить функціонування країни відповідно до принципів і законодавства ЄС [1, с. 38]. Важливі зміни мають відбутися й у сфері освіти, зокрема у вищій педагогічній.

Надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС стало історичним рішенням, що відкриває перед державою нові перспективи, водночас вимагаючи масштабних змін. Як зазначила О. Стефанішина, підготовка до членства потребує комплексних реформ, які охоплюють усі сфери, зокрема освіту. Вища педагогічна освіта відіграє ключову роль у цьому процесі, адже саме вона готує фахівців, відповідальних за виховання молодого покоління на засадах європейських цінностей, демократичних принципів та академічної доброчесності. Тому необхідно переосмислити підходи до викладання, оновити освітні програми, підвищити якість навчання та сприяти інтеграції українських університетів у європейський освітній простір.

У сучасному світі, де суспільство стає дедалі різноманітнішим, а глобальна взаємозалежність набуває все більшого значення, зростає роль чеснот, що формують громадянську свідомість європейців і світової спільноти. Серед них – гідність, справедливість, плюралізм, цивілізованість, солідарність, безпека, толерантність, свобода, рівність прав і можливостей, відповідальність та самодостатність.

Письменниця Галина Пагутяк наголошувала на важливості громадянської свідомості як однієї з ключових європейських цінностей, підкреслюючи необхідність україноцентричного напрямку розвитку культури: «Якщо дивитися на Україну з космосу, то можна уникнути провінційності. Перш ніж стати громадянином Всесвіту, треба побути громадянином України» [5, с. 322].

Природне повернення України до європейського простору сприяло утвердженню проєвропейського світогляду серед українців і прагненню до побудови європейської держави. Це зумовило переосмислення ціннісних орієнтирів, відмову від нав'язаних зовнішніх впливів, які не відповідають національній ментальності та стали наслідком тривалого перебування в іншому культурному середовищі. Зросло прагнення до якнайшвидшої інтеграції європейських цінностей і стандартів у всі сфери суспільного життя. Вибір України на користь європейського курсу підтверджується поступовим розвитком відносин із Європейським Союзом.

Поділяємо думку Ф. Вашука про те, що вимоги європейської освітньої спільноти щороку стають

суворішими, а зволікання з модернізацією вітчизняної освіти є неприпустимим. На його думку, ключову роль у цьому процесі відіграє спільний Європейський освітньо-науковий простір, який розвивається завдяки реалізації Лісабонської стратегії, Болонського процесу та становленню Європейського наукового простору (ЄНП). Останній набуває дедалі більшого значення та впливу на освітню й наукову сфери України та країн Центрально-Східної Європи [2; 14].

Ф. Ващук акцентує увагу на важливості спільного Європейського освітньо-наукового простору як ключового фактора реформування вищої освіти і науки в Україні та Центрально-Східній Європі. Дійсно, Лісабонська стратегія, Болонський процес і формування Європейського наукового простору сприяють інтеграції освітніх систем, підвищенню мобільності студентів і викладачів, а також забезпеченню єдиних стандартів якості освіти. Для України цей процес є надзвичайно актуальним, адже він не лише сприяє модернізації освітньої сфери відповідно до європейських вимог, а й зміцнює її науковий потенціал та міжнародне співробітництво.

Прогнозуючи європейське майбутнє України, навчальні заклади стають важливими агентами змін у просуванні європейських цінностей, які є основою для національної освітньої реформи. Передусім у рамках цього підходу ми виділяємо такі ефективні інструменти, як викладання, навчання, розробка освітньої та мовної політики, процедури забезпечення якості та управління навчальним процесом.

У контексті євроінтеграції та глобалізації освіти одним із важливих напрямів розвитку університетського освітнього простору є впровадження європейських цінностей, що є ключовою умовою реформування системи вищої освіти в Україні. Ураховуючи сучасні події, дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді засвідчило пріоритетність таких цінностей, як незалежність, демократія, повага до прав і свобод українського суспільства, а також особистий добробут, що охоплює сім'ю, здоров'я, освіту, кар'єру, самореалізацію, матеріальну стабільність, безпеку та свободу.

Сучасна освіта має на меті інтеграцію основних цінностей Європейського Союзу – поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, прав людини, толерантності та міжкультурного діалогу – у навчальні програми з використанням міждисциплінарного підходу.

Євроінтеграційні процеси у сфері університетської освіти супроводжуються системними трансформаціями, що реалізуються через реформи, спрямовані на створення ефективної системи забезпечення та постійного вдосконалення якості вищої освіти відповідно до стандартів і рекомендацій Європейського освітнього простору [3, с. 22]. Важливим аспектом євроінтеграції є підтримка реформування університетів і наукових установ шляхом фінансування міжнародних проєктів. Для визначення основних пріоритетів, принципів і напрямів модернізації української вищої освіти в євроінтеграційному контексті необхідно розглянути шляхи її інтеграції у світовий освітній простір і розробити рекомендації щодо європеїзації університетської освіти.

Основні цінності Європейського Союзу – права людини, демократія, верховенство права, рівність, солідарність та повага до культурного розмаїття – можуть бути ефективно впроваджені в освітній процес через різні напрями, зокрема інтеркультурний підхід, академічну доброчесність, дослідження з прав людини, європейські студії та політичні цінності, міжнародну мобільність і обміни, розвиток критичного мислення, мовну політику та інклюзивність.

Інтеркультурний підхід відіграє важливу роль у філологічній освіті, оскільки дозволяє студентам не лише опанувати мови та літератури, а й глибше пізнати культуру й історію різних народів [4, с. 146]. Це сприяє формуванню таких важливих рис, як взаємоповага, толерантність і розуміння культурного різноманіття. Вивчення мов і літератури дає змогу осягнути унікальність кожної культури, її внутрішню сутність і багатогранність, що допомагає подолати стереотипи та упередження.

Крім того, інтеркультурний підхід сприяє розвитку критичного мислення та рефлексії, адже студенти аналізують і порівнюють різні культурні контексти, що дозволяє їм формувати більш зважене та об'єктивне сприйняття світу. У результаті вони не лише засвоюють мовні засоби, а й набувають важливих комунікативних навичок для ефективної взаємодії в міжкультурному середовищі, що є необхідним у сучасному глобалізованому світі.

Таким чином, філологічна освіта за допомогою інтеркультурного підходу не тільки дає студентам знання мов, але й формує в них глибоке розуміння цінностей та традицій інших народів, сприяючи розвитку взаємоповаги та толерантності. Це важливе вміння, яке дає змогу студентам ставати більш відкритими, адаптивними та успішними в глобальній культурній і соціальній спільноті.

Академічна доброчесність і права людини є невід'ємними елементами філологічної освіти, оскільки вони сприяють формуванню не лише професійних знань, але й етичних і моральних цінностей, які є основою для розвитку демократичних суспільств.

Навчання мовам і літературі допомагає студентам зрозуміти, як різні народи через свої мовні і літературні традиції висловлюють боротьбу за права людини, свободу і гідність. Літературні твори, що

розповідають про історії поневолення, боротьби за свободу та рівність, стають потужними інструментами для глибокого осмислення важливості захисту прав людини. Через вивчення таких творів студенти можуть знайти паралелі з сучасними проблемами порушення прав людини і зрозуміти, чому ці питання є такими важливими для розвитку цивілізованого суспільства.

Більше того, література часто стає майданчиком для обговорення соціальних і політичних питань, у тому числі боротьби за рівність і демократичні цінності. Вивчення таких текстів допомагає студентам формувати критичне мислення, яке дозволяє їм оцінювати ситуації порушення прав і свобод не лише в контексті історії, а й у сучасному світі. Це дає змогу зрозуміти, наскільки важливою є відповідальність кожної людини за захист прав інших.

У філологічній освіті також важливо навчати студентів академічній доброчесності, яка базується на принципах чесності, прозорості, поваги до інтелектуальної власності та інших фундаментальних етичних норм. Це водночас є відображенням демократичних цінностей і сприяє формуванню в студентів розуміння важливості поваги до прав інших як у сфері академічної діяльності, так і в суспільному житті.

Таким чином, вивчення мов і літератури не лише дозволяє студентам отримати знання про історію і культуру різних народів, але й сприяє формуванню відповідальності за права людини і демократичні цінності, що є важливим аспектом для майбутніх громадян ЄС та глобального суспільства.

Європейські дослідження та політичні цінності, включення курсів із європейської політики, правознавства, економіки та історії ЄС в програму філологічної освіти має велике значення для формування в студентів цілісного розуміння Європейського Союзу та його цінностей. Це дає змогу їм не лише поглибити свої знання з мовної і культурної сфери, а й розширити горизонти розуміння політичних, економічних і правових аспектів, що лежать в основі європейської інтеграції.

Європейські дослідження відкривають студентам можливість розібратися в історії створення ЄС, принципах його функціонування та основних цінностях, таких як демократія, права людини, верховенство права, свобода, рівність і солідарність. Це знання дозволяє їм краще розуміти, чому ці цінності є центральними для Європи та як вони впливають на повсякденне життя громадян і на міжнародну політику.

Окрім того, вивчення європейської політики та правознавства формує в студентів розуміння принципів демократії, толерантності, прав людини та мирного співіснування, що є основою європейської ідентичності. Це сприяє розвитку почуття європейської належності та відповідальності, адже студенти не лише дізнаються про політичні структури ЄС, а й усвідомлюють свою роль у глобалізованому світі.

Інтеграція цих дисциплін у філологічну освіту також допомагає студентам розвивати критичне мислення, яке є необхідним для розуміння складних міжнародних процесів, таких як розширення ЄС, міграційні питання, економічна інтеграція та інші важливі аспекти сучасної європейської політики.

Формуючи таке багатогранне розуміння, філологічна освіта сприяє створенню нового покоління громадян, які здатні адекватно оцінювати як культурні, так і політичні виклики ЄС, а також активно долучатися до процесів європейської інтеграції на різних рівнях.

Міжнародні обміни та мобільність, участь у програмах обміну, зокрема Erasmus+, є важливим аспектом філологічної освіти, оскільки вона дає змогу студентам не лише здобути академічні знання, а й особисто пережити і зрозуміти європейські цінності. Програми обміну сприяють створенню умов для безпосереднього занурення в інші культурні, соціальні та політичні контексти, що дозволяє студентам глибше розуміти різноманіття Європи та цінності, на яких базується ЄС, такі як демократичні принципи, толерантність, рівність та взаємоповага.

Програми обміну також допомагають розвивати глобальну відповідальність і солідарність. Студенти під час проживання і навчання в іншій країні стикаються з різними проблемами та викликами, такими як мовний бар'єр, адаптація до нових культурних і соціальних норм. Це формує в них почуття емпатії та готовності до підтримки інших у глобальному контексті, що є важливим елементом європейської ідентичності і громадянської відповідальності.

Особисте перебування в іншій країні дає можливість спостерігати за роботою європейських інститутів, брати участь у міжнародних заходах, обговорювати питання політики та прав людини, а також безпосередньо переживати європейські практики інтеграції, культурної співпраці та соціальної солідарності. Це все допомагає студентам не лише збагатити свій культурний досвід, а й стати більш відкритими до нових ідей та інклюзивних практик.

Участь у програмах обміну є також важливою в контексті формування європейської ідентичності. Студенти, маючи змогу відчувати себе частиною європейської спільноти, набувають почуття належності до великої та різноманітної європейської культури. Вони стають свідомими громадянами, здатними розуміти і оцінювати різні культурні та соціальні аспекти, що є необхідним для побудови стабільного, мирного та інтегрованого суспільства ЄС.

Розвиток критичного мислення є одним з ключових аспектів філологічної освіти, оскільки

філологічні дисципліни активно стимулюють студентів не лише до засвоєння мовних навичок, а й до глибшого розуміння контексту, у якому ці навички застосовуються. Філологія, зокрема через вивчення літературних творів, історії та політичних процесів, сприяє розвитку здатності до критичного аналізу, що є надзвичайно важливим для осмислення європейських цінностей.

Література є потужним інструментом для аналізу соціальних, політичних і моральних аспектів, які відіграють ключову роль у формуванні цінностей ЄС. Класичні твори, а також сучасна література дозволяють студентам порівнювати різні точки зору на такі теми, як права людини, демократія, свобода, рівність і справедливість. Читання і аналіз літературних текстів допомагає студентам розвивати здатність до глибокого осмислення складних і багатограних соціальних явищ, а також до оцінки моральних і етичних дилем, з якими стикаються різні народи й суспільства.

Крім того, критичне мислення стає основою для аналізу історичних подій та політичних процесів, що формують сучасну Європу. Вивчення політичних та соціальних змін, таких як процеси демократизації, інтеграції в ЄС або боротьби за права людини, дає змогу студентам формулювати власні судження про роль цих подій у становленні європейських цінностей.

Філологічна освіта вчить студентів порушувати питання, шукати аргументи й контраргументи, а також оцінювати факти в їх історичному і культурному контексті. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти, як виникають і розвиваються європейські цінності, а також як ці цінності можуть бути застосовані до сучасних викликів.

Таким чином, розвиток критичного мислення через філологічні дисципліни не тільки сприяє інтелектуальному розвитку студентів, а й допомагає їм стати свідомими громадянами, здатними оцінювати культурні, соціальні та політичні процеси в контексті європейських цінностей, а також розвивати власне бачення шляхів їх упровадження в сучасному світі.

Мовна політика та інклюзивність – це важливі складові сучасної філологічної освіти, особливо в контексті європейської інтеграції. Європейський Союз активно підтримує різноманіття мов і культур як одну з основних цінностей, адже це є не лише проявом поваги до культурного багатства, а й запорукою розвитку толерантності та інклюзивності серед громадян ЄС.

Застосування мовних політик, які сприяють підтримці багатомовності та культурної різноманітності, вимагає впровадження цих принципів в освітній процес. Вивчення різних мов не тільки дає студентам практичні мовні навички, а й дає змогу глибше зрозуміти інші культури, історії та традиції. Це сприяє формуванню в них відкритості та готовності до прийняття різноманітних культурних ідентичностей.

Мовна політика, орієнтована на підтримку багатомовності, має особливе значення для створення інклюзивного освітнього середовища, де кожен студент, незалежно від його мовного або культурного походження, відчуває себе частиною спільноти. Це дозволяє уникати маргіналізації меншості і створює умови для рівного доступу до освітніх можливостей для всіх студентів.

Водночас мовна політика, що підтримує різноманіття, допомагає розвивати важливі соціальні навички, такі як співпраця, взаєморозуміння і повага до відмінностей, що є необхідними для успішного функціонування в мультикультурному суспільстві. Це дає змогу студентам набувати досвіду комунікації в багатомовних і багатокультурних контекстах, що є важливою складовою сучасної європейської ідентичності.

Таким чином, інклюзивність, підтримка різноманіття мов та культур є основою європейської ідеї і безпосередньо впливають на розвиток громадян, здатних до конструктивного діалогу, відкритих до нових ідей і готових діяти в умовах глобалізованого та мультикультурного світу. У філологічній освіті це означає не лише навчання мовам, а й формування свідомості, яка сприяє інтеграції та співпраці серед різних культур і народів.

Ці аспекти дозволяють філологічним спеціальностям створювати середовище для формування в студентів не лише професійних знань, але і європейських цінностей, які вони зможуть застосовувати у своїй подальшій професійній та громадянській діяльності.

Висновки. Філологічна освіта має значний потенціал у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів, що сприяє підготовці свідомих громадян, здатних до конструктивної міжкультурної взаємодії. Інтеграція європейських цінностей у процес навчання філологів можлива через модернізацію освітніх програм, використання інтерактивних методів навчання, проєктну діяльність, міжнародну академічну співпрацю та цифрові технології. Упровадження цих підходів сприятиме формуванню відповідальних фахівців, які поділяють демократичні принципи, академічну добросовісність і прагнуть до сталого розвитку суспільства у європейському контексті.

Дослідження підтвердило, що філологічна освіта має значний потенціал у формуванні базових цінностей Європейського Союзу серед майбутніх учителів української мови та літератури. Аналіз наукових

джерел і освітніх практик засвідчив, що гуманітарні дисципліни сприяють розвитку демократичного світогляду, критичного мислення, толерантності та громадянської відповідальності. Однак наявні освітні програми ще не повною мірою інтегрують ціннісні орієнтири ЄС, що зумовлює необхідність удосконалення підходів до освітнього процесу.

Зокрема, перспективними напрямками подальших досліджень є:

- розробка методик для ефективного впровадження цінностей ЄС у мовно-літературну освіту;
- створення навчально-методичних матеріалів, що поєднують вивчення української мови та літератури з європейським ціннісним виміром;
- аналіз кращих європейських практик і можливостей їх адаптації в українському освітньому середовищі;
- дослідження впливу ціннісно орієнтованої освіти на професійну підготовку вчителів-словесників;
- емпіричне вивчення рівня сформованості базових цінностей ЄС серед студентів-філологів та практикуючих педагогів.

Таким чином, удосконалення підходів до формування ціннісних орієнтирів у межах філологічної освіти сприятиме підготовці висококваліфікованих педагогів, здатних формувати європейський світогляд молодого покоління та забезпечувати якісні зміни в українській освіті.

Список використаної літератури

1. Бойченко Н. М. Етичні аспекти університетських цінностей. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. Київ : Центр «Київський університет», 2014. № 1. С. 37–43.
2. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗақДУ, 2011. 560 с.
3. Плахта Д. «Еліта – це ті, кого неможливо купити». Письменниця Галина Пагутяк про «українізацію на карантині» та інші проблеми «постсовка». *День*. 2017. 20–21 січ. (№ 8/9). С. 22.
4. Turakhina O. Yevropeyski tsinnisni oriientatsii inozemnykh studentiv v umovakh universytetskoї osvity v Ukraini [European value orientations of foreign students in the conditions of university education in Ukraine] : *zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii, 28–29 travnia 2021 r.*, Zaporizhzhia : Vydavnychi dim «Helvetyka», 2021. S. 145–148.
5. Chernyakova A. V., Pylypenko-Fritsak N. A. Effective Crosscultural Communication as a condition for adaptation of foreign students in the context of Strategy of Intercultural development of the Sity. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries* : collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. С. 317–336. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-42>.

POTENTIAL OF PHILOLOGICAL EDUCATION IN FORMING THE CORE VALUES OF THE EU

Fediunina Olena

Postgraduate Student, Intern Teacher at the Department of Ukrainian Philology and Foreign Literature
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Introduction. *The article examines the potential of philological education in shaping the fundamental values of the European Union among future language teachers. The educational system plays a crucial role in societal transformations, fostering democratic principles, tolerance, respect for human rights, and cultural diversity. The integration of these values into professional training is essential for the development of responsible and ethical educators. The increasing role of European integration processes necessitates a re-evaluation of national education systems, particularly in post-Soviet countries, where historical and cultural legacies influence value formation. The study also considers how globalization and digitalization affect the transmission of values in higher education institutions.*

Purpose. *The purpose of this study is to analyze the role of philological education in forming the fundamental values of the European Union and to identify effective ways of integrating these values into the training of future language and literature teachers. The research aims to outline pedagogical principles that ensure the internalization of European values and the preparation of educators capable of transmitting these values to students in secondary and higher education institutions.*

Methods. *The research employs a combination of theoretical analysis, comparative studies of educational programs, and content analysis of philological disciplines. A qualitative approach is used to assess the impact of linguistic and literary courses on the formation of EU values. Additionally, surveys and interviews with educators and students provide insights into the practical implementation of value-based education. Case studies from various European countries illustrate best practices in integrating European values into philological education. The methodological framework is grounded in constructivist pedagogy, emphasizing student-centered learning and the active engagement of future educators in value-oriented discussions and activities.*

Results. The findings suggest that linguistic and literary courses significantly contribute to the comprehension of European values such as dignity, freedom, equality, solidarity, and civic responsibility. The content of educational programs can serve as a foundation for integrating value-based components into philological education. The study highlights specific disciplines and pedagogical strategies that enhance students' awareness of EU values, emphasizing interdisciplinary approaches and communicative methods. Notably, literature from diverse cultural backgrounds provides a platform for discussing ethical dilemmas, democratic ideals, and social justice. Language education fosters intercultural communication skills, which are crucial for promoting tolerance and mutual understanding among European nations. The research also identifies the challenges educators face in balancing national traditions with supranational value systems.

Originality. This research expands the understanding of the relationship between philological education and European values by providing a systematic analysis of curricula and identifying effective teaching methods. It underscores the necessity of incorporating ethical and civic dimensions into linguistic and literary studies. Unlike previous studies, this research integrates a multidisciplinary perspective, combining insights from pedagogy, linguistics, cultural studies, and sociology. The study proposes a framework for embedding European values into philological education through curriculum development, teacher training, and extracurricular activities.

Conclusion. Philological education serves as a powerful tool for fostering European values among future educators. The study suggests that the development of specialized courses and methodological frameworks can enhance the effectiveness of value-based education. The integration of European values into philological disciplines should be a continuous and adaptive process, reflecting societal changes and the evolving educational landscape. Further research should explore the practical implementation of these approaches in various educational contexts, including digital learning environments and international academic exchanges. Strengthening cooperation between universities and European institutions can also facilitate the promotion of EU values in teacher education.

Key words: philological education, European values, democratic principles, civic responsibility, linguistic and literary studies, interdisciplinary approach, intercultural communication, curriculum development.

References

1. Boichenko, N. M. (2014). Etychni aspekty universytetskykh tsinnosti [Ethical aspects of university values]. *Humanitarno-relihiieznavchyi visnyk - Humanitarian and religious bulletin*, (1), 37–43. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Vashchuk, F. G. (2011). *Intehratsiia v yevropeiskyi osvittii prostir: zdotky, problemy, perspektyvy: monohrafiia [Integration into the European educational space: achievements, problems, perspectives :a monograph]*. Uzhhorod. [in Ukrainian].
3. Plakhta, D. (2017). «Elita – tse ti, koho nemozhlyvo kupyty» [«The elite are those who cannot be bought»]. [in Ukrainian].
4. Tupakhina, O. (2021). Yevropeiski tsinnisni orientatsii inozemnykh studentiv v umovakh universytetskoï osvity v Ukraini: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Zaporizhzhia, 28–29 travnia 2021 roku) [European value orientations of foreign students in the conditions of university education in Ukraine: collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Zaporizhzhia, May 28–29, 2021)]. Zaporizhzhia: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 145–148. [in Ukrainian].
5. Chernyakova, A. V., & Pylypenko-Fritsak, N. A. (2021). Effective crosscultural communication as a condition for adaptation of foreign students in the context of Strategy of Intercultural Development of the City. In *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph* (Vol. 2, pp. 317–336). Riga, Latvia: Baltiia Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-42> [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 28.03.2025 р.
Прийнято редакцією 28.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.6.012.091.33:[351.743:[37.011.2:623.44]](477)(043.3)
DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-116-122

УПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ГРИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ніконенко Андрій Миколайович

аспірант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: ukraine.kiev1@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-2261-7906

У статті за результатами аналізу наукових джерел запропоновано вирішення практичної проблеми запам'ятовування майбутніми офіцерами тактико-технічних характеристик штатного озброєння підрозділів Національної гвардії України шляхом упровадження навчальної гри в освітній процес вищих військових навчальних закладів. Визначено методика застосування методу навчальної гри на прикладі запропонованої гри «Тактико-вогневий маневр».

Ключові слова: освітній процес, майбутні офіцери, навчальна гра, здатність, озброєння, тактико-технічні характеристики, Національна гвардія України, вищі військові навчальні заклади.

Постановка проблеми. У професійній підготовці майбутніх офіцерів Національної гвардії України та інших військових формувань виявлено практичну проблему, яка полягає в запам'ятовуванні курсантами та військовослужбовцями тактико-технічних характеристик штатного озброєння підрозділів. Тактико-технічні характеристики штатного озброєння підрозділів необхідно знати здобувачам вищої освіти для правильного прийняття ними рішення щодо застосування зброї під час виконання конкретних службово-бойових завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблеми запам'ятовування займалися вчені та практики. Вивчення іноземної мови за методикою І. Давидової полягав у занятті через сон. А також методи та технології 25 кадру Дж. Вікері, який є одним із перших, хто активно експериментував з використанням підсвідомих впливів у кінематографії та рекламі для запам'ятовування необхідної інформації.

Згадані методи впливають негативно на людину і не дають очікуваного результату. На нашу думку, найкращим способом запам'ятовування інформації буде тоді, коли людина мотивована, зацікавлена і ознайомлена з інформацією. Те, що вона повинна запам'ятати, є не обов'язковим.

За результатами аналізу джерел [1, 10, 15], можна дійти до висновку, що для підготовки майбутніх офіцерів краще засвоєння інформації здійснюється під час практичного заняття та практики (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив застосування методів навчання та викладання на засвоєння інформації

Методи навчання та викладання	Відсоток засвоєння інформації
Лекція	5%
Читання	10%
Відео / аудіо матеріали	20%
Демонстрація	30%
Дискусійні групи	50%
Практика через дію	75%
Навчання інших / застосування отриманих знань відразу	90%

¹Таблиця сформована автором за результатами аналізу джерела [5].

Серед методів навчання та викладання під час практичних занять, на нашу думку, найдієвішим буде навчальна гра. У підготовці військовослужбовців застосовувались ігри з давніх часів. Однією з перших стратегічних ігор є стародавня китайська інтелектуальна настільна гра «Вей Чі» («Го»). За легендою, вона була створена імператором Яо (2357–2255 рр. до н. е.) для навчання власного сина. Військові начальники використовували гру «Вей Чі» («Го») під час вивчення та прогнозування військових битв. У 1664 р. в Німеччині Кристофер Вайкманн розробив військово-стратегічну гру під назвою Koenigspiel (Королівська гра). Кожному учаснику гри надавалося 30 фігур та 14 різних ходів, які вони могли здійснювати. З 1811 р. ця гра набула формальних ознак воєнної гри для визначення результату стрільб та здійснення підрахунків [1, с. 191–192].

У своїх працях Н. Заматаєва пише, що ігрові заняття забезпечують органічний перехід від традиційного до інтерактивного навчання, максимально підвищують інтерес у тих, хто навчається, до обраної професійної діяльності [1]. На думку Й. Гейзінги, прикладом військової гри може слугувати середньовічний турнір, який «завжди вважався імітацією бою, а отже грою, але в своєму первісному вигляді він, беззаперечно має відбуватися абсолютно “серйозно” і тривати до загибелі когось із бійців» [2, с. 105].

Головною метою навчальних ігор, як уважають В. Кириленко, Н. Кириленко, А. Крижановський, є формування в майбутніх фахівців уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю [3]. Гра належить до традиційних методів навчання і виховання, в ігровій діяльності дидактична, розвивальна і виховна функції перебувають у тісному взаємозв'язку; гра – вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, у якому формується та вдосконалюється управління поведінкою.

Німецький педагог Ф. Фребель вважається засновником «школи ігор», адже саме в грі він убачав найкращий спосіб виховання. Окрім того, науковець здійснив класифікацію ігор як частини навчання: «Гри можуть бути, з одного боку, тілесними, тобто такими, які полягають у вдосконаленні сили та спритності, або служать просто вираженням життєрадісності, іграми відчуттів і розумовими» [4, с. 287–288].

Як зазначає у своїй роботі С. Сисоєва: «гра як один з видів діяльності людини впродовж всієї історії людини займала важливе місце у вихованні, навчанні і розвитку людей. У процесі гри формується особистість у цілому, розвивається її інтелект, відчуття і воля» [5, с. 185].

До проблеми впровадження ігрових технологій навчання в процес підготовки здобувачів у своїх працях зверталися такі науковці, як В. Курок, Г. Луценко, В. Зінченко [6], К. Яндола, О. Лобойко [7], Н. Остапович, О. Остапович, Ю. Мазуренко [8], Н. Кравець, О. Гречановська [9], В. Ягупов [10], Т. Лисоколенко [11] та інші учені, дослідники і педагоги-практики. Автори монографії М. Медвідь, Ю. Медвідь та М. Ктіторов звертають увагу на доцільність застосування воєнно-спеціальної гри [12, с. 16]. На думку П. Щербаня, місце і роль ігрової технології в початково-виховному процесі, взаємозв'язок ігрових елементів і навчання залежить від розуміння вчителем функцій і класифікації ігор. У навчально-виховному процесі гра реалізує кілька функцій: навчальну, комунікативну, психологічну, розвивальну, виховну, релаксаційну, розважальну [4, с. 289]. На думку Д. Поліщук, М. Прищака, використання в освітньому процесі дидактичних ігор сприяє перетворенню студента з об'єкта навчання на суб'єкт, що активізує його творчу участь та цілеспрямовану діяльність у самостійному формуванні власної професійної компетентності [13, с. 105]. У своїх працях О. Джеджула описує ігрові методи як дидактичну гру, де серед педагогічних засобів активізації процесу навчання в закладах вищої освіти особливе місце посідає навчальна дидактична гра, що є цілеспрямованою організацією навчально-ігрових взаємодій студентів у процесі моделювання ними цілісної професійної діяльності фахівця [14, с. 140]. Гра – як метод навчання є нормативною моделлю процесів діяльності. Зокрема, такою моделлю є роль, що містить у собі набір правил, які визначають як зміст, так і спрямованість характер дій гравців. Це один із способів навчитися за допомогою гри засвоювати важливу інформацію, пов'язану з навчальною дисципліною у вищих військових навчальних закладах. З огляду на це для кращого засвоєння певного матеріалу доцільно впроваджувати «ігрові технології», які включають велику групу методів, типів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різноманітних педагогічних ігор.

Залежно від змісту проблеми, яку хоче вирішити педагог, здійснюється вибір ігор за відповідними критеріями та типами. З метою вирішення практичної проблеми запам'ятовування майбутніми офіцерами в табл. 2 підкреслено вибір нами типу гри за кожним критерієм.

Таблиця 2

Умовний тип ігор за критеріями їх класифікації

Критерій класифікації ігор	Типи ігор
За місцем у життєдіяльності людей	Ігри-розваги, акторські, спортивні, <u>навчальні</u> , дослідницькі, виробничі, психотерапевтичні тощо
За кількісним складом	Індивідуальні, парні, <u>групові</u> , колективні
За сферою людської діяльності	Пізнавальні, комунікативні, художні, управлінські, військові, <u>педагогічні</u> , конструкторські
За часом протікання	<u>Короткочасні</u> , тривалі
За особливостями ігрової реальності	Імітаційні, неімітаційні
За характером відображення дійсності	Репродуктивні, творчі
За структурою ігрових взаємодій	<u>Сюжетні</u> , <u>безсюжетні</u>
За ступенем жорсткості правил	<u>З фіксованими правилами</u> , відкритими правилами, прихованими правилами
За способом організації	Словесні, рухливі, письмові, комп'ютерні

²Таблиця сформована автором за результатами аналізу джерел [1, 5].

Отже, курсант ВВНЗ під час гри може запам'ятовувати необхідну інформацію та здобувати знання, що впливають на формування необхідної компетентності. Групова гра допомагає налагодити стосунки між учасниками та зменшити напругу та страх, підвищити свою впевненість у собі та випробувати себе в різних ситуаціях у живому спілкуванні. Основна ідея гри полягає в тому, щоб знайти найбільш правильне вирішення визначеної проблеми. Проблема запам'ятовування навчального матеріалу є однією з ключових у системі військової освіти. Вона особливо актуальна для курсантів, які повинні швидко й ефективно

засвоювати великі обсяги інформації про тактико-технічні характеристики штатного озброєння, його застосування та експлуатацію. З огляду на це навчальна гра «Тактико-вогневий маневр», яка буде запроваджена в систему підготовки курсантів ВВНЗ, є перспективним методом покращення якості засвоєння матеріалу, що поєднує теоретичні знання з практичними навичками щодо прийняття рішень.

Метою статті є визначення методики застосування методу навчання гри для запам'ятовування курсантами ВВНЗ тактико-технічних характеристик штатного озброєння підрозділу НГУ в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Для застосування гри як методу навчання та її пізнавального та виховного значення і впровадження навчальної гри «Тактико-вогневий маневр» в освітній процес у ВВНЗ. Гра розроблена з метою визначення методики застосування ігрових технологій та методу гри в освітній процес для покращення запам'ятовуваності, тактико-технічних характеристик озброєння курсантами. Необхідно визначити вимоги до неї. За результатами аналізу джерел [1; 5] визначено методичні вимоги до організації ігор у навчанні, систематизація яких відображається в табл. 3.

Таблиця 3

Опис методичних вимог до організації ігор у навчанні

Методичні вимоги до організації ігор у навчанні	Опис
Постановка цілей	Обов'язкова постановка цілей перед кожною грою
Реальність завдань	Реальність ігрових завдань для її гравців
Систематичність	Систематичність використання ігор з поступовим ускладненням їх змісту
Дотримання правил	Виконання правил гри всіма гравцями
Гнучкість правил	Зміна встановлених правил та внесення новацій під час повторення гри
Опора на попередній досвід	Побудова ігрової діяльності на раніше вивчених діях
Самоуправління	Здійснення самоуправління в грі

³Таблиця сформована автором за результатами аналізу джерела [1, 5].

Запропонована навчальна гра «Тактико-вогневий маневр» дає змогу інтегрувати теоретичні знання, практичні навички мислення та аналіз бойових ситуацій. Вона спрямована на розвиток тактичного мислення щодо застосування штатного озброєння підрозділу, поглиблене засвоєння знань про озброєння та формування вміння оцінювати переваги й недоліки різних видів зброї в умовах бойової обстановки, уміння швидко приймати рішення під час різних обставин на умовному полі бою. Моделювання процесів, що стимулює мислення, гра передбачає підвищення мотивації та забезпечує емоційно-психологічне залучення здобувачів до гри. Вона дозволяє розвиватися й виховувати в собі особистість, яка йде до мети, упевненість в майбутньому виконувати службово-бойові завдання.

Методика проведення навчальної гри «Тактико-вогневий маневр»

Технічні засоби навчання – колода навчальних карт; склад колоди 54 од.; картки з завданням 25 од. Кожна карта містить зображення та опис озброєння.

Види озброєння поділені за рівнем карти за зростанням від номіналу «2» до «Джокера» (табл. 4).

Таблиця 4

Вимоги до ігрового засобу навчання навчальної гри «Тактико-вогневий маневр»

№ за номіналом	Вид озброєння, завдання	Кількість карт рівні між собою
2	Пістолети	4 ~ приблизно за ТТХ
3	Пістолет-кулемет	4 ~ приблизно за ТТХ
4	Штурмові гвинтівки	4 ~ приблизно за ТТХ
5	Снайперські гвинтівки	4 ~ приблизно за ТТХ
6	Кулемети	4 ~ приблизно за ТТХ
7	Підствольні та ручні гранатомети	4 ~ приблизно за ТТХ
8	Протитанкові комплекси	4 ~ приблизно за ТТХ
9	Протитанкові системи	4 ~ приблизно по ТТХ
10	Гранатомети	4 ~ приблизно по ТТХ
В (Валет)	Протиповітряні комплекси	4 ~ приблизно по ТТХ
Д (Дама)	Крупнокаліберні артилерійські системи	4 ~ приблизно по ТТХ
К (Король)	Протиповітряні системи (Patriot, OSA)	4 ~ приблизно по ТТХ
Т (Туз)	Сухопутні війська (танки) NASAMS, IRIS-T SLM, Abrams m1a1, Leopard 2A6	4 ~ приблизно по ТТХ
Ж (Джокер)	Дає можливість визначити додаткові завдання	2 ~ змінює умови в яких виконується завдання

⁴Таблиця сформована автором за результатами аналізу методу навчальної гри і озброєння українського виробництва та країн членів НАТО.

За кожним видом озброєння визначені та відображені основні тактико-технічні

характеристики (табл. 5).

Таблиця 5

Зміст кожної карти ігрового засобу навчання навчальної гри «Тактико-вогневий маневр»

Номинал карти	Назва озброєння	Калібр	Довжина	Вага	Дальність ефективного вогню	Початкова швидкість	Кількість боєприпасів (пострілів)	Країна виробник
2♠	Форт-12	9 мм	180 мм	830 г	50 м	315 м/с	12	Україна
2♥	Beretta M9	9 мм	216 мм	944 г	50 м	381 м/с	15	США
2♦	Glock 17	9 мм	202 мм	630 г	50 м	375 м/с	17	Австрія
2♣	Heckler & Koch VP9	9 мм	186 мм	710 г	50 м	375 м/с	15	Німеччина
3♦	Heckler & Koch MP5	9 мм	680 мм	2,54 кг	200 м	270 м/с	30	Німеччина
3♥	Heckler & Koch UMP	9 мм	690 мм	2,3 кг	100 м	285 м/с	25	Німеччина
3♠	FN P90	5,7 мм	500 мм	2,78 кг	200 м	715 м/с	50	Бельгія
3♣	Uzi	9 мм	260 мм	3,5 кг	200-250 м	400 м/с	25	Ізраїль
4♦	Вулкан-М або Малюк	5,56 мм	712 мм	3,8 кг	750 м	900 м/с	30	Україна
4♥	Heckler & Koch HK416	5,56 мм	797 мм	2,95 кг	200-600 м	788 м/с	30	Німеччина та США
4♠	FN SCAR	5,56 мм	796 мм	3,19 кг	200-600 м	875 м/с	30	Бельгія та США
4♣	Steyr AUG	5,56 мм	790 мм	3,6 кг	650 м	992 м/с	30	Австрія
5♦	Snipex Alligator	14,5 мм	2000 мм	25 кг	2000 м	980 м/с	5	Україна
5♥	Beretta Corvo V	12,7 мм	1450 мм	15,3 кг	1500 м	900 м/с	10	Італія
5♠	Barrett M82	12,7 мм	1140 мм	14 кг	1800 м	853 м/с	10	США
5♣	СГМ-12,7	12,7 мм	1550 мм	12 кг	1500 м	830 м/с	5	Україна
6♦	КМ-7,62	7,62 мм	1173 мм	9 кг	1500 м	825 м/с	50	Україна
6♥	Heckler & Koch MG5	7,62 мм	1165 мм	10,8 кг	1500 м	880 м/с	50	Німеччина
6♠	M240	7,62 мм	1245 мм	12,5 кг	1800 м	850 м/с	100	США
6♣	MG3	7,62 мм	1225 мм	11,5 кг	800 м	820 м/с	50	Німеччина
7♦	M320	40 мм	350 мм	1,5 кг	150 м	76 м/с	1	Німеччина
7♥	Milkor MGL	40 мм	300 мм	5,3 кг	375 м	76 м/с	6	ΠΑΡ
7♠	УАГ-40	40 мм	960 мм	17 кг	2200 м	240 м/с	32	Україна
7♣	Форт-600	40 мм	280 мм	2,2 кг	150 м	86 м/с	1	Україна
8♠	Carl Gustaf	84 мм	1130 мм	14,2 кг	500 м	310 м/с	1	Швеція
8♣	AT4	84 мм	1120 мм	6,7 кг	700 м	290 м/с	1	Швеція
8♥	MATADOR	90 мм	1150 мм	13 кг	600 м	250 м/с	1	Ізраїль
8♦	Panzerfaust 3	60 мм	950 мм	12,9 кг	600 м	115 м/с	1	Німеччина
9♠	NLAW	150 мм	1016 мм	12,5 кг	600 м	200 м/с	1	Швеція та Британія
9♦	MILAN	125 мм	1200 мм	45 кг	3000 м	200 м/с	1	Німеччина
9♥	Стугна-П	130 мм	1360 мм	32 кг	3000 м	200 м/с	1	Україна
9♣	BGM-71 TOW	152 мм	1160 мм	18,9 кг	3000 м	278 м/с	1	США
10♥	КБА-118	60 мм	550 мм	12,5 кг	1500 м	148 м/с	1	Україна
10♣	КБА-48М	82 мм	1220 мм	48,6 кг	3040 м	211 м/с	1	Україна
10♦	M2	60 мм	726 мм	19 кг	1815 м	158 м/с	1	США
10♠	МО-120-RT61	120 мм	3010 мм	582 кг	8000 м	325 м/с	1	Франція
J♣	FIM-92 Stinger	70 мм	1,52 м	15 кг	4,8 км	640 м/с	1	США
J♦	9K38 Ігла	72 мм	1,57 м	17 кг	5 км	570 м/с	1	СРСР
J♠	Mistral	72 мм	1,596 м	16,5 кг	6,5 км	800 м/с	1	Польща
J♥	Starstreak	130 мм	1,39 м	14 кг	7 км	1 000 м/с	1	Британія
Q♣	MT-12	100 мм	9650 мм	3050 кг	8,2 км	700 м/с	1	СРСР
Q♦	ФН70	155 мм	9800 мм	9600 кг	30 км	827 м/с	1	Британія
Q♠	Д-30	122 мм	9800 мм	3200 кг	15,4 км	690 м/с	1	СРСР
Q♥	M777	155 мм	10700 мм	4200 кг	40 км	827 м/с	1	США
K♥	МІМ-104 Patriot	5310 мм	5310 мм	912 кг	80 км	2 Маха	4	США
K♦	ОСА-АКМ	3158 мм	3158 мм	126,3 кг	10 км	500 м/с	6	СРСР
K♠	NASAMS	3600 мм	3600 мм	150,7 кг	40 км	1 020 м/с	6	Норвегія
K♣	IRIS-T SLM	2936 мм	2936 мм	87,4 кг	40 км	3 Махів	8	Німеччина
A♥	Abrams m1a1	120 мм	44 клб	57 т	4 км	1 570 м/с	42	США
A♦	Leopard 2A6	120 мм	55 клб	62 т	4 км	1 750 м/с	42	Німеччина
A♠	T84 OPLOT	125 мм	48 клб	51 т	5 км	1 700 м/с	28	Україна
A♣	Challenger 2	120 мм	55 клб	75 т	5 км	900 м/с	49	Британія

⁵Таблиця сформована автором за результатами аналізу сучасного озброєння як власного виробництва, так і країн членів НАТО.

Готуючись до навчальної гри, курсантам необхідно усвідомити зміст навчальної гри.

Завдання в грі мають відповідати рівню підготовки учасників для підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу.

Методика навчальної гри – це опис методів, прийомів і алгоритмів, які використовуються для організації гри, щоб досягти певної мети (наприклад, навчання, виховання, розвиток навичок). Вона включає: цілі гри, структуру гри (етапи, ролі, правила) та механізми оцінювання результатів.

Підготовка до навчальної гри «Тактично-вогневий маневр»:

Ведучий (інструктор) пояснює правила гри. Правила гри – це набір обмежень і умов, які регулюють поведінку учасників у грі. Правила створюють межі, у яких учасники взаємодіють між собою. Кожен учасник дотримується черговості ходу за годинниковою стрілкою. У разі неправильної відповіді хід переходить до наступного учасника. Переможець визначається за кількістю набраних балів. Бали нараховуються за рахунок переваги над супротивником та подальшої перемоги.

Хід гри

Грати одночасно можуть 2–6 осіб. Ведучий (інструктор) контролює правильність виконання гри за визначеним порядком:

- 1) колода перемішується;
- 2) кожному гравцеві роздають по 6 карт;
- 3) решта карт складається в центральну колоду для добору;
- 4) карта із завданням – по центру гральної зони;
- 5) гравці ходять по черзі.

Викладається карта із завданням по центру гральної зони. Після цього оголошується завдання гравцям. Гравець обирає потрібну карту та викладає її в центр гральної зони сорочкою догори, читає опис зброї на карті або самостійно формулює його та пояснює, яким чином буде виконувати завдання, інші гравці мають назвати тип, вид або модель озброєння. За кожну правильну відповідь гравець отримує 1 бал, а за правильно дібрану карту щодо виконання завдання – 10 балів, картки з виконаними завданнями залишаються в гравця до завершення гри. Ведучий коментує правильність вибору карти та її застосування і наслідки рішень. Якщо карта була вибрана з недоцільним призначенням, гравець пропускає хід.

Після кожного ходу гравець добирає одну карту з центральної колоди, щоб мати 6 карт на руках.

Додаткові можливості навчальної гри «Тактико-вогневий маневр» (правила):

1. Комбіновані атаки в складі розрахунків.

Якщо гравець викладає послідовність з чотирьох карт однієї масті або номіналу (наприклад; 2, 3, 4, 5, чи 10, 10, 10, 10) та (В, Д, К, Т), він може здійснити «комбіновану стратегічну тактико-вогневу атаку», за яку отримує бали згідно номіналу карт.

Кarti В = 11 балів, Д = 13 балів, К = 15 балів, Т = 20 балів, Joker = 30 балів.

2. Тактичні ситуації.

Ведучий або будь-який гравець може оголосити тактичну ситуацію (наприклад, «Оборона населеного пункту»). Гравці мають вибрати найкращу карту зі свого арсеналу для вирішення цієї задачі. Інші гравці вирішують (голосують, приймають рішення), чий вибір був найефективнішим, продуктивним, найбільш стратегічним. Переможець отримує + 10 балів.

3. Спеціальні карти «Джокер».

Карта може використовуватися для підсилення своєї атаки (+30 балів).

4. **Кінцева мета гри** – гравець перемагає, якщо набрав найбільше балів після закінчення гри, тим самим продемонстрував найкращі знання тактико-технічних характеристик озброєння.

Висновок. Навчальні ігри покликані допомогти здобувачам вищої освіти краще засвоїти матеріал через ігрові елементи, формувати компетентності, зрозуміти та згадати тактико-технічні характеристики штатного озброєння. Навчальна гра поєднує в собі задоволення та навчання, роблячи процес вивчення навчального матеріалу про озброєння цікавим та захоплюючим, мотивуючи курсантів до самостійного вивчення дисципліни «Вогнева підготовка». Ігрові методи в освіті стають популярними завдяки викладачам, які розглядають гру не лише як форму розваги, але і як важливий елемент для навчання, розвитку мислення, творчості та соціальних навичок, ці ідеї залишаються актуальними в сучасній педагогіці. Розробка та використання ігрових методів навчання вимагає ретельного планування та творчого підходу, щоб переконатися, и ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» що вони ефективні та відповідають освітнім цілям. За результатами проведеного дослідження визначено методику застосування методу навчальної гри для запам'ятовування курсантами ВВНЗ ТТХ штатного озброєння підрозділу НГУ в процесі професійної підготовки на прикладі запропонованої гри «Тактико-вогневий маневр».

Подальші наукові дослідження будуть присвячені іншим педагогічним умовам формування здатності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до застосовування штатного озброєння підрозділу в процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика навч. посіб. Київ : Альфа Реклама. 2021. 363 с.
2. Гейзинга Й. «Номо Ludens» Людина що грає. Київ. Основи. 1994. 250 с.
3. Кириленко В. В., Кириленко Н. М., Крижановський А. І. Застосування ігрових технологій у процесі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць*. Вінниця, 2023. Випуск 69. С. 43–55.
4. Щербань П. М. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності. Сесія: Педагогічні науки* 2014. Випуск 13. С. 286–291.
5. Сисоєва С. О. Національна академія педагогічних наук України. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. *Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник*. Київ: ВД «ЕКМО». 2011 324 с.
6. Курок В. П., Луценко Г. В., Зінченко В. П. Застосування кейс-методу в процесі формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання службово-бойових завдань. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету*. Глухів. 2024. С.10–17.
7. Яндола К. О., Лобойко О. П. Застосування інноваційних освітніх технологій при викладанні навчальних дисциплін в закладах вищої військової освіти. *Молодий вчений: науковий журнал*. Херсон. 2019. 2 (66) С. 515–519.
8. Остапович Н., Остапович О., Мазуренко Ю. Брейнстормінгові ігрові технології у практиці викладання ЗВО. *Освітологічний дискурс: наукове електронне фахове видання*. Київ, 2023. С. 141–160.
9. Кравець Н. М., Гречановська О. В. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу ВНЗ : *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. Вінниця, 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2013> <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/17640>.
10. Ягунов В. В. Військова психологія: методологія, теорія та практика : підручник. Київ : Психобук, 2023. 517 с.
11. Лисоколенко Т. В. Феномен гри в історико-філософській ретроспекції. *Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць*. Київ. 2020. Вип. 154. С. 194–197.
12. Медвідь М. М., Медвідь Ю. І., Ктіторов М. О. Система внутрішнього забезпечення якості вищого військового навчального закладу: особливості, умови розвитку : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Медвідь М. М. Київ КІ НГУ. 2023. 107 с.
13. Поліщук Д. О., Прищак М. Д. Застосування ігрових технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти : *матеріали XLVIII наук.-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. Вінниця. 2019. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2019/paper/view/7901> <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/27770> (дата звернення: 30.03.2025).
14. Джеджула О. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник. Вінниця. 2020. 208 с.
15. ДоняВ. А. Ігрові технології як засіб професійної підготовки майбутніх викладачів польської мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Полтава. 2024. № 5. С.108–114.

IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL GAMES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Nikonenko Andrii

Postgraduate

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. In the professional training of future officers of the National Guard of Ukraine and other military formations, a practical problem has been identified, which is to memorise the tactical and technical characteristics of the regular armament of units. The tactical and technical characteristics of the regular armament of units need to be known by higher education students for them to make the right decision on the use of weapons in the performance of specific service and combat tasks.

Purpose. The purpose of the article is to determine the methodology for applying the game-based learning method to help cadets of higher military educational institutions memorize the tactical and technical characteristics of standard weapons of the National Guard of Ukraine units during their professional training.

Methods. To apply the game as a learning method and its cognitive and educational value, the educational game 'Tactical-Fire Maneuver' is introduced into the educational process of higher military educational institutions. The game is designed to determine the methodology for applying gaming technologies and the game method in the educational process to improve memorization of tactical and technical characteristics of weapons by cadets.

Results. Based on the results of the study, the article defines the methodology of using the method of educational game for memorisation by cadets of higher military educational institutions of tactical and technical characteristics of the regular armament of the National Guard of Ukraine in the process of professional training on the example of the proposed game «Tactical and Fire Manoeuvre».

Originality. Educational games are designed to help higher education students better learn the material through game elements, develop competencies, understand and recall the tactical and technical characteristics of the regular weapons of the National Guard of Ukraine.

Conclusion. The article, based on the analysis of scientific sources, proposes a solution to the practical

problem of memorizing tactical and technical characteristics of standard weapons by future officers of the National Guard of Ukraine units through the implementation of educational games in the educational process of higher military educational institutions. The methodology for applying the educational game method is defined using the proposed game 'Tactical-Fire Maneuver' as an example.

Key word: *educational process; future officers; educational game; ability; weapons; tactical and technical characteristics; National Guard of Ukraine; higher military educational institutions.*

References

1. Zamotaieva, N. V. (2021). *Viiskova pedahohika: istoriia, teoriia, praktyka: navchalnyi posibnyk [Military pedagogy: history, theory, practice: textbook]. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho – National University of Defense of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky. Kyiv. [in Ukrainian].*
2. Huizynha, J. (1994). «Homo Ludens» (Liudyna shcho hraie) [Homo Ludens' (Man the Player)]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kyrylenko, V. V., Kyrylenko, N. M., Kryzhanovskyi A. I. (2023). Zastosuvannia ihrovykh tekhnolohii u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do profesiinoi diialnosti [Application of gaming technologies in the process of preparing future teachers for professional activities]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta inovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats - Modern information technologies and innovative teaching methods in specialist training: methodology, theory, experience, problems: collection of scientific works*, 69, 43-55. Vinnytsia. [in Ukrainian].
4. Shcherban, P. M. (2014). Zastosuvannia ihrovykh tekhnolohii v osviti: istoriia i perspektyvy [Application of gaming technologies in education: history and prospects]. *Pedahohichni nauky - Pedagogical sciences*, 13, 286-291. [in Ukrainian].
5. Sysoieva, S. O. (2011) *NATINALNA AKADEMIIA PEDAHOHICHNYKH NAUK Ukrainy Instytut pedahohichnoi osvity doroslykh [NATIONAL ACADEMY OF PEDAGOGICAL SCIENCES of Ukraine Institute of Pedagogical Education and Adult Education]. Kyiv. [in Ukrainian].*
6. Kurok, V. P., Lutsenko, H. V., Zinchenko, V. P. (2024). Zastosuvannia keis-metodu v protsesi formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do vykonannia sluzhbovo-boiovykh zavdan [Application of the case method in the process of forming the readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform service and combat tasks]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu - Bulletin of Hlukhiv National Pedagogical University*, 10-17. Hlukhiv. [in Ukrainian].
7. Yandola, K. O., Loboyko, O. P. (2019). Zastosuvannia innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii pry vykladanni navchalnykh dystsyplin v zakladakh vyshchoi viiskovoi osvity [Application of innovative educational technologies in teaching academic disciplines in higher military education institutions]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 2(66), 515-519. Kherson. [in Ukrainian].
8. Ostapovych, N., Ostapovych, O., Mazurenko, Yu. (2023). Breinstorminhovi ihrovi tekhnolohii u praktytsi vykladannia ZVO [Brainstorming gaming technologies in the practice of higher education institution]. *Osvitolohichni dyskurs: naukove elektronne fakhove vydannia - Educational discourse: scientific electronic specialized publication*, 141-160. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Kravets, N. M., Hrechanovska, O. V. (2017). Ihrovi tekhnolohii navchannia yak odna z innovatsiinykh form navchalno-vykhovnoho protsesu VNZ [Gaming learning technologies as one of the innovative forms of the educational process in higher education institutions]. *Materialy XLVI naukovno-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv VNTU - Materials of the XLVI scientific and technical conference of subdivisions of VNTU*. Vinnytsia. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/17640> [in Ukrainian].
10. Yahupov, V. V. (2023). *Viiskova psykholohiia: metodolohiia, teoriia ta praktyka: pidruchnyk [Military psychology: methodology, theory, and practice: textbook]. Kyiv. [in Ukrainian].*
11. Lysokolenko, T. V. (2020). Fenomen hry v istoryko-filosofskii retrospektii [The phenomenon of the game in historical and philosophical retrospect]. *Zbirnyk naukovykh prats - Collection of scientific works*, 154, 194-197. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Medvid, M. M., Medvid, Yu. I., Kitorov, M. O. (2023). *Systema vnutrishnoho zabezpechennia yakosti vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu: osoblyvosti, umovy rozvytku: monografiia [Internal quality assurance system of a higher military educational institution: features, development conditions: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].*
13. Polishchuk, D. O., Pryshchak, M. D. (2019). Zastosuvannia ihrovykh tekhnolohii v osvitnomu protsesi zakladiv vyshchoi osvity [Application of gaming technologies in the educational process of higher education institutions]. *Materialy XLVIII naukovno-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv VNTU - Materials of the XLVIII scientific and technical conference of subdivisions of VNTU*. Vinnytsia. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/27770> [in Ukrainian].
14. Dzedzhula, O. M. (2020). *Metodyky vykladannia u vyshchii shkoli [Teaching methodology in higher education]. Vinnytskyi Natsionalnyi ahrarnyi universytet - Vinnytsia National Agrarian University. Vinnytsia. [in Ukrainian].*
15. Donia, V. A. (2024). Ihrovi tekhnolohii yak zasib profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykladachiv polskoï movy [Gaming technologies as a means of professional training for future teachers of the Polish language]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka - Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 5, 108-114. Poltava. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 29.03.2025 р.
Прийнято редакцією 29.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

CHAPTER 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

УДК 378:502/504

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-123-132

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГО-ОСВІТНІХ ІДЕЙ СЕРЕД РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ «ДРУЗІ СЕЙМСЬКОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ»

Панченко Сергій Михайлович

доктор біологічних наук, молодший науковий співробітник
Національний природний парк «Холодний Яр»
e-mail: serhiy.m.panchenko@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-2612-8784

Рудишин Сергій Дмитрович

доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук,
професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: rud-sd@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4483-9209

У статті узагальнено досвід волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку» щодо проведення науково-популярних та еколого-освітніх заходів серед різних верств населення. Розглянуто конкретні приклади діяльності спільноти за напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів, практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», корпоративні поїздки. Досвід спільноти поширено в природно-заповідних установах Українського Полісся.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк «Сеймський», волонтерська діяльність, екологічна освіта, популяризація науки, екскурсійна діяльність, Сумська область.

Постановка проблеми. Розбудова системи природно-заповідних територій та установ потребує належної уваги суспільства до посилення їх соціально-економічного та екологічного значення. У зв'язку з цим важливого значення набуває не тільки формальна екоосвіта, але й екологізація культури життя та перебування на природно-заповідних територіях. Отже, до екологічної освіти і просвіти доцільно залучати різні верстви населення, а не обмежуватися тільки молоддю. Дружня взаємодія з природою може бути здійснена за наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується впродовж життя.

В Україні регіональні і національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами місцевого та загальнодержавного значення. Мета їх створення – збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність [4; 5; 11; 22–25; 30]. Тому зі створенням у 1995 році в нашому краї регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Сеймський» з'явився майданчик для вирішення проблем збереження довкілля, заощадливого використання природних ресурсів і забезпечення розвитку регіону на засадах сталого розвитку [3; 12; 19; 21; 31]. Напрацювання в згаданих напрямках можуть реалізовувати адміністрація природно-заповідної установи, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, активісти в співпраці або окремо. Традиційно – це такі заходи: природоохоронні акції, практичні дії зі збереження ландшафтного і біотичного різноманіття, конкурси, фестивалі, виставки, робота учнівських гуртків чи клубних об'єднань, екскурсії, літні біологічні школи чи екологічні табори [1; 6–9; 12–20; 27–29].

РЛП «Сеймський» розташований у Конотопському районі Сумської області на площі понад 98 тис. га у долинах р. Сейм та її притоки Клевені. Охоплює також відроги Середньо-Руської височини, відносно невеликі ділянки Полтавської рівнини та Поліської низовини. Отже, характеризується високою репрезентативністю – представляє основні ландшафтні комплекси північного сходу України. Багате

біологічне різноманіття, високий рекреаційний потенціал, близькість до історичних та культурних місць і доволі зручна логістика дають змогу розглядати цей регіональний ландшафтний парк як перспективну природоохоронну, рекреаційну, культурно-освітню та науково-дослідну установу [8; 17; 19; 27].

Волонтерська діяльність «Друзі Сеймського ландшафтного парку» започаткована з метою популяризації цієї природно-заповідної території серед місцевого населення у 2013 році. Група діє й дотепер, співзасновник – С. Панченко. У 2013–2016 рр. основною задачею ініціативи було лобювання створення адміністрації РЛП. Після її створення у форму комунального закладу Сумської обласної ради наприкінці 2016 р. і по сьогодні волонтерська група активізувала роботу з популяризації ландшафтного парку. З цією метою організовуються різноманітні заходи, здійснюється інформування населення через соцмережі та медіа про природні та культурні цінності краю під девізом «Навчився в Сеймському РЛП жити сам – навчи інших» [1; 6–9; 12–20; 27–29].

Аналіз досліджень і публікацій. Зазвичай еколого-освітня робота природно-заповідних установ України проводиться з учнівською та студентською молоддю, а старші верстви населення системно не охоплені [5; 23; 26]. Найбільше публікацій присвячено впровадженню сучасних еколого-освітніх ідей як у форматі психолого-педагогічному (мотивація природовідповідної поведінки; форми і методи екологічної освіти і виховання на засадах сталого розвитку), так і біоекологічному (розумінню системних екологічних законів і правил функціонування екосистем, важливості створення нових та розширення існуючих об'єктів та територій природно-заповідного фонду (ПЗФ); необхідності збереження біорізноманіття, доцільності біоіндикації довкілля та ін.) [4; 5; 11; 22–25; 30]. Для старших вікових груп наведених напрацювань менше. Якщо такі є, то вони спрямовані переважно на вчителів закладів середньої освіти.

Мета дослідження: узагальнити досвід науково-популярних та еколого-освітніх заходів волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку».

Виклад основного матеріалу. Організаційно-методичні аспекти діяльності волонтерської спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» розглянуто за такими напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів, навчальні практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», корпоративні поїздки.

Організація пізнавальних екскурсій та наукових пікніків для дорослих.

Один із перших заходів волонтерської спільноти – співорганізація велоралі з нагоди Дня Незалежності України у 2016 р. Організатори – місцевий велоклуб та відділ молоді та спорту Конотопської міської ради. Маршрут пролягав територією Сеймського РЛП. Завданням групи було збільшити кількість учасників за рахунок розширення вікової категорії та організувати за маршрутом орнітологічну велоекскурсію. «Орнітологів» виявилось достанько – з-поміж більш як 40 учасників спостерігали за птахами 8 осіб. Відхилення від основного маршруту дозволило мікрогрупі ознайомитися з цікавим геоморфологічним утворенням – давньольодовиковою прохідною долиною, дізнатися про особливості будови річкових долин на прикладі Сейму, побачити, окрім самого РЛП, ще дві природоохоронні території (Озаричанський орнітологічний заказник та гідрологічний заказник «Сзуцький»). Пізнавальними були розповіді про птахів орнітолога з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Ю. Кузьменка, з допомогою якого візуально та на слух зареєстрували 42 види птахів, деяких вдалося сфотографувати. Захід відбувся під гаслом: «Охороняти природу не лише сучасно, але й патріотично!» Про подальші заходи з популяризації орнітології у 2020–2023 рр. повідомлено в статтях [15; 16].

Рис. 1. Учасники велоралі з нагоди Дня Незалежності України, 2016 р.

Приклад наукового пікніка. Під час традиційної екскурсії з нагоди дня села Вирівка у 2019 р. проводили дослідження анатомо-фізіологічних особливостей властивостей листків різних видів дерев. Учасники заходу відбирали зразки листя різних дерев і чагарників, висікали трубкою однакові шматочки і зважували їх. Керівник дослідження пояснив, що зелене листя – це жива «електростанція», де в процесі фотосинтезу відбувається перетворення енергії сонячного світла в енергію хімічних зв'язків органічних сполук. Для отримання якомога більше енергії для фотосинтезу листок повинен бути широким, а щоб не

потерпати від посухи – мати потужні оболонку та систему жилок для міцності і підведення води. Маса одиниці площі листка може характеризувати адаптацію рослин до зростання на сонці чи в тіні. Висічки світлолюбних листків показали більшу вагу, оскільки товсті, мають потужну механічну тканину, висічки тіньолюбних – легші (рис. 2). Описану закономірність особливостей анатомо-фізіологічних особливостей листків підтверджено, але були виключення під час порівняння аборигенних та інвазійних рослин. Зокрема, найважчі висічки виявилися в листків груші, а світлолюбна біла акація (робінія), хоч і витримує посуху, але має незначну масу висічок листя.

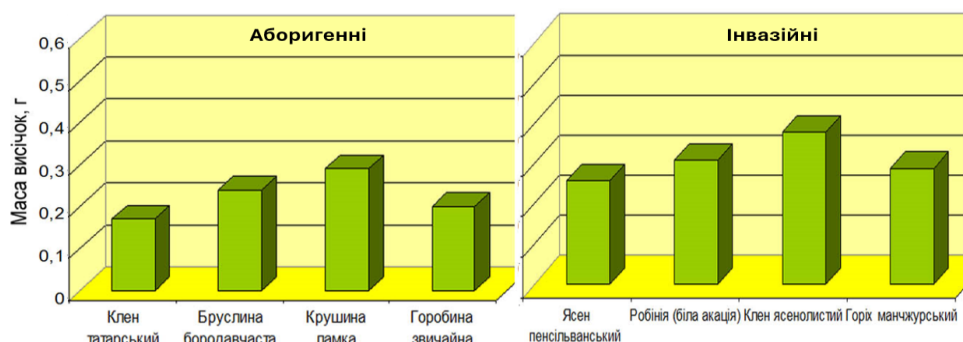

Рис. 2. Результати зважування 10 висічок листків різних екотипів рослин

Перевірити одну з легенд міста Конотоп про зниклу річку взялися у 2019 р. й здійснили екскурсію долиною гіпотетичної річки Конотопки (рис. 3). У своїх спостереженнях спиралися на хрестоматійні уявлення про долини річок. Екскурсію розпочали з аналізу схеми долини р. Сейм, де помітні уступи-тераси, заболочена заплава, специфічні ґрунти, характерні рослини (осоки, верболози, очерет тощо). Зафіксований матеріал на маршруті в Конотопі (від Меморіалу – балкою – до р. Єзуч) порівняли з хрестоматійними геоморфологічними даними, а також урахували результати аналізу раніше відібраних проб ґрунту. Завершальний огляд долини Єзуча з майданчика біля Вознесенського собору дав змогу зробити остаточний висновок про те, що Конотопка не відповідає сучасним уявленням про класичну річку, а балкою протікає пересихаючий нині струмок. Підсумки представлені в науково-популярній статті С. Панченка (2022) [20].

Рис. 3. Учасники екскурсії долиною р. Конотопка (2019 р.). Фото І. Болгова

Захід «Один день на Конотопській метеостанції» був спрямований на популяризацію знань про глобальну зміну клімату і роботу метеорологів з нагоди Всесвітнього дня захисту клімату (15 травня 2020 р.) (рис. 4). У форматі велоекскурсії долучилися до відбору зразків для визначення запасів вологи в ґрунті на чотирьох полях в околиці с. Вирівка. Також спостерігали за процесом обробки проб, ознайомилися з основними приладами на метеорологічному майданчику та з історією метеостанції в Конотопі. Саме ця метеостанція реєструє метеорологічні показники території Сеймського РЛП.

З нагоди Всесвітнього дня водно-болотних угідь у лютому 2021 р. провели розвідку берегів річки Єзуч у межах Сеймського РЛП. У теперішній час територія від Сарнавщини до гирла по краю найбільшого в межах ландшафтного парку заказника «Єзучський» – це величезне болото, де раніше розливалися води Єзуча. Русло річки являє собою каналу, куди скидають неочищені міські та промислові стоки, тому вода сіра і має неприродний запах. Дійшли до висновку, що історично русло р. Єзуч мало інший напрямок.

Болото ж в її нижній течії, використане для видобування торфу й після цього оголошене ландшафтним заказником місцевого значення «Єзущий», увійшло до заповідної зони Сеймського РЛП.

Науковий гурток школярів «Прикладна ботаніка» при Конотопській МАН – важлива ділянка роботи спільноти. Навчально-дослідницька робота у 2017–2019 рр. була спрямована на дослідження рослинного світу РЛП «Сеймський». Підсумки представлено на конкурс-захисті проєктів МАН. Основні тематики досліджень: флора та рослинність, структура рослинних угруповань, поширення та екологія весняних ефемероїдів та доміантів у лісах (С. Омельченко, 2019 [9]; І. Чернишов, 2019 [28; 29]; Ю. Кириленко, 2019 [6]; О. Морміль, Р. Надточій, 2017 [8]; А. Шайденко, Р. Надточій, 2017 [27]). Найбільш ґрунтовні дослідження виконані в Спадщанському лісі, зокрема встановлено закономірності рослинного покриву в розрізі ландшафтів, вертикальну структуру окремих лісових угруповань, складено базовий список видів флори (С. Панченко та ін., 2018; 2020) [17; 18]. Важлива складова роботи гуртка – спільні заходи в природно-заповідних установах краю та схожими за профілем учнівськими колективами. Наприклад, у Тростянецькій публічній бібліотеці з нагоди Дня Конституції України зустрілися з місцевими ровесниками, щоб обмінятися досвідом дослідження природи і популяризації біологічних знань у РЛП «Сеймський» та Гетьманському НПП. Гуртківці неодноразово брали участь у круглих столах на базі КЗ «Екоцентр Сергія Корнієнка» (м. Шостка). Діяльність гуртка Конотопської МАН була також складовою заходів з поширення досвіду Деснянського біосферного резервату (ДБР). Гуртківці мали можливість відвідувати на базі ДБР біологічні школи «Деснянські зорі» та «Деснянська ліга натуралістів». Завдяки таким школам робота гуртка не припинялася в літній сезон, щоб зібрати фактичний матеріал для подальшого опрацювання впродовж навчального року.

Рис. 4. Екскурсія вздовж р. Єзуч з нагоди Всесвітнього дня водно-болотних угідь (2021 р.).
Фото С. Моторний

Практики студентів. Координацію такої роботи започатковано у 2015 р., коли студенти Глухівського НПУ ім. О.Довженка (Ю. Чабан, А. Зімогляд, І. Свистун) досліджували особливості популяцій *Sempervivum ruthenicum* та *Pulsatilla pratensis* [13]. У 2016 р. скоординовано роботу студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Сікорської та П. Воробєя, які збирали матеріал для дипломних робіт в околицях сіл Таранське та Раки. Виконано спостереження за поширенням різних видів верб у долині р. Сейм та станом популяції Молодила руського (*Sempervivum ruthenicum*). Науковий супровід здійснював викладачем кафедри ботаніки канд. біол. наук О. Безсмертною. До гурту приєднався гуртківець О. Зарва (Конотопський ліцей №3), який провів свої дослідження ґрунтів.

У 2017–2018 рр. долучилися до організації дослідницької практики студентів-екологів Національного університету «Києво-Могилянська академія», що відбувалася під керівництвом професора К. Деревської та доцента О. Рака. У долині р. Сейм достатня кількість геологічних об'єктів, унікальні ландшафти та різноманітний рослинний покрив. Дослідженню цих об'єктів сприяє те, що з Конотопа зручно добиратися до низки цікавих з огляду на геологічне минуле та сучасний рослинний покрив локацій, наприклад, до Баницького кар'єру кварцитів чи до крейдяних відслонень біля Новгорода-Сіверського.

Відзначимо спільний захід студентів із школярами Бочечківського НВК. При закладі діє учнівське лісництво, поруч розташований старий лісопарк – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Княгині Львової» з палацом. Після ознайомлення з цими об'єктами студенти розповіли учням про свій університет, його славетну історію, особливості навчання, про традиції студентського самоврядування, творче життя. Як ілюстрацію останнього, продемонстрували власноруч підготовлений гумористичний телесюжет екологічних новин, екологічну гру. Подібні заходи важливі для профорієнтації в закладах освіти. За підсумками навчально-дослідницької практики для студентів Могилянки підготовлено низку наукових публікацій [1; 14 та ін.].

Фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас» проводився взимку впродовж одного-двох тижнів у Конотопі п'ять сезонів 2016–2020 рр. Кожен із співорганізаторів фестивалю мав власну мету. Управління освіти Конотопської міської ради прагнуло залучити до пошуково-дослідницької діяльності здобувачів освіти. Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О. М. Лазаревського – залучити відвідувачів. НПП «Деснянсько-Старогутський» – поширення досвіду своєї роботи в рамках діяльності Деснянського біосферного резервату і популяризації Сеймський РЛП. Учасники – школярі із власними колекціями на біологічну тематику. До розгляду допускалися колекції не лише з біологічних об'єктів, але й

з їх зображень, копій тощо. Особливість фестивалю – це не лише презентація колекцій, але й обмін досвідом щодо їх використання. Родзинкою заходу були навчальні ігри з колекціями насіння та плодів, спилів дерев. У рамках фестивалю організувалися заходи для дорослих: туристичні подорожі та екскурсії до Сеймського РЛП, творчі зустрічі, зокрема день відкритих дверей гуртка «Прикладна ботаніка», зібрання Конотопського велоклубу на тему «Колекція наших мандрів» та інші заходи. Як винагорода для учнів, які представили свої колекції, були матеріальні та інші заохочення, зокрема у 2018 р. їм було організовано екскурсію до Мезинського національного природного парку – найближчого до Конотопа й багато чим схожого на Сеймський РЛП за своєю структурою та організацією.

Поширення досвіду природоохоронної діяльності спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку». У 2020–2022 рр. взяли участь у реалізації проекту ГО «Українське товариство охорони птахів» – «Полісся – дика природа без кордонів». Завданням було також активізувати волонтерський рух на Правобережному Поліссі України. Для цього С. Панченко, О. Лень та І. Чернишов улітку 2020 р. здійснили двотижневий велопохід Київською, Житомирською, Рівненською та Волинською областями, побували в Поліському та Рівненському природних заповідниках, національному природному парку «Прип'ять-Стохід» та Чорнобильському радіаційно-екологічному біосферному заповіднику (рис. 5). Під час велопоходу організовано зустрічі з волонтерами-природоохоронцями, які діють при цих заповідних установах (краєзнавцями, учнями, студентами, туристами). Обмінялися досвідом щодо допомоги в прибиранні та облаштуванні територій, розміщенні та супроводі туристичних груп, оформленні та прокладанні туристичних маршрутів, участі в пропагандистських та еколого-освітніх заходах. Особлива увага була приділена важливості надання оперативної інформації щодо негативних і катастрофічних явищ, допомозі в проведенні моніторингу стану навколишнього середовища.

Рис. 5, 6. Спільна екскурсія з волонтерами у с. Покалів Овруцького району (вгорі; фото О. Лень) та с. Висоцьк, 2020 р.; фото С. Костючек

Заслуговує на увагу методично-організаційна допомога в організації екоосвіти населення у с. Воргол (Конотопський р-н, Сумська обл.). У 2022 р. на базі осередку ГО «Воргол» (керівник – М. Конюх) ініційовано проведення екологічного табору, оформлено візит-центр РЛП «Сеймський» в еколого-просвітницькому центрі *LokoMotive*. Осередок ефективний: допомагає в проведенні археологічних досліджень, започатковано традицію проведення фестивалю живої історії, ініційовано оголошення місцевого парку об'єктом природно-заповідного фонду – парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва «Воргол».

Корпоративні поїздки спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» передбачали ознайомлення з діяльністю колег, які також дбають про збереження довкілля. Зокрема, у рамках фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас» у лютому 2018 р. організовано екскурсію до мисливської ділянки ДП «Конотопське ЛГ», де ознайомилися з комплексом заходів зі збереження та примноження мисливської фауни. Родзинкою дикої «колекції» тварин є зубр (рис. 7). Уранці та ввечері під час прогулянки в лісі вдалося побачити 18 зубрів, 6 косуль, а також сліди

Рис. 7. Спостереження за зубрами в мисливській ділянці ДП «Конотопське ЛГ» (2018 р.)

лисиць, зайців, куниц, великих та чубатих синиць, круків, снігурів.

У 2019 р. здійснено корпоративну поїздку краєзнавчими музеями Бурині, Путивля та Кролевця з метою оцінки можливостей розміщення основних відомостей про Сеймський РЛМ в їх експозиціях. У ході поїздки провели круглий стіл у Путивльському краєзнавчому музеї, де презентували підсумки досліджень з гуртківцями МАН рослинного покриву та ландшафтів Спадчанського лісу, обговорили можливість створення в цьому лісовому масиві заказника, представили відповідне наукове обґрунтування та клопотання від громадськості.

В останні вихідні лютого 2021 р. здійснили «Похід дружби заповідних територій». Це був завершальний захід шостого сезону фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас», що відбувся у місті Середина-Буда. У цьому місті у 1999 р. запрацювала адміністрація першого на північному сході України національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Метою заходу було показати конотопцям та шосткинцям роль і місце природно-заповідних установ у житті зазначених населених пунктів.

19–20 лютого 2022 р. відбулася дводенна корпоративна поїздка до с. Землянка в громадський історико-етнографічний музей Пелагеї Литвинової-Бартош (знаходиться неподалік Глухова в Березівській ОТГ). Після ознайомлення з експозицією музею перемістилися в будинок культури с. Береза, де взяли участь у круглому столі на тему «Як облаштувати екопростір і як для цього підходить заповідна територія». До участі в круглому столі залучилися керівники сфери туризму з обласної ОДА. Ознайомили присутніх із досвідом роботи з розвитку туризму і життя в умовах регіонального ландшафтного парку, обговорили питання популяризації та збереження природної та історико-культурної спадщини Березівської громади.

Далі в програмі корпоративної поїздки було ознайомлення з досвідом роботи Деснянського біосферного резервату у м. Середина-Буда (рис. 8). Там, у місцевій дитячій бібліотеці відкрився один із майданчиків фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас». Було представлено інформаційні стенди про природу краю і національний парк. Також у Середина-Буді ознайомилися з організацією роботи єдиного на той час у Сумській області візит-центру природно-заповідної установи – НПП «Деснянсько-Старогутський». На ночівлю розмістилися вже в с. Стара Гута, де побудовано сучасний офіс місцевого відділення нацпарку. На жаль, на сьогодні вся інфраструктура НПП знищена в ході бойових дій і екологічна стежка, де учасники побували в одному із найстаріших лісів Сумської області, наразі не доступна.

Рис. 8. Учасники круглого столу «Як облаштувати екопростір і як для цього підходить заповідна територія», с. Береза, 2022 р. Фото І. Чернишов.

Висновки. Волонтерська діяльність є основою побудови та саморозвитку громадянського суспільства. Екологічно спрямована діяльність волонтерських спільнот сприяє формуванню та розвитку в населення екологічної свідомості – здатності адекватно оцінювати стан навколишнього природного середовища та всіляко сприяти своїми вчинками його покращенню або, як мінімум, не погіршувати його екологічно недружніми діями.

Продемонстровано, що до екоосвіти доцільно залучати різні верстви населення, а не обмежуватися тільки молоддю. Дружня взаємодія з природою може бути здійснена за наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується впродовж життя.

На прикладі волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку»

доведено доцільність проведення науково-популярних та еколого-освітніх заходів серед різних верств населення регіону. Розглянуто конкретні заходи і форми діяльності спільноти за напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів «Прикладна ботаніка», практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», конкурси, круглі столи, літні екологічні табори. Закцентовано, що основною метою заходів спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» є формування екологічної свідомості на індивідуальному рівні, що здатне забезпечити послідовний перехід на рівень суспільної екологічної свідомості і культури на засадах екобезпечного сталого розвитку взаємовідносин людина-природа.

Список використаної літератури

1. Деревська К. І., Панченко С. М., Рак О. О. Значення археологічних артефактів для створення пізнавальних екологічних маршрутів на території РЛП «Сеймський». *Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate*, 27–29 Sept. 2017, Chernihiv. Chernihiv : Desna Polygraph, 2017. С. 34–36.
2. Дослідницька робота школярів: навч.-метод. посіб. / заг. ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2008. 368 с.
3. Заповідні скарби Сумщини / за заг. ред. Т. Л. Андрієнко. Суми : Джерело, 2001. 208 с.
4. Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи / за ред. Шеляг-Сосонка Ю. Р. Київ : Хімджест, 2003. 248 с.
5. Іванчук С. Поняття екологічно доцільної поведінки в науковому осмисленні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 3. С. 213–218. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/33.pdf (дата звернення : 05.11.2024).
6. Кириленко Ю. В. Вертикальна структура природних та створених людиною лісів у Спадщанському лісі (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 34.
7. Мартинова А. О. Типи умов місцезростань Спадщанського лісу (Сумська область, Україна) за видами-індикаторами. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 4–5.
8. Морміль О. Ю., Надточий Р. А. Синантропні види рослин в лісових екосистемах Сеймського регіонального ландшафтного парку (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали II Всеукр. конф. молодих науковців, Ніжин, 19–20 квітня 2017 р.* Ніжин : Наука-сервіс, 2017. С. 43.
9. Омельченко С. А. Відомості про рослини, що занесені до Червоної книги України, з території Сеймського регіонального ландшафтного парку у науково-популярних виданнях. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали IV Всеукраїнської конф. молодих науковців, 17–18 квітня 2019 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2019. С. 5.
10. Основи спостережень за станом довкілля: навч.-методичний посібник / за заг. ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2013. 352 с.
11. Охорона природи: навч. посіб. для студ. природн. спеціальн. / уклад. І. В. Хом'як, Т. В. Андрійчук. Житомир : В-тво ЖДУ, 2022. 245 с.
12. Панченко С. М., Рудишин С. Д. Ліси Новгород-Сіверського Полісся, що мають історико-культурне значення. *Історико-археологічний та природно-екологічний потенціал Мезенської Округи: минуле, сучасне та перспективи розбудови : матеріали наук.-практ. конференції, присвяченої 30-й річниці заснування Мезенського археологічного науково-дослідного музею та 85-літтю від дня народження відомого краєзнавця і археолога, засновника Мезенського музею В. С. Куриленка, 17–18 вересня 2015 р., Чернігів-Мезин*. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. С. 90–93.
13. Панченко С. М., Чабан Ю. В., Зімогляд, А. В. Свистун І. І. Популяції *Sempervivum ruthenicum* та *Pulsatilla pratensis* у Сеймському регіональному ландшафтному парку. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання : матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції, 24–25 березня 2016 року*. Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. С. 51–53.
14. Панченко С. М., Деревська К. І., Рак О. О. Досвід і підсумки проведення дослідницької практики для екологів на території Сеймського регіонального ландшафтного парку (Сумська область). *Конотопські читання : зб. наук. пр.* Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2018. Вип. IX. С. 206–214.
15. Панченко С. М. Науково-пізнавальні орнітологічні екскурсії і їх організація в умовах Сеймського регіонального ландшафтного парку. *Конотопські читання : зб. наук. пр.* Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2020. Вип. XI. С. 273–278.
16. Панченко С. М. Науково-пізнавальні орнітологічні екскурсії і їх організація в умовах Сеймського регіонального ландшафтного парку. *Актуальні проблеми дослідження довкілля : матеріали X Міжнародної наук. конф., 25–27 травня 2023 року, Суми – Гросянець*. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. С. 346–356.
17. Панченко С. М., Чернишов І. О., Мартинова А. О., Кириленко Ю. В. Цінності рослинного світу Спадщанського лісу. *Путівльський краєзнавчий зб.* Суми : Університетська книга, 2020. Вип. 9. С. 100–111.
18. Панченко С. М., Чернишов І. О., Мартинова А. О., Кириленко Ю. В. Рослинний покрив Спадщанського лісу (Путівльський р-н, Сумська область) і перспективи його заповідання. *Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні : зб. статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938–2016 рр.)*, Ботанічний сад ім. акад. О. В. Фоміна. Київ : Талком, 2018. Вип. 2. С. 47–53.
19. Панченко С., Книш М., Болгова І. Регіональний ландшафтний парк «Сеймський», ГО «Українська природоохоронна група, 2019. 12 с. URL : <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/rfp-sejmskyj-96-dpi.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).
20. Панченко С. Мандрівка вглиб землі. *Вічний мандрівник*, 2022. № 3–4. С. 78–81.
21. Регіональний ландшафтний парк «Сеймський». Комунальний заклад Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20349-2019-05-27-13-48-08.html> (дата звернення : 12.11.2024).

22. Рудишин С. Д., Коренева І. М., Самілик В. І. Керована коеволюція людства і біосфери на засадах сталого розвитку як стратегія подолання глобальної екологічної кризи : IX Міжнародний з'їзд екологів, 25-27 вересня 2024 р. : зб. наук. праць . Вінниця : ВНТУ.2024. С. 268–271. URL: <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/view/854/1490/2770-2> (дата звернення: 10.11.2024).
23. Рудишин С. Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: монографія. Вінниця : ВМГО «Темпус», 2009. 394 с.
24. Рудишин С. Д. Екодевіантна поведінка: проблеми визначення і перспективи. *Науковий світ*. 2011, № 5. С. 8–9.
25. Рудишин С. Д. Біогеохімія з основами екології. Дніпро : Середняк Т. К., 2023. 320 с.
26. Фурса Г., Пузир Т. Екологічна освіта і виховання молоді як запорука формування екологічної культури. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2726> (дата звернення: 03.11.2024).
27. Шайденко А. І., Надточий Р. А. Прогалини у відомостях про Сеймський регіональний ландшафтний парк та заповідні території в його межах (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали II Всеукр. конф. молодих науковців, 19–20 квітня 2017 р., Ніжин*. Ніжин : «Наука-сервіс», 2017. С. 43.
28. Чернишов І. О. Склад синузій весняних ефемероїдів Спадщанського лісу (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 5–6.
29. Чернишов І. О. Спадщанський ліс і його місце в системі природоохоронних територій північного сходу України. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали IV Всеукраїнської конф. молодих науковців, 17–18 квітня 2019 р. Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2019. С. 5–6.
30. Школа екологічного вчінку : методичні рекомендації / Н. А. Пустовіт, О. О. Колонькова, О. Л. Пруцакова. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 36 с.
31. Який він – Регіональний ландшафтний парк «Сеймський». URL: https://uncg.org.ua/sejmskyj-2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyfe4BhAWEiwAkIL8sKxPLTQKSO84c3GLxqz6L9IKFgPt7WQFSjzqAm8QO2kAGozKNkhKfBoCAzYQAvD_BwE (дата звернення 11.11.2024).

IMPLEMENTATION OF MODERN ENVIRONMENTAL AND EDUCATIONAL IDEAS AMONG THE POPULATION: THE EXPERIENCE OF THE VOLUNTEER COMMUNITY «FRIENDS OF THE SEYMSKIY LANDSCAPE PARK»

Panchenko Serhii

Doctor of Biological Sciences, Junior Researcher of the
Kholodny Yar National Nature Park

Rudyshyn Serhii

Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Biological Sciences, Professor of the Department of Theory and Methods of
Teaching Natural Sciences

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Regional landscape park «Seymskyi» in the Sumy region is characterized by a variety of natural complexes and objects that have environmental, recreational, historical and cultural, educational and scientific value. It is time to involve in environmental education and enlighten different segments of the population, not only the younger generation. Friendly interaction with nature can be carried out if each person has a sufficient level of ecological culture, ecological consciousness, the formation of which begins in early childhood and continues throughout life. The volunteer community «Friends of the Seymskyi Regional Landscape Park» is able to conduct popular science and environmental education activities among the population of the Sumy region. The ecologically oriented activity of the volunteer community contributes to the formation and development of the population's ecological consciousness – the ability to adequately assess the state of the natural environment and contribute to its improvement in every possible way by one's actions, or, at least, not to worsen it with environmentally unfriendly actions.

Purpose. The purpose of the study: to generalize the experience of popular science and ecological and educational activities of the volunteer community «Friends of the Seymskiy Regional Landscape Park».

Methods. Popularization of scientific knowledge and nature conservation concepts by conducting educational excursions, scientific picnics and corporate trips, working in a scientific circle, organizing a festival of biological collections

Results. Volunteer activity considered in the article is an important basis for the construction and self-development of civil society. The ecologically oriented activity of volunteer communities contributes to the formation and development of the population's ecological consciousness – the ability to adequately assess the state of the natural environment and contribute in every possible way to its improvement by one's actions, or, at least, not to worsen it with environmentally unfriendly actions.

It is shown that it is expedient to involve different age groups of the population in environmental education, and not to be limited only to the younger generation. Friendly interaction with nature can be carried out if each person has a sufficient level of ecological culture, ecological consciousness, the formation of which begins in early

childhood and continues throughout life.

The experience of the volunteer community «Friends of the Seymyskiy Regional Landscape Park» in conducting popular science and environmental education events among the population of the Sumy region is summarized.

Specific examples of community activities were considered in the following areas: educational excursions and scientific picnics, the work of a scientific group of schoolchildren, student practices, the festival of biological collections «Nature around us», corporate trips. The experience of the community is widespread in the nature reserve institutions of the Ukrainian Polissia..

Originality. Methodological and organizational principles of activity of volunteer groups for the popularization of nature conservation areas have been developed

Conclusion. On the example of the volunteer community «Friends of the Seymyskiy Regional Landscape Park», the expediency of conducting popular science and environmental education events among different strata of the region's population has been proven. Specific events and forms of community activity were considered in the following areas: educational excursions and scientific picnics, the work of the scientific group of school children «Pretend Botany», student practices, the festival of biological collections «Nature around us», competitions, round tables, summer environmental camps. It is emphasized that the main goal of volunteer activities is the formation of environmental awareness at the individual level, which can ensure a consistent transition to the level of public environmental awareness and culture based on the principles of environmentally safe sustainable development of human-nature relations.

Key words: Regional Landscape Park «Seymyskiy», volunteer activity, environmental education, popularization of science, excursion activities, Sumy region.

References

1. Derevska, K.I., Panchenko, S.M., Rak, O.O. (2017). Znachennia arkeolohichnykh artefaktiv dlia stvorennia piznavalnykh ekolohichnykh marshrutiv na terytorii RLP «Seimyskiy» [The importance of archaeological artifacts for the creation of cognitive ecological routes on the territory of the Seimyskiy RLP]. *Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate*, 34 – 36. Chernihiv. [in Ukrainian].
2. Doslidnytska robota shkolariv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Research work of schoolchildren: a study guide]. (2008). Sumy. [in Ukrainian].
3. Zapovidni skarby Sumshchyny [Protected treasures of Sumy region]. (2001). Sumy. [in Ukrainian].
4. Zbrezhennia i nevyznazhlyve vykorystannia bioriznomanittia Ukrainy: stan ta perspektyvy [Conservation and sustainable use of biodiversity of Ukraine: state and prospects]. (2003) . [in Ukrainian].
5. Ivanchuk, Sabina (2021). Poniattia ekolohichno dotsilnoi povedinky v naukovomu osmyslenni [The concept of ecologically appropriate behavior in scientific understanding]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk - Topical issues of the humanities*, 35, 3. 213-218. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/33.pdf/ [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, Yu.V. (2018). Vertykalna struktura pryrodnykh ta stvorenykh liudynoiu lisiv u Spadshchanskomu lisi [Vertical structure of natural and man-made forests in Spadshchansky forest]. *Suchasni problemy pryrodnychkykh nauk - Modern problems of natural sciences*, 3-4. Nizhyn. [in Ukrainian].
7. Martynova, A.O. (2018). Typy umov mistsezrostan Spadshchanskoho lisu [Types of habitat conditions of the Spadshchansky forest]. *Suchasni problemy pryrodnychkykh nauk - Modern problems of natural sciences*, 4-5. Nizhyn. [in Ukrainian].
8. Mormil, O.Iu., Nadtochy, R.A. (2017). Synantropni vydy roslyn v lisovykh ekosystemakh Seimyskoho rehionalnogo landshaftnogo parku [Synanthropic plant species in the forest ecosystems of the Seimyskiy Regional Landscape Park]. *Suchasni problemy pryrodnychkykh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].
9. Omelchenko, S.A.(2019). Vidomosti pro roslyny, shcho zaneseni do Chervonoj knyhy Ukrainy, z terytorii Seimyskoho rehionalnogo landshaftnogo parku u naukovu-populiarnykh vydanniakh [Information on plants listed in the Red Book of Ukraine from the territory of the Seimyskiy Regional Landscape Park in popular science publications]. *Suchasni problemy pryrodnychkykh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].
10. Osnovy sposterezhen za stanom dovkillia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Fundamentals of observations of the state of the environment:: a study guide]. (2013)..Sumy: VDT «Universytetska knyha». [in Ukrainian].
11. Okhorona pryrody [Nature protection]. (2022). Zhytomyr: V -tvo ZhDU. [in Ukrainian].
12. Panchenko, S.M., Rudyshyn, S.D. (2015). Lisy Novhorod-Siverskoho Polissia, shcho maiut istoryko-kulturne znachennia [Forests of Novgorod-Siverskie Polissia of historical and cultural significance]. *Istoryko-arkheolohichni ta pryrodno-ekolohichni potentsial Mezenskoj Okruhy: mynule, suchasne ta perspektyvy rozbudovy - Historical, archaeological and natural-ecological potential of the Mezenskaia Okrug: past, present and prospects for development*. Chernihiv, 90-93. [in Ukrainian].
13. Panchenko, S.M., Chaban, Yu.V., Zimohliad, A.V. Svystun, I.I. (2016). Populiatzii Sempervivum ruthenicum ta Pulsatilla pratensis u Seimyskomu rehionalnomu landshaftnomu parku [Populations of Sempervivum ruthenicum and Pulsatilla pratensis in the Seimyskiy Regional Landscape Park]. *Materialy I Vseukrainskoi naukovu-praktychnoi internet-konferentsii «Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku pryrodnychkykh nauk ta metodyk yikh vykladannia» - Materials of the First All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference «Current state, problems and prospects of development of natural sciences and methods of their teaching»* March 24-25, 2016 24-25. Sumy: Vydavnychi dim «Eldorado», 51 – 53. [in Ukrainian].
14. Panchenko, S.M., Derevska, K.I., Rak, O.O. (2018). Dosvid i pidsumky provedennia doslidnytskoi praktyky dlia ekolohiv na terytorii Seimyskoho rehionalnogo landshaftnogo parku [Experience and results of research practice for ecologists on the territory of the Seimyskiy Regional Landscape Park]. *Konotopski chytannia - Konotop readings*, 206 – 214. Nizhyn. [in Ukrainian].
15. Panchenko, S.M. (2020). Naukovu-piznavalnyi ornitolozhichni ekskursii i yikh orhanizatsiia v umovakh Seimyskoho

rehionalnoho landshaftnoho parku [Scientific and educational ornithological excursions and their organization in the conditions of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Konotopski chytannia - Konotop readings*, 273 - 278. Nizhyn. [in Ukrainian].

16. Panchenko, S.M. (2023). Naukovo-piznavalni ornitologichni ekskursii i yikh orhanizatsiia v umovakh Seimskoho rehionalnoho landshaftnoho parku [Scientific and educational ornithological excursions and their organization in the conditions of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Aktualni problemy doslidzhennia dovkillia - Actual problems of environmental research*, 346 – 356. Sumy: Sumskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].

17. Panchenko, S.M., Chernyshov, I.O., Martynova, A.O., Kyrylenko, Yu.V. (2020). Tsinnosti roslynnoho svitu Spadshchanskoho lisu [Values of the flora of the Spadshchansky forest]. *Putyvlskyi kraieznavchyi zbirnyk - Putivl local history collection*, 9. 100 – 111. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].

18. Panchenko, S.M., Chernyshov, I.O., Martynova, A.O., Kyrylenko, Yu.V. (2018). Roslynni pokryv Spadshchanskoho lisu i perspektyvy yoho zapovidannia [Vegetation cover of the Spadshchansky forest and prospects for its conservation]. *Suchasni fitosozolohichni doslidzhennia v Ukraini - Modern phytosozological research in Ukraine*, 2, 47 – 53. Kyiv. [in Ukrainian].

19. Panchenko, S., Knysh, M., Bolhova, I. (2019). Rehionalnyi landshaftnyi park «Seimskiy» [Regional Landscape Park «Seimsky»]. *HO «Ukrainska pryrodookhoronna hrupa - NGO «Ukrainian Nature Conservation Group*. URL : <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/rfp-sejmskyj-96-dpi.pdf/> [in Ukrainian].

20. Panchenko, S. (2022). Mandrivka vlyb zemli [Traveling deep into the earth]. *Vichnyi mandrivnyk - Eternal traveler*, 3-4. 78 – 81. [in Ukrainian].

21. Rehionalnyi landshaftnyi park «Seimskiy» [Regional Landscape Park «Seimsky»]. (2023). URL : <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20349-2019-05-27-13-48-08.html>. [in Ukrainian].

22. Rudyshyn, S. D., Koreneva, I. M., Samilyk, V.I. (2024). Kerovana koevoliutsiia liudstva i biosfery na zasadakh staloho rozvytku yak stratehiia podolannia hlobalnoi ekolohichnoi kryzy [Controlled co-evolution of humanity and the biosphere on the basis of sustainable development as a strategy for overcoming the global environmental crisis]. [Elektronnyi resurs]. Vinnytsia: VNTU. 268-271. URL : <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/view/854/1490/2770-2/> [in Ukrainian].

23. Rudyshyn, S.D. (2009). *Biologichna pidhotovka maibutnikh ekolohiv : teoriia i praktyka: monohrafiia [Biological training of future ecologists: theory and practice: monograph]*. Vinnytsia: VMHO «Tempus». [in Ukrainian].

24. Rudyshyn, S.D. (2011). Ekodeviantna povedinka: problemy vyznachennia i perspektyvy [Ecodeviant behavior: problems of definition and prospects]. *Naukovyi svit - Scientific world*, 5, 8-9. [in Ukrainian].

25. Rudyshyn, S. D. (2023). Bioekhimiia z osnovamy ekolohii [Biogeochemistry with the basics of ecology]. [in Ukrainian].

26. Fursa, H., Puzyr, T.. (2018). Ekolohichna osvita i vykhovannia molodi yak zaporuka formuvannia ekolohichnoi kultury [Ecological education and upbringing of youth as a guarantee of the formation of ecological culture]. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2726/> [in Ukrainian].

27. Shaidenko, A.I., Nadtochy, R.A. (2017). Prohalyny u vidomostiakh pro Seimskiy rehionalnyi landshaftnyi park ta zapovidni terytorii v yoho mezhakh [Gaps in information about the Seimsky Regional Landscape Park and protected areas within its boundaries]. *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].

28. Chernyshov, I.O. (2018). Sklad synuzii vesnianykh efemeroidiv Spadshchanskoho lisu [Composition of sinusia of spring ephemeroids of Spadshchansky forest] *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*, 5-6. Nizhyn. [in Ukrainian].

29. Chernyshov, I.O. (2019). Spadshchansky lis i yoho miste v systemi pryrodookhoronnykh terytorii pivnichnoho skhodu Ukrainy [Spadshchansky forest and its place in the system of protected areas of the north-east of Ukraine]. *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*, 5-6. Nizhyn. [in Ukrainian].

30. Shkola ekolohichnoho vchynku [School of environmental action]. (2014). Kirovohrad :Imeks-LTD. [in Ukrainian].

31. Yakyi vin – Rehionalnyi landshaftnyi park «Seimskiy» [What is the Seimsky Regional Landscape Park like?] URL: https://uncg.org.ua/sejmskyj-2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyfe4BhAWEiwAkIL8sKxPLTKQKS084c3GLxqz6L9IKFgPt7WQFSjzqAm8QO2kAGozKNkhKfBoCAzYQAvd_BwE/ [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 6.02.2025 р.
Прийнято редакцією 6.03.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 378.147-057.875:53

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-133-142

УПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ФІЗИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Кухарчук Роман Павлович

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: kuxap4yk1@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7588-7406

Рябко Андрій Вікторович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: ryabko@meta.ua
ORCID ID: 0000-0001-7728-6498

Заїка Оксана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: ksuwazaika@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8479-9408

Вакалюк Тетяна Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інженерії програмного забезпечення
Державний університет «Житомирська політехніка»
e-mail: tetianavakaliuk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6825-4697

У статті розглянуто актуальність упровадження STEM-освіти в сучасний освітній процес як засобу формування компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності в умовах цифрової трансформації. Проаналізовано основні концепції STEM-підходу, що поєднує науку, технології, інженерію та математику через інтеграцію теоретичних знань із практичним застосуванням. Особливу увагу приділено використанню цифрових платформ і робототехнічних систем, зокрема Arduino, у навчальному фізичному експерименті. Розглянуто зарубіжний досвід реалізації STEM-освіти та особливості його впровадження в освітній простір України. Наведено огляд сучасних цифрових лабораторій і платформ, таких як Einstein™, LabDisc, LabQuest 2, їх переваги та недоліки. Визначено перспективи використання платформи Arduino як більш доступного та гнучкого інструменту для організації дослідницької діяльності учнів у фізичному експерименті. Обґрунтовано значущість робототехнічного компоненту STEM-освіти, що сприяє розвитку критичного мислення, креативності, навичок командної роботи та інженерного мислення. Запропоновано методичні підходи до інтеграції Arduino в освітній процес, що дає змогу підвищити якість засвоєння матеріалу та зацікавленість учнів у науково-технічній діяльності. Акцентовано увагу на необхідності розробки та вдосконалення методичних підходів для ефективного використання STEM-технологій у навчанні.

Ключові слова: STEM-освіта, робототехніка, цифрові лабораторії, Arduino, навчальний фізичний експеримент, інтеграція дисциплін, дослідницька діяльність, інноваційні методики навчання.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці вимагає фахівців з глибокими знаннями в галузі науки, техніки, інженерії та математики. Освіта в рамках STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) допомагає учням розвивати навички, які забезпечують їх конкурентоспроможність на ринку праці. STEM – це освітня технологія, заснована на ідеї навчання учнів за чотирма дисциплінами, використовуючи міждисциплінарний і прикладний підхід. Замість того, щоб викладати чотири дисципліни як окремі предмети, STEM об'єднує їх в єдину парадигму навчання, засновану на реальному практичному застосуванні.

Упровадження STEM-освіти в освітній процес є важливим і актуальним, бо сучасний світ стрімко змінюється під впливом технологій, а ринок праці вимагає від фахівців не лише глибоких теоретичних знань, а й практичних навичок у сфері науки, інженерії, технологій та математики. STEM-підхід допомагає учням і студентам навчатися через дослідження, експерименти та реальні проекти, що сприяє розвитку критичного мислення, творчості та вміння розв'язувати комплексні проблеми. Інтеграція різних дисциплін у навчанні дозволяє створювати міжпредметні зв'язки, формуючи цілісне розуміння наукових і технічних процесів, що особливо важливо в умовах цифрової трансформації, коли автоматизація, програмування та робототехніка стають невід'ємною частиною різних галузей. Завдяки STEM-освіті учні не лише опановують сучасні технології, а й вчаться працювати в команді, аналізувати дані та приймати зважені рішення, що робить їх конкурентоспроможними в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвинені країни вчасно звернули увагу на перспективи

STEM-технологій. Австралія, Великобританія, Ізраїль, Китай, Корея, Сінгапур, Сполучені Штати Америки вже давно впроваджують державні програми в галузі STEAM-освіти.

Теоретичний дискурс проблеми STEM-освіти висвітлено в працях закордонних вчених: George Lucas, Georgette Yakman, Harald Lesch, Jonathan W. Gerlach. Україна не може бути осторонь цих процесів, тому питання впровадження STEAM-освіти в освітній процес вивчають і вітчизняні науковці: О. Барн, Н. Балик [1], І. Василяшко [2], В. Величко, С. Галата, О. Гірний [3], О. Гриб'юк [4], С. Горбенко, С. Доценко [5], О. Коршунова, Н. Морзе, Н. Олефіренко [9], О. Патрикеева, І. Сальник [11], Н. Сороко [12], О. Стрижак [13], О. Струтинська [13; 14; 15], Толоконнікова [16] тощо.

Науковці досліджують наявні проблеми і перспективні напрями розвитку STEM-освіти, розкривають особливості використання нетрадиційних освітніх технологій у STEM, висвітлюють проблеми STEM-підготовки вчителів та викладачів тощо.

Популярність STEM-освіти у світі зумовила появу різноманітних варіантів самої аббревіатури та її різних модифікацій, зокрема: **E**STEM (environment – довкілля), **S**TREM (robotics – робототехніка), **S**TEMM (Medicine – медицина), **S**TEAM (arts – мистецтва), **S**TREAM (religion – релігія та arts – мистецтва), **M**ETALS (arts – мистецтва та logic – логіка) [3].

Одним із перспективних напрямів STEM є STREM (Science, Technology, Robotics, Engineering and Mathematics), де робототехніка виступає центральним компонентом серед інших елементів STEM та займається розробкою та впровадженням автоматизованих технічних систем [23].

Вивченню проблем впровадження елементів робототехніки в сучасну освіту присвячено праці багатьох зарубіжних учених: D. Alimisis [19], T. Atwood [21], A. Bredendfeld, S. Crowe [22], A. Eguchi [24], J. Flot [26], A. Hofmann, A. Litinas, A. Lui [26], L. Negrini [30], A. Ortiz, C. Schunn [26], R. Shoop [26], E. M. Silk, G. Steinbauer тощо.

D. Alimisis представляє навчальну програму для вчителів, розроблену в контексті проекту ERASMUS+ ROBOESL, яка розкриває методології навчання на основі робототехніки, основані на принципах проектного навчання та впроваджені в рамках освітньої діяльності проекту ROBOESL, який є інноваційним у сфері освітньої робототехніки, бо представляє її як навчальний інструмент для дітей із ризиком неуспішності навчання. Метою проекту є залучення учнів, яким загрожує шкільна неуспішність, у привабливе освітнє середовище, яке може відновити впевненість, самооцінку, соціальні навички та, зрештою, запропонувати шлях до подальшого навчання [19].

Учені з США організували Академію робототехніки Інститута Карнегі-Меллона (CMRA – Carnegie Mellon's Robotics Academy) і розробили комплекси освітніх програм для учнів 10–17 років, у яких розглядаються вступні матеріали з програмування роботів для апаратних платформ LEGO, VEX та Arduino, навчальні матеріали з програмування мовами для відповідних платформ, математики роботів, науки про роботів, вступної інженерії середнього рівня тощо [21].

У 2010 році Джеймс Каффнер (James Kuffner) увів новий термін «хмарна робототехніка», що передбачав нові способи застосування хмарних технологій, зокрема платформи Google Cloud Robotics. Вона поєднує штучний інтелект, робототехніку та хмарні технології, щоб забезпечити відкриту екосистему рішень автоматизації, які використовують спільних роботів, підключених до хмари. Послуги штучного інтелекту та машинного навчання пропонують непередбачуваний фізичний світ, забезпечуючи ефективну роботизовану автоматизацію у високодинамічних середовищах [22, 27].

Amy Eguchi, американська дослідниця, у своїх працях доводить важливість інтеграції освітньої робототехніки як технологічного інструменту навчання в освітні програми для учнів і пояснює, яким чином знання робототехніки допомагають їм підготуватися до майбутнього [24].

Команда дослідників із Швейцарії розробила пілотний проєкт PReSO за участю учителів дошкільної та початкової школи для ознайомлення дітей з комп'ютерним мисленням та виховання інтересу до ІКТ та дисциплін STEM за допомогою навчальної робототехніки. Для цього дослідницька група розробила концепцію підготовки вчителів з освітньої робототехніки та підготувала вчителів, більшість яких інтегрували робототехніку у свою річну програму [30].

Дослідники з Carnegie Mellon University (CMU) припускають, що середовище моделювання для роботів є кращим інструментом для вивчення інформатики, ніж реальний робот. Спільне дослідження між CMU та University of Pittsburgh (PITT) продемонструвало кращу ефективність навчання програмуванню, якщо вчителі використовували середовище з імітацією роботів, а не реальні фізичні роботи [26].

Аналіз наукових досліджень провідних науковців, вивчення їхнього досвіду засвідчують необхідність удосконалення і доповнення розробками методичної системи реалізації STEM-освіти в Україні на основі вивчення та впровадження передового зарубіжного досвіду та апробованих практик STEM-освіти.

Метою статті є обґрунтування методики впровадження STEM-технологій з використанням

сучасних цифрових платформ, зокрема Arduino, у навчальний фізичний експеримент.

Виклад основного матеріалу. Вивчення елементів робототехніки є передумовою для якісної підготовки сучасної молоді до конструювання, програмування та використання автоматизованих систем. Отже, робототехніка є одним із напрямів розвитку сучасної STEM-освіти. Навчання за допомогою робототехніки надає змогу учням і студентам вирішувати реальні життєві проблеми, які потребують знань STEM-предметів. Підвищення ефективності навчання відбувається через інтеграцію теорії з практикою, розвиток дослідницьких навичок, формування міжпредметних зв'язків та впровадження STEM-методів.

Фізика є важливою складовою природничих наук, формує науковий світогляд та природничо-наукову картину світу. Однією з ключових складових шкільного курсу фізики є система знань, яка включає факти та методи їх встановлення, необхідні для обґрунтування основних положень теорій, що вивчаються. Процес пізнання дійсності передбачає тісний взаємозв'язок між теорією та експериментом, який має діалектичний характер.

Теорія описує ідеалізовані об'єкти та має свої межі застосування, вимагаючи дотримання певних умов і розробляється для пояснення експериментальних результатів та передбачення нових явищ. Критерієм істинності знань є фізичний експеримент, але важливо розуміти, що експеримент не розкриває суті явищ, а дає можливість досліднику перевірити положення теорії. Отже, теорія та практика є взаємопов'язаними.

Важливо, що поєднання теоретичного і практичного методів характеризує STEM-освіту. На відміну від традиційного методу навчання, що передбачає засвоєння теоретичних знань, а потім їх закріплення практикою, STEM пропонує поступове ускладнення практичних завдань для активного освоєння нових знань у процесі їх виконання. Процес реалізації впровадження STEM-технологій можливий завдяки популярним цифровим лабораторіям, зокрема:

- цифрова лабораторія Einstein™ для кабінету фізики передбачає використання різних цифрових датчиків, за допомогою яких можна проводити широкий спектр досліджень, демонстраційних, лабораторних робіт та проєктів. Включає в себе реєстратор даних LabMate+ – легкий, бездротовий реєстратор даних, оснащений вбудованими датчиками (тиску, освітленості, вологості, ультрафіолетового випромінювання, температури навколишнього середовища, ЧСС) [25];

- мобільна природничо-наукова лабораторія «LabDisc» з мультисенсорним реєстратором даних для проведення дослідів з фізики, хімії та біології. У комплекті більше десятка датчиків: напруга, струм, освітленість, тиск повітря, температура, температура навколишнього середовища, рН, відстань, відносна вологість, мікрофон, рівень звуку, GPS, універсальний вхід [18];

- LabQuest 2 – це найбільш потужне універсальне рішення для збору даних, доступне для навчання STEM. Багатофункціональний портативний інтерфейс для збору даних з підключених датчиків та обробки інформації, призначений для використання в освітніх закладах для проведення практичних лабораторних робіт та власних навчальних експериментів в класі та за його межами [29].

Недоліком вищезазначених комплектів є закриті програмне забезпечення, що зумовлене комерційними вигодами виробників. Цей факт унеможливує внесення змін у процес введення та виведення даних, управління приладом тощо. Унаслідок цього виникає ще одна проблема – обмеження у використанні власних алгоритмів для обробки результатів та отримання даних, які не передбачені функціоналом програми. Крім того, вартість лабораторій відносно висока.

Процес модернізації природничо-математичного профілю освіти можливий і з більш доступними апаратно-програмними комплексами, зокрема на платформі Arduino. Вона надає можливість вчителю органічно поєднати фізику, математику, інформатику, робототехніку.

Arduino – це сімейство різноманітних технологій та відкритої платформи, у яку входять як апаратні пристрої (плати контролерів й сумісне обладнання), так і програмне забезпечення, призначене для управління електронними схемами. Arduino – це інфраструктура й середовище, у якому можна збирати сумісні між собою електронні і механічні компоненти в єдиний пристрій, а потім запрограмувати поведінку цих пристроїв. Програма дозволяє управляти не віртуальними об'єктами, а реальними давачами, двигунами, світловими індикаторами, екранами тощо.

Повне освоєння платформи Arduino вимагає від учня установок конкретної цілі та завдань на уроках фізики, описів програм у безкоштовному середовищі Arduino IDE – однієї з актуальних мов програмування на основі C/C++.

Освоєння програмування в середовищі Arduino IDE та наступне спільне застосування програм і датчиків для вимірювання фізичної величини в лабораторному практикумі сприяє формуванню в школярів навичок, необхідних для інженерної професії. Отримані за допомогою датчиків дані можна аналізувати традиційним для фізичного практикуму способом, формуючи навички проведення фізичного експерименту. Сигнал від датчиків можна направляти в інші схеми та конструкції, що дозволяє розширювати можливості розвитку учнівських проєктів у галузі технічного конструювання та автоматизації.

Програмування плати для роботи датчиків можна організувати на уроках інформатики; зняття даних – під час уроків фізики. Проте доцільніше проведення інтегрованого уроку або на позакласних заняттях.

У традиційній методиці й техніці проведення навчального фізичного експерименту тематиці механічних коливань та хвиль приділяється значна увага [7, 8, 10, 17].

Процес визначення швидкості звуку в повітрі можливо здійснити кількома методами.

1. Метод відбивання звуку від перешкоди. У цьому методі використовується генератор звукового імпульсу та мікрофон. Генератор створює короткий звуковий імпульс, який відправляється в повітря. Мікрофон знаходиться на відомій відстані від джерела звуку і реєструє відбитий сигнал, який повертається від перешкоди або поверхні. За допомогою вимірювання часу між відправкою імпульсу та отриманням відбитого сигналу можна обчислити швидкість звуку в повітрі.

2. Метод резонансу. У цьому методі використовується коливальна система, наприклад, струна або труба. За допомогою джерела звуку створюється звуковий сигнал з відомою частотою, який викликає коливання в системі. Змінюючи частоту звукового сигналу, досягаються резонансні коливання в системі. За допомогою вимірювання частоти та довжини коливань можна обчислити швидкість звуку в повітрі.

3. Метод інтерференції. У цьому методі використовуються два джерела звуку, які створюють хвилі з однаковою амплітудою та частотою. Хвилі поширюються в протилежних напрямках та накладаються одна на одну. За допомогою вимірювання відстані між джерелами та спостереженням інтерференційних смуг на спеціальній пластині або екрані можна обчислити швидкість звуку в повітрі.

У наведених вище методах вимірювання швидкості звуку використовуються звукові явища, такі як відбивання звуку, резонанс та інтерференція. Отримані дані використовуються для обчислення швидкості звуку в повітрі на основі фізичних законів та формул. У процесі проведення дослідження студенти активно залучаються до експерименту, спостерігають за фізичними явищами та розвивають навички вимірювань, обробки даних та аналізу результатів. Описані вище методи вимагають відповідних пристроїв та установок, таких як генератори звуку, мікрофони, коливальні системи, пластини, екрани для інтерференції тощо.

Наголосимо, STEM-технології можна застосувати в різних видах діяльності, бо для цього не завжди потрібні дороговартісні лабораторії та обладнання. Базові інженерні навички вже формуються, коли учень будує лабораторну установку з підручних матеріалів. Тому використання Arduino та ультразвукового датчика HC-SR04 може бути альтернативою для проведення експерименту, що спрощує технічну реалізацію та робить його більш доступним для навчання.

Обладнання, необхідне для виконання роботи: Arduino-сумісний мікроконтролер (наприклад, Arduino Nano), ультразвуковий датчик HC-SR04, дисплей LCD1602, універсальна плата розширення Arduino Nano I/O Shield, джампер-проводи та комп'ютер для програмування мікроконтролера.

Цифрову обробку даних здійснюватиме **Arduino Nano** – це компактна плата з мікроконтролером, яка функціонує на технології Arduino. Вона є однією з найменших та найпопулярніших моделей Arduino. Arduino Nano має багато вбудованих функцій, які роблять його високофункціональним і зручним для використання у проектах з електроніки та програмування [20].

Ультразвуковий датчик HC-SR04 – це недорогий та популярний датчик відстані, який використовує ультразвукові хвилі для вимірювання відстані між датчиком та об'єктом. Він часто використовується в проектах робототехніки, IoT та автоматизації (рис. 1).

Принцип роботи: датчик використовує ультразвукові хвилі для вимірювання відстані. Він надсилає короткий звуковий імпульс у діапазоні від 40 до 200 кГц і вимірює час, який затрачається на відбиття сигналу від об'єкта та повернення до датчика. Датчик може вимірювати відстань від 2 до 400 сантиметрів. Час вимірюється з точністю до мікросекунди. Датчик HC-SR04 легко підключається та програмується. Використовуючи певні послідовності сигналів на Trig піні та вимірюючи час затримки на Echo піні, можна визначити відстань до об'єкта [28].

Рідкокристалічний дисплей (LCD) 1602A є одним з найпоширеніших та простих у використанні типів LCD-дисплеїв. Він складається з 16 символних стовпців і 2 рядків. Дисплей LCD 1602A забезпечує простий та зручний спосіб відображення інформації в проектах. Він може бути використаний для відображення тексту, чисел, стану сенсорів або будь-якої іншої інформації, що допомагає користувачам отримувати візуальний вихід зі своїх пристроїв.

Універсальна плата розширення Arduino Nano I/O Shield – це плата розширення для зручного підключення периферійного обладнання до Arduino Nano. На платі зручно розведені роз'єми для

Рис. 1. Ультразвуковий датчик HC-SR04

підключення цифрових та аналогових датчиків, порти UART, 2С, а також є стабілізатор на 3,3 В та роз'єми для живлення пристроїв. За необхідності може використовуватися як Sensor Shield для плат стандартного форм-фактора Arduino, для чого на ньому передбачені місця під пайку відповідних PLS-планок.

Ультразвуковий сигнал випромінюється джерелом звуку (Trig) і поширюється від нього із розбіжністю 15 градусів. Досягаючи перешкоду, звук відбивається від поверхні і повертається до приймача звуку (Echo). Випромінювач і приймач технологічно виготовлені на одній платформі (датчик HC-SR04). Мікроконтролер опрацьовує дані і на дисплеї LCD1602 виводиться час проходження ультразвуку від випромінювача до перешкоди і назад у мікросекундах. Знаючи відстань і час, можна легко обчислити швидкість звуку за формулою:

$$v = \frac{2S}{t}, \quad (1)$$

де v – швидкість звуку (м/с), S – відстань від джерела звуку до перешкоди (м), t – час проходження ультразвуку від випромінювача до перешкоди і назад (с).

Теорія і практика проведення даного дослідження об'єднує три освітні компоненти: фізику, математику та інформатику. До фізичної компоненти варто віднести: знання основ механічних коливань та хвиль, їх властивостей, складання електронних схем, уміння проводити фізичний експеримент. До математичної компоненти – креслення графіків залежностей між фізичними величинами, математична обробка інформації. До інформатичної складової – основи роботи із електронним таблицями, програмування мікроконтролера.

Навчальний фізичний експеримент з вимірювання швидкості звуку в повітрі може бути проведений за таким планом:

1. *Підготовка до проведення експерименту.* Підготуйте необхідне обладнання і матеріали. Складіть схему установки за рис. 2. Перевірте правильність підключення виводів trigPin і echoPin до відповідних пінів мікроконтролера. Завантажте та встановіть необхідне програмне забезпечення (Arduino IDE) для програмування мікроконтролера (за необхідності).

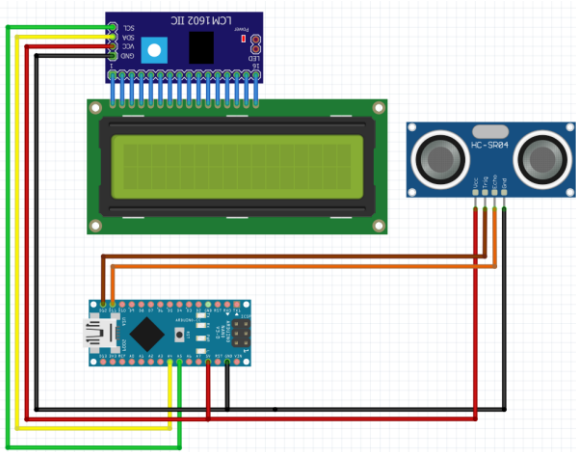

Рис. 2. Принципова схема для проведення експерименту

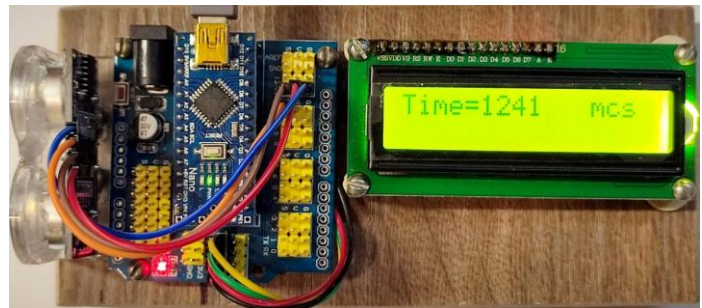

Рис. 3. Зовнішній вигляд установки для дослідження швидкості звуку в повітрі

2. *Написання програми для мікроконтролера.* Відкрийте Arduino IDE та створіть новий проект. Напишіть програму, у якій використовуються функції для взаємодії з ультразвуковим датчиком HC-SR04, обробки результатів та виведення інформації на дисплей LCD1602A. Завантажте програмний код у мікроконтролер.

Програмний код для мікроконтролера:

```
#include <Wire.h>
#include <LiquidCrystal_I2C.h>
LiquidCrystal_I2C lcd(0x27,16,2);
const int trigPin = 12;
const int echoPin = 11;
long duration;

void setup() {
  pinMode(trigPin, OUTPUT);
  pinMode(echoPin, INPUT);
  lcd.init();
```

```

    lcd.backlight();
  }
  void loop() {
    digitalWrite(trigPin,LOW);
    delayMicroseconds(2);
    digitalWrite(trigPin,HIGH);
    delayMicroseconds(10);
    digitalWrite(trigPin,LOW);

    duration = pulseIn(echoPin,HIGH);

    lcd.init();
    lcd.setCursor(0,0); lcd.print(«Time=«);
    lcd.setCursor(5,0); lcd.print(long(duration));
    lcd.setCursor(12,0); lcd.print(«mcs»);

    delay(1000);
  }
  
```

3. *Виконання експерименту.* Розмістіть ультразвуковий датчик HC-SR04 на відомій відстані від перешкоди, від якої ви хочете виміряти відстань (наприклад, починаючи з 5 см). Запустіть програму на мікроконтролері та спостерігайте за виведеними результатами на екрані LCD1602A. Результати занесіть до таблиці. Повторіть вимірювання для різних відстаней (пропонуємо змінювати відстань по 5 см) та обробіть отримані результати. Побудуйте графік залежності часу проходження ультразвуку від відстані до перешкоди.

Зразок виконання роботи наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Залежність часу проходження ультразвуку від відстані до перешкоди

Distance, m	Time, mks	Speed, m/s
0,05	295	338,98
0,10	579	345,42
0,15	885	338,98
0,20	1164	343,64
0,25	1452	344,35
0,30	1737	345,42
0,35	2043	342,63
0,40	2325	344,09
0,45	2621	343,38
0,50	2867	348,80
0,55	3185	345,37
0,60	3498	343,05
0,65	3745	347,13
0,70	4015	348,69

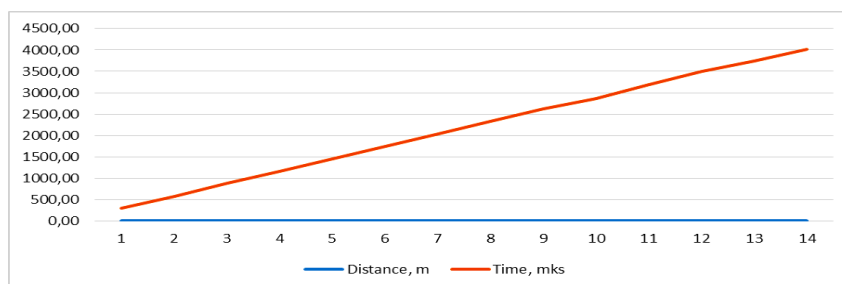

Рис. 7. Графік залежності часу проходження ультразвуку від відстані до перешкоди

4. *Аналіз та обговорення результатів.* Знайдіть похибку вимірювання. Визначте похибку вимірювання. Поясніть причини похибок та джерела неточностей вимірювань. Розгляньте можливі варіанти отримання результатів визначення швидкості звуку залежно від умов експерименту та зовнішніх факторів. Зробіть висновки.

Таблиця 2

Розрахунок похибки вимірювань

Distance, m	Time, mks	Speed, m/s
0,05	295	338,98
0,10	579	345,42
0,15	885	338,98
0,20	1164	343,64
0,25	1452	344,35
0,30	1737	345,42
0,35	2043	342,63
0,40	2325	344,09
0,45	2621	343,38
0,50	2867	348,80
0,55	3185	345,37
0,60	3498	343,05
0,65	3745	347,13
0,70	4015	348,69
Maximum speed, m/s		348,80
Minimum speed, m/s		338,98
Average speed, m/s		343,94
n		14

$v_i - v_{\text{сеп}}$	$(v_i - v_{\text{сеп}})^2$
-4,96	24,60
1,48	2,19
-4,96	24,60
-0,30	0,09
0,41	0,17
1,48	2,19
-1,31	1,71
0,14	0,02
-0,56	0,32
4,85	23,56
1,43	2,03
-0,89	0,79
3,19	10,16
4,75	22,56

$\sum(v_i - v_{\text{сеп}})^2$	114,99
σ_v	2,87

α	0,8
t_α	1,3
$t_\alpha \cdot \sigma_v$	3,73

$$v = v_{\text{сеп}} \pm t_\alpha \cdot \sigma_v$$

$$v = 343,94 \pm 3,73 \text{ m/s}$$

Наведена вище лабораторна робота є лише прикладом освітніх дослідницьких проєктів, до яких можна віднести: «Визначення прискорення вільного падіння», «Дослідження газових законів у шкільному курсі фізики з використанням мікроконтролера Arduino», «Експериментальне дослідження законів освітленості за допомогою контролера Arduino», «Вивчення впливу температури на вологість повітря за допомогою платформи Arduino», «Створення оксиметра на основі платформи Arduino», «Фізичні основи регулятора вологості ґрунту як елемента smart-будинку» тощо.

Розробка і реалізація проєктів відбувалася на гурткових заняттях з учнями старших класів, учасниками МАН України Глухівського МЦПО, а також з майбутніми вчителями фізики – студентами Глухівського НПУ ім. О.Довженка, які здобувають освіту за спеціальністю 014.08 Середня освіта (Фізика), у процесі вивчення дисциплін «Методика навчання фізики», «Практика зі шкільного фізичного експерименту» та «Основи сучасної електроніки».

Висновки. Навчальний фізичний експеримент є вагомим органічною частиною шкільного курсу фізики і одночасно важливим методом навчання. У зв'язку з цим особливого значення набувають експерименти, які дають можливість вимірювати, встановлювати кількісні співвідношення між величинами у вигляді функцій, рівнянь тощо. Фізичний експеримент надає можливість учням вивчати та розуміти фізичні принципи шляхом активного дослідження та виконання практичних завдань. STEM-технології, які можуть включати апаратне та програмне забезпечення, сенсори, мікроконтролери та інші пристрої, допомагають учням збирати, аналізувати та візуалізувати дані, автоматизувати процеси, моделювати та симулювати фізичні явища.

На нашу думку, учителі повинні приділяти значну увагу умовам креативного підходу до навчання, бо цей підхід передбачає перебування учнів в умовах роботи науково-дослідницької лабораторії. Реалізація цього принципу тісно пов'язана із сучасними освітніми технологіями, зокрема STEM-технологіями. Це розширює можливості досліджень, сприяє розвитку критичного та творчого мислення, розумінню зв'язку фізики з реальним світом, а також розвитку навичок STEM, зокрема аналіз даних, програмування, інженерна грамотність та співпраця в команді. Отже, STEM-технології допомагають зробити фізичні експерименти більш ефективними, цікавими та актуальними для учнів, а також підтримують їх розвиток у сучасному технологічному світі.

Розробку і впровадження творчих STEM-проєктів на основі платформи Arduino можна ефективно впроваджувати в освітній процес ЗЗСО, позашкільних закладах освіти, педагогічних ЗВО в межах таких дисциплін, як «Інформатика», «Програмування», «Методика навчання інформатики», «Методика навчання фізики», «Загальна фізика», «Основи сучасної електроніки», «Основи робототехніки» тощо.

Список використаної літератури

1. Барна О., Балик Н. Впровадження STEM освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: I регіон. наук.-прак. вебконф.* Тернопіль, 2017. С. 3–8. URL: <http://elar.ippo.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4559/1/Varna.pdf>.
2. Василяшко І., Булавська Л. STEM-школа: від ідеї до реалізації. *Збірник матеріалів зимової дистанційної сесії «STEM-школа – 2020»*. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. С. 4–10.
3. Гірний О. Тепер у нас «ВСЕ БУДЕ STEM»? Ч. 1. URL: <http://www.osvitaua.com/2017/03/050945-p-005-2-2/> (дата звернення: 20.01.2025).
4. Гриб'юк О. О., Юнчик В. Л. Розв'язування евристичних задач в контексті STEM-освіти з використанням системи динамічної математики GeoGebra. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2015. Вип. 27. С. 138–155.
5. Доценко С. О. STEM-освіта: науковий дискурс та освітні практики. *Рідна школа*, 2021. № 3.
6. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення: 20.01.2025).
7. Коршак Є. В., Миргородський Б. Ю. Методика і техніка шкільного фізичного експерименту: практикум. Київ: Вища школа, 1981. 280 с.
8. Миргородський Б. Ю., Шабаль В. К. Демонстраційний експеримент з фізики. Коливання і хвилі. Київ, 1985. 168 с.
9. Олефіренко Н. В., Андрієвська В. М., Носова В. В. Світовий досвід запровадження STEM-технологій в освіту. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 3(25). Ч. 1. С. 62–67.
10. Савченко В. Ф., Бойко М. П., Дідович М. М., Закалюжний В. М., Руденко М. П. Навчальний фізичний експеримент (методичний практикум): навч. посіб. для учнів / заг. ред. В.Ф. Савченка. Чернігів: ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2010. 540 с.
11. Сальник І. В., Соменко Д. В., Сірик Е. П. Використання платформи ARDUINO у підготовці вчителів фізики до STEM орієнтованого навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2023, Т. 95, № 3. С.124–142. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5155>.
12. Сороко Н. В. Проблема створення STEAM-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя основної школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип.170. С. 169–177.
13. Стрижак О. Є., Сліпихіна І. А., Полісун Н. І., Чернецький І. С. STEM-освіта: основні дефініції. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 62. № 6. С. 16–33. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v62i6.1753>.
14. Струтинська О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів інформатики до навчання освітньої робототехніки в закладах середньої освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2020. 505 с.
15. Струтинська О. В., Василюк А. Д. Навчання освітньої робототехніки в українських школах: напрями впровадження. *Інженерні та освітні технології*. 2019. Т. 7. № 3. С. 122–138. URL: [http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_03/EETECs2019_007\(3\)_11.pdf](http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_03/EETECs2019_007(3)_11.pdf)
16. Толоконнікова Н., Васильків О. Застосування ІКТ у реалізації STEM-освіти на уроках природничого циклу. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2017. Вип. 11(IV), С. 99–103.
17. Чепуренко В. Г. Лабораторні роботи з фізики в середній школі: посібник для учнів 8–10 класів. Київ: Радянська школа, 1957. 260 с.
18. A LABDISC configuration for every science. URL: <https://globisens.net/products/> (дата звернення: 20.01.2025).
19. Alimisis, D. (2019). Teacher Training in Educational Robotics: The ROBOESL Project Paradigm. *Technology, Knowledge and Learning*. Vol. 24, Issue 2, pp 279-290. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10758-018-9357-0>.
20. ARDUINO NANO. URL: <https://store.arduino.cc/arduino-nano>. [in English].
21. Atwood, T. (2010). Carnegie Mellon Launches a Mega Million Dollar Robotics Education Initiative. *Robot Magazine*, 11/12, 64-70. [in English].
22. Crowe, S. Google Cloud Robotics Platform coming to developers in 2019. URL: <https://www.therobotreport.com/google-cloud-robotics-platform/>. [in English].
23. David, P. Miller, Illah R. Nourbakhsh, Roland Siegwart. Robots for Education. *Springer Handbook of Robotics*. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-540-%20%20%2030301-5_56. [in English].
24. Eguchi, A. (2014). Robotics as a Learning Tool for Educational Transformation. *Proceedings of 4th International Workshop Teaching Robotics, Teaching with Robotics & 5th International Conference Robotics in Education, Padova (Italy)*, pp.24-37. URL: https://www.terecop.eu/TRTWR-RIE2014/files/00_WFr1/00_WFr1_04.pdf. [in English].
25. Einstein™. URL: <https://einsteinworld.com/ew/>. [in English].
26. Flot, J., Schunn, C., Lui, A., & Shoop, R. (2012). Learning how to program via robot simulation. *Robot Magazine*, 37, pp. 68-70. Retrieved from: https://www.ri.cmu.edu/pub_files/2012/11/EDU_BOTS_Programming_through_Sim-cds1.pdf. [in English].
27. Google Cloud. Google's Cloud Robotics [Video]. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=eo8MzGIYGzs>. [in English].
28. HC-SR04 Ultrasonic Sensor Module User Guide. URL: <https://www.handsontec.com/dataspecs/HC-SR04-Ultrasonic.pdf>. [in English].
29. LabQuest 2. URL: <https://www.vernier.com/product/labquest-2/>. [in English].
30. Negrini, L. Teacher Training in Educational Robotics. An Experience in Southern Switzerland: The PReSO Project. In: Lepuschitz W., Merdan M., Koppensteiner G., Balogh R., Obdržálek D. (eds). *Robotics in Education. Methods and Applications for Teaching and Learning*. Springer, pp. 92-97. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-97085-1_10. [in English].

IMPLEMENTATION OF STEM EDUCATION INTO AN EDUCATIONAL PHYSICAL EXPERIMENT

Kukharchuk Roman

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Physics and Mathematics Education and Informatics

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Riabko Andrii

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physics and Mathematics Education and Informatics

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Zaika Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physics and Mathematics Education and Computer Science

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Vakaliuk Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Software Engineering,
Zhytomyr Polytechnic State University

Introduction. *The article examines the relevance of implementing STEM education in the modern educational process as a means of developing competencies necessary for successful professional activity in the context of digital transformation. The main concepts of the STEM approach, which integrates science, technology, engineering, and mathematics by combining theoretical knowledge with practical application, are analyzed. The role of STEM education in preparing future professionals for work in conditions of rapid technological change, as well as its significance for fostering innovative thinking and an interdisciplinary approach to learning, is determined.*

Purpose. *The study aims to determine the effectiveness of using digital platforms and robotics systems, particularly Arduino, in educational physics experiments, as well as to explore the specifics of implementing STEM education in Ukraine's educational space. The possibilities of adapting STEM methodologies to the curricula of general educational institutions and their potential for increasing students' motivation to study natural sciences are analyzed.*

Methods. *The study employs methods of literature analysis, comparative analysis of international STEM education implementation experiences, an overview of modern digital laboratories and platforms, and the practical application of the Arduino platform in the educational process. An empirical study was conducted to assess the effectiveness of using Arduino in educational physics experiments through the analysis of students' performance in practical tasks and their level of engagement.*

Results. *The study identifies the prospects of using the Arduino platform as an accessible and flexible tool for organizing students' research activities in physics experiments. The importance of the robotics component of STEM education for developing critical thinking, creativity, teamwork skills, and engineering thinking is substantiated. Methodological approaches to integrating Arduino into the educational process are proposed, enabling improved material comprehension and increased student interest in scientific and technical activities. It is found that the use of digital laboratories contributes not only to enhancing knowledge levels but also to developing independent research skills and the practical application of acquired knowledge.*

Conclusion. *The necessity of developing and improving methodological approaches for the effective use of STEM technologies in education is emphasized. The use of digital laboratories and robotics platforms promotes the formation of research competencies and enhances the educational process. The study concludes that integrating STEM methodologies into curricula holds significant potential for improving education quality and preparing students for the challenges of the modern world.*

Key words: *STEM education, robotics, digital laboratories, Arduino, educational physics experiment, interdisciplinary integration, research activities, innovative teaching methodologies.*

References

1. Barna, O., Balyk, N. (2017). Vprovadzhennia STEM osvity u navchalnykh zakladakh: etapy ta modeli» [Implementation of STEM education in educational institution : stages and models]. Ternopil, 3-8. URL: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/4559/1/Barna.pdf>. [in Ukrainian].
2. Vasylyshko I., Bulavska L. (2020). STEM-shkola: vid idei do realizatsii [STEM-school: from idea to realization]. *Zbirnyk materialiv zymovoi dystantsijnoji sesiji «STEM-shkola – Collection of materials of the winter distance session «STEM-school»*, 4-10. [in Ukrainian].
3. Hirnyi, O. Teper u nas «VSE BUDE STEM»? 1 chastyna / O. Ghirnyj // [Elektronnyj resurs]. URL: <http://www.osvitaua.com/2017/03/050945-p-005-2-2/>. [in Ukrainian].
4. Hrybiuk, O.O., Yunchyk, V.L. (2015). Rozviazuvannia evrystychnykh zadach v konteksti STEM-osvity z vykorystanniam systemy dynamichnoi matematyky GeoGebra [Solving heuristic problems in the context of STEM education using the GeoGebra dynamic mathematics system]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem - Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 27, 138-155. [in Ukrainian].
5. Dotsenko S.O. (2021). STEM-osvita: naukovyi dyskurs ta osvितni praktyky [STEM-education: scientific discourse and educational practices]. *Ridna shkola – Native school*. [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia rozvytku pryrodnycho-matematychnoi osvity (STEM-osvity) [The concept of development of science and mathematics education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
7. Korshak Ye.V., Myrhorodskiy B.Iu. (1981). Metodyka i tekhnika shkilnoho fizychnoho eksperymentu [Methods and techniques of school physical experiment]. *Vyshcha shkola - Higher school*. [in Ukrainian].
8. Myrhorodskiy, B. Yu., Shabal, V.K. (1895). Demonstratsiyni eksperyment z fizyky [Demonstration experiment in physics]. *Kolyvannia i khvyli - Oscillations and waves*. [in Ukrainian].
9. Olefirenko, N.V., Andrievska, V.M., Nosova, V.V. (2020). Svitovyi dosvid zaprovadzhennia STEM-tekhnohii v osvitu [World experience of introducing STEM technologies in education]. *Fizyko-matematychna osvita - Physical and mathematical education*, 3(25), 62-67. [in Ukrainian].
10. Savchenko, V.F., Boiko, M.P., Didovych, M.M., Zakaliuzhnyi, V.M., Rudenko, M.P. (2010). Navchalnyi fizychnyi eksperyment (metodychni praktykum) [Educational physical experiment (methodical workshop)]. Chernihiv: ChNPU im. T.H. Shevchenka. [in Ukrainian].
11. Salnyk I.V., Somenko D.V., Siryk E.P. (2023). Vykorystannia platformy ARDUINO u pidhotovtsi vchyteliv fizyky do STEM oriantovanoho navchannia [Using the ARDUINO platform in the preparation of physics teachers for STEM-oriented learning]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia - Information technologies and learning tools*, 95(3), 124-142. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5155>. [in Ukrainian].
12. Soroko, N.V. (2018). «Problema stvorennia STEAM-oriantovanoho osvitnoho seredovyscha dlia rozvytku informatsiino-tyfrovoyi kompetentnosti vchytelia osnovnoi shkoly» [«The problem of creating a STEAM-oriented educational environment for the development of information and digital competence of primary school teachers»]. *Naukovi zapysky - Scientific notes*, 170, 169-177. [in Ukrainian].
13. Stryzhak, O.Ie., Slipukhina, I.A., Polissun, N.I., Chernetskiy, I.S. (2017). STEM-osvita: osnovni definityi [STEM-education: basic definitions]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia - Information technologies and learning tools*, 62(6), 16-33. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v62i6.1753>. [in Ukrainian].
14. Strutyńska, O.V. (2020). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky do navchannia osvitnoi robototekhniki v zakladakh serednoi osvity: monohrafiia [Theoretical and methodological bases of training future computer science teachers to teach educational robotics in secondary education institutions: monograph]*. Kyiv. Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. [in Ukrainian].
15. Strutyńska O.V., Vasyliuk A.D. (2019). Navchannia osvitnoi robototekhniki v ukrainskykh shkolakh: napriamy vprovadzhennia [Teaching educational robotics in Ukrainian schools: directions of implementation]. *Inzhenerni ta osvitni tekhnologii - Engineering and educational technologies*, 7(3), 122-138. URL: [http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_03/EETECES2019_007\(3\)_11.pdf](http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_03/EETECES2019_007(3)_11.pdf). [in Ukrainian].
16. Tolokonnikova, N., Vasylykiv, O. (2017). Zastosuvannia IKT u realizatsii STEM-osvity na urokakh pryrodnychoho tsykladu [Application of ICT in the implementation of STEM education in the lessons of the natural cycle]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, 11 (IV), 99-103. [in Ukrainian].
17. Chepurenko, V.H. (1957). Laboratorni roboty z fizyky v serednii shkoli [Laboratory work in physics in secondary school]. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
18. A LABDISC configuration for every science. URL: <https://globisens.net/products/> (дата звернення: 20.01.2025).
19. Alimisis, D. (2019). Teacher Training in Educational Robotics: The ROBOESL Project Paradigm. *Technology, Knowledge and Learning*. Vol. 24, Issue 2, pp 279-290. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10758-018-9357-0>.
20. ARDUINO NANO. URL: <https://store.arduino.cc/arduino-nano>. [in English].
21. Atwood, T. (2010). Carnegie Mellon Launches a Mega Million Dollar Robotics Education Initiative. *Robot Magazine*, 11/12, 64-70. [in English].
22. Crowe, S. Google Cloud Robotics Platform coming to developers in 2019. URL: <https://www.therobotreport.com/google-cloud-robotics-platform/>. [in English].
23. David, P. Miller, Illah R. Nourbakhsh, Roland Siegwart. Robots for Education. *Springer Handbook of Robotics*. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-540-202020-2030301-5_56. [in English].
24. Eguchi, A. (2014). Robotics as a Learning Tool for Educational Transformation. *Proceedings of 4th International Workshop Teaching Robotics, Teaching with Robotics & 5th International Conference Robotics in Education, Padova (Italy)*, pp.24-37. URL: https://www.terecop.eu/TRTWR-RIE2014/files/00_WFr1/00_WFr1_04.pdf. [in English].
25. Einstein™. URL: <https://einsteinworld.com/ew/>. [in English].
26. Flot, J., Schunn, C., Lui, A., & Shoop, R. (2012). Learning how to program via robot simulation. *Robot Magazine*, 37, pp. 68-70. Retrieved from: https://www.ri.cmu.edu/pub_files/2012/11/EDU_BOTS_Programming_through_Sim-cds1.pdf. [in English].
27. Google Cloud. Google's Cloud Robotics [Video]. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=eo8MzGIYGzs>. [in English].
28. HC-SR04 Ultrasonic Sensor Module User Guide. URL: <https://www.handsontec.com/dataspecs/HC-SR04-Ultrasonic.pdf>. [in English].
29. LabQuest 2. URL: <https://www.vernier.com/product/labquest-2/>. [in English].
30. Negrini, L. Teacher Training in Educational Robotics. An Experience in Southern Switzerland: The PReSO Project. In: Lepuschitz W., Merdan M., Koppensteiner G., Balogh R., Obržálek D. (eds). *Robotics in Education. Methods and Applications for Teaching and Learning*. Springer, pp. 92-97. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-97085-1_10. [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 12.02.2025 р.
Прийнято редакцією 12.03.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 37.016:78

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-143-150

УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Пішун Сергій Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: peshas56@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5748-6641

У статті розглядається роль уроків музичного мистецтва у формуванні емпатії та розвитку емоційної чутливості молодших школярів. Аналізується вплив музики на емоційний інтелект дитини, здатність розуміти почуття інших та співпереживати їм. Акцентовано увагу на використанні занять музикою як засобу розвитку чуттєвої сфери особистості, формування соціальних навичок і гармонізації міжособистісної взаємодії учнів. Увага зосереджена на методичних прийомах, активному слуханні, музично-творчій діяльності та колективному музикуванні як ефективних засобах виховання емпатії. Особливо проаналізовано роль учителя музичного мистецтва як провідника у світ емоційного пізнання та духовного збагачення учнів. Визначено вектори у створенні атмосфери довіри, підтримки та емоційної відкритості, що є запорукою ефективного розвитку емпатійних навичок у дітей.

Ключові слова: емоційна чутливість, емоції, емпатія, молодші школярі, музичне мистецтво.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми розвитку емпатії та емоційної чутливості молодших школярів на уроках музичного мистецтва зумовлена низкою чинників, пов'язаних зі змінами в сучасному освітньому просторі та соціально-культурному середовищі. В умовах прискореного інформаційного потоку, цифровізації та зниження живого спілкування діти стикаються з труднощами в усвідомленні та вираженні своїх емоцій, а також у встановленні гармонійних міжособистісних стосунків. Музика, що має потужний емоційний вплив, стає унікальним інструментом для формування емпатії та розвитку емоційного інтелекту.

Початкова школа є важливим етапом у становленні особистості дитини, де закладаються основи емоційної культури, здатності до співпереживання та рефлексії. У цифрову епоху, коли діти дедалі більше взаємодіють із гаджетами, зменшується рівень живого спілкування та здатності до розуміння й співпереживання. Це призводить до емоційної відстороненості, труднощів у соціальній адаптації та зниження рівня міжособистісної комунікації. Музичне мистецтво, інтегроване в освітній процес, сприяє не лише естетичному вихованню, а й розвитку соціально-комунікативних навичок, що є особливо важливим у формуванні гармонійного та емоційно стійкого покоління. Завдяки взаємодії з музикою молодші школярі вчаться усвідомлювати емоції, виражені в музичних творах, розуміти емоційний стан інших людей і формувати більш чуйне ставлення до навколишнього світу. Крім того, у педагогічній практиці спостерігається необхідність пошуку ефективних методів, спрямованих на формування емоційного інтелекту учнів. Включення музики в освітній процес дає змогу створити безпечне, надихаюче середовище, у якому дитина може вільно висловлювати свої почуття, взаємодіяти з однокласниками та розвивати емпатійне сприйняття через спільне музикування, вокальні вправи та слухання музичних творів. У цьому контексті акцентується увага на необхідності формування в учнів емоційно-чуттєвої сфери, зокрема емоційної культури, емоційного інтелекту та здатності до емпатії, де «важливу роль відіграють предмети художньо-естетичного циклу, зокрема інтегрований курс “Мистецтво”». Саме на творчих заняттях із цієї дисципліни здобувачі освіти збагачують свої емоції та мають змогу за допомогою спілкування з творами мистецтва виявити їх, прожити та зрозуміти [1, с. 197]. Таким чином, розглянута проблема є актуальною з точки зору як педагогіки, так і психології дитячого розвитку. Використання уроків музичного мистецтва як засобу формування емпатії та емоційної чутливості молодших школярів не тільки відповідає сучасним вимогам освіти, а й сприяє становленню гармонійної, емоційно розвиненої особистості, здатної до співпереживання, взаємодії та культурного самовираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний аспект проблеми розвитку емпатії як індивідуально-особистісної якості учнів вивчається вченими-педагогами Л. Грушею, О. Демченко, С. Драбинюк, В. Калошиним, Р. Кулаковим та ін.

Предметом спеціальних наукових досліджень є вивчення особливостей розвитку емпатії в молодших школярів, чому присвячені праці вчених О. Воронової, І. Коган, І. Огаренко, Д. Попової та ін. Вітчизняними вченими також досліджується проблема формування в молодших школярів емоційної культури, емоційного інтелекту, емоційно-ціннісної складової в процесі вивчення різних видів мистецтв, що знайшло відображення в наукових доробках таких учених, як О. Вашуленко, Т. Дорошенко, Л. Сіліної, М. Шпак [2, с. 3, 4].

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження ролі уроків музичного мистецтва як

ефективного засобу розвитку емпатії та емоційної чутливості в молодших школярів, а також визначення педагогічних стратегій і методів, що сприяють формуванню цих важливих компонентів емоційного інтелекту в учнів початкової школи. У статті аналізуються методичні прийоми, за допомогою яких музика впливає на емоційну сферу дитини, зокрема через активне слухання, творчість, спільне музикування та інші інтерактивні методи. Також розглядається значення музичного мистецтва, різних його жанрів для розвитку чутливості та співчуття, а також роль учителя як провідника в цьому процесі. Зроблено акцент на важливості інтеграції музичного мистецтва в загальний освітній процес для створення гармонійного емоційного фону, необхідного для формування соціально-емоційних навичок дітей.

Виклад основного матеріалу. Музичне мистецтво відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини, сприяючи формуванню її емоційної сфери, чутливості до мистецтва та співпереживання. Уроки музики дозволяють розширити спектр емоційних переживань молодших школярів, навчаючи їх розпізнавати та виражати власні почуття через музику. Емпатія є ключовою характеристикою соціальної взаємодії, яка формується ще в ранньому дитинстві. Музичне мистецтво завдяки своїй здатності викликати емоційні реакції є потужним засобом виховання емпатії. Вона як здатність до співпереживання та співучасті в ставленні до інших завжди будується на основі сформованих особисто-ціннісних орієнтацій дитини, розуміння необхідності в допомозі та підтримці. Сучасна людина має якомога раніше побудувати власний ціннісно-смысловий простір, у якому будуть сформовані ціннісні ідеали, світогляд та соціально-громадянські уподобання особистості. Прослуховування творів класичної, народної та сучасної музики сприяє розвитку емоційного інтелекту, адже діти навчаються розпізнавати та ідентифікувати почуття інших через музичні образи. Різні жанри музики викликають у дітей різні емоційні реакції. Наприклад, спокійна й мелодійна музика сприяє релаксації та співпереживанню, тоді як ритмічні композиції активізують емоційний стан, викликаючи відчуття радості чи збудження. Під час уроків музичного мистецтва педагоги можуть використовувати методи музичної імпровізації та рольових ігор, що допомагає дітям краще розуміти емоції інших людей.

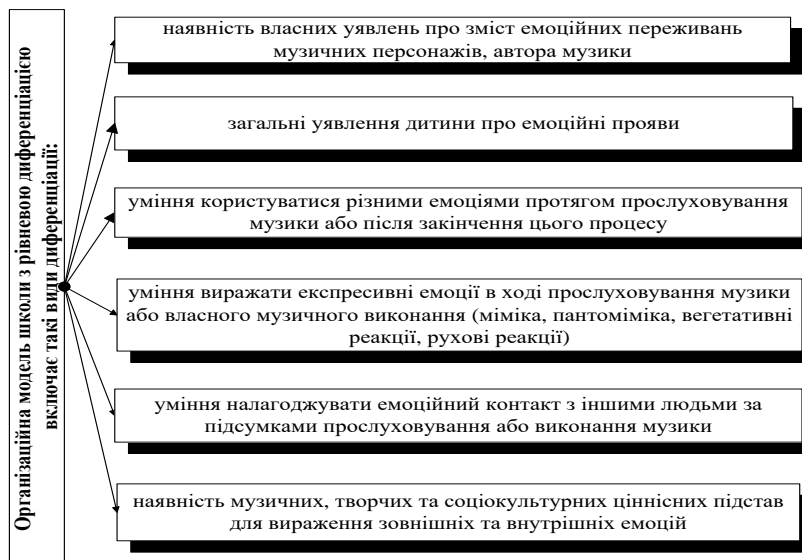
Таким чином, емпатія представлена як гуманістична, перцептивна здатність до співчуття та співпереживання. Розуміння цього феномена можливе тільки за умови вивчення специфіки розвитку чуттєвої сфери особистості молодших школярів. Музична освіта в початковій школі сповнена творчої інформації та завдань, які сприяють розвитку емоційного сприйняття музичних творів та чуттєвого досвіду маленьких слухачів. Уроки музики спрямовані на розвиток особистісних якостей, задатків та здібностей учнів. Результативність навчання музиці в початковій школі визначається спілкуванням учителя з учнями на принципах духовної спорідненості, бачення внутрішнього світу кожної дитини як особистості, що формується, і усвідомлення необхідності сприяння їй в процесі чуттєвого сприйняття музичних творів і власної емоційно насиченої виконавської творчості на уроці. Музика як універсальна мова почуттів здатна викликати широкий спектр емоцій – від радості та захоплення до смутку та співчуття. Діти молодшого шкільного віку мають підвищену емоційну сприйнятливості, і музика допомагає їм усвідомлювати та висловлювати власні почуття, а також розуміти емоції інших людей. Через прослуховування різних музичних творів, розбір їхнього змісту та створення музичних імпровізацій діти вчаться розпізнавати емоційні стани та розвивають здатність до емпатії.

Молодшим школярам властиво розуміння простих (радість, сум, образа) і складних емоцій (огида, зневага, здивування), відповідно, й емпатійні переживання в музиці можуть будуватися на основі глибокого та багатогранного розуміння почуттів іншої людини (персонажу). Для молодших школярів стає важливою соціально спрямованість будь-яких емоційних переживань як потреба та особлива форма взаємин.

Важливе місце в розумінні чуттєвої сфери особистості учня початкових класів займає уявлення про наповненість емоційних переживань емпатійної складової, зокрема музичної спрямованості. Емоційний музичний досвід молодших школярів може бути різним за обсягом та мати специфіку індивідуальних емоційних переживань. Емоційний досвід може бути позитивним та формувати адекватні музичні емоції та емпатійні переживання і негативним, що веде до формування в дитини навіть негативного музичного сприйняття. Музичне мистецтво одним із перших найбільш глибоко захоплює та стимулює емоційний відгук і позитивні емоції, спонукає до співпереживання і художньої емпатії, ініціює фантазію та уяву, викликає бажання спілкуватися, ділитися враженнями, міркувати про почуте [3, с. 41].

Діти часто вербалізують свої емоції, це доводить їхню усвідомленість і здатність до емпатії на рівні розуміння своїх емоційних проявів. Вербалізація емпатійних музичних проявів дітьми молодшого шкільного віку дає змогу їм краще зрозуміти кожен емоцію окремо, сформулювати елементи чуттєвого досвіду та визначити власне розуміння зв'язку музики та життя. До десяти років (закінчення початкової школи) відбувається становлення чуттєвої сфери молодших школярів. Їхні емоційні уявлення черпають досвід із узагальненої системи знань про емоції та емпатії як особистісне ставлення до інших людей. Одночасно формується емпатійний досвід взаємодії з музикою, оточенням, своїм внутрішнім світом.

Фактори музично-емпатійної чутливості особистості молодших школярів

Аналіз музично-педагогічних досліджень дає підстави обґрунтувати фактори музично-емпатійної чутливості особистості молодших школярів (схема 1).

Емоційна чутливість – це вміння розрізняти й усвідомлювати свої почуття, а також сприймати емоції інших. Музика завдяки своїй здатності передавати різноманітні настрої та почуття є унікальним засобом для тренування цих навичок. Займаючись музикою, діти вчать розрізняти емоційні відтінки, що передаються через різні музичні елементи, такі як темп, ритм, тональність, тембр та динаміку. Кожен твір у музиці може викликати в людини певні емоції – від радості та веселощів до смутку та тривоги. Це розуміння допомагає молодшим школярам як усвідомлювати свої переживання, так і розвивати вміння відчувати й сприймати емоції інших людей, що є основою емпатії. Під час уроків музичного мистецтва діти часто займаються колективною діяльністю, такою як хоровий спів чи гра в музичних ансамблях. Ці види роботи створюють простір для взаємодії, де важливо враховувати почуття та настрої інших учасників. Спільна музична практика вчить дітей слухати й розуміти один одного, взаємодіяти в групі, бути уважними до емоційних сигналів, що походять від однолітків. У цьому процесі розвивається не тільки музична грамотність, а й здатність до емпатії, адже діти навчаються відчувати колективний ритм і тон, знаходячи спільну мову через музику. Емоційне взаєморозуміння, яке відбувається в процесі спільного виконання, допомагає дітям легше адаптуватися до різних соціальних ситуацій, а також поглиблювати свої почуття до оточуючих.

Крім того, уроки музики часто передбачають аналіз творів, у якизавдяки якому діти вчать бачити емоції та переживання, які є в музиці. Цей процес допомагає їм розвивати здатність сприймати та інтерпретувати почуття як свої власні, так і чужі. Музика стає своєрідною «мовною моделлю», через яку можна говорити про внутрішні переживання та емоційні стани. Для молодших школярів важливо не тільки навчитися розрізняти емоційні відтінки, а й розуміти, як музика може передавати складні внутрішні переживання. Роздуми про музичні твори допомагають дітям розвивати емоційний інтелект і бути більш чуйними до чужих почуттів.

Творче самовираження, яке музика надає дітям, також сприяє розвитку їхньої емоційної чутливості. Створення власних музичних творів, імпровізація дають дітям можливість висловити свої емоції та переживання через звук. У процесі творчої діяльності школярі навчаються усвідомлювати свої почуття, розуміти, як їх емоції можуть бути передані через музику, як це впливає на сприйняття інших. Творчість під час уроків музики допомагає дітям відкритися й навіть дає можливість пережити важливі для них моменти через звучання. Також музичне мистецтво має терапевтичну дію, допомагаючи дітям справлятися з тривогою, стресом чи самотністю. Музика стає свого роду інструментом регулювання емоцій, що сприяє як емоційній зрілості, так і загальному психологічному благополуччю дітей. Важливо, що музика дає змогу висловлювати свої переживання в безпечній та доступній формі, допомагаючи налагодити внутрішню рівновагу та відчуття зв'язку з навколишнім світом. Спільна діяльність учнів слугує свого роду школою почуттів, забезпечує умови для формування особистісних якостей, які сприяють розумінню почуттів інших людей. Учень навчається співпереживати, проявляти своє ставлення до інших людей у доступних формах і видах діяльності. Кожен вид діяльності містить у собі значні потенційні можливості для розвитку емпатії дітей. Спільна діяльність є інтеграційною, тобто сприяє налагодженню міжособистісних стосунків, виникненню почуття єдності, формує

вміння діяти спільно, розуміти і враховувати почуття партнера [4, с. 214].

Продовжуючи розглядати важливість уроків музичного мистецтва у розвитку емпатії та емоційної чутливості в молодших школярів, можна говорити про вплив музики на психоемоційний стан дітей за межами виключно навчальних занять. Музика відіграє важливу роль у соціальній адаптації дітей та їх взаємодії з навколишнім світом. Зокрема, вона сприяє формуванню в дітей більш глибокої та багатогранної картини емоцій, розвитку особистої та соціальної відповідальності. Це особливо актуально в молодшому шкільному віці, коли діти активно вчать основи спілкування та починають усвідомлювати важливість взаємного розуміння та прийняття. У процесі музичних занять діти стикаються з різними емоційними станами – від захоплення та радості до смутку та занепокоєння. Обговорюючи музичні твори, учні навчаються «розгадувати» почуття, які можуть бути приховані за нотами та мелодіями, розуміючи, що музика, як і спілкування, є мовою, через яку можна висловити різні переживання. Занурення в різноманітність музичних стилів, жанрів та традицій допомагає дітям відчувати багатство емоцій, пов'язаних із різними історичними та культурними контекстами. Це не лише поглиблює розуміння інших людей, а й розвиває у школярів здатність сприймати багатогранність людських почуттів та ситуацій, що сприяє формуванню почуття глобальної взаємопов'язаності.

Насамперед, музика вчить дітей бути чесними із собою та з іншими, висловлювати свої переживання, не очікуючи на засудження. Це може стати основою формування здорових емоційних відносин у майбутньому. Завдяки музиці діти навчаються цінувати й поважати як свої почуття, так і почуття інших людей, розуміючи, що кожна людина має право на свої переживання, а також право на їхнє вираження. Важливою умовою розвитку емпатії в учнів молодшого шкільного віку є постановка перед ними завдань на ціннісне самовизначення в ситуаціях морального вибору, який є важливим чинником розвитку її емоційно-ціннісної сфери. Його сутність полягає в самовизначенні особистості щодо моральних цінностей і способів їхньої реалізації за умови конфлікту між особистісними інтересами та інтересами інших людей. У ситуаціях морального вибору особистості завжди присутній аспект емпатії, урахування почуттів іншої людини [4, с. 214–215]. Крім того, музика сприяє формуванню емоційного інтелекту, який охоплює усвідомлення своїх емоцій, їхній контроль і здатність розуміти почуття тих, хто оточує. Регулярні заняття музикою допомагають дітям ставати більш чуйними до емоційного стану інших людей, що позитивно впливає на їхні соціальні навички та взаємини в колективі.

Безумовно, не можна обійти постать учителя в цьому процесі. Він відіграє ключову роль у формуванні емоційної чутливості та емпатії молодших школярів і має не тільки грамотно добирати музичний репертуар, а й створювати на уроках атмосферу емоційної відкритості та довіри. Важливо заохочувати дітей до вираження своїх почуттів через музику, підтримувати їхні творчі ініціативи та розвивати емоційну уяву. Як зазначає дослідниця В. Ульянова, результати порівняльного аналізу вчителя та вчителя художньої культури дозволили виявити такі особливості професійної діяльності вчителя художньої культури, як: проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвіту як музиканта-виконавця. Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, виділили й структурували провідні якості особистості вчителя художньої культури, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійні якості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики є такими: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність [5, с. 131].

Крім того, педагог має сам бути прикладом емоційної чуйності, виявляючи щирість в інтерпретації музики, ділячись своїми переживаннями та показуючи, як можна через музику висловлювати різні стани. Взаємодія вчителя з учнями на рівні емоцій сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в класі та мотивує дітей до розвитку емпатії (табл.1).

Учитель музики, використовуючи спеціальні методичні прийоми та емоційно насичені форми роботи, відіграє ключову роль у розвитку емоційної чутливості учнів. Ефективне застосування цих підходів сприяє не тільки професійному і творчому зростанню, а й формуванню цілісної, емоційно розвиненої особистості. Не менш важливим аспектом є розвиток творчих здібностей, що тісно пов'язане із музичною діяльністю. Важливо створити умови для творчої активності кожного учня. Музична творчість активізує фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм втілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики. Важливим стимулом для творчості є моделювання на уроці пошукових ситуацій [6, с. 87]. Створення музики, її виконання або навіть вільна імпровізація допомагають дітям навчитися висловлювати свої думки, почуття та переживання. Емоційне самовираження через музику дозволяє їм не тільки розуміти, як передавати свої внутрішні переживання, а й сприймати та відображати почуття інших

людей, що є важливою частиною розвитку емпатії. Важливим моментом є те, що музика надає дітям простір для емоцій, де немає «неправильних» чи «негативних» почуттів. Учитель музики може розвивати чуттєву сферу дитини, починаючи з формування емоційної складової, що особливо ефективно під час прослуховування, усвідомлення музики та творчої спільної роботи з музичними творами.

Таблиця 1

Роль учителя в розвитку емоційної чутливості учнів

Педагогічна функція вчителя	Учитель музики не тільки передає знання про музичну теорію і практику, а й служить провідником емоційного світу. Його особистий приклад, емоційна відкритість і здатність передавати глибокі почуття через музику допомагають учням розвивати емпатію, чутливість і здатність до самовираження.
Методичні підходи та інноваційні технології	У роботі з учнями вчитель використовує різноманітні методики – від класичних підходів до сучасних інтерактивних технологій. Застосування творчих завдань, рольових ігор, аналізу музичних творів і творчих проєктів сприяє глибшому емоційному сприйняттю музики, що дає змогу учням не лише слухати, а й проживати музику, висловлюючи свої почуття через виконання або створення власних музичних композицій.
Психолого-педагогічний супровід	Учитель має володіти не тільки професійними знаннями, а й умінням створювати атмосферу довіри, де учні можуть безпечно висловлювати свої емоції. Це включає в себе використання технік емоційної регуляції, розвиток навичок самоаналізу та рефлексії, а також підтримку в процесі формування позитивного самовідчуття й упевненості в собі.
Вплив особистості вчителя	Учитель як рольова модель демонструє приклади емоційної грамотності, регуляції власних емоцій та ефективного спілкування. Його емпатія, відкритість і повага до почуттів учнів сприяють формуванню позитивного емоційного клімату.

Як вагомий фактор становлення чуттєвої сфери молодших школярів під час уроків музики можна визначити високий рівень прояву почуття прекрасного в навколишній дійсності та музиці. Естетичні переживання насичені цікавістю, здивуванням, допитливістю, впевненістю чи сумнівами у своєму розумінні образності музики, а також діями та радістю від усвідомлених музичних проявів. Учитель спонукає дітей до усвідомлення змісту твору, виразних елементів музичної мови та комплексу виразних засобів. Такий підхід допомагає сформувати посилений вплив музики на чуттєву та когнітивну сфери дітей.

Молодші школярі з розвинутою емпатією мають:

- навички культурного слухання (прослуховування твору повністю, тиша та спокій під час прослуховування музики);
- уміння говорити про свої музичні емоції та розуміння музики;
- уміння простої естетичної оцінки музичного твору;
- навички розкриття емоційних станів та поведінкових проявів музичних образів.
- навички вираження власних почуттів через музичну імпровізацію (спів, рухи, гру на музичних інструментах);
- здатність знаходити асоціації між музикою та життєвими ситуаціями;
- розвинуту чутливість до динамічних і тембрових змін у музиці;
- уміння співпрацювати в колективній музичній діяльності, проявляючи толерантність та взаємоповагу.

Діти розуміють тих і співчують тим, хто потрапив у знайому для них важку ситуацію. З огляду на малий досвід цих ситуацій небагато, але вони дуже яскраві за образністю для дитини, оскільки принесли їй багато чуттєвого досвіду. Тому в розвитку емпатії важливе значення має виховний вплив, коли вчитель може пояснити, показати, навести приклад, поставити звуковий та відеоряд.

Проте молодші школярі мають нестійкі емпатичні переживання, що проявляється в мінливості їх сприйняття одних і тих самих подій і явищ. Тому важливо розширювати коло пропонуваних до розуміння музичних явищ (творів), які мають формувати чуттєвий відгук. Музичні образи можуть викликати дуже яскраві переживання та розкривати нові аспекти бачення дитиною навколишньої дійсності.

Також для розвитку емпатії під час шкільних уроків музики важливо створити музично-ігрові ситуації, що містять творчі завдання для прояву чуттєвого відгуку та емоційної чуйності дітей. Звичайно, ігрова діяльність уже може бути не провідною, але вона, як і раніше, актуальна в становленні чуттєвої сфери особистості учнів. Гра завжди створює атмосферу змагання та взаємної підтримки, яскравих емоцій та взаємодії дітей один з одним. У грі невимушено робляться акценти на образотворчих можливостях музики та стимулюються такі якості, як емпатія, чуттєвий відгук, взаємодія в ігровій ситуації. Ігрова дія викликає радість й одночасно налаштовує на пізнання, покращує настрій та стимулює спільну роботу. Усім музичним іграм властиві спонукальні мотиви, конкретні способи дій, ігровий задум, ігровий та музичний матеріал, музично-навчальні та ігрові правила. В ігровій ситуації, що зрозумілі дітям, легко включаються пісні, інсценування, драматизація. Гра, по суті, важлива для загального розвитку дитини та стимулювання

її інтересу до освітнього процесу. У кожній музичній грі є творчість, яка, зі свого боку, розвиває уяву, пам'ять, образно-асоціативне мислення, емпатію та чуттєву сферу особистості.

Осягнення музичного матеріалу, його відчуття, розуміння глибинних смислів та образного ладу залучає дитину до співпереживання разом із музикою, це і є основа емпатії, яка розвивається у зв'язку з певною музичною діяльністю як співпереживання та відчуття музичних образів та їх дій. За підсумками цих переживань відбувається становлення чуттєвої сфери дитини. На шкільних уроках активні методи музичної діяльності, музична творчість є важливими векторами розвитку емпатії як спільного переживання й глибокого чуттєвого досвіду.

Власне, чуттєвість дуже яскраво можна висловити за допомогою музики, музичні твори допомагають зрозуміти емоції композитора та персонажів, як висновок – музика вчить емоційності, допомагає розвинути емпатію до ближнього за допомогою образності, вражень та яскравості почуттів.

Не можемо не зазначити, що важливою педагогічною умовою розвитку емпатії на шкільних заняттях музикою є використання методів та прийомів, що впливають на формування цієї якості. Особливо актуальними в розвитку емпатії є методи емоційного музичного впливу, порівняння, словесні методи, метод спонукання до співпереживання музичного твору, метод емоційної драматургії (табл.2).

Таблиця 2

Методичні прийоми розвитку емпатії на уроках музики

Метод емоційного музичного впливу	базується на безпосередньому сприйнятті музики, яка викликає емоційний відгук у слухачів. Він допомагає розвивати музичний смак, чутливість та емоційну виразність. Застосування: 1) учитель пропонує учням слухати музику із заплющеними очима та ділитися своїми емоціями; 2) використання музичних уривків, що відображають різні емоційні стани (радість, сум, хвилювання); 3) завдання на асоціації: яку картину чи настрої викликає ця музика? Приклад: слухаючи «Місячну сонату» Бетховена, учні описують, які почуття вона викликає (смуток, таємничість, спокій)
Метод порівняння	передбачає зіставлення різних музичних творів або їх елементів (мелодії, ритму, гармонії) для кращого розуміння особливостей кожного з них. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та музичного сприйняття. Приклад: 1) порівняння творів різних композиторів (наприклад, «Весна» Вівальді та «Весна» Гріга); 2) одного твору в різних виконаннях – оркестровому та фортепіанному; 3) зіставлення музики різних жанрів (наприклад, класика та джаз).
Словесні методи	включають пояснення, бесіду, розповідь, аналіз творів, які допомагають поглибити знання учнів про музику, її виразні засоби та емоційний зміст. Застосування: 1) розповідь про композитора та історію створення твору; 2) бесіда з учнями про їхні враження від музики; 3) пояснення термінів (ритм, темп, динаміка). Приклад: прослуховування «Щедрик» М. Леонтовича.
Метод спонукання до співпереживання музичного твору	орієнтований на створення емоційного зв'язку між слухачем і музикою, що викликає внутрішнє переживання та особистий відгук. Використовується для глибшого проникнення в зміст твору. Застосування: 1) рольова гра: уяви себе героєм цього твору – що ти відчуваєш? 2) малювання емоцій: учні малюють, які кольори та образи асоціюються з прослуханою музикою. 3) обговорення власного досвіду: коли в житті ти відчував(ла) такі ж емоції?
Метод емоційної драматургії	передбачає побудову уроку або сприйняття музичного твору за принципами художньої драматургії: від зав'язки до кульмінації та розв'язки. Це дає змогу викликати сильні емоційні переживання та зробити навчання яскравішим. Приклад: 1) початок уроку – загадковий вступ, що викликає зацікавленість (наприклад, запитання: «Що особливого в музиці, яку грають для королів?»); 2) основна частина – слухання музики з аналізом її виразності, створення напруження; 3) завершення – підсумок із емоційною розрядкою (наприклад, розучування фрагмента твору з подальшим інсценуванням).

Висновки. Отже, уроки музичного мистецтва – це процес оволодіння не тільки музичними навичками, а й важливий етап у формуванні в молодших школярів емпатії та емоційної чутливості. Музика допомагає дітям не тільки розвивати особисті якості, такі як саморозуміння та самоусвідомлення, а й навчає взаємодіяти з іншими, розуміючи та поважаючи їхні почуття. Уроки музичного мистецтва стають важливою складовою в освітньому процесі, що сприяє розвитку в дітей емпатії, емоційної чутливості та соціальної зрілості. Через музику молодші школярі навчаються сприймати світ не тільки через розум, але й через почуття, навчаються співпереживати й розуміти, що у світі існує безліч емоцій, що заслуговують на увагу й повагу. Таким чином, музиці притаманний багатогранний вплив на емоційний розвиток дітей. Вона допомагає не тільки у формуванні почуття краси, а й у вихованні глибокої поваги та уважності до оточуючих, у тому числі до їх переживань. Розвиваючи навички порозуміння через музику, діти вчать відчувати один одного, передбачати й розуміти реакції, навчаються бути чуйними та уважними до емоцій інших людей. Це особливо важливо для молодших школярів, які лише починають розуміти, як працюють соціальні зв'язки та міжособистісна взаємодія.

Наостанок зазначимо, що уроки музичного мистецтва відіграють важливу роль у розвитку емпатії

та емоційної чутливості молодших школярів. Музика допомагає дітям усвідомлювати та висловлювати свої емоції, розуміти почуття інших людей та розвивати емоційний інтелект. Використання методичних прийомів, спрямованих на залучення дітей до емоційно насиченої музичної діяльності, сприяє формуванню їхньої здатності до співпереживання. Роль учителя в процесі також є значимою, оскільки він спрямовує учнів, створюючи умови для розвитку їх емоційного світу через музику. У результаті музичне мистецтво стає джерелом не тільки естетичної насолоди, а й важливим інструментом морального й соціального виховання дітей.

Список використаної літератури

1. Шпіца Р. І., Коваль Н. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Молодий вчений*, 2021, 99 (11). С. 197–200.
2. Олексієнко Д. В. Розвиток емпатії молодших школярів на уроках музичного мистецтва. URL: <https://surl.li/csimap> 59 с. (дата звернення: 14.02. 2024).
3. Куркіна С. Виховання емоційної чутливості до музичного мистецтва у дітей дошкільного віку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 143. С. 4–45.
4. Галузяк В. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. № 62. С. 210–219.
5. Ульянова В. С. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури, та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 3. С. 129–132.
6. Чабан-Чайка С. В. Урок музичного мистецтва – основна форма музичної освіти учнів загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*. 2020. № 1. С. 85–90.

MUSIC EDUCATION AS A MEANS OF DEVELOPING EMPATHY AND EMOTIONAL SENSITIVITY IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

Pishun Serhii

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Primary Education Pedagogy and Psychology Chair
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The article deals with the importance of musical art education in the development of empathy and emotional sensitivity in primary school pupils. Emphasis is placed on the significance of music as a means of forming a student's emotional sphere, developing empathy, and understanding one's own and others' emotions. The pedagogical conditions, methods and techniques that contribute to the deepening of the emotional perception of musical works, the formation of cultural listening skills and the expression of feelings through musical activity are analysed. The role of the music teacher as a guide to the world of emotional perception and spiritual enrichment of the pupils is analysed separately. The vectors for creating an atmosphere of trust, support and emotional openness, which is the key to the effective development of empathic skills in children, are identified. The importance of emotional and value attitudes to music in the process of aesthetic education of primary school pupils is determined.*

The purpose of the article is to provide a theoretical basis for the effectiveness of musical education as a means of developing empathy and emotional sensitivity in primary school pupils, to analyse the conditions, methods and techniques that contribute to the formation of emotional perception of musical works, to the development of the ability to empathise and to express one's own feelings through musical activity.

The main methods used in the research are analysis and synthesis of scientific sources in order to study the problem of developing empathy and emotional sensitivity of primary school pupils in music education; generalisation of empirical data; analysis of pedagogical experiences in order to determine the directions that form and develop empathy in music education.

Results. *In addition to the importance of music education in the development of empathy and emotional sensitivity in primary school pupils, we can also talk about the influence of music on the psycho-emotional state of pupils outside of exclusively educational classes. Music plays an important role in children's social adjustment and interaction with the world around them. In particular, it contributes to the formation of a deeper and more diverse emotional image in schoolchildren, as well as to the development of personal and social competence. This is particularly important in the early school years, when children are actively learning the basics of communication and beginning to realise the importance of mutual understanding and acceptance. By discussing musical works, pupils learn to «decode» feelings that may be hidden behind notes and melodies, and to understand that music, like communication, is a language through which different experiences can be expressed.*

An important condition for the development of empathy in adolescent students is to provide them with tasks that allow them to value self-determination in situations of moral choice. A person's moral choice is an important factor in the development of his or her emotional and value sphere.

Originality. *The article first describes the variability and flexibility in the choice of methods and approaches that can be used by music teachers to develop empathy and emotional sensitivity in primary school pupils.*

Conclusion. *Music education is becoming an important part of the learning process, contributing to the development of empathy, emotional sensitivity and social maturity in pupils. By developing communication skills through music, pupils learn to feel each other, to predict and understand reactions, to be sensitive and attentive to other people's emotions. This is particularly important for primary school children who are just beginning to understand how social relationships and interpersonal interaction work.*

Key words: *emotional sensitivity, emotions, empathy, primary school pupils, musical arts.*

References

1. Shpitsa, R.I., Koval, N.O. (2021). Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv pochatkovoї shkoly v konteksti mystetskoї osvity [Developing emotional intelligence in primary school pupils through arts education]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 99(11), 197–200. [in Ukrainian].
2. Oleksienko, D. V. (2024). Rozvytok empatii molodshykh shkoliariv na urokakh muzychnoho mystetstva [Developing empathy in primary school children in music lessons]. URL: <https://surl.li/csimap>. [in Ukrainian].
3. Kurkina, S. (2018). Vychovannia emotsiinoї chutlyvosti do muzychnoho mystetstva u ditei doshkilnoho viku [Developing emotional sensitivity to music arts in pre-school children]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka - Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University*, 143. 4–45. [in Ukrainian].
4. Haluziak, V. (2020). Rozvytok empatii v uchniv pidlitkovoho viku [Development of empathy in adolescent students]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho - Scientific notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University*, 210–219. [in Ukrainian].
5. Ulianova, V.S. (2019). Problema pidvyshchennia rinvia profesiinoї kompetentnosti maibutnoho vchytelia khudozhnoi kultury, ta vchytelia muzychnoho mystetstva, etyky ta estetyky [The problem of increasing the level of professional competence of a future teacher of artistic culture and a teacher of music, ethics and aesthetics]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 11(3), 129–132. [in Ukrainian].
6. Chaban-Chaika, S. V. (2020). Urok muzychnoho mystetstva – osnovna forma muzychnoi osvity uchniv zahalnoosvitnikh shkil [A music lesson is the main form of musical education of secondary school students]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, (1), 85–90. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 7.03.2025 р.
Прийнято редакцією 7.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 373.3.018.43:004]:159.942

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-150-156

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Півовар Сергій Петрович

аспірант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: pivovars20@gmail.com

ORCID ID: 0009-0008-7984-1748

У статті розглядаються особливості формування емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання. Визначено значення емоційного інтелекту для соціально-емоційного розвитку дітей, їх навчальної мотивації та адаптації до освітнього процесу в цифровому середовищі. Проаналізовано ключові чинники, що впливають на розвиток емоційної компетентності учнів початкових класів у дистанційному навчанні. Розглянуто педагогічні методи та цифрові інструменти, які сприяють ефективному формуванню емоційного інтелекту. Особливу увагу приділено ролі вчителя у створенні сприятливого навчального середовища для розвитку емоційної компетентності в дистанційному форматі. Наведено практичні рекомендації щодо інтеграції елементів емоційного навчання в дистанційний освітній процес.

Ключові слова: *емоційний інтелект, початкова школа, дистанційне навчання, емоційна компетентність, цифрові технології, педагогічні методи.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта переживає значні трансформації, зокрема через активне впровадження цифрових технологій та дистанційного навчання. В умовах таких змін особливої актуальності набуває питання формування емоційного інтелекту учнів початкових класів, оскільки саме цей вік є критичним для розвитку емоційної сфери, соціальної взаємодії та саморегуляції. Дистанційне навчання, з одного боку, розширює можливості доступу до освітнього контенту, але, з іншого боку, створює нові виклики, пов'язані з відсутністю безпосередньої комунікації між учителем та учнями, обмеженням

невербального спілкування, недостатньою емоційною підтримкою та ризиком соціальної ізоляції.

Формування емоційного інтелекту в умовах дистанційного навчання вимагає розробки та впровадження ефективних педагогічних стратегій, які сприяють розвитку емоційної чутливості, емпатії, саморегуляції та навичок соціальної взаємодії. Крім того, важливим аспектом є використання цифрових технологій і онлайн-інструментів для підтримки емоційного розвитку дітей, що потребує адаптації традиційних методик до нових умов навчання.

Актуальність цієї проблеми також зумовлена зростанням ролі емоційного інтелекту у формуванні ключових компетентностей учнів початкових класів, які визначають їх здатність до навчання, соціалізації та успішної адаптації в сучасному суспільстві. Отже, виникає потреба в глибокому дослідженні особливостей розвитку емоційного інтелекту в умовах дистанційного навчання та розробці практичних рекомендацій для педагогів щодо створення ефективного навчального середовища, яке сприятиме емоційному та когнітивному розвитку учнів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. С. Грищенко та М. Шутько підкреслюють важливість цифрових інструментів для соціалізації дітей в умовах онлайн-освіти [1]. В. Демченко акцентує увагу на використанні емоційного інтелекту як засобу розвитку когнітивних і креативних здібностей молодших школярів [2], а Т. Котик зазначає необхідність інтеграції ігрових та інтерактивних методів для формування емоційної компетентності учнів початкової школи [3].

Наукові дослідження Л. Магдисюк та Л. Андросюк вказують на роль ігрових технологій у розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок [4], у той час як О. Мельник зосереджує увагу на важливості використання цифрових засобів для підтримки емоційної взаємодії серед учнів [5]. В. Побризаєва та О. Наливайко вивчають застосування гейміфікації в освітньому процесі, що сприяє розвитку емоційного інтелекту в учнів початкової школи [6]. І. Чекановська наголошує на необхідності системного підходу до формування емоційного інтелекту учнів початкової школи та його впливу на успішність навчання [7].

А. Чернявська вказує на те, що емоційний інтелект є ключовим фактором для успішного навчання, особливо в умовах дистанційної освіти [8]. О. Шквир та І. Гайдамашко аналізують підготовку майбутніх педагогів до використання цифрових технологій для розвитку емоційного інтелекту в освітньому середовищі [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує те, що інтеграція цифрових технологій та ігрових методів у освітній процес сприяє не лише розвитку емоційного інтелекту, а й покращенню соціальної взаємодії серед учнів. Ураховуючи ці напрацювання, доцільним є подальший розгляд практичних аспектів застосування цифрових ресурсів у розвитку емоційної компетентності молодших школярів.

Метою статті є дослідження особливостей формування емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Мельник, емоційний інтелект є комплексною особистісною характеристикою, що поєднує емоційні та когнітивні компоненти. Він сприяє усвідомленню власних емоцій та почуттів оточуючих, забезпечує ефективну соціальну адаптацію, розвиток рефлексії та здатність регулювати власну поведінку й діяльність [5, с. 129].

Професор Т. Котик зазначає, що емоційний інтелект передбачає здатність людини до усвідомлення, розуміння та регулювання власних емоцій, а також ефективної взаємодії з навколишнім середовищем. Він проявляється в здатності точно оцінювати й виражати емоції, а також розпізнавати їх незалежно від зовнішніх обставин.

Дослідниця А. Чернявська розглядає емоційний інтелект як комплексне психологічне утворення, що динамічно розвивається та сприяє ефективній міжособистісній взаємодії, формуванню адекватної самооцінки, позитивного мислення, а також розвитку лідерських якостей, заснованих на усвідомленні ролі емоцій і вмінні ними управляти [8].

З'ясовано, що І. Чекановська визначає означене поняття як здатність людини усвідомлювати себе, розуміти емоції інших, ефективно спілкуватися, контролювати власні почуття та бажання, що особливо активізується в умовах кризових ситуацій, а також вибудовувати дружні й відкриті відносини з оточенням та мінімізувати негативний вплив стресу [7].

У статті В. Демченко [2, с. 120] виокремлено чотири ключові компоненти емоційного інтелекту: сприйняття, використання, розуміння та управління емоціями. Вони визначають здатність людини не лише розпізнавати власні та чужі емоції, а й використовувати їх у процесі мислення і прийняття рішень. Сприйняття емоцій передбачає уважність до невербальних сигналів, таких як міміка, жести та інтонація. Використання емоцій допомагає адаптувати їх до різних ситуацій, що сприяє підвищенню мотивації та продуктивності. Розуміння емоцій включає здатність аналізувати причини їх виникнення та прогнозувати подальші реакції. Управління емоціями дає змогу контролювати емоційний стан, підтримувати психологічну рівновагу та ефективно будувати взаємини з оточенням. Ці компоненти взаємопов'язані й

формують основу емоційної компетентності, яка є важливою для успішної соціальної адаптації та розвитку особистості.

Отже, на нашу думку, емоційний інтелект є багатовимірним явищем, що поєднує емоційно-когнітивні процеси та соціальні навички. Аналізуючи погляди дослідників, можна зробити висновок, що емоційний інтелект відіграє ключову роль у самосвідомості, адаптації та ефективній міжособистісній взаємодії. Він не лише сприяє розумінню власних та чужих емоцій, а й забезпечує регуляцію поведінки, розвиток рефлексії та формування особистісної зрілості. Таким чином, розвиток емоційного інтелекту є важливим фактором успішної соціальної та професійної діяльності.

На розвиток довольної емоційної регуляції учнів початкових класів впливають кілька важливих чинників, які формують їхню здатність контролювати власні емоції та реагувати на зовнішні подразники. За дослідженнями Л. Магдисюк та Л. Андросюк, серед психофізіологічних чинників ключову роль відіграють індивідуальні особливості дитини, такі як темперамент, рівень нервово-психічного розвитку та особливості роботи нервової системи. Психолого-педагогічні чинники включають умови шкільної взаємодії, стиль спілкування з учителем, організацію навчального процесу та рівень психологічного комфорту в класі. Соціально-психологічні чинники охоплюють вплив сімейного середовища, зокрема стиль виховання, рівень емоційної підтримки батьків і характер стосунків у родині. Водночас соціальні чинники, серед яких особливу роль відіграють медіа та цифрові технології, можуть як сприяти розвитку емоційної саморегуляції, так і створювати додаткові труднощі, наприклад, через інформаційне перевантаження або недостатню емоційну взаємодію в онлайн-просторі [4, с. 502].

У наукових доробках І. Чекановської зазначено, що у молодшому шкільному віці відбувається збагачення емоційного досвіду дитини. У шестирічних школярів формується усвідомлення себе, розуміння власних емоцій, а також ставлення до інших людей і навколишнього світу. Емоційний інтелект розвивається протягом усього життя під впливом різних чинників, зокрема й педагогічних. Серед педагогічних факторів, що сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини, можна виокремити: чутливість учителя, комфортну атмосферу в класі, якість спілкування з однолітками, взаємодію учнів під час уроку (парна та групова робота), діяльність, що приносить позитивні емоції, рухову активність як під час уроків, так і поза ними (ранкові зустрічі, прогулянки, ігри тощо), змістовність і виразність навчального матеріалу, а також використання наочності, що викликає емоційний відгук (казки, мультфільми тощо) [7].

Українська дослідниця О. Мельник [5] зазначає, що молодші школярі вирізняються швидкою емоційною реакцією, безпосередністю у вираженні своїх почуттів та відкритістю до взаємодії з оточенням. Проте для цього віку також характерна емоційна нестійкість, що може виявлятися у частих змінах настрою, імпульсивних реакціях та підвищеній чутливості до зовнішніх обставин. Крім того, діти молодшого шкільного віку часто відчують труднощі у розпізнаванні власних і чужих емоцій, що може впливати на їхню комунікативну взаємодію з однолітками та дорослими. Це зумовлює необхідність педагогічної підтримки у розвитку емоційного інтелекту, що сприятиме формуванню навичок емоційної саморегуляції та розуміння почуттів інших.

Перехід на дистанційне навчання значно вплинув на емоційний стан молодших школярів. Відсутність безпосереднього контакту з однокласниками та вчителями може призводити до відчуття самотності, зниження мотивації до навчання та складнощів у саморегуляції. Окрім цього, дистанційне навчання обмежує можливості розвитку емоційного інтелекту, оскільки ускладнюється розпізнавання емоцій співрозмовників та формування емпатії. Менше можливостей для взаємодії з однолітками уповільнює розвиток соціальних навичок, зокрема вміння працювати в команді та конструктивно розв'язувати конфлікти [1, с. 21].

Розвиток емоційного інтелекту неможливий без активної взаємодії дитини з дорослими. Учителі можуть сприяти цьому, запроваджуючи рефлексивні практики, наприклад, вправи на зворотний зв'язок із використанням кольорових карток або емоцій для позначення настрою. Також ефективними є щотижневі челенджі з емпатії, вправи на саморегуляцію, такі як дихальні техніки та практики усвідомленості. Батьки можуть підтримувати емоційний розвиток дитини через щоденне обговорення її почуттів, ведення щоденника настрою та спільне читання книг про емоції [7].

Учитель виступає не лише організатором освітнього процесу, а й емоційним наставником, який допомагає дітям усвідомлювати, висловлювати та регулювати свої почуття. Для цього важливо використовувати емпатичний стиль спілкування, підтримувати відкритий діалог і створювати доброзичливу атмосферу на уроках [9].

Ефективними засобами є регулярні обговорення настрою учнів, емоційні рефлексії після виконання завдань та заохочення дітей ділитися своїми переживаннями через інтерактивні інструменти, такі як візуальні шкали настрою, відеоповідомлення чи рольові вправи. Важливою є й модель поведінки самого вчителя – демонстрація толерантності, уважності та вміння керувати власними емоціями слугує прикладом

для учнів [6].

Також велике значення має гнучкість навчання: адаптація завдань відповідно до емоційного стану дітей, забезпечення підтримки в складних ситуаціях та формування комфортного темпу роботи [3, с. 56]. Використання інтерактивних платформ для кооперативної діяльності сприяє зміцненню соціальних зв'язків між учнями та навчанню ефективної комунікації. Завдяки активній ролі вчителя онлайн-освіта може стати не лише інструментом передачі знань, а й простором для гармонійного розвитку емоційної компетентності молодших школярів [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій здійснено на основі методу аналізу літератури. Розглянуті праці дослідників висвітлюють значення цифрових технологій, гейміфікації та інтерактивних методів у формуванні емоційного інтелекту молодших школярів. Отримані теоретичні узагальнення дозволяють перейти до практичного аспекту дослідження – розгляду ефективності використання цифрових засобів у розвитку емоційної компетентності учнів.

Попри певні труднощі, дистанційне навчання відкриває можливості для розвитку емоційного інтелекту через інтерактивні цифрові технології. Інтерактивні цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку емоційного інтелекту під час дистанційного навчання. Використання платформ, таких як Kahoot!, ClassDojo, Seesaw та Mood Meter, допомагає учням розпізнавати власні емоції, аналізувати їх та знаходити способи регулювання [6]. Наприклад, у Kahoot! можна створювати вікторини, де учні визначають емоції персонажів або знаходять шляхи виходу зі стресових ситуацій. ClassDojo пропонує візуальне позначення настрою за допомогою персонажів, що сприяє усвідомленню емоційного стану. Seesaw дозволяє записувати короткі аудіо- та відеоповідомлення, у яких учні рефлексують про власні почуття. Mood Meter допомагає відстежувати зміни настрою та формувати усвідомлене ставлення до емоцій.

Також ефективними є інструменти для саморефлексії, наприклад, Google Forms, де можна створити щоденник емоцій, що сприяє розвитку усвідомлення власних переживань. Використання емодзі в чатах допомагає учням виражати почуття, а групові завдання у відеоконференціях сприяють розвитку емпатії та соціальної взаємодії. Завдяки цим технологіям учні не лише отримують знання, а й вчаться розуміти себе та інших, що є важливим аспектом емоційного розвитку [4, с. 297].

Онлайн-щоденники емоцій, такі як Google Forms або спеціальні мобільні додатки, допомагають учням фіксувати та аналізувати свій емоційний стан, сприяючи розвитку саморефлексії [6]. Для покращення навичок розпізнавання та розуміння емоцій у віртуальному класі можуть використовуватися різні методичні прийоми. Наприклад, картки настрою, які дозволяють учням візуально виражати свій емоційний стан, або рефлексивні хвилинки наприкінці уроку, під час яких діти мають можливість поділитися своїми емоціями та обговорити, що саме їх викликало. Це допомагає розвивати емпатію, комунікативні навички та створює сприятливу атмосферу в колективі.

Додатково ефективним засобом розвитку емпатії є онлайн-рольові ігри та ситуаційні вправи, що занурюють учнів у різні соціальні сценарії. Використання платформ на кшталт Minecraft Education або Virtual Reality (VR)-симуляцій дозволяє школярам взаємодіяти в змодельованому середовищі та відчувати на собі емоційні реакції інших. Наприклад, у таких вправах учні можуть отримати певну роль (друг, учитель, незнайомиць, однокласник, людина, яка потребує допомоги) і, використовуючи голосовий або текстовий чат, передавати емоції, шукати конструктивні рішення в конфліктних ситуаціях або пропонувати шляхи підтримки для співрозмовника [6].

Такі вправи можуть поєднуватися із завданнями на рефлексію: після завершення гри учням пропонують обговорити свої відчуття, що допомагає формувати усвідомлене ставлення до поведінки інших. Крім того, використання інтерактивних історій або сценаріїв із вибором дій (наприклад, у додатках StoryJumper чи Twine) дає змогу не лише аналізувати почуття персонажів, а й моделювати власну поведінку в різних обставинах. Завдяки цьому школярі не просто засвоюють теоретичні знання про емоції, а й отримують практичний досвід розуміння та регулювання власного емоційного стану у взаємодії з оточенням.

Крім того, інтерактивні платформи, зокрема Zoom, Google Meet, або спеціалізовані освітні сервіси (наприклад, Classcraft, Roleplay.co), дозволяють організувати групові обговорення або симуляційні ігри, де учні можуть відпрацьовувати соціальні сценарії та навчатися ефективним способам комунікації. Наприклад, рольова гра «День у житті іншого» може запропонувати учням побути в ролі людини з іншими життєвими обставинами та поділитися своїми емоціями після гри.

Вони дають змогу учням моделювати реальні життєві ситуації, учитися аналізувати емоційні реакції інших людей та знаходити шляхи для конструктивного розв'язання конфліктів. Такі вправи сприяють розвитку соціальної взаємодії та комунікативних навичок, що є особливо важливими в умовах дистанційного навчання [5].

Окрім цього, значну роль у формуванні емоційного інтелекту відіграє використання відеоматеріалів та казок. Наприклад, перегляд освітнього мультфільму «Думками на виворіт». Казкотерапія у відеоформаті (прослуховування історій про дружбу, співчуття, самоконтроль). Розбір емоційних ситуацій у відеоформаті із подальшим обговоренням на уроці. Обговорення таких матеріалів сприяє розвитку критичного мислення та глибшому розумінню емоційного світу.

Таким чином, поєднання сучасних цифрових інструментів із традиційними методами емоційного навчання сприяє гармонійному розвитку емоційного інтелекту учнів, допомагаючи їм краще розуміти себе та інших, а також ефективно взаємодіяти в соціальному середовищі [6].

На основі проаналізованого матеріалу було розроблено практичні рекомендації, спрямовані на формування емоційної компетентності учнів у процесі дистанційного навчання:

1. Створення сприятливого емоційного середовища. Емоційний стан учнів суттєво впливає на їх мотивацію та успішність у навчанні. Тому важливо розпочинати заняття із налаштування на навчання, використовуючи інструменти **Mood Meter** або **Google Forms** для ранкових опитувань про настрій учнів. Це дає змогу вчителю своєчасно виявляти емоційний стан дітей та, за необхідності, коригувати стиль спілкування або пропонувати додаткову підтримку.

Крім того, для створення атмосфери довіри та комфорту можна використовувати техніку «емоційної хвилинки» на початку уроку. Учні можуть коротко ділитися своїм настроєм або обирати смайлик, який його найкраще відображає.

2. Використання інтерактивних методів для розвитку емоційного інтелекту. Інтерактивні методи сприяють залученню учнів до навчального процесу та допомагають розвивати їх емоційну свідомість. До ефективних засобів можна віднести:

- вікторини в **Kahoot!** для розпізнавання емоцій та емоційних реакцій у різних ситуаціях;
- завдання на рефлексію у **Seesaw**, де учні можуть записувати відеоповідомлення про свої почуття, аналізувати власні реакції та ділитися своїми переживаннями;
- колективні онлайн-дошки, як-от **Padlet**, де учні можуть публікувати думки та обговорювати ефективні стратегії підтримки однокласників у складних ситуаціях.

3. Підтримка емоційного контакту між учнями та вчителем. Комунікація в дистанційному навчанні часто обмежена текстовими повідомленнями, що може ускладнювати розуміння емоційного стану учнів. Для налагодження ефективного зв'язку варто:

- упроваджувати «емоційні перерви» під час уроків, де учні можуть відпочити, поділитися думками або виконати прості вправи на розслаблення;
- використовувати емодзі в чатах, щоб учні могли швидко сигналізувати про свій стан;
- створити «Куточок довіри» у **Google Classroom**, де учні зможуть анонімно висловлювати свої почуття, ставити запитання або отримувати поради.

4. Розвиток емпатії та соціальних навичок. Формування емпатії є ключовим компонентом емоційного інтелекту. Дистанційне навчання не повинно обмежувати можливості для взаємодії між учнями. Розвитку емпатії сприятимуть:

- **рольові ігри** та ситуаційні вправи під час відеозустрічей, де учні отримують різні соціальні ролі та аналізують почуття інших людей;
- використання **ClassDojo**, що дає змогу дітям створювати віртуальних персонажів, які відображають їхній емоційний стан.

5. Навчання саморегуляції та зниження стресу. Уміння керувати власними емоціями є важливим аспектом психологічного благополуччя. Щоб допомогти учням розвивати саморегуляцію, можна впроваджувати такі практики:

- ведення «щоденника емоцій» у **google docs**, де учні можуть щоденно записувати свої емоційні стани, аналізувати причини переживань та знаходити ефективні способи їхнього подолання;
- виконання вправ на **релаксацію** та **фізичну активність** (наприклад, короткі дихальні вправи або йога перед початком уроку);
- запровадження творчих завдань, таких як створення мотиваційних колажів або малювання емоцій, що сприяє самовираженню та зменшенню рівня стресу.

Отже, застосування цифрових інструментів і методик у дистанційному навчанні не лише покращує освітній процес, а й сприяє формуванню емоційної компетентності учнів, допомагаючи їм краще розуміти та регулювати власні почуття.

Висновки. Розвиток емоційного інтелекту в молодших школярів є важливим аспектом їхнього особистісного становлення та соціальної адаптації. Він безпосередньо впливає на здатність дітей розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції, що сприяє формуванню конструктивної поведінки, розвитку емпатії та успішній взаємодії з оточуючими. Емоційний інтелект допомагає учням легше

адаптуватися до змін в освітньому середовищі, будувати довірливі стосунки та ефективно вирішувати конфлікти, що є ключовими чинниками їхнього емоційного благополуччя та навчального успіху.

Особливу роль у цьому процесі відіграють методи навчання, які враховують як когнітивні, так і емоційні складові розвитку дитини. Інтерактивні підходи, такі як ситуаційні завдання, рольові ігри, рефлексивні вправи та емоційні щоденники, дозволяють дітям усвідомлювати свої почуття, навчатися ефективно виражати емоції та взаємодіяти з однолітками. Використання цих методів в освітньому процесі сприяє формуванню позитивного емоційного клімату в класі, що, у свою чергу, полегшує засвоєння навчального матеріалу та підвищує мотивацію до навчання.

Сучасні цифрові технології розширюють можливості для розвитку емоційного інтелекту, особливо в умовах дистанційного навчання. Використання мультимедійних матеріалів, інтерактивних платформ, анімаційних відео та онлайн-ресурсів допомагає дітям краще усвідомлювати різні емоційні стани, вчитися їх регулювати та знаходити конструктивні шляхи вирішення емоційно насичених ситуацій. Такі засоби не лише роблять навчання цікавішим і доступнішим, а й сприяють формуванню емоційної стійкості, що особливо важливо в сучасному світі, де діти часто стикаються зі стресовими ситуаціями.

Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання дозволяє створити гармонійне освітнє середовище, у якому розвиток емоційного інтелекту відбувається системно та природно. Завдяки цьому учні не лише покращують власну емоційну грамотність, а й розвивають соціальні навички, необхідні для успішної взаємодії у суспільстві. Таким чином, формування емоційного інтелекту є не лише важливим компонентом освітнього процесу, а й вагомим фактором загального розвитку дитини, що сприяє її впевненості, самостійності та психологічному комфорту.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері передбачають вивчення ефективності різних цифрових інструментів для розвитку емоційного інтелекту учнів, а також дослідження впливу емоційного інтелекту на навчальні досягнення та соціальну адаптацію учнів у дистанційному навчанні. Також є перспективи для дослідження методів інтеграції емоційного навчання в шкільну програму та оцінки його впливу на психоемоційний стан учнів.

Список використаної літератури:

1. Грищенко С. В., Шутько М. А. Особливості соціалізації дітей в умовах дистанційного навчання. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку* : VII Всеукраїнська науково-практична конференція. Запоріжжя, 2023. С. 19–22.
2. Демченко В. Емоційний інтелект як засіб підвищення когнітивних та креативних можливостей молодших школярів. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 4. С. 119–123.
3. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 187 с.
4. Магдисяк Л. І., Андросюк Л. В. Теоретико-методологічний аналіз особливостей розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів засобами ігрових технологій. *Перспективи та інновації науки*. 2022. 10 (15). С. 495–503.
5. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. Т. 1. С. 128–133.
6. Побризаєва В., Наливайко О. Цифрові інструменти гейміфікації освітнього процесу учнів початкової школи в умовах дистанційного навчання. *Освітологічний дискурс*. 2024. № 2(45). С. 25–35.
7. Чекановська І. Формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: теорія і практика. *Вересень*. 2021. № 3 (90). С. 34–44.
8. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12. С. 136–139.
9. Шквир О., Гайдамашко І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. 2020. № 3 (182). С. 17–22.

FEATURES OF THE FORMATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS UNDER DISTANCE LEARNING CONDITIONS

Pivovar Serhii

Student of the Third Level of Higher Education at the Institute of Pedagogy and Psychology of
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The article examines the peculiarities of emotional intelligence development in primary school students in the context of distance learning. Emotional intelligence plays a crucial role in children's socio-emotional development, learning motivation, and adaptation to the educational process in a digital environment. Distance learning, despite providing access to educational content, poses challenges related to the lack of direct communication between teachers and students, limited non-verbal interaction, and potential risks of social isolation. Thus, the issue of fostering emotional intelligence in younger students becomes increasingly relevant, requiring effective pedagogical strategies and digital tools.*

Purpose. *The purpose of the study is to investigate the specific aspects of emotional intelligence formation in primary school students under the conditions of distance learning and to propose practical recommendations for its effective integration into the educational process.*

Methods. The research employs psychological and educational literature analysis, analogy, induction, deduction, and empirical observations. Additionally, case studies on the use of digital technologies for emotional intelligence development in primary school students were analyzed.

Results. The study highlights the main factors influencing the development of emotional intelligence in distance learning. These factors include psychological and physiological characteristics of children, digital communication barriers, and the role of the teacher in providing emotional support. The research outlines effective pedagogical methods and digital tools that facilitate the development of emotional competence. These methods include the use of interactive platforms such as Kahoot!, ClassDojo, Seesaw, and Mood Meter, which help students recognize, express, and regulate emotions. Additionally, teachers can employ reflective practices such as mood diaries, emotional check-ins, and group discussions to enhance students' emotional awareness and self-regulation skills.

Originality. The study provides a comprehensive analysis of how digital technologies can be leveraged to foster emotional intelligence in primary school students. Unlike previous research, this article integrates various digital tools and methodological approaches to create a holistic framework for emotional intelligence development in an online educational environment. It also emphasizes the critical role of teachers in establishing a supportive emotional climate in distance learning.

Conclusion. The findings indicate that distance learning, despite its challenges, offers opportunities for the development of emotional intelligence through interactive digital tools and pedagogical strategies. Teachers play a vital role in maintaining students' emotional well-being and fostering an inclusive, emotionally supportive learning environment. The integration of emotional intelligence elements into the distance education process enhances students' self-awareness, emotional regulation, and social skills, ultimately contributing to their overall academic success and personal growth. Practical recommendations include the regular use of mood tracking tools, digital storytelling for emotional expression, and structured emotional learning activities in the virtual classroom.

Key words: emotional intelligence, primary school, distance learning, emotional competence, digital technologies, pedagogical methods.

References

1. Hryshchenko, S. V., & Shutko, M. A. (2023). Osoblyvosti sotsializatsii ditei v umovakh dystantsiinoho navchannia [Features of children's socialization in distance learning]. *Zaporizhzhia*, 19–22. [in Ukrainian].
2. Demchenko, V. (2021). Emotsiynyi intelekt yak zasib pidvyshchennia kohnityvnykh ta kreatyvnykh mozhlyvosti molodshykh shkoliariv [Emotional intelligence as a means of enhancing cognitive and creative abilities in primary school students]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thinking*, (4), 119–123. [in Ukrainian].
3. Kotik, T. M. (2020). *Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formuvannia emotsiinoho intelektu v uchniv pochatkovi shkoly* [New Ukrainian school: theory and practice of emotional intelligence formation in primary school students]. Aston. [in Ukrainian].
4. Mahdysiuk, L. I., & Androsiuk, L. V. (2022). Teoretyko-metodolohichniy analiz osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu u molodshykh shkoliariv zasobamy ihrovykh tekhnolohii [Theoretical and methodological analysis of the features of emotional intelligence development in primary school students using game technologies]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovation in science*, 10(15), 495–503. [in Ukrainian].
5. Melnyk, O. M. (2020). Rozvytok emotsiinoho intelektu molodshykh shkoliariv [Development of emotional intelligence in primary school students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 73(1), 128–133. [in Ukrainian].
6. Pobryzhaieva, V., & Nalyvaiko, O. (2024). Tsyfrovii instrumenty heimifikatsii osvitnoho protsesu uchniv pochatkovi shkoly v umovakh dystantsiinoho navchannia [Digital tools for gamifying the educational process of primary school students in distance learning]. *Osvitlohichnyi dyskurs – Educational discourse*, 3, 25–35. [in Ukrainian].
7. Chekanovska, I. (2021). Formuvannia emotsiinoho intelektu v uchniv pochatkovi shkoly: teoriia i praktyka [Formation of emotional intelligence in primary school students: Theory and practice]. *Veresen*, 3(90), 34–44. [in Ukrainian].
8. Cherniavska, A. (2012). Emotsiynyi intelekt – zaporuka uspishnoho navchannia [Emotional intelligence – the key to successful learning]. *Molod i rynek – Youth and market*, (12), 136–139. [in Ukrainian].
9. Shkvir, O., & Haidamashko, I. (2020). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovi shkoly do dystantsiinoho navchannia [Training future primary school teachers for distance learning]. *Molod i rynek – Youth and market*, 3(182), 17–22. [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 29.03.2025 р.
Прийнято редакцією 29.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

Розділ 3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3 HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 378.011.3-051:373.3]:80

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-157-164

ІСТОРІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ОСОБАХ: ВПЛИВ М. С. ВАШУЛЕНКА НА ОСВІТУ, СУСПІЛЬСТВО І НАУКУ

Зенченко Тетяна Федорівна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: tatianazenhenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3589-4780

Статтю присвячено історико-методичному аналізу діяльності постаті доктора педагогічних наук, професора Миколи Самійловича Вашуленка, визначення його наукових надбань, впливу його наукової школи на освіту й науку в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови і читання в початковій школі. Розглянуто результати наукових досліджень, упроваджених в освітній процес закладів загальної середньої освіти України, визначено їхнє значення для підвищення якості освіти, розвитку ключових компетентностей учнів, удосконалення підготовки майбутніх учителів. Обґрунтовано наукову новизну, практичну значущість та суспільний вплив дослідження.

Ключові слова: *початкова освіта, компетентнісний підхід, мовно-літературна галузь, підручник, методика, дидактико-методичний супровід, НУШ, інновації в освіті, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. У процесі реформування системи загальної середньої освіти в Україні особлива увага приділяється початковій ланці як основі формування ключових компетентностей. Прийняття Державного стандарту початкової освіти (2018) стало визначальним етапом у трансформації освітнього середовища, зумовивши необхідність глибоких змін у змісті, формах та методах навчання. Центральне місце в цьому процесі належить реалізації компетентнісного підходу, що передбачає орієнтацію не лише на знаннєві компоненти, а й на вміння, ставлення та цінності учнів, які забезпечують їхню здатність діяти в різних життєвих ситуаціях.

Реформування української освіти, зокрема в галузі початкової школи, зрушило радикальні зміни в підходах до організації освітнього процесу. На цьому тлі надзвичайно актуальною є науково-дослідницька діяльність, спрямована на впровадження компетентнісного підходу до навчання української мови та читання. Особливої уваги заслуговують досягнення наукової школи доктора педагогічних наук, професора Миколи Самійловича Вашуленка, яка стала вагомим чинником у розробці ефективних дидактико-методичних засад для Нової української школи (НУШ). Сучасна мовно-літературна освіта, зокрема навчання української мови і читання, потребує розроблення таких методик, які поєднували б традиційні педагогічні досягнення з інноваційними технологіями. Саме ці завдання стали предметом дослідження наукової школи професора М. С. Вашуленка. Його науковий доробок охоплює концептуальні засади, методичні підходи, практичне впровадження та експериментальну перевірку ефективності інновацій у початковій мовно-літературній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу досліджень становила співпраця з відділом початкової освіти ім. О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України, що дала змогу реалізувати цілісну систему наукових досліджень упродовж 2020–2024 років.

У процесі реалізації проекту брали участь співробітники Інституту педагогіки НАПН України, серед яких – провідні вчені О. Онопрієнко, Н. Бібік, В. Мартиненко, О. Вашуленко, Т. Павлова, Т. Юношева та інші. Кожен із них модерував окремі дослідницькі напрями, що забезпечило глибину та багатомірність наукового пошуку. Вагомим результатом досліджень стало розроблення дидактико-методичного супроводу, який охоплює підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, робочі

зошити для учнів та посібники для вчителів, створені різними колективами авторів із долучення науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, вчителів-практиків різних регіонів України.

У межах цієї роботи була розроблена комплексна методика навчання української мови й читання, яка ґрунтується на принципах дитиноцентризму, інтеграції, критичного мислення, рефлексивності й компетентнісного навчання, охоплює оновлені підручники, робочі зошити, методичні рекомендації для педагогів, зокрема серію підручників з української мови для 1–4 класів, ураховує психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, інтегрує активні й інтерактивні методи навчання та сприяє формуванню ключових компетентностей, визначених у Державному стандарті початкової освіти.

Наукове значення роботи полягає у формуванні нової парадигми мовно-літературної освіти в початковій школі, яка наближена до потреб сучасного суспільства та спрямована на всебічний розвиток особистості.

Метою статті є розкриття науково-методичних засад та практичних результатів реалізації інноваційних технологій у навчанні української мови і читання в початковій школі, а також аналіз їхнього впливу на розвиток освітньої системи, суспільства та педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Микола Самійлович Вашуленко – український мовознавець, науковець, методист. Доктор педагогічних наук (1992 р.), професор (1993 р.). Дійсний член Національної академії педагогічних наук України (з 1995 р.). Головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України. Почесний громадянин м. Глухова (2008 р.). Професор кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (з 2015 р. і до сьогодні).

Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, Почесною грамотою Міністерства освіти СРСР «За заслуги в розвитку педагогічної науки та у зв'язку з 60-річчям Інституту педагогіки АПН України» (1986 р.), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР за підручник «Буквар» для підготовчих класів (1986 р.), грамотою Міністерства освіти УРСР (1987 р.), нагрудними знаками «Відмінник освіти України», «Відмінник освіти СРСР» (1982 р.), «Ушинський К.Д.» (2006 р.), «Володимир Мономах», «За наукові досягнення» (2006 р.), «Макаренко А.С.». Присуджено Сумську обласну премію імені А. С. Макаренка в номінації «Вищий навчальний заклад» (2009 р.). Нагороджений медаллю «Григорій Сковорода» (2011 р.), відзнакою Українського Реєстрового Козацтва «Бронзовий козацький хрест» III ступеня (2011 р.). Занесений на Дошку Пошани «Педагогічна гордість Сумщини» (2012 р.). У 2016 р. присвоєне звання Почесного професора Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Занесено до книги «Науковці України – еліта держави» (2019 р.).

Микола Самійлович Вашуленко – автор понад 210 наукових праць, зокрема: «Методика навчання української мови» (у співавторстві), методичних посібників «Орфоепія і орфографія в 1–3 класах», «Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1–4 класах», «Навчання грамоти в 1 класі», «Українська мова і мовлення в початковій школі», підручників з української мови для 1–4 класів. З ім'ям Миколи Самійловича пов'язаний розвиток букваристики в Україні. Створений ним у співавторстві зі Скрипченко Н. Ф. у 1978 р. «Буквар» витримав 30 видань. «Ця книга належить до фундаментальних національних цінностей і понад 30 років залишається найголовнішим підручником для першокласників України», – сказав про «Буквар», створений Миколою Самійловичем у співавторстві з Надією Скрипченко, президент Академії педагогічних наук Василь Кремень ще в 2011 році... [6]. Буквар живе, рухається разом із учнями, яких навчає, крізь роки й катаклізми, вдосконалюється й отримує нову візію – останнє видання 2023 року містить найсучасніші інноваційні мультимедійні додатки.

Учений є одним з авторів Державного стандарту початкової загальної освіти (2011, 2018); очолював спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій в Інституті педагогіки НАПН України; член редколегії журналів «Початкова школа», «Педагогіка і психологія» та інших фахових видань. Микола Самійлович – почесний громадянин двох міст – Коцюбинського, що під Києвом, і Глухова на Сумщині – він заслужив ці звання своєю діяльною участю в їх розвитку, зокрема в піднесенні рівня освіти.

Якщо стисло узагальнити професійні здобутки Миколи Самійловича, то серед них варто виділити такі:

автор Букварів, які пережили понад 30 перевидань і стали класикою в галузі створення підручників. Їх багатотисячні тиражі свідчать про важливий факт: мільйони українських школярів завдяки його методиці навчилися складати перші слова;

автор підручників з української мови, що допомагали дітям глибше пізнавати рідну мову як материнську, державотворчу, як ключ до особистісного розвитку;

його доробок охоплює також масштабну діяльність, спрямовану на підготовку майбутніх учителів. Серед фундаментальних праць – Методика навчання української мови для педагогічних закладів вищої освіти, численні посібники, методичні рекомендації та статті;

є одним із авторів сучасної нормативної бази початкової освіти: Концепції мовної освіти, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, Державних стандартів різних років, навчальних програм і методики викладання української мови.

Джерела духовної сили, що надихають його все життя, беруть початок у селі Жовтневому Бородяньського району Київської області, де Микола народився в селянській родині за три тижні до початку війни. Дитинство його припало на тяжкі воєнні роки. Батько загинув на фронті, мати самотужки виховувала трьох дітей. У школі навчався добре, хоч і не був відмінником, не завжди відзначався й гарною поведінкою. Проте ще в дитячі роки твердо вирішив стати вчителем — і саме вчителем початкових класів.

У шістнадцять років вступив до Глухівського педагогічного інституту (нині Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка) на факультет педагогіки і методики початкового навчання завдяки не лише власним здібностям, але й молитвам бабусі, батькової матері... Як завжди говорить Микола Самійлович: «Глухів став моєю другою батьківщиною, відтоді я вже не поривав зв'язку з *alma mater*... Працюючи в Інституті педагогіки, протягом 10 років очолюючи журі конкурсу «Учитель року» в номінації «Початкова освіта», я побував у навчальних закладах усієї України...<...> Але такого, як Глухівський педуніверситет, немає – це справді храм освіти і науки» [6].

Учений виховав цілу плеяду учнів, які досягли успіху в науково-педагогічній діяльності. У рідній *alma mater* він створив наукову школу, яка успішно функціонує в сьогоденних складних умовах воєнного часу: це кандидати педагогічних наук В. О. Собко, В. А. Каліш, Л. В. Лучкіна, О. О. Вишник, Т. Ф. Зенченко, – співпрацюючи з іншими науковцями-учнями М. С. Вашуленка в різних регіонах України.

Наукова діяльність професора Миколи Самійловича Вашуленка, здійснювана у співпраці з Інститутом педагогіки НАПН України та кафедрою теорії і методики початкової освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка, спиралася на стратегічні документи освітньої політики України. Зокрема, дослідження проводилося в рамках теми «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей» (№ 012U103904, керівник – В. О. Собко), у тісній співпраці з науковцями відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, які реалізували комплексний проєкт «Технології компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» (Інститут педагогіки НАПН України, 2020–2022, кер. О. В. Онопренко). Результати дослідження знайшли своє відображення в підручниках для початкових класів Нової української школи, до колективів авторів яких у 2024–2025 рр. долучено М. С. Вашуленка, В. О. Собко, М. П. Шерудило.

Методологічна основа досліджень наукової школи включає дитиноцентризм, компетентісний і діяльнісний підходи, конструктивізм, а також принципи гуманістичної педагогіки. Ці підходи дають змогу формувати освітнє середовище, яке сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей, комунікативної компетентності учнів. Теоретичні методи дослідження доповнювалися емпіричними: анкетуванням, інтерв'юванням, педагогічними експериментами, спостереженням за навчальною діяльністю учнів, особливо в умовах дистанційного та віддаленого навчання, освітніх втрат, аналізом навчальних досягнень, аналізом підходів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в контексті якості початкової освіти.

Забезпечення доступу всіх дітей молодшого шкільного віку до якісної початкової освіти є одним із стратегічних пріоритетів реформи української школи, визначених у законі «Про освіту» [3] та «Концептуальних засадах реформування середньої школи», оприлюднених Міністерством освіти і науки України для широкого обговорення 17 серпня 2016 року [7]. Початкова школа першою серед інших рівнів освіти стала об'єктом оновлення освітнього процесу на основі принципів дитиноцентризму, партнерства, орієнтації на життєві потреби дітей, а також пропозицій щодо змін у процедурі вступу до школи, покращення комфортності освітнього середовища тощо.

Новий етап у розвитку законодавчої і концептуальної бази шкільної освіти, а також останні дослідження українських і зарубіжних учених зумовили суттєві трансформації статусу початкової освіти, її загальної мети й основних аспектів функціонування в нових умовах. Згідно з положеннями Національної рамки кваліфікацій, початкова освіта визначається як перший рівень повної загальної середньої освіти, що має забезпечувати здатність особи виконувати прості завдання в типових ситуаціях у чітко структурованій сфері роботи або навчання під безпосереднім керівництвом іншої особи. Це спричинило розроблення нових Державних стандартів, освітніх програм і систем оцінювання навчальних досягнень. Активний рух учителів, батьків і науковців у сфері початкової освіти стартував у 2016 році, коли на платформі EdEra розпочалося обговорення змісту чинних навчальних програм, підручників та стану контролю та оцінювання навчальних результатів учнів.

Наукові дослідження, проведені під керівництвом та за участі академіка М. С. Вашуленка, виявилися важливими для оновлення змісту навчання української мови та читання в початковій школі.

Особливу роль у практичному впровадженні результатів дослідження відіграє серія підручників з української мови і читання для 1–4 класів, зокрема «Українська мова. Буквар» (2023) та «Українська мова та читання» для 2, 3 і 4 класів (2019–2024). Ці підручники орієнтовані на формування в учнів не лише знанневих компонентів, а й таких життєвих умінь, як здатність до критичного оцінювання текстів, формування власної думки, побудова комунікації, аналіз медіатекстів тощо.

Упровадження нових методичних підходів стало можливим завдяки використанню інноваційних технологій навчання, зокрема технології розвитку критичного мислення, інтерактивного навчання, дослідницької діяльності, проектного методу, індивідуалізації навчання, що реалізується через різнорівневі завдання, можливості для самостійної роботи, роботу в парах і групах.

Під час дослідження було розроблено систему компетентнісно орієнтованих завдань, які є основою навчального процесу та спрямовані на розвиток читання з розумінням, аналізу, синтезу, узагальнення, а також оцінювання інформації. Завдання враховують вікові особливості учнів, структуруються за рівнями складності й можуть бути адаптовані до індивідуальних освітніх потреб.

На базі отриманих результатів було створено методичні матеріали для вчителів – посібники, що містять докладні сценарії уроків, методичні прийоми роботи з текстами, алгоритми організації мовленнєвої взаємодії на уроці. У підручниках також втілено ідею формування міжпредметних зв'язків, що сприяє системному засвоєнню знань і формуванню цілісної картини світу в молодшого школяра.

Важливим складником упроваджених змін стала цифровізація змісту – розроблення електронних версій підручників і інтерактивних ресурсів, що дає змогу інтегрувати цифрові технології в освітній процес, формуючи в учнів базову цифрову грамотність як складник ключових компетентностей.

Однією з ключових освітніх сфер впливу дослідження є система підготовки майбутніх учителів початкової школи. Під керівництвом професора М. С. Вашуленка розроблено концепцію професійної підготовки педагогів, яка базується на принципах компетентнісного підходу та орієнтації на практико-орієнтовану освіту. Особливу увагу приділено створенню дидактичного і методичного забезпечення навчальних дисциплін, пов'язаних з методикою викладання української мови в початковій школі.

На базі результатів дослідження розроблено навчальні програми для ЗВО, електронні навчальні курси, серії інтерактивних занять і тестових завдань. Такі матеріали успішно впроваджуються в освітній процес педагогічних університетів та закладів фахової передвищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти. Студенти мають змогу на практиці опанувати сучасні методиками, брати участь у симуляціях уроків, аналізувати реальні кейси з освітнього середовища, здійснювати спостереження за уроками в умовах інтерактивного освітнього середовища дистанційної освіти.

У межах дослідження розроблено систему безперервної професійної підтримки вчителів, яка реалізується через участь у тренінгах, семінарах, вебінарах. Розширюється партнерство між університетами та школами, організовуються лабораторії педагогічної майстерності, методичні платформи для обміну досвідом між викладачами та практиками – такою традиційною платформою з 2013 року став спочатку регіональний (з 2023 року набув статусу Всеукраїнського) науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика», започаткований М. С. Вашуленком для обміну практичним досвідом між науковцями, науково-педагогічними, педагогічними працівниками, авторами підручників і вчителями-практиками, майбутніми учителями початкових класів, професійного обговорення науково-методичних посібників, розробок, видань, їх практичного застосування. Семінар став місцем народження ідей, обговорення шляхів покращення якості освіти: від початкової до вищої, обговорення освітніх програм і методик, для здобувачів освіти – місцем перших кроків у висвітленні результатів власних наукових досліджень, що сприяє формуванню педагогічної культури, розвитку критичного мислення, відкритості до інновацій та здатності вчителів гнучко адаптувати освітній процес в контексті вимог Концепції Нової української школи та сучасних непередбачуваних умов реалізації освітнього процесу під час війни.

Оновлення мовно-літературної освіти в початковій школі сприяє глибшому засвоєнню української мови як державної, формуванню мовної культури, національної ідентичності, вихованню громадянськості з раннього віку.

Компетентнісний підхід до навчання української мови і читання орієнтований на практичне застосування знань, що безпосередньо впливає на підвищення соціальної мобільності випускників, розширює можливості самореалізації в різних сферах суспільного життя. Учні, які навчаються за оновленими методиками, демонструють кращі результати в критичному мисленні, умінні спілкуватися, аналізувати інформацію, що надзвичайно важливо в умовах інформаційного суспільства.

Відповідно до цілей вищої освіти Ради Європи (виховання активної громадської позиції, підготовка до ринку праці, особистий світоглядний розвиток, розвиток нових знань) підвищення якості освіти формує людський капітал, що є базисом сталого розвитку держави. Освіченість, здатність до навчання впродовж

життя, сформовані навички XXI століття (soft skills, digital skills, читання з розумінням та ін.) сприяють конкурентоспроможності української молоді на національному та міжнародному ринку праці.

Окремо варто відзначити позитивний ефект від упровадження цифрових освітніх ресурсів: підвищення доступності освіти, можливість самостійного навчання, розвиток дистанційних та змішаних форм навчання, реальне створення індивідуальної освітньої траєкторії. Електронні підручники, платформи з інтерактивними вправами, відеоуроки на основі підручників М. С. Вашуленка – усе це суттєво розширює можливості освіти для дітей, зокрема в умовах воєнного стану та вимушеного дистанційного навчання.

Результати наукової діяльності в межах комплексного проекту «Технології компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» були не лише апробовані в експериментальних закладах освіти, а й упроваджені в широкій освітній практиці по всій території України за підтримки Міністерства освіти і науки України, що підтверджено відповідними наказами та методичними рекомендаціями для вчителів і методистів. Зокрема, Конкурсною комісією з проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) та посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників у 2023–2024 роках (2 клас) (протокол конкурсної комісії № 1 від 7 лютого 2024 року) ухвалено включити до переліку посібників 2 класу закладів загальної середньої освіти, які можуть видаватися за кошти державного бюджету (у 6-й частині) (авт. – Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Дубовик С. Г.) – за результатами вибору, які надійшли від департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій (Конкурсною комісією одержано 61824 заявки).

Результати наукової та науково-технічної діяльності наукової школи частково зrealізовано в межах науково-дослідної роботи «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей» (номер державної реєстрації теми в УКР ІНТЕІ № 0120U103904, науковий керівник – Собко В. О.), дослідження якої зокрема впродовж 2024 року охоплювали:

– доопрацювання методики підготовки майбутніх учителів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти у процесі навчання української мови і читання, зокрема завершено роботу над навчальним посібником Українська мова та читання: навч. пос. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 6-й частині) (Вашуленко М. С.);

– теоретичні аспекти проблеми реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі (українська мова і література) у початковій мовній освіті, зокрема методичні аспекти формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів як важливого складника ключової компетентності «вільне володіння державною мовою» частково розкрито в 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Web of science (у співавторстві), 2 фахових статтях, розроблених рекомендації щодо забезпечення належного рівня практично-методичних умінь студентів, необхідних для організації успішної діяльності учнів, спрямованої на формування предметних і ключових компетентностей у процесі навчання української мови (Собко В. О.);

– проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в сучасних умовах за допомогою інтерактивних технологій, теоретичні аспекти частково висвітлено у 2 закордонних монографіях англійською мовою (1 розділ – одноосібний, 2 – у співавторстві зі здобувачами вищої освіти), 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Scopus, 4 фахових статтях (1 – у співавторстві, 3 – одноосібні) (Зенченко Т. Ф.);

– проблеми мовної підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема удосконалення мовної культури, формування навичок мовленнєвого самовдосконалення як умови мовленнєво-професійного становлення й розвитку особистості в процесі викладання курсів «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Сучасна українська мова з практикумом» (теоретичні засади висвітлено в розділі закордонної монографії (у співавторстві), 2 фахових статтях (у співавторстві) (Кухарчук І. О.);

– охоплено аспекти роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, також проаналізовано проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації професійної діяльності в сучасних умовах із використанням інтерактивних технологій (теоретичні аспекти цих питань частково висвітлено в 2 закордонних монографіях (1 розділ – одноосібний, 1 – у співавторстві зі здобувачами вищої освіти), 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Web of Science, 2 фахових статтях (1 – у співавторстві, 1 – одноосібна) (Вишник О. О.) та ін.

Результати дослідження стали основою для проведення курсів підвищення кваліфікації в Інститутах післядипломної педагогічної освіти. Учителі, які брали участь у цих програмах, мали змогу ознайомитися з практичними аспектами впровадження компетентісного підходу, апробувати нові форми та методи роботи на уроках української мови та читання, отримати консультації від авторів методик. Використання оновлених підручників, зошитів і посібників з української мови й читання стало масовим завдяки їхньому офіційному схваленню та розміщенню у вільному доступі через електронні платформи

(для прикладу, «Всеосвіта»). Педагоги отримали чіткі орієнтири щодо організації компетентнісного навчання, зокрема системи оцінювання, побудови навчального процесу за циклами, організації освітніх середовищ.

Наукові ідеї, закладені в дослідженні, активно використовуються в публікаціях фахових журналів, у виступах на конференціях, форумах освітян, у роботі творчих педагогічних майстерень. Такі платформи сприяють ширшому обговоренню та удосконаленню запропонованих рішень, формують професійне освітянське середовище.

Результати дослідження стали не лише частиною теоретичного надбання, а й реальним механізмом модернізації освітньої системи підготовки вчителів початкових класів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило ефективність системного впровадження інноваційних технологій у формуванні ключових і предметних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі, представлено науковою школою академіка НАПНУ М. С. Вашуленка, та є вагомим внеском у розроблення і практичну реалізацію освітніх технологій НУШ, що базується на компетентнісному підході, орієнтації на потреби сучасного школяра, міжпредметну інтеграцію та дитиноцентризм.

Аналіз результатів засвідчує глибокий вплив дослідження на всі рівні освітньої системи – від підготовки майбутніх учителів до оновлення змісту навчальних програм і методичних засобів. Значущість роботи підтверджується позитивними змінами в навчальних досягненнях учнів, підвищенням якості підготовки педагогічних кадрів, активним упровадженням розроблених матеріалів у закладах загальної середньої освіти, заклади вищої освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні комплексної системи методичного забезпечення мовно-літературної освіти, що враховує вимоги Державного стандарту, виклики цифровізації та запити сучасного суспільства. Практична значущість – у забезпеченні педагогів дієвими інструментами для реалізації інноваційних підходів.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні електронних засобів навчання на основі штучного інтелекту й адаптивних платформ; розробленні методик інтегрованого навчання з мовно-літературної та інших освітніх галузей; упровадженні інклюзивного підходу в мовно-літературну освіту; вивченні ефективності нових форм оцінювання, зокрема формувального та діагностичного.

Отже, проведений аналіз впливу реалізованих досліджень доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України та його наукової школи засвідчує, що дослідження виходить за межі безпосередньо педагогічної практики та охоплює ширші сфери – суспільну, культурну, економічну, просвітницьку. Початкова освіта в Глухівському національному педагогічному університеті має своє мету: «Підготувати конкурентоспроможного вчителя початкових класів, здатного вирішувати складні спеціалізовані задачі, нестандартні завдання та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що передбачають ефективну організацію навчання, виховання та розвитку здобувачів початкової освіти відповідно до освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти, конструктивну й партнерську взаємодію між учасниками освітнього процесу, організацію безпечного й психологічно комфортного освітнього середовища, безперервний професійний розвиток», суголосну з місією та стратегією Університету, спрямовану на «розвиток професійного потенціалу здобувачів освіти, викладачів, співробітників, інших стейкхолдерів як провідників національних надбань та інтересів, носіїв загальнолюдських цінностей, академічної культури й доброчесності; формування здатностей послуговуватися теоретичними знаннями як практичним засобом пояснення освітніх явищ і розв'язання педагогічних проблем, застосування досвіду ефективних професійних дій, успішної самореалізації у вітчизняному та європейському просторі». Діяльність наукової школи професора М. С. Вашуленка є фундаментом підготовки майбутніх учителів початкових класів, не лише відповідає сучасним освітнім потребам, але й окреслює нові вектори розвитку педагогічної науки й практики. Її здобутки слугують потужним ресурсом для реалізації Стратегії розвитку освіти України та побудови Нової української школи як школи компетентностей, гідності, національної ідентичності та демократичних цінностей.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М., Собко В. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2011. № 6. С. 27–31.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 1.03.2025).
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 1.03.2025).
4. Зенченко Т. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності в учнів засобами інтерактивних технологій: європейський досвід. *Перспективи та інновації науки*, 10 (44). 2024. 191–203. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/15574/15646>.

5. Kuznetsova, H., Panasenko, A., Luchkina, L., Zenchenko, T., & Danylchenko, I. (2023). Dialogic learning as means of forming the communication skills of higher education students. *Revista Eduweb*, 17(2), 101–115. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.9>.
6. Микола Самійлович Вашуленко – мовознавець, учений, методист : біобібліогр. покажч. *НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Глухів. нац. пед. ун-т ім. О. Довженка. Серія: Академіки НАПН України*. 2011. Вип. 19. 138 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 1.03.2025).
8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч». 2019. 336 с.
9. Havrylenko, T., Doroshenko, T., Vykhruhshch, V., Hurkova, T., Bykov, I., & Zenchenko, T. (2021). Primary Education in Ukraine. History and European Priorities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 652–668. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/503>.

HISTORY OF PRIMARY EDUCATION IN PERSONS: THE INFLUENCE OF M.S. VASHULENKO ON EDUCATION, SOCIETY AND SCIENCE

Zenchenko Tetiana

PhD (Pedagogy), Associated Professor, Department of Primary Education Theory and Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. The article focuses on the historical and methodological analysis of the scientific and pedagogical activities of Mykola Samiylovych Vashulenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, and Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. His outstanding contributions to the theory and methodology of teaching the Ukrainian language and reading in primary school, as well as the development of educational standards and teacher training, are comprehensively reviewed in the context of implementing a competency-based approach in Ukrainian education.

Purpose. The purpose of the article is to explore the scientific and methodological foundations and practical results of implementing innovative technologies in teaching Ukrainian language and reading in primary school, to assess their impact on educational reform, teacher training, and the development of key competences among young learners.

Methods. The study used a range of methods, including theoretical analysis of educational standards and curricula, empirical research (surveys, interviews, pedagogical experiments, and observations), and content analysis of educational materials.

Results. The research resulted in the development of a comprehensive methodology for teaching Ukrainian language and reading based on child-centeredness, integration, critical thinking, reflection, and competency-based learning. New textbooks, workbooks, methodological guidelines, and digital resources were created, including the updated *Bukvar (Primer)* and a series of Ukrainian language textbooks for Grades 1–4. The outcomes also include contributions to the development of national educational standards, competency-based assessment tools, and innovative methods for teacher preparation, which are currently widely implemented in Ukraine's educational system.

Originality. The study presents an original model for modernizing language and literary education in primary schools by combining traditional pedagogical achievements with innovative digital and interactive technologies. It emphasizes the importance of interdisciplinary links, critical thinking development, and the integration of digital competencies. Professor Vashulenko's scientific school has demonstrated the capacity of Ukrainian pedagogy to independently generate scientifically grounded, modern educational practices aligned with global trends.

Conclusion. The research has significantly influenced the renewal of the content, forms, and methods of primary education in Ukraine. It has contributed to improving educational quality, enhancing key competencies among students, and updating teacher training systems. The scientific achievements of Professor Vashulenko and his school are vital for building a competitive and sustainable Ukrainian education system, promoting national identity, citizenship, and humanistic values in the younger generation.

Key words: Primary education, competency-based approach, Ukrainian language and literature, textbook development, teaching methodology, educational innovation, New Ukrainian School (NUS), teacher training.

References

1. Vashulenko, M., Sobko, V. (2011). Pidhotovka maibutnix uchyteliv do formuvannia movno-movlennievoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv. [Preparation of future teachers for the formation of language and speech competence of junior schoolchildren] *Pochatkova shkola – Primary school*, 6, 27–31. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. [State Standard of Primary Education.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [The Law of Ukraine «On Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
4. Zenchenko, T. (2024). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia komunikativnoi kompetentnosti v uchniv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii: yevropeiskyi dosvid. [Preparation of future primary school teachers for the formation of communicative competence in students by means of interactive technologies: European experience.] *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations in science*, 10 (44), 191–203. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/15574/15646>. [in Ukrainian].
5. Kuznetsova, H., Panasenko, A., Luchkina, L., Zenchenko, T., & Danylchenko, I. (2023). Dialogic learning as means of forming the communication skills of higher education students. *Revista Eduweb*, 17(2), 101–115. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.9>. [in English].
6. Aivazova, L.V. (2011). Mykola Samiilovych Vashulenko – movoznavets, uchenyi, metodyst : biobibliohr. pokazhch. NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskooho [Mykola Samiylovych Vashulenko – linguist, scientist, methodologist: biobibliogr. index. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, DNPB of Ukraine named after V. O. Sukhomlynsky]. Hlukhiv. [in Ukrainian].
7. Typovi osvritni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1-2 ta 3-4 klasy [Typical educational programs for general secondary education institutions: grades 1-2 and 3-4]. (2019). Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch». [in Ukrainian].
8. Havrylenko, T., Doroshenko, T., Vykhruhch, V., Hurkova, T., Bykov, I., & Zenchenko, T. (2021). Primary Education in Ukraine. History and European Priorities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 652-668. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/503>. [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 25.03.2025 р.
Прийнято редакцією 25.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.

**ВІСНИК
ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Наукове видання
Збірник наукових праць
СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**BULLETIN
OF OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Scientific publication
Collection of research papers
SERIES: PEDAGOGICAL SCIENCES

Відповідальний за підготовку збірника до видання – Луценко Г. В.
Комп'ютерна верстка, технічне редагування – Ланге Н. В.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей.
Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.
Рукописи та матеріали не повертаються.

Authors should refrain from misrepresenting research results which could damage the trust in the journal, the professionalism of scientific authorship, and ultimately the entire scientific endeavour.
Authors whose names appear on the submission have contributed sufficiently to the scientific work and therefore share collective responsibility and accountability for the results.
Authors should understand that they carry personal liability for the provided text of manuscript.

Підп. до публ. 30.04.2025.
Формат 60x84/8. Умов. друк. арк. 19,18. Тираж 120 пр. Зам. №3517
Облік.-вид. арк. 19,24. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Київська, 24.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв № 046 від 16 червня 2014 року.

ISSN 2410-0897

